

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია

საერთაშორისო
ქართველოლოგიური კონგრესი

IV

მ ა ს ა ლ ე ბ ი

თბილისი
2024

Georgian National Academy of Sciences

**INTERNATIONAL KARTVELOLOGICAL
CONGRESS**

IV

A b s t r a c t s

**Tbilisi
2024**

ზურაბ აბაშიძე

(საქართველო, თბილისი)

რუსეთის ფაქტორი საქართველოსათვის

საბჭოთა კავშირის დაშლა: ეკონომიკური შედეგები და კონფლიქტები;
რუსეთის ფედერაციის სამხედრო ინფრასტრუქტურა საბჭოთა კავშირის
დაშლის შემდეგ;

რუსეთის სამხედრო სასაზღვრო კონტინგენტის გაყვანა საქართველოდან
- 1998 წელი;

ევროპაში ჩვეულებრივი შეიარაღებული ძალების შესახებ ადაპტი-
რებული შეთანხმება - 1999 წელი;

ეუთოს-ს 1999 წლის სამიტზე რუსეთი თანხმობას აცხადებს საქართველოდან თავისი სამხედრო ბაზების გაყვანის შესახებ;

2001 წელს რუსეთი იწყებს სამხედრო ბაზების გაყვანას ვაზიანიდან
და გუდაუთიდან; 2007 წელს ხდება რუსული სამხედრო ბაზების გაყვანა
ბათუმიდან და ახალქალაქიდან;

ე.წ. ვარდების რევოლუცია - 2003 წელი;

ქართულ-რუსული ურთიერთობების დინამიკა 2004-2007 წლებში;

2006 წელს რუსეთი აწესებს სავაჭრო ემბარგოს ქართულ პროდუქციაზე
და ამევეებს რუსეთიდან საქართველოს მოქალაქეებს;

პრეზიდენტ ვ. პუტინის გამოსვლა მიუნხენის უსაფრთხოების
კონფერენციაზე 2007 წელს;

2008 წლის 18 თებერვალს ცხადდება კოსოვოს დამოუკიდებლობა;

2008 წლის აპრილის ნატოს სამიტი: საქართველო და უკრაინა იღებენ
დაპირებას ალიანსში გაწევრიანების თაობაზე;

2008 წლის აგვისტოს ომი;

ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ 2008 წლის 12 აგვისტოს შეთანხმების
შესაბამისად იქმნება ჟენევის საერთაშორისო მოლაპარაკების ფორმატი;

აგვისტოს ომის შემდეგ აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში კვლავ
იქმნება რუსული სამხედრო ბაზები;

2008 წლის 26 აგვისტოს რუსეთი აღიარებს აფხაზეთისა და ცხინვალის
რეგიონის დამოუკიდებლობას;

2008 წლის 2 სექტემბერს საქართველო წყვეტს დიპლომატიურ
ურთიერთობებს რუსეთის ფედერაციასთან;

2008 წლის 23 ოქტომბერს საქართველოს პარლამენტი იღებს „კანონს
ოკუპირებული ტერიტორიების შესახებ“;

2009 წლის 15 ივნისს რუსეთი გაეროში ვეტოს ადებს საქართველოში
გაეროს სადამკვირვებლო მისიის გაგრძელებას;

ანალოგიურად 2009 წლის 30 ივნისს წყდება საქართველოში ეუთო-ს მისიის ფუნქციონირება;

რუსეთმა არანაირი პოლიტიკური საფასური არ გადაიხადა საქართველოში სამხედრო ინტერვენციისათვის; დასავლეთმა მალევე აღადგინა მოსკოვთან სრულყოფილი ურთიერთობები;

აშშ-ის სახელმწიფო მდივანი ჰ. კლინტონი და რფ-ის საგარეო საქმეთა მინისტრი ს. ლავროვი 2009 წლის 6 მარტს ჟენევაში აკეთებენ განცხადებას ორმხრივი ურთიერთობების „გადატვირთვის“ შესახებ;

2012 წლის 22 აგვისტოს რუსეთი ხდება მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი, რასაც საქართველომაც დაუჭირა მხარი;

2012 წლის ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნებში იმარჯვებს „ქართული ოცნება“;

2012 წლის დეკემბერში იქმნება ქართულ-რუსული არაფორმალური დიალოგის „პრადის ფორმატი“, სავაჭრო-ეკონომიკური საკითხების განსახილველად;

ქართულ-რუსული ურთიერთობების ამჟამინდელი სტატუსი.

Zurab Abashidze

(Georgia, Tbilisi)

Russian factor for Georgia

The disintegration of the Soviet Union: Economic consequences and conflicts;

Military infrastructure of the Russian Federation;

In 1998 started the withdrawal of the Russian border guards from Georgia;

The Adapted CFE Treaty;

In accordance with the Georgia–Russian Agreement Russia agreed to withdraw its military bases from Georgia, signed at the OSCE Summit in Istanbul in December 1999;

The first Russian military units from Vaziani and Gugauta military bases left in 2001. In 2007 Russia withdraw its bases from Batumi and Akhalkalaki;

2003 “Rose Revolution”.

2004-2007 – dynamics of the Georgian-Russian relations;

In 2006 Moscow imposes embargo on Georgian goods and expels Georgians from Russia;

2007 Munich speech by Vladimir Putin;

On 18 February 2008 Independence of Kosovo was proclaimed;

NATO Bucharest Summit of April 2008. Georgia and Ukraine got the promise to become NATO members in future;

August 2008 - Russian Military Intervention into Georgia;

In accordance with the Agreement on ceasefire of 12 August 2008, the format of Geneva International Discussions was created;

After the August war the presence of Russian military bases in Georgia was re-established;

On 26 August 2008 Russia recognized so called Independence of Abkhazia and Tskhinvali region;

On September 2 Georgia broke off diplomatic relations with Russia;

On 23 October 2008, the Georgian Parliament adopted the Law on Occupied Territories;

On 15 June 2009, Russia vetoed an extension of the UN Observer Mission in Georgia;

Similarly, on 30 June 2009 the OSCE Mission in Georgia was concluded;

Russia did not pay any political price for it's military intervention into Georgia. Moreover, few months later the West re-established „business-as-usual” relations with Moscow;

The Russian Minister of Foreign Affairs Sergei Lavrov and US State Secretary Hillary Clinton pushed a “reset button” on 6 March 2009 in Geneva;

On 22 August 2012 Russia became the WTO member;

The “Georgian Dream” won parliamentary elections of October 2012;

The new format of the Georgian-Russian informal “Prague dialogue” was created in December 2012 to discuss trade, economic and transport related issues;

Present status of the Georgian-Russian relations.

ბაზურ მეჰმედ აკარსუ

(თურქეთი, სინოპი)

თურქეთისა და საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობა და ურთიერთობები ანტიკურ ხანაში

კავშირები თურქეთისა და საქართველოს შორის, მათი ამჟამინდელი საზღვრებით, პრეისტორიული პერიოდიდან იწყება. მაგალითად, მტკვარ-არაქსის კულტურა, რომელიც დაიწყო გვიან ქალკოლითური ხანიდან და რომელშიც აღმოჩენილია ადრე ბრინჯაოს ხანის მრავალი კერამიკული მასალა. მიუხედავად იმისა, რომ ადრეული რკინის ხანიდან აღმოცენებული ურარტული ცივილიზაციის ცენტრი იყო ვანის ტბის აუზი - დღევანდელ აღმოსავლეთ საქართველოში ჩატარებული არქეოლოგიური კვლევები აჩვენებს, რომ როგორც კერამიკა, ისე საკულტო კერა ამ მხარეში ურარტული ცივილიზაციის გავლენის ქვეშ იყო.

პონტოს სამეფოს, ელინისტური პერიოდის ერთ-ერთი სამეფოს დედაქალაქი იყო ქალაქი სინოპი დღევანდელ თურქეთში და მას ჰქონდა საზღვრები, რომლებიც მოიცავდა დღევანდელ საქართველოს სხვადასხვა რეგიონს და ყირიმის ნახევარკუნძულს შავ ზღვაში. ჩანს, რომ ურთიერთობები დღევანდელი თურქეთისა და საქართველოს შორის შემდგომ პერიოდებშიც გაგრძელდა. მაგალითად, დღევანდელ თურქეთში, ქალაქ სინოპში, 2015 და 2016 წლებში ჩატარებული კულტურული ცენტრის სამირკვლის გათხრების დროს, აღმოაჩინეს ქალაქის ნეკროპოლისის მონაკვეთი. სადაც აღმოჩენილი იქნა კოლხეთიდან (დღევანდელი საქართველო და მისი შემოგარენი) წარმოშობილი ამფორები, რომლებიც თარიღდება ჩვენი წელთაღრიცხვით VI საუკუნით. კოლხური ამფორები სიმეტრიულად იყო მოთავსებული საფლავებზე. ასევე ამ სასაფლაოზე აღმოჩენილი იქნა ქვით აგებული ებრაული საფლავები, (რომლებიც თარიღდება ჩვენი წელთაღრიცხვის მე-4-6 საუკუნეებით) მენორებით (შვიდი ტოტიანი სანთლებით) ამოკვეთილი მარმარილოს ფილებზე, რომლებიც საფლავის ქვად გამოიყენებოდა.

Babür Mehmet Akarsu

(Turkey, Sinop)

**The situation and relations of the geographies of today's
Türkiye and Georgia in ancient period**

the connections between the countries of Türkiye and Georgia, with their current borders, have been ongoing since the Prehistoric Period. For example, the Kura-Araz (Karaz) Culture, which began to be seen from the Late Chalcolithic Age and in which many ceramics belonging to the Early Bronze Age were unearthed, was seen in the region called Transcaucasia, which includes the borders of today's Türkiye and Georgia. Although the center of the Urartian Civilization, which emerged from the Early Iron Age, was the Lake Van Basin; archaeological researches carried out in today's Eastern Georgia shows that both the pottery and the cult center culture in this region were influenced by the Urartian Civilization.

The capital of the Kingdom of Pontus, one of the kingdoms of the Hellenistic Period, was the city of Sinop in today's Türkiye, and it had borders that included many regions of today's Georgia and the Crimean Peninsula in the Northern Black Sea. It is seen that the relations between the geographies of today's Türkiye and Georgia continued in the following periods. For example, in the city of Sinop in today's Türkiye, a section of the city's necropolis was unearthed during the foundation excavations of the Cultural Center on Fatih Street in Sinop Gelincik Neighborhood, carried out in 2015 and 2016. In this necropolis where a rescue excavation was carried out, amphoras originating from

Colchis (today's Georgia and its surroundings) dating back to the 6th century AD were unearthed. Colchis amphoras were placed symmetrically on the graves with stone-laid next to them. Also in this cemetery, stone-laid Jewish graves dating back to the 4th-6th centuries AD were unearthed, with menorahs (seven-branched candelabrum) carved on the marble plaques used as the headstone of the grave.

მაკვა ალბოგაჩივა

(რუსეთი, სანკტ-პეტერბურგი)

თაბა-ერდის ტაძრის წარმოშობის საკითხისათვის

დღეს ისტორიკოსებს, არქეოლოგებს, ეთნოგრაფებსა და ხელოვნებათმცოდნეებს შორის არ არსებობს კონსენსუსი იმაზე, თუ ვინ და როდის ააშენა თაბა-ერდის ტაძარი. ერთი ვერსიით, იგი აიგო VIII-IX საუკუნეებში, რაც საფუძველს იძლევა, რომ ის ერთ-ერთ უძველეს ქრისტიანულ ეკლესიად მივიჩნიოთ თანამედროვე რუსეთის ტერიტორიაზე. თუმცა ზოგიერთი მკვლევარი ამტკიცებს, რომ ამ ტაძარს წარმართული ფესვები აქვს. მკვლევარი პ.ხ.აკიევაასაზრით, „სამყაროს ღმერთი, რომელსაც ინგუშები უწოდებდნენ თას (სამყაროს ღმერთს), ცხოვრობდა ყაზბეკის მიუწვდომელ მწვერვალზე (ინგუშ. ბემლოამ-კორტი). ღმერთი თა განიხილებოდა, როგორც მოწესრიგებული სამყაროს პირველი ელემენტების ყველგანმყოფი შემოქმედი, რომელიც უზრუნველყოფდა სამართლიანობას დედამიწაზე, ის განასახიერებდა სამეფო ძალაუფლებას ლომის სახით. მას ჰქონდა უნარი დარჩენილიყო ზეციურ, მიწიერ და სხვა სამყაროებში“ [აკიევა 2016 ა: 326]. არ შეიძლება არ დაეთანხმო მ.ა. იანდიევს, რომელიც აღნიშნავს, რომ „თია ბია არის ადგილი, სადაც უძველესი დროიდან მდებარეობდა ინგუშეთის პოლიტიკური ცენტრი. სწორედ აქ იმართებოდა ინგუშთა „მეხკ ხელის“ (სახალხო კრების) ტრადიციული შეხვედრები - პარლამენტი, რომელმაც უდიდესი როლი ითამაშა ქვეყნის ისტორიულ ბედში.» ტაძარს დაარქვეს ღმერთის, თას - «შემოქმედისა და მმართველის» - სახელი. შესაძლოა, ინგუშებმა თავად ააშენეს ეს ტაძარი ერთ-ერთი წარმართი მფარველის პატივსაცემად, მოგვიანებით კი, პოლიტიკურად ძლიერი ქართველი მეზობლების გავლენით, მის იერსახეში გარკვეული ცვლილებები და დამატებები შეიტანეს. ცნობილი ისტორიკოსი მ.ცაროევა თვლის, რომ თა იყო უაღრესად პატივცემული ღმერთი და მის სახელს უკავშირდება წარმართული საკურთხეველის ადგილზე აშენებული თაბა-ერდის ქრისტიანულ-წარმართული ტაძარი (IX ს.). ქრისტიანობის შესუსტებასთან და ინგუშთა წარმართულ სარწმუნოებაზე დაბრუნებასთან ერთად, ადგილსა და ტაძარს დაუბრუნდა პირვანდელი სახელი [ცაროევა

2016 ბ: 74]. მომდევნო საუკუნეებში საქართველოს გავლენა ან შესუსტდა, ან გაძლიერდა, მაგრამ არასოდეს შეწყვეტილა.

არ არსებობს ზუსტი ინფორმაცია, თუ რა დროიდან იწყება ინგუშებში ქრისტიანობის გავრცელება. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს მოხდა XI-XII საუკუნეებში და უკავშირდებოდეს ბიზანტიის პოლიტიკას კავკასიის რეგიონში. XIII და XIV საუკუნეებში ბიზანტიელები შეცვალეს გენუელებმა, რომლებიც სავაჭრო საქმიანობას ეწეოდნენ ყირიმსა და ჩრდილოეთ კავკასიაში. ინგუშთა გაქრისტიანების პროცესზე მათი შესაძლო გავლენის შესახებ ბ.კ. დალგატი წერდა შემდეგს: ”ძალიან სავარაუდოა, რომ გენუელები და ვენეციელები, რომლებიც ხშირად სტუმრობდნენ კავკასიას მე-14 და მე-15 საუკუნეებში სავაჭრო მიზნებისთვის, ასევე ავრცელებდნენ ქრისტიანობას ჩეჩნებში (ინგუშები - მ.ა.). იგივე თვალსაზრისი ჰქონდა კ.ო. განს, რომელმაც დაინახა იტალიელი არქიტექტორების გავლენა თაბა-ერდას ტაძრის არქიტექტურაში. მაგრამ დანამდვილებით ვიცით, რომ იმავე ისტორიულ პერიოდში (განსაკუთრებით მე-12 საუკუნის ბოლოს თამარ მეფის დროს) საქართველო აქტიურ მისიონერულ მოღვაწეობას ეწეოდა ინგუშებს შორის, რომლებმაც მის მმართველობას მთის არაერთი ტომი დაუმორჩილეს. დედოფლის ბრძანებით აშენდა ტაძრები, მღვდლები გაგზავნეს კავკასიის სხვადასხვა ტერიტორიის მთიელებთან. ზოგიერთი მეცნიერი (გ.ა. ვერტეპოვი, ე.ი. კრუპნოვი და სხვები) ინგუშეთში თაბა-ერდის და ალბი-ერდის ტაძრების გაჩენას ამ საქმიანობასთან აკავშირებენ. ისინი მიუთითებენ ინგუშურ კულტურაში „ქრისტიანობის ნაკვალევზე. ესენია: კერებზე, კერის ჯაჭვებზე, ჭურჭელზე და პურზე ჯვრების გამოსახულებები; ჯვრის ორნამენტი საბრძოლო კოშკებსა და სამკვალეებზე, ცვილის სანთლების გამოყენება ლოცვის დროს, ბოლოს, მასობრივი ლოცვა ღია ცის ქვეშ, ზოგიერთი საკულტო ფენომენის ნომენკლატურა და შესაბამისი ლექსიკური მასალა. თაბა-ერდას ტაძარზე შემორჩენილია ძველქართულად შესრულებული წარწერები და პერგამენტზე ხელით დაწერილი ფსალმუნი. ქართული გავლენის მნიშვნელობა უდავოა - 1751 წელს ქართველმა მისიონერებმა 2 ათასამდე ქისტი (ინგუშები - მ.ა.) მონათლეს. ამ კონტექსტში აღსანიშნავია, რომ უ. ლაუდაევის წერილში მის მიერ აღმოჩენილი არაბული ხელნაწერი წიგნის შესახებ, რომელშიც აღწერილი იყო მოვლენები კავკასიაში და, კერძოდ, ინგუშეთში, ნათქვამია, რომ „104 წელი (ისინი - მ. მუსლიმური რწმენა“. ქრისტიანული რელიგიის მიღებამ დიდი გავლენა იქონია ადგილობრივი საზოგადოების არქიტექტურაზე. მთიანი ინგუშეთის ასინოვსკაიას აუზში თხაბა-ერდას, ალბი-ერდას და თარგიმსკის ტაძრების გამოჩენა დაკავშირებულია მისიონერულ საქმიანობასთან. თუმცა, ეს საკითხი კვლავ საკამათო რჩება. მიუხედავად ამისა, მასალები ფოტოკოლექციებიდან და გამოქვეყნებული სამეცნიერო შრომები წარმატებით ავსებს ერთმანეთს და მიუთითებს, რომ ტაძარში შემონახულ ბევრ ელემენტს აქვს ქართული კვალი. ამ ტაძრების დეკორში სამართლიანად ჩანს ქართველი

ოსტატების მონაწილეობა და მათი მეშვეობით ქართული ხელოვნებისა და ქართული კულტურული ტრადიციების გავლენა ინგუშეთის ხელოვნებაზე. - ტაძრის შიგნით დევს ქვის ჯვარი, ტაძრის დასავლეთ ფასადზე გამოსახული კომპოზიცია, რომლის ცენტრში გამოსახულია ქრისტე, მარჯვნივ, როგორც ჩანს, ქტიტორის გამოსახულებაა. მარცხენა მხარეს მოთავსებული ფიგურა მრავალი წლის განმავლობაში დაკარგულად ითვლებოდა, მაგრამ შემთხვევით რამდენიმე ხნის წინ ის ერთ-ერთ მიმდებარე სოფელში აღმოაჩინეს და გამოიკვლიეს.

თაბა-ერდის ტაძარი დღემდე ძალიან მნიშვნელოვანი რელიგიური ადგილია ინგუშეთის ტერიტორიაზე. ამას მოწმობს ისიც, რომ 2012 წლის 10 ნოემბერს ტაძარში მართლმადიდებლური წირვა ასზე მეტი წლის შემდეგ პირველად აღესრულა. პარაკლისი აღასრულა ვლადიკავკაზისა და მახაჩყალის ეპარქიის მღვდელმა საბა გაგლოევმა. წირვას ესწრებოდნენ ინგუშეთის რესპუბლიკის მეთაური იუ.ბ. ევკუროვი, ინგუშეთის რესპუბლიკის სახალხო კრების თავმჯდომარე მ.ი. დიდიგოვი, ასევე რუსეთის საიმპერატორო სახლის მეთაური, დიდი ჰერცოგინია მარია ვლადიმირის ასული, რომელიც რესპუბლიკას ეწვია რომანოვების დინასტიის 400 წლისთავის აღნიშვნის დღეებში. ზემოაღნიშნულიდან შეიძლება ითქვას, რომ მიუხედავად თაბა-ერდის ტაძრის ისტორიის საკითხებზე აზრთა სხვადასხვაობისა, იგი ამჟამად კლასიფიცირებულია როგორც რელიგიური ობიექტი და მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საზოგადოების კონსოლიდაციის საქმეში.

М.С-Г. Албогачиева

(Россия, Санкт-Петербург)

К вопросу о происхождения храма Тхаба-ерды

На сегодняшний день, среди историков, археологов, этнографов и искусствоведов нет единого мнения о том, кем и когда был построен храм Тхаба-Ерды. По одной из версий, он возник в VIII–IX веках, что даёт основание считать его одним из древнейших христианских храмов на территории современной России. Однако, некоторые исследователи выражают свою точку зрения и аргументировано доказывают, что этот храм имеет языческие корни. Так, исследователь Акиева П. Х. излагает свою версию относительно того, что представлял из себя храм Тхаба-Ерды. «Бог вселенной, которого ингуши называли *Тха (бог Вселенной)* жил на недоступной вершине Казбека (инг. *Бешлоам-корт*). Бога Тха рассматривали как вездесущего создателя первых элементов упорядоченного мира, обеспечивающего справедливость и правосудие на земле, организатора принципа царственной власти, воплощающегося в образе льва. Тха обладал способностью пребывания

в небесном, земном и потустороннем мирах»¹ [Акиева 2016 а: 326]. Нельзя не согласиться и с мнением М.А. Яндиева, который отмечает, что «Тхъа бIа – это место, где с древнейших времен располагался политический центр Ингушетии. Именно здесь проводились традиционные заседания ингушского Мехк Кхел (Народное Собрание) – парламента, игравшего огромную роль в исторической судьбе страны», название храма носит имя бога Тха «творца и повелителя»². Не исключено, что ингуши, издревле славившиеся как хорошие строители, сами возвели этот храм в честь одного из своих языческих патронов, в дальнейшем же, под влиянием политически сильных грузинских соседей, в нем были сделаны определенные изменения и дополнения к внешнему облику. Известный историк М. Цароева считает, что Тха был глубоко почитаемым богом, и с его именем связывают христианско-языческий храм Тхаба-ерды (IX в.), построенный на месте языческого святилища. С ослаблением христианства и возвращением ингушей к языческим верованиям месту и храму было возвращено его исконное имя [Цароева 2016 б: 74]. В последующие века влияние Грузии то ослабевало, то усиливалось, но никогда не прекращалась.

Точные сведения о первичном знакомстве предков современных ингушей с христианством отсутствуют. Можно предположить, что это произошло в XI-XII вв.³ и было связано с политической активностью в Кавказском регионе Византии. В XIII и XIV вв. на смену византийцам пришли генуэзцы, занимавшиеся торговой деятельностью в Крыму и на Северном Кавказе. О их возможном влиянии на процесс христианизации ингушей Б.К. Долгат писал следующее: «весьма вероятно, что генуэзцы и венецианцы часто посещавшие Кавказ в XIV и XV столетиях с торговыми целями, также распространяли христианство и среди чеченцев (ингушей. – М.А.)»⁴. Такой же точки зрения придерживался К.О. Ган, который усматривал в архитектуре храма Тхаба-Ерада влияние итальянских зодчих.⁵ Но нам доподлинно известно, что в тот же исторический период (особенно в конце XII в. во время правления царицы Тамары) активную миссионерскую деятельность среди ингушей проводила Грузия, которая подчинила своему владычеству ряд горских племен⁶. По приказанию царицы строились храмы, к горцам различных территорий Кавказа посылались священники. Некоторые ученые (Г.А. Вертепов Е.И. Крупнов, и др.) с этой деятельностью связывают появление в Ингушетии

1 Акиева П.Х. Архетипическое в этнокультуре ингушей (на материале мифологии, нартского эпоса и обрядов жизненного цикла): Дис. ... д.и.н. Махачкала, 2016, 425 с.

2 Яндиев М.А. Ингуши в контексте истории и языка. М., 2005, С. 19, 113.

3 Долгат Б. К. Первобытная религия чеченцев и ингушей. Москва, 2004, С. 44.

4 Долгат Б. К. Первобытная религия чеченцев и ингушей. Москва, 2004, С. 46.

5 К.О. Ганн Картины главных кавказских рек. //Кавказский вестник Тифлис 1901, №5, С.11.

6 Тусиков М.Л. Ингушетия: экономический очерк. Владикавказ, 1926, С. 18-19.

храмов Тхаба-Ерды и Алби-Ерды. Они же отмечают в культуре ингушей «овеществленные пережитки христианства в виде изображений крестов на очагах, очажных цепях, утвари и хлебах; крестовую орнаментику на боевых башнях и склепах, использование восковых свечей при молебствиях, наконец, массовые моления под открытым небом, номенклатуру некоторых культовых явлений и соответствующий словарный материал»¹. На храме Тхаба-Ерды сохранились надписи сделанные на древнегрузинском языке и псалтырь написанный от руки на пергаменте². В значении грузинского влияния не приходится сомневаться, грузинские миссионеры в 1751 году, склонили к крещению до 2-х тысяч кистинцев (ингушей. – *М.А.*)³. В этом контексте примечательно сообщение У. Лаудаева об обнаруженной им арабской рукописной книге, в которой описывались события на Кавказе, и об ингушах в частности говорилось, что «104 года (они. – *М.А.*) находились в крестопоклонстве до принятия ими мусульманской веры»⁴.

Принятие христианской религии оказало большое влияние на архитектуру местного общества. С миссионерской деятельностью связывают появление в Ассиновской котловине горной Ингушетии храмов – Тхаба-Ерды, Алби-Ерды и Таргимского. Однако этот вопрос еще остается дискуссионным. Тем не менее материалы фотоколлекций и опубликованные научные труды удачно дополняют друг друга и свидетельствуют о том, что многие элементы сохранившиеся в храме имеют грузинский след. Участие грузинских мастеров и через них влияние грузинского искусства, грузинских культурных традиций на искусство Ингушетии обоснованно усматривают в декоре указанных храмов. - каменный крест, лежащий внутри храма. На западном фасаде храма ктиторская композиция, целиком являющаяся составной. В её центре – Христос; справа, видимо, находится изображение ктитора. Левая фигура много лет считалась утерянной, но случайным образом некоторое время назад была обнаружена в одном из окрестных сел и обследована.

Храм Тхаба-Ерды до сегодняшнего дня является очень значимым и важным культовым объектом на территории Ингушетии. Об этом свидетельствуют и то, что 10 ноября 2012 года в храме впервые за более чем сто лет состоялось православное богослужение. Молебен совершил секретарь Владикавказской и Махачкалинской епархии священник Савва Гаглоев. На мероприятии присутствовали глава Республики Ингушетия Ю.Б. Евкуров, председатель Народного Собрания Республики Ингушетия М.И. Дидигов, а также глава Российского императорского дома великая княгиня Мария Владимировна, прибывшая в республику в рамках

1 Крупнов Е.И. Средневековая Ингушетия. М., 1971. С. 128-129.

2 Вертепов Г.А. В горах Кавказа. Владикавказ, 1903, 22.

3 Архив Института Истории РАН ф.36. оп.1. д.442. л.8 об.

4 Лаудаев У. Чеченское племя. // Сборник сведений о Кавказских горах. Тифлис 1872. Вып. VI. С.27.

празднования 400-летия Дома Романовых. Из вышеизложенного можно констатировать, что несмотря на дискуссионность об истории появления храма Таба-Ерды на территории Ингушетии, в настоящее время он отнесен к культовым объектам и выполняет важную значимую роль для консолидации общества.

M. S-G. Albogachieva

(Russia, Saint Petersburg)

The Matter of origin of Thaba-Erd church

At present, there is no consensus among historians, archaeologists, ethnographers and art historians about who and when built the church of Thaba-Erd. According to one hypothesis, it was built in the 8th – 11th centuries, which gives reason to consider it as one of the oldest Christian churches in the territory of modern Russia. However, some researchers claim that the church has pagan roots. Researcher P. K. Akieva mentions “the deity of the universe, whom the Ingush people called Tha, living on the inaccessible peak of Mount Kazbek (or Beshloam-Kort, as the Ingush call it)”. The deity himself was seen not only as the omnipresent creator of the first elements of the orderly world, but also organizer of universal justice and the principle of royal power. He was embodied in the form of a lion, having ability to stay in heavenly, earthly and other worlds» [Akieva, 2016 a: 326]. Yandiev notes that «Thaba» was the place where Ingushetia’s political center has been located since ancient times. Mehk-Khel, or traditional meetings of the Ingush (People’s Assembly, or the parliament), playing major role in the historical fate of the country, were held here. The name “Thaba” derives from Tha the demiurge.

Perhaps, the Ingush built the temple in honor of one of the pagan patrons, and later they made some changes and additions to its appearance under the influence of politically powerful Georgian neighbors. The famous historian M. Tsaroeva claims that Tha had been greatly worshipped by the Ingush, hence Thaba-Erd Christian-pagan temple, built on the site of the pagan altar (IX century), was a tribute to him. As expansion of Christian faith diminished, the Ingush returned to paganism, thus the place and the temple retook their original names [Tsaroeva 2016 b: 74]. In the following centuries, the influence of Georgia was either reduced or increased, albeit never ceased.

There is no precise data about when ancient Ingush became introduced to Christianity. It can be assumed to occur in the 11th-12th centuries, as linked with Byzantine political activity in the Caucasus region. In the 13th and 14th centuries, the Byzantines were replaced by the Genoese who were engaged in trade in the Crimea and the North Caucasus. However, it’s certainly known that during the same historical epoch, especially during the reign of Tamar the Great at the end of the 12th century, Georgians who subjugated many hill people to her rule, were involved in active missionary work among the Ingush. Churches were built by order of the monarch, and priests were sent

to hill people of the Caucasus as well. Some scientists (G. Vertepov, E. Krupnov and others) link this activities with constructing the churches of Thaba-Erd and Albi-Erd. They also highlight the material remains of Christianity in the Ingush culture. The church of Thaba-Erd is still a very important and important religious place in the territory of Ingushetia. It is currently classified as a religious object and plays an important role in the consolidation of the society.

ალმაზოვი ისა

(რუსეთი, ინგუშეთის რესპუბლიკა)

საფრანგეთის უცხოური ლეგიონის ქართველი ლეგიონერები (მეოცე საუკუნის პირველი ნახევარი)

მეოცე საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს სამხედრო ისტორიაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია ქართული სამხედრო ინტელიგენციის წარმომადგენლებს, რომლებიც ფაშიზმის წინააღმდეგ იბრძოდნენ მეორე მსოფლიო ომის დროს (1939-1945) ევროპისა და აფრიკის სამხედრო თეატრებში. ოპერაციები. მეორე მსოფლიო ომი ევროპაში ფაშიზმის სრული დამარცხებით დასრულდა, რაშიც ღირსეული წვლილი შეიტანა საქართველომ, რომლის შვილებმაც გაბედულად იბრძოდნენ საფრანგეთის, იტალიისა და პოლონეთის წინააღმდეგობის რიგებში [1]. ამ სტატიაში ავტორი საქართველოს, კავკასიისა და ევროპის სამეცნიერო საზოგადოებას გააცნობს ქართული ოფიცერთა კორპუსის გამოჩენილ წარმომადგენლებს, რომლებიც ცნობილი ფრანგული უცხოური ლეგიონის შემადგენლობაში იბრძოდნენ ფაშიზმის წინააღმდეგ. სამწუხაროდ, საბჭოთა რუსეთში 70 წელზე მრავალწლიანი ტოტალიტარული კომუნისტური სისტემის გამო დაუმსახურებლად მივიწყებული იქნა საქართველოს სამხედრო ისტორიის ეს ნაწილი და მასთან მჭიდროდ დაკავშირებული ქართველი პატრიოტების სახელები... არ უნდა დაგვავიწყდეს სამართლიანობის ტრიუმფი და მათი ისტორიული მეხსიერების აღდგენა.

ბოლო წლებში ქართულმა საინფორმაციო გამოცემამ [2], დოკუმენტურ და ბიბლიოგრაფიულ წყაროებზე, ისტორიკოსებისა და ჟურნალისტების პროფესიონალიზმზე დაყრდნობით, თავის რიგ პუბლიკაციებში მოახერხა ქართველი ჯარისკაცების – საფრანგეთის წინააღმდეგობის გმირების ზოგიერთი სახელის აღდგენა. მეორე მსოფლიო ომის დროს საფრანგეთის საგარეო ლეგიონის რიგებში [3]. მრავალწლიანი ყოვლისმომცველი კვლევის წყალობით კავკასიის სამეცნიერო საზოგადოებამ ცნობილი გახდა ქართველი ლეგიონერების – პოლკოვნიკების პრინცი ამილახვარი დიმიტრის, თავადი

შალიკაშვილის დავით იოსიფოვიჩის, ვაჩნაძე ივანე (ვანო) და თოხაძე ნიკოლოზის, მეცნიერი და მწერლის, მაიორი სერგი წულაძე. ალექსანდრე ჯინჭარაძე, კაპიტანი პეტრე ოდიშარია, არჩილა ტყემალაძე და კოტე ამილახვარი, იუნკერები გიორგი ოდიშელიძე და ალექსანდრე კინწურაშვილი, სერჟანტები პეტრე ოდიშარია, გრიგოლ აბულაძე და რუფატ ხალილოვი, კაპრალეები გოგლიკ ვაჩნაძე და გიორგი ბერიძე [4] და სხვები. შესაძლოა, ზოგიერთი ამ გმირის რეკონსტრუირებული ბიოგრაფიული ინფორმაცია ჩვენი დროის ისტორიკოსებისა და მკვლევარებისთვის საინტერესო იყოს. მათი გაცნობით შეუძლებელია არ აღფრთოვანდეთ მათი ნათელი ბედით და ბრწყინვალე სამხედრო ექსპლუატაციებით. სამწუხაროდ, სტატიის თეზისის შეზღუდული ფარგლები არ გვაძლევს საშუალებას, სახელებით ჩამოვთვალოთ ყველა ქართველი პატრიოტი, ვინც ფრანგული უცხოური ლეგიონის რიგებში ფაშიზმის წინააღმდეგ იბრძოდა, ამიტომ სამი გამოჩენილი სახელით შემოვიფარგლებით.

საქართველოს სამეცნიერო საზოგადოებამ დიდი ხნის განმავლობაში არ იცოდა საფრანგეთის უცხოური ლეგიონის მაიორის, ალექსანდრე ჯინჭარაძის შესახებ, სანამ არ გამოიცა მეუღლეების ფრანსუაზა და რევაზ ნიკოლაძის წიგნი საფრანგეთის თავისუფლებისთვის ბრძოლებში ქართველების მონაწილეობის შესახებ. ის ჩრდილოეთ აფრიკაში უცხოური ლეგიონის რიგებში იბრძოდა. ომის შემდეგ მსახურობდა გაეროს სამხედრო ნაწილებში ეგვიპტეში, ლიბანსა და პალესტინაში. 1952-1954 წლებში. პოლკოვნიკი, აფრიკის პოლკის მეთაური ავსტრიაში. მას მიენიჭა მრავალი მაღალი ჯილდო საფრანგეთიდან, აშშ-დან და გაეროსგან [5]. მის შესახებ წერდა აგრეთვე ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორი დაუშვილი რუსუდანი, ავტორი რამდენიმე სამეცნიერო ნაშრომის ევროპაში ქართული ემიგრაციის შესახებ [6].

საოცარია მამაცი ოფიცრის, საფრანგეთის საგარეო ლეგიონის პოლკოვნიკის, თავადი დიმიტრი ამილახვარის ბედი. დაიბადა 1906 წლის 31 ოქტომბერს სოფელ ბაზორკინოში (დასავლეთ ინგუშეთი), სადაც ინგუშ მეგობრებთან შესაერთებლად ოჯახი დროებით გადავიდა გორიდან 1905 წლის რევოლუციურ მოვლენებთან დაკავშირებით. მოგვიანებით ისინი საქართველოში დაბრუნდნენ, დიმიტრი კი თბილისის გიმნაზიაში შევიდა. 1921 წლის გაზაფხულზე, საბჭოთა წითელი არმიის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ, ოჯახთან ერთად დატოვა ქვეყანა და საფრანგეთში შეაფარა თავი. 17 წლის ასაკში ჩაირიცხა სენ-სირის ცნობილ სამხედრო სკოლაში. თავისუფლად ფლობდა ფრანგულ და არაბულ ენებს. 1926 წელს, სწავლის დასრულების შემდეგ, მსახურობდა უმცროსი ლეიტენანტის წოდებით საფრანგეთის უცხოურ ლეგიონში ჩრდილოეთ აფრიკაში - ალჟირში, მაროკოში და ტუნისში. მეორე მსოფლიო ომის დროს იბრძოდა ნორვეგიაში

(ინგლო-ფრანგული საექსპედიციო ძალების შემადგენლობაში); მოგვიანებით, აფრიკის კონტინენტზე დაბრუნების შემდეგ, ის იბრძოდა ფელდმარშალ ერომელის ნაცისტური ჯარების წინააღმდეგ ეგვიპტესა და ლიბიაში. პირადი გამბედაობისა და სამხედრო გამორჩეულობისთვის დაჯილდოვდა საფრანგეთის რესპუბლიკის უმაღლესი ჯილდო – საპატიო ლეგიონის ორდენი. უცხოური ლეგიონის მე-13 ბრიგადის მეთაურობით 1942 წლის 24 ოქტომბერს მონაწილეობდა ლიბიაში ელ ალამეინის ბრძოლაში. იმ ბრძოლაში ინგლისის მოკავშირეები ცდილობდნენ სასიკვდილოდ დაჭრილი თავადი ამილახვარი გაეყვანათ ბრძოლის ველიდან მის უკან ჯავშანმანქანის გაგზავნით, მაგრამ მეთაურმა უარი თქვა. «ჩემს ლეგიონერებთან დავრჩები», - ეს იყო ქართველი გმირის ბოლო სიტყვები. 2006 წელს საფრანგეთმა ღირსეულად აღნიშნა პრინცი ამილახვარი დ-ის დაბადებიდან 100 წლისთავი - პარიზის ერთ-ერთ ქუჩას მისი სახელი მიენიჭა. 2011 წელს თბილისში, თავისუფლების მოედანზე სიტყვით გამოსვლისას საფრანგეთის პრეზიდენტმა ნიკოლა სარკოზიმ აღნიშნა, რომ „ქართველი ლეგიონერი პრინცი დიმიტრი ამილახვარი, საპატიო ლეგიონის მფლობელი, რომელიც გმირულად დაიღუპა ლიბიაში 1942 წელს, დღეს საფრანგეთის უცხოური ლეგიონის ლეგენდად რჩება“ [7].

გავიხსენოთ ფრანგული უცხოური ლეგიონის პოლკოვნიკი ვანო (ივანე) ვაჩნაძე, რომელიც გარდაიცვალა 1976 წლის 23 აპრილს სამურში (საფრანგეთი). თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორი რუსუდან დაუშვილი აღნიშნავს, რომ ვანო იყო პარიზის განმათავისუფლებელთა შორის და მთელ საფრანგეთთან ერთად ზეიმობდა დედაქალაქის ფაშიზმისგან გათავისუფლებას. ორჯერ (!) დაჯილდოვდა საფრანგეთის უმაღლესი ჯილდოთი - ღირსების ლეგიონის ორდენით [8].

ათობით მსგავსი მაგალითის მოყვანა შეიძლება სამხედრო დიდებით დაფარული საქართველოს საუკეთესო ვაჟების, რომლებიც ერთდროულად იბრძოდნენ მსოფლიოს ორ კონტინენტზე ფაშიზმის წინააღმდეგ. ბედისწერის მიხედვით, ისტორიული სამშობლოს მიღმა აღმოჩნდნენ, თავდაუზოგავად იბრძოდნენ მისი დამოუკიდებლობისთვის. და სწორედ მან, დიდებულმა საქართველომ გააერთიანა ისინი ამ გზაზე, რომლის მეხსიერება და სიყვარული არასოდეს ქრებოდა მათ გულეებში.

Almazov Issa

(Russia, Republic of Ingushetia)

**Georgian legionaries of the French foreign legion
(first half of the Twentieth century)**

In the military history of Georgia in the first half of the twentieth century, a special place is occupied by representatives of the Georgian military intelligentsia, who fought against fascism during the Second World War (1939-1945) in the European and African theaters of military operations. The Second World War ended with the complete defeat of fascism in Europe, to which Georgia made its worthy contribution, whose sons courageously fought in the ranks of the French, Italian and Polish resistance [1].

In this article, the author will introduce the scientific community of Georgia, the Caucasus and Europe to prominent representatives of the Georgian officer corps who fought against fascism as part of the famous French Foreign Legion. Unfortunately, due to the totalitarian communist system that existed in Soviet Russia for more than 70 years, this part of the military history of Georgia and the names of Georgian patriots closely associated with it were undeservedly consigned to oblivion... The triumph of justice and the restoration of their historical memory should not have time limits.

In recent years, Georgian news publications [2], relying on documentary and bibliographic sources, on the professionalism of historians and journalists, in a number of their publications have been able to restore some of the names of Georgian soldiers - heroes of the French resistance during the Second World War in the ranks of the French Foreign Legion [3]. Thanks to their many years of comprehensive research, the scientific community of the Caucasus became aware of the names of Georgian legionnaires - colonels Prince Amilakhvari Dmitry, Prince Shalikhshvili David Iosifovich, Vachnadze Ivane (Vano) and Tokhadze Nikoloz, scientist and writer Sergi Tsuladze, Major Alexandre Dzhincharadze, captains Petre Odisharia, Archil Tkemaladze and Kote Amilakhvari, cadets Georgiy Odishelidze and Alexandre Kintsurashvili, sergeants Petre Odishariya, Grigol Abuladze and Rufat Khalilov, corporals Goglik Vachnadze and Georgiy Beridze [4] and others. Perhaps the reconstructed biographical information of some of these heroes will be of interest to historians and researchers of our time. Getting to know them, it is impossible not to admire their bright destinies and brilliant military exploits. Unfortunately, the limited scope of the article's thesis does not allow the author to list by name all the Georgian patriots who fought against fascism in the ranks of the French Foreign Legion, so we will limit ourselves to three prominent names.

For a long time, the scientific community of Georgia was not aware of the major of the French Foreign Legion, Alexander Dzhincharadze, until a book by the spouses Françoise and Revaz Nikoladze about the participation of Georgians in the battles for the freedom of France was published. He fought in North Africa in the ranks of the Foreign

Legion. After the war, he served in UN military units in Egypt, Lebanon and Palestine. In 1952-1954. Colonel, commander of the African Regiment in Austria. He was awarded many high awards from France, the USA and the UN [5]. Doctor of Historical Sciences, Professor of Tbilisi University Daushvili Rusudan, the author of several scientific works on Georgian emigration in Europe, also wrote about him [6].

The fate of the brave officer, Colonel of the French Foreign Legion, Prince Dmitry Amilakhvari, is amazing. Born on October 31, 1906 in the village of Bazorkino (western Ingushetia), where, to join their Ingush friends, the family temporarily moved from Gori in connection with the revolutionary events of 1905. Later they returned to Georgia, and Dmitry entered the Tbilisi gymnasium. In the spring of 1921, after the occupation of Georgia by the Soviet Red Army, he left the country with his family and found refuge in France. At the age of 17, he entered the famous military school of Saint-Cyr. He was fluent in French and Arabic. In 1926, upon completion of his studies, he served with the rank of junior lieutenant in the French Foreign Legion in North Africa - in Algeria, Morocco and Tunisia. During the Second World War he fought in Norway (as part of the Anglo-French Expeditionary Force); later, returning to the African continent, he fought against the Nazi troops of Field Marshal E. Rommel in Egypt and Libya. For personal courage and military distinction he was awarded the highest award of the French Republic - the Order of the Legion of Honor. Commanding the 13th Brigade of the Foreign Legion on October 24, 1942, he participated in the Battle of El Alamein in Libya. In that battle, the British allies tried to remove the mortally wounded Prince Amilakhvari from the battlefield by sending an armored vehicle after him, but the commander refused. "I will stay with my legionnaires," were the last words of the Georgian hero. In 2006, France worthily celebrated the 100th anniversary of the birth of Prince Amilakhvari D. - one of the streets of Paris was named after him. In his speech on Freedom Square in Tbilisi in 2011, French President Nicolas Sarkozy noted that "the Georgian legionnaire Prince Dmitry Amilakhvari, holder of the Legion of Honor, who heroically died in Libya in 1942, remains a legend of the French Foreign Legion today" [7].

Let us remember Colonel of the French Foreign Legion Vano (Ivane) Vachnadze, who died on April 23, 1976 in Samur, France. Tbilisi University professor Rusudan Daushvili notes that Vano was among the liberators of Paris and, together with all of France, celebrated the liberation of the capital from fascism. He was twice (!) awarded the highest award of France - the Order of the Legion of Honor. [8].

Dozens of similar examples of the best sons of Georgia, covered in military glory, who fought against fascism simultaneously on two continents of the world, can be cited. By the will of fate, finding themselves far beyond the borders of their historical homeland, they selflessly fought for its independence. And it was she - majestic Georgia - that united them all along this path, memory and love for which did not fade away in their hearts.

ავთანდილ არაბული
(საქართველო, თბილისი)

ნორმატიული გრამატიკა: ისტორია და თანამედროვე ვითარება

ნორმატიული გრამატიკის „უხილავი ხელი“ უეჭველად წარმართავს ქართული სამწიგნობრო ენის განვითარებას უძველესი წერილობითი ძეგლებიდან მოკიდებული.

ქართული მწიგნობრული წყაროების გათვალისწინებით, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის პირველი ეტაპი მთელ 7-8 საუკუნეს მოიცავს, მე-4 საუკუნიდან - ვიდრე მე-12 საუკუნემდე; სწორედ ამ პერიოდის ქართულს ვუწოდებთ ძველ ქართულ ენას. ოღონდაც, ამ ცნებაში ნაგულისხმევი ენობრივი მთლიანობა არ წარმოადგენს სრულიად ერთგვაროვან მოვლენას. პირველ რიგში, ის შეიცავს ენის უფრო ადრეულ პერიოდს, ეგრეთწოდებულ „ხანმეტობას“, რაც გულისხმობს ერთი საერთო პირის ნიშნის არსებობას მე-2 სუბიექტური და მე-3 ობიექტური პირებისათვის; ეს არის პრეფიქსი ხ-, შემონახული მე-8 საუკუნემდე. სხვა მხრივ ამ ადრეული პერიოდის ქართული ხასიათდება ძველი ქართულის იმავე თავისებურებებით, რაც დამახასიათებელია მომდევნო საუკუნეებისათვის. აღსანიშნავია აგრეთვე, რომ ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების უფრო გვიანდელი პერიოდისათვის, მე-10 საუკუნიდან, ძველმწიგნობრულ ენაში თანდათანობით იჭრება ცოცხალი მეტყველებისათვის დამახასიათებელი ახალი მოვლენები.

თვალსაჩინოა, რომ ძველი ქართული ენის მთლიანობასა და მონოლითურობას განაპირობებს გრამატიკული სისტემის ერთიანი ნორმები, ხოლო სხვადასხვაგვარი გადახრები ამ გრამატიკული ნორმებიდან განპირობებულია ცალკეული მწიგნობრული წრეებისა თუ პიროვნებების ცოცხალი სამეტყველო ჩვევებით.

ნორმატიული გრამატიკის ეს შეგნება აშკარად წარმართავს ქართული ენის დიდი რეფორმატორის, შოთა რუსთაველის შემოქმედებით პოზიციასაც და, უფრო გვიან, სულხან-საბას მრავალმხრივ წვლილსაც ახალი ქართული ლიტერატურული ენის ფორმირებაში.

ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების უახლესი ეტაპი, რომელიც პირველ რიგში გულისხმობს მნიშვნელოვან მწიგნობრულ მემკვიდრეობას, სისტემური თვალსაზრისით გრამატიკული უნიფიცირების მეტ შესაძლებლობას გულისხმობს, ვინაიდან დაფუძნებულია ერთიან საუნივერსიტეტო და ზოგადსაგანმანათლებლო სისტემაზე, ჩამოყალიბებულ ნორმატიულ გრამატიკაზე.

შესაბამისად, ეს ენობრივი მემკვიდრეობა თანამედროვე დონეზე მოითხოვს მეტ თანამიმდევრულობას სალიტერატურო (სახელმწიფო) ენის სტანდარტიზაციის თვალსაზრისით.

Avtandil Arabuli

(Georgia, Tbilisi)

Normative grammar: history and modernity

The “invisible hand” of normative grammar undoubtedly controls the development of the ancient Georgian book language, starting from ancient written monuments.

According to the monuments of Georgian writing, the first stage of the history of the Georgian literary language covers as many as 7-8 centuries, from the 4th to the 12th century; And this period is called the Old Georgian language. However, as it would seem, this language is not an entirely homogeneous phenomenon - first of all, it contains a more ancient period, the so-called "khanmeti", which implies that the exponent of the 2nd person subject and the 3rd person object is the prefix x-. In other features, this language contains all the peculiarities of the ancient Georgian language of subsequent centuries. It is also noticeable that in the later period of development of the ancient Georgian language, from the 10th century, new phenomena of living speech of the Georgian language gradually penetrated into the sphere of ancient writing.

The integrity and monolithic nature of the ancient Georgian language determine the norms of the grammatical system, and deviations from these norms are caused by the usual phenomena of individual writing circles or individuals.

Such consciousness also tangibly controls the creative impulses of the great reformer of the Georgian language, Shota Rustaveli, and, later, the versatile activities of S.-S. Orbeliani in the formation of a new literary language.

The newest stage in the development of the Georgian literary language, which is primarily based on these book traditions, from a systemic point of view, suggests more solid possibilities for grammatical unification, since it is based on a unified system of general education and university education and has an established normative grammar.

Accordingly, such a linguistic heritage at the modern level of language functioning requires greater consistency in the field of standardization of the literary (state) language.

გონელი არახამია

(საქართველო, თბილისი)

ქართლის კათოლიკოსთა სათვალავი შუა საუკუნეების ქართულ ისტორიოგრაფიაში

ქართლის კათოლიკოსების სათვალავი შუა საუკუნეების ქართული ისტორიოგრაფიის პრობლემატიკაში სათანადო ადგილს იკავებდა.

დღეისათვის მოღწეულ ქართულ ისტორიულ თხზულებათა შორის უმველესი, სადაც ქართლის კათოლიკოსთა სათვალავია მოცემული, „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ ისტორიული ქრონიკაა. ქრონიკის ძირითად ტექსტში, სადაც თხრობა VII ს. 40-იანი-50-იანი წლებით მთავრდება, 20 კათოლიკოსია დასახელებული პეტრედან ევნონის ჩათვლით. თხზულებაში კათოლიკოსთა რიგი სინქრონიზებულია ქართლის საერო მმართველთა (მეფეთა და ერისმთავართა) რიგთან.

იმავე ქრონიკის ძირითად ტექსტს ბოლოში ერთვის კათოლიკოსთა ე.წ. დამატებითი სია სათვალავითურთ, რომელიც მოიცავს კათოლიკოსთა რიგს X ს. 70-იან წლებამდე. აღნიშნული დამატებითი სია თავდაპირველად ანუ დღეისათვის ცნობილი ხელნაწერების პროტოგრაფში ცალკე შეიცავდა იმ ცოლოსან კათოლიკოსთა (თავფაჩაგ :~ა; ევლალე :~ბ; იოველ:~გ; სამოველ:~დ; გეორგი:~ე; კვირიონ:~ვ; იზიდ-ბოზიდ:~ზ; თ(ევდორ)ე:~ძ; პეტრე:~თ) სიას სათვალავითურთ (ერთიდან ცხრამდე), რომლებიც VII ს. 40-იანი-50-იანი წლებამდე ანუ ზემოხსენებულ ევნონამდე მოღვაწეობდნენ და ცალკე ევნონის შემდგომი უმაღლესი იერარქების რიგსა და სათვალავს. შემდგომი ხანის გადამწერებმა ცოლოსანი კათოლიკოსები მიიჩნიეს ძირითად ტექსტში უკანასკნელი, მეოცე ნომრით აღწუსებული ევნონის შემდგომი ხანის კათოლიკოსებად და მათი რიგითი სათვალავი გააგრძელეს ევნონიდან მზარდი ნუმერაციით. ასე გაერთიანდა ევნონამდელი ცხრა კათოლიკოსი და ევნონის შემდგომი კათოლიკოსები ერთიანი სათვალავის ქვეშ. შუა საუკუნეების რედაქტორ-გადამწერთა აღნიშნულმა შეცდომამ გავლენა იქონია თანამედროვე ისტორიოგრაფიაზეც, რაც გამოიხატა იმაში, რომ საქართველოს კათოლიკოსთა დღეისათვის მიღებულ რიგში ევნონის მომდევნო იერარქებად დასახელებულნი არიან თავფაჩაგ II, ევლალე II, იოველ II, კვირიონ II და ა. შ. აღნიშნული რიგი, ცხადია, გადასინჯვას მოითხოვს.

კათოლიკოსთა სათვალავი არ დასტურდება ძველ „ქართლის ცხოვრებაში“, სუმბატ დავითის-ძის თხზულებასა (XI ს.) და ვახუშტი ბაგრატიონის ნაშრომში (XVIII ს.).

მეცნიერ კაცთა კომისიამ (XVIII ს. დასაწყისი) ძველი „ქართლის ცხოვრებიდან“ უცვლელად გადმოიტანა კათოლიკოსთა რიგი პეტრედან თაბორის ჩათვლით და სიახლე, რაც საკითხის გაშუქებაში შეიტანა, სათვალავი იყო.

XI-XVIII სს. ქართული ისტორიოგრაფია კათოლიკოსთა სათვალავის შემუშავებაში მოქცევას ისტორიული ქრონიკის ნააზრევს ვერ გასცდა. ეს გამოწვეული იყო იმით, რომ ძველ ქართველ მემატანეებს X საუკუნის ბოლო მეოთხედის შემდეგ არ უცდიათ გაემართათ ქართლის კათოლიკოსების თანმიმდევრული რიგი და პერსონალური შემადგენლობა, როგორც ეს ხორციელდებოდა მეფეების მიმართ.

აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ აღნიშნული მიმართულებით რა მემკვიდრეობაც დაგვიტოვებს ძველმა ქართველმა მემატანეებმა საერთოდ საქართველოს ეკლესიისა და კონკრეტულად უმაღლესი იერარქების მოღვაწეობის შესახებ უაღრესად მნიშვნელოვანია და ფასდაუდებელ სამსახურს უწევს თანამედროვე ისტორიოგრაფიას.

Goneli Arakhamia

(Georgia, Tbilisi)

Enumeration for Catholicoi of Kartli in medieval Georgian historiography

Enumeration for Catholicoi of Kartli has been a significant issue for medieval Georgian historiography.

"The Conversion of Kartli" („Moktsevai Kartlisai“) is the oldest example of the Georgian historical work known today, which keeps the enumeration of the Catholicoi of Kartli. The major story of the chronicle, which concludes circa 650 AD, involves 20 Catholicoi from Peter to Eunone. In the essay, Catholicoi's order is synchronized with the order of the kings and “Erismtavaris” (literary “grand dukes”) of Kartli.

There is a so-called “additional list” which is attached to the end of the major story. It includes Catholicoi's numbered order until the 970s. The protograph of the additional list separately contained the list of married Catholicoi (Tavachag, Eulale, Joel, Samuel, Georgi, Kirion, Izid-Bozid, Tevdore, Peter) who headed Georgian Orthodox Church until the years of 640–50, that is, before Eunone. The list was followed by the numbered order of other high primates since Eunone.

Later scribes have misidentified those married Catholicoi as post-Eunone ones, and united them under single numbering. Then-made mistake influenced modern historiography too, which was manifested in the fact that the non-existent Tvarachung II, Eulale II, Joel II, Kirion II, etc. are named as the next hierarchs of the Georgian Catholicoi's rank. Apparently, the mentioned order and numbering require revision.

The enumeration of the Catholicoi was not confirmed in the old "Life of Kartli" and in the works of Sumbat-Son-of-David (11th century) and Vakhushti Bagrationi (18th century).

“The Commission of Scientists” (early 18th century) transferred Catholicoi’s order from Peter to Tabor from the old "Life of Kartli" unchanged but updated enumeration.

While numbering high primates, 11th-18th century Georgian historiography wasn’t able to go beyond citing “Conversion of Kartli”. Since the last quarter of the 10th century, ancient Georgian chroniclers have not been trying to hold a consistent line of the Catholicoi of Kartli and its personal composition, as was done with kings.

It should also be said here that, in general, the ancient Georgian chroniclers’ work about the work of the Georgian Church and, specifically, the highest hierarchs, is extremely important and provide invaluable service to modern historiography.

ომარ არდაშელია

(საქართველო, თბილისი)

პოლიტიკური პერცეფციები აშშ-ს საგარეო პოლიტიკაში და ავტორიტარული რეჟიმების გაძლიერების საფრთხეები

XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან აშშ-ს საგარეო პოლიტიკური ურთიერთობები ზომიერების საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიას ეფუძნებოდა. მისი ავტორია ცნობილი ამერიკელი პოლიტიკოსი, მეცნიერი და დიპლომატი ჰენრი კისინჯერი, რომელმაც ცხოვრების დიდი ნაწილი აშშ-ს საგარეო პოლიტიკაში გაატარა. ის დღემდე რჩება ამერიკის ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე აღიარებულ სახელმწიფო მდივნად, რომლის თეორიული კონცეფციები ღრმა მეცნიერულ მსჯელობას და კონცეპტუალურ ანალიტიკას ეყრდნობოდა.

ჰენრი კისინჯერმა თავისი სადოქტორო ნაშრომით – „მშვიდობა, ლეგიტიმურობა და თანასწორობა“ – საერთაშორისო ურთიერთობებში შემოიღო „ლეგიტიმურობის“ კონცეფცია, ხოლო პრაქტიკული საქმიანობით დაამკვიდრა „ზომიერების საგარეო პოლიტიკა“, სამშვიდობო ურთიერთობების დროს, კრიტიკულად განიხილავდა ბირთვული იარაღის როლს და ადგილს საერთაშორისო ურთიერთობებში. მისი პრაქტიკული და სამეცნიერო საქმიანობა მთლიანად მიმართული იყო ზომიერების საგარეო პოლიტიკის დამკვიდრებისკენ. „რეალ პოლიტიკისა“ და „ზომიერების“ მიმდევარი ჰენრი კისინჯერი კარგად აცნობიერებდა აშშ-ის სასიცოცხლო ინტერესებს და მისი გადაწყვეტის მექანიზმებს. პრეზიდენტის მრჩევლისა და სახელმწიფო მდივნის თანამდებობაზე ყოფნის დროს, ცივი ომის პერიოდში სწორედ, მას უკავშირებენ, ერთის მხრივ, საბჭოთა კავშირთან ურთიერთობების დათბობას და, მეორეს მხრივ, ჩინეთის საბჭოთა ორბიტიდან გამოყვანას და მის „გახსნას“ მსოფლიოსთვის.

სამწუხაროდ, თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობებში და თვით აშშ-შიც თითქოს მივიწყებულია ამ დიდი ადამიანის თეორიული მიგნებები და მეთოდები, რაც უკვე გამოცდილი და ეფექტურია რეალურ პოლიტიკაში მშვიდობის უზრუნველსაყოფად. მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან დღემდე საერთაშორისო ურთიერთობებში მიმდინარე რადიკალურმა ძვრებმა, აშშ-ს საგარეო პოლიტიკაში მკვეთრ ცვლილებებს ხელი შეუწყო. შესაბამისად, დაშორდა ჰენრი კისინჯერის „მშვიდობის, ლეგიტიმურობის და თანასწორობის“ პოლიტიკას, პრაქტიკიდან ამოღებული იქნა ჰენრი კისინჯერის „ზომიერების საგარეო პოლიტიკაც“.

XX საუკუნის 90-იან წლებსა და XXI საუკუნის დასაწყისში აშშ -ს პოლიტიკა საერთაშორისო ურთიერთობებში ე.წ მულტიპოლარულობის თეორიის მომხრე ჩანს. თუმცა მოგვიანებით დაადგა ლიბერალური ინტერნაციონალიზმის პოლიტიკას, რაც დაკავშირებულია ტრანსნაციონალური ქსელების, უმსხვილესი სავაჭრო კორპორაციების, გლობალური ჯანდაცვის, გლობალური საფინანსო სისტემების, გლობალური გარემოს დაცვითი ქსელების გაფართოებასთან. ამ ფაქტორებმა უზრუნველყო ლიბერალური საერთაშორისო ეკონომიკური და პოლიტიკური წესრიგი, რომლის სამხედრო ფუნდამენტია ნატო, ხოლო მისი სადავეები, ბუნებრივია აშშ-ს ხელშია. ამ „კონცეპტუალური ჩარჩოს“ ნაწილია ევროკავშირი და მის ღერძზე მყოფი სახელმწიფოები (საქართველო, უკრაინა, მოლდოვა. ახლახან დაემატა სომხეთიც), რომლებიც ევროკავშირში შესვლით მშვიდობისა და კეთილდღეობის მოპოვებას ცდილობენ.

მართალია „ცივი ომი“ XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში, საბჭოთა კავშირის დაშლით დასრულდა, მაგრამ ეს არ ნიშნავს რომ მისმა მემკვიდრე რუსეთმა უარი თქვა თავის გეოპოლიტიკურ და გეოსტრატეგიულ მიზნებზე. სანამ რუსეთი სსრკ-ს ნგრევით გამოწვეულ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ პრობლემებს „აგვარებდა“ (ებრძოდა და ტერიტორიებს ართმევდა ქართველებს, მოლდოველებს და უკრაინელებს, იმორჩილებდა ჩეჩნებს და ა. შ.), აშშ დაკავებული იყო ერაყის, ბალკანეთის, ავღანეთის „დემოკრატიზაციის“ პროცესით. 2009 წლის თებერვალში, ახალმა საშიშროებამ იჩინა თავი. ლიბიის ლიდერი მუამარ კადაფი აფრიკის კავშირის თავმჯდომარედ აირჩიეს ეთიოპიაში, რაცაც მოჰყვა კადაფის სიტყვები: „მე გავაგრძელებ დაჟინებულ მოქმედებას, რათა ჩვენმა სუვერენულმა ქვეყნებმა იმუშაონ და მიაღწიონ აფრიკის შეერთებულ შტატებს“. აფრიკის კავშირი, პოლიტიკურად და ეკონომიკურად დამოუკიდებელი კადაფით სათავეში, სრულიად მიუღებელი იყო და არ შედიოდა არც აშშ-ს, არც რუსეთის და ევროკავშირის ქვეყნების ინტერესებში. შესაბამისად, ამ საფრთხის განეიტრალების მიზნით, 2010-იანი წლების დასაწყისიდან არაბულ ქვეყნებში „არაბული გაზაფხულის“, პანარაბული რევოლუცია დაიწყო. სამწუხაროდ, შედეგად მსოფლიომ მიიღო

არაბული ქვეყნების პოლიტიკური დესტაბილიზაცია, იემენის, ლიბიის და სირიის სამოქალაქო ომები, 2012 წლის სამხედრო გადატრიალება ეგვიპტეში, უცხო ქვეყნების სამხედრო ჩარევა არაბული ქვეყნების დიდ ნაწილში და ახალი ავტორიტარული რეჟიმების ჩამოყალიბება, ახლო აღმოსავლეთში ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილი ტერორისტული დაჯგუფების *ისლამური სახელმწიფოს გამოცხადება* 2014 წელს და სხვ. საგულისხმოა, რომ ეს დაჯგუფება ევროპისა და მსოფლიოს რიგმა ქვეყნებმა, მათ შორის, ისლამურმა ქვეყნებმა ტერორისტულ დაჯგუფებად აღიარა. მათ შორის არ არის აშშ და ისრაელი, რაც, ბუნებრივია, კითხვის ნიშნებს ბადებს.

აშშ-ჩინეთს შორის მუდმივად არსებული სტრატეგიული უნდობლობის ფონზე, 2010-იანი წლებიდან აშშ-სთვის სულ უფრო მიუღებელი გახდა ევროკავშირ-რუსეთის და ევროკავშირ-ჩინეთის აღმავალი ეკონომიკური კავშირები, ეს ფაქტი მზარდ უნდობლობას იწვევდა აშშ-ს პოლიტიკურ წრეებში, განსაკუთრებით დემოკრატებში. ბ. ობამას ადმინისტრაციის დროს დაწყებული ჩინეთ-ევროკავშირის დამორიშორების ოპერაცია ნაწილობრივ წარმატებით დასრულდა ჯ. ბაიდენის ადმინისტრაციის დროს, თუმცა ჯერ კიდევ ტრამპის ხელისუფლებამ მოითხოვა ჩინეთის გასამართლება და იზოლაცია კორონავირუსის გავრცელების გამო, მაგრამ ამ საქმეში ენტონი ფაუჩის ლაბორატორიის „უხერხული“ იდენტიფიცირების შემდეგ, საქმე განხილვის საგნად არ უქცევიათ.

XX საუკუნისა და XXI საუკუნის საერთაშორისო ურთიერთობებზე დინამიური დაკვირვება ცხადყოფდა, რომ რუსეთ-ევროკავშირის ეკონომიკური სარგებლიანობის მაღალი მაჩვენებელი დააჩქარებდა მათი დამორიშორების პროცესს, რასაც რუსეთის გეოსტრატეგიულმა და გეოპოლიტიკურმა, რეალურად იმპერიულმა მიზნებმა და მის მიერ უკრაინის ნატოში გაწევრიანების საბაბით დაწყებულმა რუსეთ-უკრაინის ომმაც შეუწყო ხელი. ასეთ ვითარებაში, აშშ - ჩინეთის მზარდი სტრატეგიული უნდობლობა ახალ ფაზაში შევიდა, გააქტიურდა BRICS-ის ქვეყნების თანამშრომლობაც. ეს პროცესები ასუსტებენ აშშ-ს ჰეგემონობას და მის მიერ დემოკრატიულ ღირებულებებზე ჩამოყალიბებული მულტილატერალიზმის პრინციპებს, მაგრამ ქმნიან ახალ საშიშროებას მსოფლიოს ავტორიტარული რეჟიმების გაძლიერებისა და ახალი საფრთხეების წარმოსაქმნელად.

Omar Ardashelia

(Georgia, Tbilisi)

Political Perceptions in US Foreign Policy and the Threats of Strengthening Authoritarian Regimes

Since the 70s of the 20th century, the foreign political relations of the USA have been based on the foreign policy strategy of moderation. Its author is the famous American politician, scientist and diplomat Henry Kissinger, who spent a large part of his life in the foreign policy of the USA. To this day, he remains one of the most recognized secretaries of state in American history, whose theoretical concepts were based on deep scientific reasoning and conceptual analytics.

Henry Kissinger introduced the concept of «Legitimacy» in international relations with his doctoral thesis «Peace, Legitimacy and Equality», and through his practical activities he established the «Foreign Policy of Moderation», during trilateral relations, he critically discussed the role and place of nuclear weapons in international relations. His practical and scientific activities were completely directed towards the establishment of a *Foreign Policy of Moderation*. A follower of «Real Politics» and «Moderation», Henry Kissinger was well aware of the vital interests of the USA and the mechanisms of its solution. During his tenure as President's Advisor and Secretary of State, during the Cold War, he is associated with the warming of relations with the Soviet Union, on the one hand, and the withdrawal of China from the Soviet orbit and its «opening» to the world, on the other hand.

Unfortunately, in modern international relations and even in the USA, the theoretical conclusions and methods of this great man, which have already been tested and are effective in ensuring peace in real politics, have been forgotten. It should be noted that the radical processes taking place in international relations from the 90s of the 20th century to the present contributed to sharp changes in the foreign policy of the USA.

In the 90s of the 20th century and at the beginning of the 21st century, the political elite of the USA seems to be in favor of the so-called multipolarity theory in international relations.

However, he later adopted the policy of liberal internationalism, which is related to the expansion of transnational networks, the largest trading corporations, global health, global financial systems, and global environmental protection networks. These factors ensured a liberal international economic and political order, the military foundation of which is NATO, and its reins are naturally in the hands of the USA. Part of this «conceptual framework» is the European Union and the states on its axis (Georgia, Ukraine, Moldova. Armenia was recently added), which are trying to gain peace and prosperity by joining the European Union. He moved away from Henry Kissinger's policy of «Peace, Legitimacy and Equality», and Henry Kissinger's «Foreign Policy of Moderation» was also removed from practice.

Although the «Cold War» ended with the collapse of the Soviet Union in the early 90s of the 20th century, this does not mean that its successor, Russia, has given up its geopolitical and geostrategic goals. While Russia was «solving» the economic and political problems caused by the collapse of the USSR (it fought and seized territories from Georgians, Moldovans and Ukrainians, subjugated the Chechens, etc.), the USA was busy with the process of «democratization» of Iraq, the Balkans, and Afghanistan. In February 2009, a new threat emerged, with the election of Libyan leader Muammar Gaddafi as chairman of the African Union in Ethiopia, with Gaddafi saying «I will continue to persevere so that our sovereign countries can work towards a United States of Africa». The African Union, politically and economically independent with Gaddafi at the head, was completely unacceptable and was not in the interests of either the USA, Russia or the EU countries. Accordingly, in order to neutralize this threat, from the beginning of 2010s, the «Arab Spring», the pan-Arab revolution, started in the Arab countries. Unfortunately, as a result, the world has seen the political destabilization of Arab countries, civil wars in Yemen, Libya, and Syria, the 2012 military coup in Egypt, foreign military intervention in large parts of Arab countries, and the establishment of new authoritarian regimes. In 2014, the declaration of the Islamic State, one of the largest terrorist groups in the Middle East, etc. It is significant that this group has been recognized as a terrorist group by a number of countries in Europe and the world, including Islamic countries. The US and Israel are not among them, which naturally raises questions.

Against the backdrop of the ever-present strategic mistrust between the US and China, since the 2010s, EU-Russia and EU-China rising economic ties have become increasingly unacceptable to the US, a fact that has caused growing distrust in US political circles, especially among Democrats. The China-EU separation operation started during the Obama administration was partially successful during the Biden administration, although the Trump administration still demanded the trial and isolation of China due to the spread of the coronavirus, but after the «embarrassing» identification of Anthony Fauci's laboratory in this case, they did not make the case a subject of discussion.

A dynamic observation of the international relations of the 20th and 21st centuries revealed that the high rate of economic usefulness of Russia-EU would accelerate the process of their separation, which was facilitated by Russia's geostrategic and geopolitical, actually imperialist goals and the Russia-Ukraine war. In such a situation, the growing strategic mistrust between the US and China entered a new phase, and the cooperation of the BRICS countries became more active. These processes destroy the hegemony of the USA and the principles of multilateralism based on democratic values, but they create a new danger of strengthening the world's authoritarian regimes and creating new threats. In such a situation, the growing strategic mistrust between the US and China entered a new phase, and the cooperation of the BRICS countries became more active. These processes weaken US hegemony and the principles of multilateralism based on democratic values, but create new threats to strengthen the world's authoritarian regimes and create new threats.

რუსუდან ასათიანი

(საქართველო, თბილისი)

ზმნური კლასების ფორმალური პარადიგმების შერჩევის განმსაზღვრელი ალგორითმი ქართულში

ლინგვისტური თეორიების განვითარება ქართული ენის ტრადიციულად გამოყოფილი ოთხი ზმნური კლასის რეორგანიზაცია-რეიტერპრეტაციის კარგ შესაძლებლობებს იძლევა. მოხსენებაში არგუმენტირებულია, რომ როგორც გენერატიული, ისე კოგნიტიური მიდგომა ბევრად უფრო ეფექტურია სემანტიკურად თუ ფორმალურად განსხვავებული ზმნური პარადიგმების ამომწურავი აღწერისა და კლასიფიკაციისათვის.

მთელი პროცესი ზმნური შინაარსების ენობრივი სტრუქტურირებისა და მათთვის ფორმალური პარადიგმების შერჩევისა წარმოდგენილია ალგორითმის სახით, რომელიც ოთხ იმპლიკაციურ წესს მოიცავს. ეს წესები ასახავენ ზმნური შინაარსების კონტინუუმის ლინგვისტური სტრუქტურირების გენერატიულ პროცესს, რომლის დროსაც კონკრეტული ზმნისათვის ფორმალური პარადიგმის შერჩევა „კონვენციონალურ კოგნიტიურ გადაწყვეტილებებს“ ეფუძნება. ამ გადაწყვეტილებებს განსაზღვრავს გარკვეული სემანტიკური ნიშნები: „აორისტი“, „დინამიკურობა“, „ტელიკურობა“ და, ასევე, ზმნის სახელურ არგუმენტთა „თავისუფალი ნება“. ამ უკანასკნელი ნიშნის მიხედვით არგუმენტები განსხვავდებიან სიტუაციაში თავისი ჩართულობის ხასიათით: არგუმენტი, რომელიც მოქმედებს და აკონტროლებს თავის მოქმედებას, სიტუაციაში ჩართულია თავისი „თავისუფალი ნებით“ (ანუ, +[თ.ნ.]), ხოლო არგუმენტი, რომელიც არ მოქმედებს და/ან ვერ აკონტროლებს მოქმედებას, ამ სიტუაციაში ჩართულია თავისი „თავისუფალი ნების“ გარეშე (ანუ, -[თ.ნ.]); რაც შეეხება მესამე ტიპის არგუმენტს, ის, როგორც მოქმედების ქვეშ მყოფი არგუმენტი, აპრიორულად 'ნებაწართმეულია' და მის მიერ სიტუაციის გაკონტროლება აპრიორულად გამორიცხებულია; ამდენად, მისთვის ნიშანი [თ.ნ] ჭარბია (ანუ, Ø).

ზმნური პარადიგმების შერჩევის ალგორითმს შემდეგი სახე აქვს:

I. [-[თ.ნ] → დატივი		
[-დინამიკური] → ნომინატიური კონსტრუქცია, სტატიკური მორფოლოგია		(IV კლასი)
{-([თ.ნ]) და +Ø} → ნომინატიური კონსტრუქცია, პასიური მორფოლოგია		(II კლასი)
{-[თ.ნ] _{ექსპერიენცერი} (და +Ø)} → დატივი კონსტრუქცია, პას. ან სტატ. მორფ.		(IV კლასი _{ფემტური})
+ [თ.ნ] → II. [Λ+Ø → III. [+აორისტი] → ერგატიული კონსტრუქცია, აქტ. მორფ.		(I კლასი)
	[-აორისტი] → ნომინატიური კონსტრუქცია, აქტ. მორფ.	(I კლასი)
	Λ-Ø IV. [+ტელიკური] → ნომინატიური კონსტრუქცია, პას. მორფ.	(II კლასი)
	→ III.	(I/III კლასი)

ალგორითმში მოქმედებს $IV \rightarrow III$ რეკურსიული წესი დამატებითი მითითებით: *თუ ზმნა მესამე საფეხურზე ირჩევს ერგატიულ კონსტრუქციას აქტიური მორფოლოგიით, მაშინ მეოთხე საფეხურზე მესამე სერიის მწკრივებისთვის მან უნდა აირჩიოს დატიური კონსტრუქცია აქტიური მორფოლოგიით.*

საფეხურების რიგი მკაცრად განსაზღვრული და იერარქიულად ორგანიზებულია: $I \rightarrow II \rightarrow III \rightarrow IV (\rightarrow III)$.

Rusudan Asatiani

(Georgia, Tbilisi)

An Algorithm Defining the Choice of Verb Classes Formal Paradigms in Georgian Language

The development of linguistic theories gives a great possibility to reorganize and/or reinterpret traditionally distinguished Four Verb Classes in Georgian language. The paper argues that a generative as well as a cognitive approach is definitely more efficient for the classification of various formally and/or semantically distinguished verb types in Georgian language.

The whole process of verbs linguistic structuring is represented as an algorithm, which describes the dynamic process of formal paradigm choices in Georgian.

A generative strategy is based on the decisive semantic features, defining the choice: ‘DYNAMICITY’, ‘TELICITY,’ ‘AORIST’, ‘VOLITIONALITY’; the last is regarded as the crucial, main one for describing and distinguishing the semantic roles: An argument whose ‘VL’ is included in an event is pointed out as +[VL] (resp. $Ag \rightarrow S$), while an argument whose ‘VL’ is not included in an event is pointed out as –[VL] (resp. Addressee, Recipient, Benefactive $\rightarrow IO$, and $EXP \rightarrow S$). As far as the argument is concerned, which is semantically ‘undergoer’ and does not exist independently of an event (or not at all) (resp. $Patient \rightarrow \rightarrow \rightarrow DO$), the feature ‘VL’ seems to be redundant for it; that is, it might be structurally qualified as an argument with a priori *zero* VL. Thus, it is pointed out as \emptyset .

An algorithm with the four stages of implicational rules mirrors the hierarchically organized optimal generative process of linguistic structuring of verbs continuum in Georgian as follows.

- I. $\left\{ \begin{array}{l} -[\text{DYNAMIC}] \rightarrow \text{Nominative construction, static morphology (IV class verbs)} \\ -[\text{VOLITIONAL}] \rightarrow \text{Dative case} \\ \{(-[\text{VL}]) \wedge +\emptyset\} \rightarrow \text{Nominative constr., passive morphology (II class verbs)} \\ \{-[\text{VL}]_{\text{EXP}} (\wedge +\emptyset)\} \rightarrow \text{Dative constr., static or pass. morph. (IV class}_{\text{AFFECTIVE}}) \\ +[\text{VL}] \rightarrow \text{II.} \left\{ \begin{array}{l} \wedge +\emptyset \rightarrow \text{III.} \left\{ \begin{array}{l} +[\text{AORIST}] \rightarrow \text{Ergative, active morph. (I class)} \\ -[\text{AORIST}] \rightarrow \text{Nominative, active morph. (I class)} \end{array} \right. \\ \wedge -\emptyset \quad \text{IV.} \left\{ \begin{array}{l} +[\text{TELIC}] \rightarrow \text{Nominative, passive morph. (II class)} \\ \rightarrow \text{III.} \end{array} \right. \end{array} \right. \end{array} \right. \left. \begin{array}{l} \text{(I/III class)} \end{array} \right.$

The certain combinations of rivalry features are formalized according to the following strategy:

1. $-[\text{DYNAMIC}]$ (resp. *static*) verbs follow the passive paradigm without any restrictions (I stage); also, no restrictions are decisive for $-[\text{VOLITIONAL}]$ arguments which are always represented by the Dative case. Affective verbs with experiencer A-argument always are characterised by the Dative construction as well, while their morphology could be either the passive or static (I stage)

2. $+[\text{DYNAMIC}]$ verbs must be necessarily checked:

a. Do they equate with events including \emptyset -argument or not? (II stage)

b. Do they represent events in Past (resp. $+[\text{AORIST}]$) or not? (III stage)

c. Do they represent events or actions as being complete in some sense (resp. $+[\text{TELIC}]$)? (IV stage)

d. In any other case, the algorithm recursively returns to III stage, continuing the checking according to the feature 'AORIST' and it stops after the application of one additional rule: A verb which chooses the ergative construction with the active morphology must choose the dative construction with the active morphology for III-series TAM forms.

The rules are organised as a strict hierarchy of their application stages: $\text{I} \rightarrow \text{II} \rightarrow \text{III} \rightarrow \text{IV} (\rightarrow \text{III})$.

თ. აღაპიშვილი, მ. არიმურა, ა. მგელაძე, კ. შატენიე

(საქართველო, თბილისი; საფრანგეთი)

**„ფარავანი-2“, გვიანი ზედა პალეოლითის ეხი ჯავახეთის ზეგანზე
(სამხრეთი საქართველო)**

გასული საუკუნის მეორე ნახევარში სამხრეთ კავკასიაში, მეტადრე საქართველოში, უამრავი არქეოლოგიური გათხრა ჩატარდა. აბსოლუტური რადიონახშირბადული დათარიღების მეთოდის გამოყენებამდე გათხრილ ადგილთა უმეტესობა ნაპოვნი მასალების საფუძველზე კულტურული კერის ობიექტებად მიიჩნეოდა. 2012-14 წლებში ჩვენი ჯგუფის მიერ „ფარავანი-2-ად“ წოდებული ეხის ხელახლა გათხრამ ადრეული კატეგორი-ზაციის ცდომილება დაადასტურა. „ფარავანი-2“ თავდაპირველად წინარე-კერამიკული ნეოლითური ხანის დროინდელ სადგომად ითვლებოდა, C-14-ით დათარიღებამ კი ნათლად აჩვენა, რომ ამ ტერიტორიაზე ადამიანები ჯერ კიდევ ზედა პალეოლითში (ბოლო გამყინვარების მაქსიმუმსა და ბოლინგ-ალეროდის დათბობას შორის პერიოდში) სახლობდნენ. ეს ადგილი ზღვის დონიდან 2000 მ-ზე მეტ სიმაღლეზე, ჭიქიანის ვულკანის მიდამოებში მდებარეობს, რომელიც რეგიონში ობსიდიანის ერთადერთი წყაროს წარმოადგენდა. აქ აღმოჩენილი ქვის სამტეხლოსა და ადგილობრივი ფაუნის ნაშთები გვიანი პლეისტოცენის ადამიანის კულტურაზე, თვითკმარობასა და მობილურობაზე ფასეულ ინფორმაციას იძლევა.

ადრეული ჰოლოცენის (მეზოლითი) პერიოდში ადამიანთა მორიგ დასახლებას ტერასის დასავლეთი ნაწილის ზედა დონეზე აღმოჩენილი ქვის არტეფაქტები და მათი ტექნოტიპოლოგიური ანალიზი აჩვენებს, თუმცა ამის დაზუსტება რაიმე კონსტრუქციის პოვნისა ან C-14-ით დათარიღების გზით ვერ ხერხდება. პრეისტორიის უკანასკნელი, ენეოლითის დასახლება ძვ. წ. მე-5 ათასწლეულის მე-2 ნახევარში დაიწყო, რაც ზედაპირული კლდოვანი ქანების შესწავლამ დაადასტურა.

T. Agapishvili, M. Arimura, A. Mgeladze, C. Chataigner

(Georgia, Tbilisi; France)

**Paravani-2, a Late Upper Palaeolithic rock-shelter in the Javakheti
highland, Southern Georgia**

In the second half of the last century, numerous excavations were carried out in the Southern Caucasus, particularly in Georgia. However, most of the sites excavated were given a cultural attribution based on the material found, in the absence of absolute

radiocarbon dating. Errors concerning the cultural attribution of sites have occurred, as revealed by our re-excavation (2012-2014) of the Paravani-2 rock shelter, which was initially considered to be a pre-Ceramic Neolithic site. The ^{14}C dates obtained from this site unequivocally indicate human occupation at the end of the Upper Palaeolithic, between the very beginning of the post-LGM deglaciation and the Bølling-Allerød warming. Situated at an altitude of over 2000 m. in the immediate vicinity of the only obsidian source in the region, the Chikiani volcano, the lithic industry and faunal remains found in this shelter provide valuable information on the culture, subsistence and mobility of the late Pleistocene human groups in the Caucasus.

Early Holocene (Mesolithic) occupation was evidenced by the techno-typological analysis of lithic artefacts found in the upper levels of the western part of the terrace, although this period could not be identified by any structures or ^{14}C dating. Finally, a Chalcolithic occupation, dated to the 2nd half of the 5th millennium BC, was exposed in the surface layer, near the rock face.

ლია ახალაძე, ნინო შიოლაშვილი, თამარ ფხალაძე,

თამარ შინჯიაშვილი, გვანცა ბურდული

(საქართველო, თბილისი)

ჩრდილო კავკასიაში ქართველთა კულტურული საქმიანობის ისტორიიდან

საქართველოდან ჩრდილო კავკასიაში მოსახლეობის ინტენსიური მიგრაციული პროცესები დაკავშირებულია რუსეთის იმპერიის მიერ რეგიონში გატარებულ ადმინისტრაციულ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ რეფორმებთან. ამ პროცესის გააქტიურებას ხელი შეუწყო დარიალის ხეობაში საქართველოს სამხედრო გზისა და ჩრდილო კავკასიის ხაზის მშენებლობამ, ამ გზის ირგვლივ ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბებისა და გაფართოების აუცილებლობამ. რუსეთის იმპერიის მინისტრთა კომიტეტმა 1810 წლის 6 ივლისის გამოსცა დადგენილება „მთიელებში წესრიგისა და მშვიდობის დამყარების საქმისათვის“, რომლის საფუძველზე ჩრდილო კავკასიაში დაიწყო „მთიელებთან სავაჭრო-გაცვლითი პუნქტების შექმნა“. 1811 წლის გაზაფხულიდან კავკასიის ხაზზე ნელ-ნელა დაიწყო სავაჭრო-გაცვლითი პუნქტების, მაღაზიებისა და სხვა ინფრასტრუქტურული ხასიათის ობიექტების გახსნა. აღიშნულმა პუნქტებმა გარკვეული როლი შეასრულეს რუსეთსა და ჩრდილო კავკასიელ მთიელთა შორის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების საქმეში. ამავე დროს დააჩქარა მიგრაციული პროცესები იმპერიის სხვადასხვა კუთხიდან, განსაკუთრებით საქართველოდან. კავკასიის ხაზზე, განლაგებულ რამდენიმე

დასახლებულ პუნქტში გაიზარდა ქართველთა რაოდენობა, რომელთა ინიციატივითა და დაფინანსებით ამ ქალაქებში გაფართოვდა ქართველთა კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობა: ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მხარდაჭერით დაარსდა კავკასის (ვლადიკავკაზის) სკოლა, სამკითხველოები, ქართული ეკლესია, სადაც წირვა-ლოცვა ქართულად აღევლინებოდა. ამ ქალაქებში ქმშკგ საზოგადოების სახელით ჩადიდნენ ცნობილი საზოგადო მოღვაწეები, მწერლები, პედაგოგები, მეცენატები და სხვ., რომლებიც მოსახლეობას აცნობდნენ სამშობლოში მიმდინარე ამბებს. ამ საქმიანობის განუყოფელი ნაწილი იყო თბილისიდან და საქართველოს სხვა ქალაქებიდან ჩრდილო კავკასიის ქართველებით დასახლებულ პუნქტებში თეატრალური წარმოდგენების გამართვა.

მოხსენებაში XIX საუკუნისა და XX საუკუნის დასაწყისის პრესის, დოკუმენტური მასალებისა და სხვა სახის საისტორიო წყაროებზე დაყრდნობით შესწავლილია ჩრდილო კავკასიაში ქართველთა კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფურცელი - ქართულ ენაზე პირველი თეატრალური და საკონცერტო წარმოდგენების გამართვის ისტორია. პირველი ქართული თეატრალური წარმოდგენა ქალაქ კავკავში გამართულა. გაზეთ „ივერიის“ მიხედვით, 1886 წლის 5 დეკემბერს კავკასის „სოვდაგრების კლუბის თეატრში“ სომეხმა მსახიობებმა წარმოადგინეს სამმოქმედებიანი ტრაგედია „მუშანიკა“, რომლის პირველი მოქმედება სომხურ ენაზე, ხოლო მეორე და მესამე მოქმედებები ქართულ ენაზე იქნა შესრულებული. ეს იყო პირველი ქართული წარმოდგენა კავკავში, მანამდე აქაურ ქართველ მოსახლეობას სცენიდან ქართული ენა არ გაუგიათ - აღნიშნავს კორესპონდენტი. ბუნებრივია, სომეხ ვაჭრებს გაცილებით ადრე ჰქონდათ ჩამოყალიბებული კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებები ჩრდილო კავკასიის ქალაქებში, რადგან პროფესიული საქმიანობიდან გამომდინარე, გაცილებით ადრე დამკვიდრნენ რეგიონში.

1886 წლიდან მოყოლებული ქართული პრესა ინტენსიურად აშუქებდა ჩრდილო კავკასიაში ქართული სცენის მოყვარულთა საქმიანობას. „ივერიის“, „ცნობის ფურცელის“, „მოგზაურის“, „თეატრი და ცხოვრების“ ფურცლებზე ხშირად ვხვდებით ინფორმაციას კავკასის, ალაგირის, კისლოვოდსკის, პიატიგორსკის სცენებზე ქართული თეატრალური და საკონცერტო წარმოდგენების გამართვის შესახებ. პრესის მასალებიდან ჩანს, რომ ამ საქმის მოთავე ადგილობრივი ქართული საზოგადოება იყო, რომელიც ხელს უწყობდა და აფინანსებდა მსგავს ღონისძიებებს. მაგალითად, თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრის სოლისტის, ცნობილი ტენორისა და ლოტბარის იოსებ რატილისა და მისი გუნდის „ქართული ხორო“-ს კონცერტები კავკავში, პიატიგორსკში, ესენდუკში, ჟელეზნოვოდსკში. აღნიშნული გუნდი ლადო აღნიაშვილმა შექმნა და 1885 წლიდან მას იოსებ რატილი ჩაუდგა სათავეში; ცნობილი ქართველი კომპოზიტორის, ფოლკლორისტიკისა და ტენორის ილია კარგარეთელის კონ-

ცერტები; იმართებოდა ალ. ყაზბეგის, ალ ცაგარელის, ი. ჭავჭავაძის, ნ. აზიანის და სხვათა ნაწარმოების მიხედვით თეატრალური წარმოდგენები.

ადგილობრივი ქართული საზოგადოებები, ჩრდილო კავკასიის სხვადასხვა ქალაქებში, აფინანსებდნენ ქართულ სკოლებს (კავკავი, ალაგირი), საკვირაო სკოლებს და ამ სკოლებთან არსებულ ქართულ სცენის მოყვარეთა თეატრალურ ჯგუფებს. ასე ჩამოყალიბდა კავკავის ქართულ სკოლასთან ადგილობრივ სცენის მოყვარულთა საზოგადოება, აიგო სპეციალური „სათეატრო დარბაზი“, რომლის მშენებლობაში საქართველოდანაც გაუღიათ შემწეობა.

იყო წინააღმდეგობებიც, მაგალითად, ალაგირის ქართული სკოლის მასწავლებლის თაოსნობით ადგილობრივმა ქართული სცენის მოყვარებმა წარმოადგინეს ცნობილი ქართველი დრამატურგისა და მწერლის ნატალია აზიანი დონდაროვას სამ მოქმედებიანი კომედია „ფული და ხარისხი“. მოსახლეობის ინტერესი იმდენად მაღალი იყო ქართულ წარმოდგენას დიდძალი ხალხი - ქართველები, ოსები, სომხები, რუსები დაესწრნენ. სამწუხაროდ, იყო მისი ჩაშლის უხეში მცდელობაც.

ჩრდილო კავკასიის ქალაქებსა და დასახლებებში მიგრირებული ქართული საზოგადოებების მისწრაფება მხარი დაეჭირათ ქართული სცენის მოყვარულთა დასების ჩამოყალიბების, ქართული წარმოდგენებისა და მომღერალთა კონცერტებისთვის, დაკავშირებული იყო მშობლიური ენისა და ტრადიციული კულტურის შენარჩუნების, სულიერი კულტურის ელემენტების, ეროვნულ-კულტურული იდენტობის გადარჩენასთან. ამავე დროს, ქართველთა კულტურული მოძრაობა, მძლავრ კულტურულ იმპულსებს გადასცემდა ადგილობრივი, მოძმე კავკასიელი ერების კულტურულ ცხოვრებასაც.

Lia Akhaladze, Nino Shiolashvili, Tamar Phkhaladze,

Tamar Shinjiashvili, Gvantsa Burduli

(Georgia, Tbilisi)

From the History of Georgians Cultural Activities in the North Caucasus

The intensive migration processes of the population from Georgia to the North Caucasus are associated with the administrative, political, and economic reforms implemented in the region by the Russian Empire. The activation of this process was facilitated by the construction of the Georgian Military Road in the Darial Gorge and the North Caucasus Line, as well as the necessity of establishing and expanding infrastructure around this route. On July 6, 1810, the Russian Empire's Committee of Ministers issued a decree «For the Establishment of Order and Peace among the Highlanders,» which led to the beginning of the creation of «trade and exchange points with the Highlanders» in the North Caucasus. From the spring of 1811, the gradual opening of trade and exchange points, shops, and other infrastructural facilities began along the Caucasus Line.

These points played a certain role in the development of trade and economic relations between Russia and the North Caucasian highlanders. At the same time, they accelerated migration processes from various regions of the empire, particularly from Georgia. In several settlements located along the Caucasus Line, the number of Georgians increased, and through their initiative and funding, Georgian cultural and educational activities expanded in these cities. With the support of the Society for the Spreading of Literacy among Georgians, the Kavykavi (Vladikavkaz) School, reading rooms, and a Georgian church, where services were conducted in Georgian, were established. Prominent public figures, writers, educators, philanthropists, and others visited these cities on behalf of the Society for the Spreading of Literacy among Georgians, informing the population about events taking place in their homeland. An integral part of this activity was the organization of theatrical performances in settlements in the North Caucasus populated by Georgians, with actors coming from Tbilisi and other cities in Georgia.

The presentation, based on 19th and early 20th-century press, documentary materials, and other historical sources, examines one of the most significant chapters in the cultural and educational activities of Georgians in the North Caucasus - the history of the first theatrical and concert performances in the Georgian language. The first Georgian theatrical performance took place in the city of Kavkav. According to the newspaper «Iveria,» on December 5, 1886, in the «Merchants' Club Theater» in Kavkav, Armenian actors performed a three-act tragedy titled «Shushanik,» with the first act in Armenian and the second and third acts in Georgian. This was the first Georgian performance in Kavkav, and before this, the local Georgian population had not heard the Georgian language from the stage, as noted by the correspondent. Naturally, Armenian merchants had established cultural and educational institutions in the cities of the North Caucasus much earlier, as they settled in the region earlier due to their professional activities.

Starting from 1886, the Georgian press intensively covered the activities of Georgian theater enthusiasts in the North Caucasus. Newspapers such as «Iveria,» «Tsnobis Purceli» (The News Sheet), «Mogzauri» (The Traveler), and «Theater and Life» frequently published information about Georgian theatrical and concert performances on the stages of Kavkav, Alagir, Kislovodsk, and Pyatigorsk. From the press materials, it is evident that the local Georgian community spearheaded and funded these events. For example, concerts by the soloist of the Tbilisi Opera and Ballet Theater, the famous tenor and choir conductor Ioseb Ratili, and his choir «Georgian Khor» were held in Kavkav, Pyatigorsk, Essentuki, and Zheleznovodsk. This choir was created by Lado Aghniashvili and was led by Ioseb Ratili from 1885 onward. There were also concerts by the well-known Georgian composer, folklorist, and tenor Ilia Kargareteli. Theatrical performances were held based on works by Alexander Kazbegi, Alexander Tsagareli, Ilia Chavchavadze, Nikoloz Asiani, and others.

Local Georgian communities in various cities of the North Caucasus funded Georgian schools (in Kavkav and Alagir), Sunday schools, and theatrical groups of

Georgian theater enthusiasts associated with these schools. This is how a society of local theater enthusiasts was formed at the Georgian school in Kavkav, and a special «theater hall» was built, for which contributions were also made from Georgia.

There were also challenges. For example, under the leadership of the teacher from the Georgian school in Alagir, local Georgian theater enthusiasts performed a three-act comedy titled «Money and Status» by the famous Georgian playwright and writer Natalia Aziani Dondarova. The interest from the population was so high that a large number of people - Georgians, Ossetians, Armenians, and Russians—attended the Georgian performance. Unfortunately, there was a crude attempt to disrupt the event.

The aspirations of the Georgian communities that migrated to the cities and settlements of the North Caucasus to support the establishment of Georgian theater groups, and the organization of Georgian performances and concerts, were closely linked to the preservation of their native language, traditional culture, spiritual elements, and national-cultural identity. At the same time, the cultural movement of Georgians provided powerful cultural impulses that influenced the cultural life of the local, fraternal Caucasian peoples as well.

დავით ახლოური

(საქართველო, გორი)

სოფელი ზახორი XIX საუკუნის 60-იან წლებში

სოფელი ზახორი მდებარეობს მტკვრის მარჯვენა შენაკად მდინარე ლეხურის, იგივე რეხულას ხეობაში, რომელიც სათავეს იღებს ხარულის ქედის სამხრეთ ნაწილიდან.

1860 წლის რუსული კამერალური აღწერის მიხედვით თბილისის გუბერნიის გორის მაზრის ქსნის ნაწილს მიეკუთვნებოდა ლეხურის ხეობის სოფლები: ბალისხიდი, ბალოვანი, ბოსელთა, გონთკარი, ვანი, ველურა, ზახორი, წინ ზახორი, იქეთი, მონასტერი, სათაგური, ქარტისი, ქვითკირი, ქოლოთი, ჩანჩხები, ცხინულისი, ცხრაწყარო, წირი, წოლდა, წუბენი.

ზახორი იყო საერთო სახელწოდება ახალგორის მუნიციპალიტეტის სოფლების ზემო, ქვემო და შუა ზახორისა. მდებარეობს ზღვის დონიდან 1050 მეტრზე, ახალგორიდან დაშორებულია 69 კილომეტრით.

სოფლის სახელწოდება დაკავშირებული უნდა იყოს XVI საუკუნეში მოღვაწე აზნაურ ზახორ ღაზნელიძის სახელთან, რომელიც მდინარე ლეხურის ზემოწელის მფლობელი იყო. XVII საუკუნის საამილახვროს სოფლებისა და ყმა-გლეხების დავთრის მონაცემებით ზახორში ზურაბ ღაზნელიძის ყმები ცხოვრობდნენ, რომლებიც ქართველები იყვნენ.

1625 წელს ანდუყავარ ამილახვარმა იასე ქსნის ერისთავის დახმარებით ამოწყვიტა ღაზნელიძეების ოჯახი. ღაზნელთა ოჯახის ამოწყვეტის მიზეზი სამამულო და სამოხელეო ტერიტორიების განაწილების სურვილი იყო, იესე ქსნის ერისთავს დაუბრუნებია კუთვნილი ლეხურის ხეობის ზემოწელი - ქოლოთქვიტკირი, ქვემო წელი კი კვლავ ამილახვრებს დაუსაკუთრებიათ. 1791 წლის დავთრის მიხედვით ღაზნელიძეთა ყმებიდან ოთხი კომლი დარჩენილა.

1860 წლის აღწერის მიხედვით ზახორი ორ სოფლად იყო წარმოდგენილი: ზახორი და წინ ზახორი. ზახორში ცხოვრობდა 21 კომლი, 110 მამრობითი სქესის და 62 მდედრობითი (სულ 172 სული). ყმები ეკუთვნოდათ ქსნის ერისთავთა საგვარეულო სახლის წარმომადგენლებს. სოფელში გვხვდებიან საბატონო მიწაზე მცხოვრები სახელმწიფო გლეხებიც - თომაშვილები.

ცხოვრობდნენ შემდეგი გვარები: მუზაშვილები; ზარბეგოვები (ზარბეგაშვილები); კოდალაშვილები; სალამაშვილები; ყილჯიკოშვილები (ყილმიქუშვილები); იალყანიშვილები (ელყანაშვილები); გელიშვილები; თომაშვილები.

როგორც აღვნიშნეთ, ზახორში ოსების დამკვიდრებამდე ქართველები ცხოვრობდნენ. 1860 წლის აღწერით ჩანს, რომ კომლების დიდი ნაწილი ქსნის ხეობის მთიანეთის სოფლებიდან (კუცხოეთი, ბოსელთა, მოსულან, გდუ, გონთკარი, აბრევი) ჩამოუსახლებიათ ქსნელ მებატონეებს.

წინ ზახორში ცხოვრობდა 6 კომლი, 50 მამრობითი სქესის და 40 მდედრობითი (სულ 90 სული). ზახორისაგან განსხვავებით, წინ ზახორში ლუარსაბ ამილახვრის მიწაზე ცხოვრობდნენ სახელმწიფო ყმები - ფილიშვილები. გლეხების დანარჩენი ნაწილი ქსნის ერისთავებს ეკუთვნოდათ, რევაზ შალვას ძე ერისთავს - კუდუხაშვილები, გიორგი დავითის ძე ერისთავს - მუზაშვილები, რომლებიც 1854 წელს ჩამოუსახლებია კუცხოეთიდან. წინ ზახორის მკვიდრნი ოსები იყვნენ, მართლმადიდებელი ქრისტიანები.

Davit Akhlouri

(Georgia, Gori)

The village of Zakhori in the 60 s of the 19 th century

The village of Zakhori is located in the right tributary of Mtkvari in the valley of the Lekhuri river, also known as Rekhula, which originates from the southern part of the Kharuli range.

According to the Russian chamber census of 1860, the villages of Lekhuri valley belonged to the Ksni part of Gori Mazri of Tbilisi Governorate: Baliskhidi, Balovani, Bosselta, Gontkari, Vani, Velura, Zakhori, Tsen Zakhori, Iketi, Monastery, Sataguri, Kartis, Kvitkiri, Choloti, Chaneb, Tskhinulis, Niktskaro, Tsir, Zolda, Tsubeni.

Zakhor was the common name of the villages of Zemo, Kvemo and Shua Zakhor of Akhagori municipality. It is located at 1050 meters above sea level, it is 69 kilometers away from Akhagori.

The name of the village must be related to the name of nobleman Zakhor Ghaznelidze who worked in the 16th century, who was the owner of the upper reaches of the Lekhuri River. According to the records of the 17th century Saamilakhvro villages and serfs, the serfs of Zurab Ghaznelidze, who were Georgians, lived in Zakhor.

In 1625, Andukafar Amilakhvar, with the help of Yase Ksni's nobility, cut off the Ghaznelidze family. The reason for the breakup of the Ghaznel family was the desire to distribute the patrimonial and administrative territories, the upper part of the Lekhuri valley - Kholothvetkir, which belonged to Yesse Ksni's tribe, was returned, and the lower part was again appropriated by the Amilakhuris. According to the register of 1791, four families of the serfs of Ghaznelidze remained.

According to the census of 1860, Zakhori was represented in two villages: Zakhori and Tsin Zakhori. 21 families lived in Zakhor, 110 males and 62 females (total 172 souls). The serfs belonged to the representatives of the ancestral house of Ksani Eristas. In the village, we also meet the state peasants living on Sabatono land - Tomashvili.

The dominant surname is Muzashvili - 10 households, 43 men, 24 women (67 souls); Zarbegovi (Zarbegashvili) – 1 household, 2 men, 4 women (6 souls); Shotashvili - 1 household, 5 men, 3 women (7 souls); Kodlashvili - 1 household, 14 men (14 souls); Salamashvili - 1 household, 3 men (3 souls); Kiljikoshvili (Kildzikushvili) – 1 household, 4 men, 7 women (11 souls); Yalkanishvili (Elkanashvili) – 3 households, 27 men, 14 women (41 souls); Gelishvili - 1 household, 3 men, 2 women (5 souls); Tomashvili - 2 households, 9 men and 8 women (17 souls).

As we mentioned, Georgians lived in Zakhor before the establishment of Ossetians. According to the census of 1860, it can be seen that a large part of the families were settled by the Ksnel lords from the mountainous area of the Ksni valley. A large part of the village were Muzashvili and Elkanashvili who lived in the village of Kutchhoeti in the Churti Gorge, Salamashvili - came from Boselti, Kodlashvili - from Gdu, Shotashvili - from Gontkari, Gelishvili - from Abrevi...

Before, 6 families lived in Zakhor, 50 males and 40 females (90 souls in total). Unlike Zakhor, in the past, state serfs - Philishvili lived on the land of Luarsab Amilakhvari in Zakhor. The rest of the peasants belonged to the Ksani Eristavs, Revaz son of Shalva Eristav - Kudukhashvili, Giorgi son of Daviti Eristav - Muzashvili, who immigrated from Kutskhoeti in 1854. Before, the inhabitants of Zakhor were Ossetians, Orthodox Christians.

ქეთევან ახოზაძე

(საქართველო, თბილისი)

რა ადგილი უჭირავს ხელოვნებას საქართველოს თანამედროვე სოციო-კულტურულ სივრცეში (ზოგადი ასპექტები)

თანამედროვე სამყარო მუდმივად იცვლება, ვითარდება და ამ პროცესში კულტურა და ხელოვნება მთავარ როლს თამაშობს. ისინი გავლენას ახდენენ როგორც პოლიტიკურ, ისე სოციალურ ცხოვრებაზე, ქმნიან ახალ ტენდენციებსა და მიმართულებებს საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში, აყალიბებენ საზოგადოებრივ აზრს.

ჩვენი მიზანია წარმოგიდგინოთ, თუნდაც ასეთ მცირე ფორმატში, როგორ მოქმედებს კულტურა და ხელოვნება თანამედროვე სამყაროზე, რა გამოწვევები აქვს მას და რა ადგილი უჭირავს ქართულ სოციო-კულტურულ სფეროში. თემა უსაზღვროდ დიდია, რთული, მრავალფეროვანი და მრავალწახნაგოვანი, თუმცა გარკვეული დასკვნების გაკეთება - შესაძლებელია.

თანამედროვე ხელოვნების სფეროში მიმდინარე, მსოფლიოს მასშტაბით, საინტერესო და არაერთგვაროვანი პროცესების ფონზე, როცა ყველა ტიპის ხელოვნების მრავალი სახეობა ერთმანეთთან დაკავშირებულია, ხშირად, გაურკვეველია - თუ სად მთავრდება ერთი ტიპი და სად იწყება მეორე, იმდენად არიან მჭიდროდ გადაჯაჭვულები. ასეთი პრობლემატიკა საკმაოდ რთულ მდგომარეობად წარმოჩინდება დღევანდელი ქართული სახვითი ხელოვნების სივრცეში.

დღეს ხელოვნება რთული ფენომენია და ამავე დროს, მძაფრი წინა-აღმდეგობებითაა სავსე. ზოგი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ გარკვეული გაგებით, ხელოვნება კვდება... ამას ადასტურებს ხელოვნების ღრმა კრიზისი, თუმცა დღევანდელ აბსურდული ეპოქის სოციო-კულტურულ სივრცეში შექმნილ თითოეულ ნამუშევარს, თავისი საკუთარი ფორმა-შინაარსი, ხარისხი გააჩნია და ამასთან ერთად, მხატვრები „ერთგვარ ჩართულობას“ გვთავაზობენ მაყურებლის მხრიდან ჩვენი გრძნობა - შეგრძნებების დონეზე. და მაინც, თანამედროვე/Contemporary ხელოვნების ენას მივყევართ იმ გაურკვეველობამდე - „სად არის საზღვარი ხელოვნებასა და არა-ხელოვნებას შორის?!“ რადგან თუ თვალს გადავავლებთ თუნდაც ბოლო ათწლეულში შემქნილ ნამუშევრებს (არა მარტი საქართველოს მასშტაბით), ნაკლებად დავინახავთ ახალ იდეებს, ახალი გამომსახველობითი ფორმების ძიებას, აქცენტია - როგორ გამოხატოს იდეა ისე, რომ არ დარჩეს შეუმჩნეველი.

Ketevan Akhobadze

(Georgia, Tbilisi)

What is the place of contemporary art in the modern socio-cultural space in Georgia (General aspects)

The modern world is constantly changing, developing, while culture and art plays a major role in this process.

They influence both political and social life, create new trends and directions in various fields of activity, while shaping the public opinion.

Our goal is to present you, even in such a small format, how culture and art affects the modern world, what challenges it has and what place it occupies in the Georgian socio-cultural sphere.

The topic is infinitely large, complex, diverse and multifaceted, although it is possible to make certain conclusions.

In the contemporary world of ongoing interesting and heterogeneous processes in the field of modern art, when many types of art are interconnected with each other, it is often unclear - where one type ends and the other begins, so closely are they intertwined worldwide.

Such a problem emerged to be as rather difficult in today's Georgian fine art space.

Today, art is a complex phenomenon and at the same time, it is full of strong contradictions.

Some researchers believe that in a certain sense, art is dying... The deep crisis of art is the vivid confirmation of that, however, each work created in the socio-cultural space of today's absurd era has its own form-content, quality, and at the same time, artists offer us "a kind of involvement" on the part of the viewer at the level of our feelings and sensations.

And yet, we follow the language of contemporary art to the point of uncertainty - "Where is the border line between art and non-art?!" Because if we look at the works created even in the last decade (not March throughout Georgia), we will see comparatively less new ideas, in the search for new expressive forms, and the significant emphasis is how to express an idea so that it would not have gone unnoticed.

ნანა ბახსოლიანი

(საქართველო, თბილისი)

დასავლეთ საქართველოს საზღვრები ადრე ანტიკურ და ელინისტურ ხანაში

ამა თუ იმ საზოგადოების ისტორიული ტერიტორიის დადგენისას პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა უცხოელ ავტორთა თხზულებებში დაცულ ცნობებს ენიჭება. ამ მხრივ, ნიშანდობლივია ძველ ბერძენ მწერალთა შრომებში დაცული ინფორმაცია, რომელიც დასავლეთ საქართველოს ისტორიულ ტერიტორიაზე განსახლებულ ქართველთა ტომებს ეხება.

კვლევის საგანს წარმოადგენს ადრე ანტიკური და ელინისტური ხანის ავტორთა ცნობები, კერძოდ, ჰეკატეოს მილეტელის, სკილაქს კარიანდელის, ჰეროდოტეს, ქსენოფონტეს, არისტოტელეს, ლიკოფრონის, სკიმნოს ქიოსელის, პოლიბიოსის, სტრაბონის, დიოდორე სიცილიელის, დიონისიოს ჰალიკარნასელის, იოსებ ფლავიუსის, არიანეს, მემნონის, დიონისიოს პერიეგეტის შრომებში გადმოცემული ქართველურ ტომთა განსახლების გეოგრაფიული წარმოდგენები.

გასათვალისწინებელია, რომ „კოლხეთი“ არა მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს, არამედ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს აღმნიშვნელიცაა, რაც ზემოხსენებულ ავტორებთან მრავალგზის დასტურდება. კოლხეთის ჩრდილო და ჩრდილო-დასავლეთი და სამხრეთი საზღვრების უფრო დეტალური განსაზღვრისათვის სტრაბონის „გეოგრაფია“ გვამცნობს: XI, II,14 „...აქველთა [სანაპირო] 500 [სტადიონი], მერე ჰენიოხთა [სანაპირო] – 1000 [სტადიონი], ხოლო დიდი პიტეუნტისა დიოსკურიამდე 360... ჯერ არიან აქველები, შემდეგ ზიგები, მერე ჰენიოხები, კვლავ კერკეტები, მოსხები, კოლხები, ამათ ზემოთ ფთეიროფაგები, სვანები. დიოსკურიის შემდეგ დანარჩენი სანაპირო კოლხიდისა არის და მის მომდევნო ტრაპეზუნტთან ქმნის მნიშვნელოვან მოხრილობას“.

არსებული მონაცემების გათვალისწინებით, შეიძლება ითქვას, რომ კოლხეთის საზღვრები ჩრდილოეთით შემოსაზღვრული იყო მაღალი ქედითა და ბზიფის ხეობით, აღმოსავლეთიდან – მესხეთის (სურამის) მთიანეთით, სამხრეთით კი ტრაპეზუნტამდე ვრცელდებოდა.

Nana Bakhsoliani

(Georgia, Tbilisi)

Borders of West Georgia in Early Antiquity and Hellenistic times

When determining historical territory of a particular society, paramount importance is given to the references preserved in the writings of Foreign authors. In this regard, significant is the information concerning the Georgian tribes residing in the historical territory of West Georgia, provided in the works of ancient Greek writers. The subject of the study is the geographical images of the settlements of Georgian tribes preserved in the works of ancient and Hellenistic authors, such as Hecataeus of Miletus, Scylax of Caryanda, Herodotus, Xenophon, Aristotle, Lycophron, Scymnus of Chios, Polybius, Strabo, Diodorus of Sicily, Dionysius Periegetes.

It should be considered, that “Colchis” denotes not only West Georgia, but also South-west Georgia, which is repeatedly confirmed by the afore-mentioned authors. For a more detailed definition of the Northern, North-west and Southern borders of Colchis, Strabo’s “Geography” writes: XI, II, 14 “The Achaeans [coastline] 500 [stadi], Heniochi [coastline] 1000 [stadi], and great Pitiunt up to Dioskuria 360... First there are the Achaeans, then Zigs, then Heniochi, then Cercetae, Moschoi, Colchians, upper from them there are Pteirophageans, Svans. After Dioskuria, the rest of the coastline is of the Colchis and forms a significant bend near its neighbouring Trapezunt”.

With the consideration of the available data, it can be said that the borders of Colchis were limited by the high ridge and Bzyb gorge in the north, the Meskheti (Surami) mountain range in the East, and extended to Trabzon in the South.

ალესანდრო მარია ბრუნი

(იტალია, ვენეცია)

„დანეილის წიგნის“ ძველი ქართული თარგმანი

წინამდებარე ნაშრომი „დანეილის წიგნის“ ძველქართულ თარგმანს ეთმობა, რომელმაც ჩვენამდე ორი რედაქციის სახით მოაღწია. ადრეული ტექსტი ძველ ქართულ ლექციონარში გვხვდება და რამდენიმე ლიტურგიკულ საკითხავს შეიცავს (პარიზი, საფრანგეთის ეროვნული ბიბლიოთეკა, 1040 წ.), მომდევნო რედაქცია კი წინასწარმეტყველურ წიგნს სრულად, ორი შუასაუკუნოვანი კოდექსის (ათონის მთა, ივერონის მონასტრის ბიბლიოთეკა, 978 წ; იერუსალიმი, ბერძნული საპატრიარქოს ბიბლიოთეკა, XI ს.) მეშვეობით გადმოსცემს. ავტორი არაერთ ტექსტობრივ შენიშვნას გვთავაზობს, რათა ძველქართული ვარიანტსა და სხვადასხვა ბერძნული ხელნაწერების, მათ შორის, თეოდოტიონის, კრებულებს შორის ურთიერთკავშირს ნათელი მოჰფინოს.

Alessandro Maria Bruni

(Italy, Venice)

“The Old Georgian translation of the Book of Daniel”

The present paper focuses on the Old Georgian translation of the Book of Daniel, which has come down to us in two redactions. The earliest textual layer is to be found in the Old Georgian Lectionary and contains some liturgical readings (Paris, Bibliothèque Nationale de France, Geo. 3, year 1040). The second is represented by the full text of the prophetic book, which is transmitted in two medieval codices (Mount Athos, Library of the Iviron Monastery, geo. 1, year 978; Jerusalem, Library of the Greek Patriarchate, geo. 11, eleventh century). The author offers a number of textual remarks with an aim of shedding light on the textual relationship between the Old Georgian version and the various groups of Greek manuscripts containing Theodotion’s version.

ნანა ბურჭულაძე

(საქართველო, თბილისი)

ახალი მონაცემები სინას მთის წმ. ეკატერინეს მონასტრის წმინდა გიორგისა და დავით აღმაშენებლის ხატის შესახებ

ქართველ სასულიერო პირთა სამოღვაწეო საზღვარგარეთულ კერებს შორის სინას მთის წმინდა ეკატერინეს მონასტერს განსაკუთრებული ადგილი უკავია. მის საგანძურში, ქართული ხელნაწერების მსხვილი კოლექციის გარდა, ქართველი ბერების მიერ შექმნილი XI-XIII საუკუნეების უნიკალური ხატებიც ინახება. მათ შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა წმ. გიორგის ხატი, რომელზეც წმინდანის გვერდით ქართველი მეფე დგას. ამ უიშვიათეს ხატს ისტორიული შინაარსის ბერძნულ-ქართული წარწერები ახლავს და სრულიად არაორდინარული იკონოგრაფიული სქემით გამოირჩევა. გარდა ამისა, საყურადღებოა, რომ ეს არის სინას საგანძურის ერთადერთი ხატი, რომელზეც მეფის გამოსახულებაა.

ინფორმაცია ხატის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში XIX საუკუნის შუა წლებში გამოჩნდა (პ. უსპენსკი) და XX საუკუნეშიც არაერთხელ გამოვლინდა (ა. ცაგარელი, ვ. ბენეშევიჩი, გ. და მ. სოტირიუები, შ. მესხია, დ. მურიკი, ე. კონსტანტინიდი და სხვ.). ამ ხნის განმავლობაში, მეფის ვინაობისა და შესაბამისად ხატის თარიღის თაობაზე უცხოელ და ქართველ მკვლევართა მხრივ განსხვავებული მოსაზრებები გამოითქვა. ხატზე გამოსახული მეფე დავით აღმაშენებლად მიიჩნიეს ვ. ბენეშევიჩმა, ა. ცაგარელმა და შ. მესხიამ,

ბოლო მკვლევართა მეორე ნაწილმა (გ. და მ. სოტირიუები, დ. მურიკი, ე. კონსტანტინიდისი და სხვ.) იგი გიორგი III-დ და გიორგი ლაშადაც კი ჩათვალა. 1989 წელს დ. კლდიაშვილის მიერ ხატის წარწერების რეკონსტრუქციის შედეგად ნათელი გახდა, რომ მასზე გამოსახული მეფე დავით აღმაშენებელია და იგი XII საუკუნის დასაწყისით თარიღდება.

ბოლო ხანს, სინას მთის ქართულ ხატებზე მუშაობის პროცესში აღმოჩნდა, რომ ჩვენთვის საინტერესო ხატს მეწყვილე ხატიც ჰქონია. ესაა დღემდე XIII საუკუნის დასაწყისით დათარიღებული, სინას კოლექციისავე ერთ-ერთი შესანიშნავი ხატი, რომელიც იკონოგრაფიით, სტილითა და ტექნიკური მონაცემებით პირველთან უმჭიდროვეს კავშირშია.

აღნიშნული გარემოება ცვლის მეორე, მეწყვილე ხატის თარიღს და აფართოებს ცოდნას იმ ხატზეც, რომელზეც წარმოდგენილია დავით აღმაშენებელი. ამის შედეგად, ხატების ეს წყვილი ბევრად უფრო მნიშვნელოვანი ხდება საქართველო-სინას შორის კულტურული ურთიერთობების ისტორიისთვის. ისინი კიდევ მეტად აღრმავებენ ქართველთა მოღვაწეობის კვალს წმ. ეკატერინეს მონასტერში.

Nana Burchuladze

(Georgia, Tbilisi)

New Data for the Icon of St George and David the Builder From the St Catherine's Monastery at Sinai

St. Catherine's Monastery of Mount Sinai holds a special place among the spiritual centers of Georgian clergy abroad. In addition to a large collection of Georgian manuscripts, unique icons of the 11th -13th - centuries created by Georgian monks are kept in its treasure. Among them especially interesting is the 12th -century icon of St George with the image of Georgian king. This rarest icon is accompanied by a Greek-Georgian inscription of historical content, and it is also unusual in its iconographic scheme. It is noteworthy that this is the only icon of the Sinai treasury that depicts a king.

The icon has been known in scientific literature since the middle of the 19th- century (P. Uspensky) and has been recorded quite frequently in the 20th - century (A. Tsagareli, V. Beneshevich, G. and M. Sotiriues, D. Mouriki, Sh. Meskhia etc.). Since then, the icon has been published from different points of view in the works of both Georgian and foreign researchers, in which different opinions were expressed about the identification of the royal portrait and, accordingly, the date of its icon-painting. V. Beneshevich, A. Tsagareli, Sh. Meskhia etc. identified the king

as David the Builder, although, some specialists (G. and M. Sotiriues, D. Mouriki, E. Konstinides etc.) considered him to be George III and even George Lasha. In 1989, after reconstruction of the explanatory inscriptions of the icon by D. Kldiashvili, it was clearly defined that David the Builder is depicted on it.

Recently, in the process of working on the Georgian icons of Mount Sinai, it was discovered that the icon of St. George with the image of David the Builder had a second, wonderful steam icon. This is the icon still dated to the beginning of the 13th -century, which is linked to the first one in iconography, style, content and technical data.

The mentioned circumstance changes the date of this second icon and expands the available information about the first one. As a result, both of them became even more important for the history of Sinai-Georgia interrelations, and on the other hand, they deepend the traces of the Georgians' activity in the monastery of St Catherine.

მანანა გაბაშვილი

(საქართველო, თბილისი)

ქართული ფრესკები როგორც საისტორიო წყარო

ქართული ეკლესიების ფრესკებზე, როგორც საისტორიო წყაროზე, ჯერ კიდევ ვახუშტი ბაგრატიონმა გაამახვილა ყურადღება. მიუხედავად ამისა, ზოგიერთი უმნიშვნელოვანესი ფრესკა დღემდე ისტორიკოსების ყურადღების მიღმა დარჩენილი. ფრესკები ფარულ თუ ღია ინფორმაციას შეიცავენ, ასევე სხვადასხვა ხასიათის სიმბოლოებს და ეპოქასაც გამოხატავენ. ისინი ხელოვნებისთვის ნიშანდობლივი ენით არათუ ავსებენ სხვადასხვა წყაროებს, არამედ უნიკალურ ინფორმაციასაც შეიცავენ. როდესაც ქართული ფრესკებით საქართველოს საზღვაო ინტერესებისა და პოლიტიკის კუთხით დავინტერესდით, მათში ქართული პოლიტიკის პროგრამაც დავინახეთ, რომელიც დავით კურაპალატის მიერ, ფეოდალური საქართველოს გაერთიანების პროცესში (Xს.) გაცხადდა და, რომელშიც, დავითის საზღვაო და ტრაპიზონისადმი ინტერესებიც შედიოდა. ასე მაგალითად, ვარძიის ფრესკაზე ახალგაზრდა თამარი მამასთან, გიორგი III-ან ერთად გვხვდება და წითელ ფეხსაცმელებშია გამოსახული, რაც ბიზანტიის იმპერატორის პრეროგატივას წარმოადგენდა. ამ მხრივ იგი მემკვიდრეა ოშკის ბარელიეფზე დადასტურებული დავითის პროგრამის, მისი საზღვაო და ტრაპიზონისადმი ინტერესების. ეს რომ ასეა, ჩანს ვარძიის ფრესკიდანაც, რომელზეც ქართულ სამყაროსთან ახლოს მდგომი ტრაპიზონის მფარველი წმ. ეგენია გამოსახული, რომლის იკონოგრაფიაც ყველაზე ადრე საქართველოში გვხვდება (ვარძია,

ტიმოთესუბანი). აღსანიშნავია, რომ ვარძიაში წმ. ევგენის გამოსახულება ტრაპიზონის იმპერიის დაარსებამდე (1204წ.) ოცი წლით ადრე თუ ჩნდება, ტიმოთესუბანში ეს წმინდანი (წარწერა ქართულადაა) მეომრის ტანსაცმელშია გამოწყობილი და მაშინ გვხვდება, როდესაც ტრაპიზონის იმპერია უკვე დაარსებულია. თანაც ტიმოთესუბნის ფრესკაზე წმ. ევგენი მეომრის ფორმითაა და ვფიქრობ, წმ. გიორგისთან პარალელის გავლების საშუალებას იძლევა. XIII საუკუნის მიწურულის აჭის წმ. გიორგის ეკლესიის ფრესკაზე ცნობილი ათანასეათონელის გამოსახვა საინტერესოდ მიგვაჩნია იმიტაც, რომ იგი დავით კურაპალატის პოლიტიკის გამტარებელი, მისი საზღვაო და ტრაპიზონის პოლიტიკის ხელშემწყობი იყო, რაც ამ კუთხითაც ქართული პოლიტიკის პროგრამულობის კიდევ ერთი დასტურია. ეს პროგრამა უკვე სხვა დროსა და პირობებშიც სვეტოცხოველში დადასტურებულ მარიამ დედოფლის ფრესკაზეც (XVIII.) თავს იჩენს. ამ ტაძარში საზღვაო თემების შემომტანი და პოპულარიზატორი მარიამი წითელ ფეხსაცმელებშია გამოწყობილი, რითაც ამ კუთხითაც თავს თამარის მემკვიდრედ წარმოაჩენს. მის ამ ფრესკის არეალშია ფრესკა, რომელზეც ზღვა და აფრიანი გემებია გამოსახული (XVII.). აღნიშნული ფრესკა საინტერესოა საქართველოს საზღვაო ინტერესებისა და ქვეყანაში მიმდინარე ევროპეიზაციის პროცესების თვალსაზრისითაც, რომლის ახსნასაც შევეცადეთ და საგანგებო სტატიებიც მივუძღვენით.

Manana Gabashvili

(Georgia, Tbilisi)

Georgian Frescoes as a Historical Source

It was already Vakhushti Bagrationi, who paid attention to the frescoes of Georgian churches as a historical source. Nevertheless, some of the most important frescoes have remained beyond the attention of historians till today. The frescoes contain hidden or open information, they express symbols of various specificity and epochs. They not only complement various sources with the language characteristic for art, but also contain unique information. When we became interested in Georgian frescoes from the point of view of maritime interests and politics of Georgia, we saw in them the program of Georgian politics, which was implemented by David Kuropalates during the process of unification of feudal Georgia (10th century) and which included David's maritime interests and his interests in Trebizond. For example, on the Vardzia fresco, the young Tamar is seen with her father, Giorgi III, and is depicted wearing red shoes, which were the prerogative of the Byzantine emperor. In this respect, she is the heir to David's program, his maritime and Trebizond interests, as evidenced by the Oshki bas-relief. That this is so, can be seen from the Vardzia fresco, on which is depicted Saint Eugene, the protector of Trebizond, who is close to the Georgian world, and whose iconography the earliest of all is found in Georgia

(Vardzia, Timotesubani). It should be noted that the image of St. Eugene in Vardzia appears twenty years before the establishment of the Empire of Trebizond (1204), but in Timotesubani (the inscription is in Georgian) this saint is dressed in warrior's clothes and can be found when the Empire of Trebizond was already established. At the same time, on the fresco of Timotesubani St. Eugene in the form of a warrior, I think, allows to draw a parallel with St. George. We consider the depiction of the famous Athanasius the Athonite on the fresco of St. George's Church of Achi at the end of the 13th century to be interesting because he was the implementer of David Kuropalates policy, a supporter of his naval and Trebizond policies, which is another proof of the programmatic nature of Georgian politics. This program appears in other times and conditions as well on the fresco of Queen Mariam (17th c.) evidenced in Svetitskhoveli. Mariam, who introduced and popularized maritime themes in this cathedral, is dressed in red shoes, showing herself as Tamar's successor in this respect as well. In the area of this fresco, there is a fresco depicting the sea and ships with sails (17th c.). The mentioned mural is interesting from the point of view of maritime interests of Georgia and Europeanization processes in the country, which we tried to explain and dedicated special articles to.

ნუნუ გელდიაშვილი, მანანა ღარიბაშვილი

(საქართველო, თელავი)

მეოცე საუკუნის მცირე პროზის ავტორთა თემატური არჩევანი

მცირე ფორმის ნაწარმოები „ვერ ეგუება ერთ ჩავარდნილ ფრაზასაც კი, რადგან თითოეული სიტყვა დამუხტულია დიდი შინაარსით“, სწორედ მათი მეშვეობითაა შესაძლებელი, გამოიკვეთოს სოციალური ფონი ყველაზე მსუბუქად და ცხადად. სწორედ ასეთი ტექსტები საზრდოობდა მის გარშემო არსებული ცოცხალი მასალით და მწერლები მათ იყენებდნენ გადმოცემის იარაღად.

დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ მეოცე საუკუნის მცირე პროზის ტექსტებში თემატურად უმთავრესი სოციალური ფონია წარმოდგენილი. ძირითადად, ესაა: გაჭირვებული გლეხი, შიმშილი, ჩაგვრა, კლასებს შორის უთანასწორობა და უსამართლობა... ზოგჯერ მათში უშუალოდ არ არის მინიშნებული სოციალური თუ პოლიტიკური ყოფა, ეპოქის მოვლენები, მაგრამ ის სულიერი ჭმუნვა და ძრწოლა, რომელსაც გმირები განიცდიან, უდავოდ, იმ დროის საზოგადოებრივი ვითარების ანარეკლია.

და მაინც, „შიმშილის“ თემა უპირველესად თვალშისაცემი. დიახ, „შიმშილი ყველაზე ძლიერი გრძნობაა და მასთან გამკლავება ადამიანს უჭირს“, „ადამიანური ღირსება ყველაზე მეტად შიმშილით ითრგუნება“.

სოციალური უთანასწორობა და კლასობრივი ჩაგვრაა ის შემდეგი მძიმე გარემოება, რომლის ფონზეც მწერალი ხატავს საცოდავ, შესაბრალოს, უსუსურ ადამიანს, რომლისთვისაც არც მომავალში ჩანს რაიმე პოზიტიური და იმედის მომცემი.

საკმაოდ მტკივნეულად და ხაზგასმულადაა წარმოჩენილი „უხერხულად შექმნილი ადამიანის“ ტრაგედია და ის უსამართლო მოპყრობა, რომელსაც პერსონაჟი განიცდის თუნდაც საკუთარი ძმის, დედის და ახლობლებისაგან. საყურადღებოა, რომ ასეთ მძიმე, შავ-ბნელ ფონზე თითქოსდა გამუდმებით გაისმის გლოვის ხმები, სევდამორეულ ავტორებს მაინცდამაინც შემოდგომის ბუნების სურათები ხიბლავთ...

დროის გავლენით, „საგნების გაბატონებით“ გარდაქმნილი ადამიანის სახეც საოცარი სიზუსტით შერჩეული ლექსიკით შესანიშნავადაა დახატული მცირე პროზაში: „ამ ბატონურმა დარბაზებმა, ამ საუცხოვო ავეჯმა, ბრჭყვიალა ლიუსტრებმა..., აზნაურულმა ჩოხა-ახალოხმა, მონადირე ძაღლმა, აუარებელი სიმდიდრის დაუფლებამ დიდი იოსები წამიერად გარდაქმნა, რადგან საგნები გაბატონდნენ მასზე“...

ირონიითა და ზიზღით აღსავსე ეპითეტებია გამოყენებული ასეთი ადამიანების „შესამკობად“: „არც თუ რამეა მასზე უსაზიზღრესი ამქვეყნად... „პატარა ადამიანები... ამპარტავნულად მოაბიჯებენ თავიანთ მოკლე ფეხებს... მსუქანსა და მოკლე თითებზე მსხვილი ბრილიანტები ციაგობენ... სახეგაწითლებული ღიპიანი მამაკაცები და მუთაქასავით მრგვალი დედაკაცები შემოდინან... მოკლე ფეხები... უშნოდ გამოჩორგვილი კახურ ჩურჩხელებსავით გასუქებული, კოტიტა თითები...“.

ადამიანის რაობის, ადამიანის დანიშნულების საკითხი (კაცთა სიყვარული, ზრუნვა, სიკეთე, სათნოება და თანადგომა), ასევე, გამორჩეულად აქტუალური თემაა მცირე პროზაში, თუმცა, მათს მთავარ მახასიათებლად მაინც მწერალთა პესიმისტური დამოკიდებულება იკვეთება და ადამიანური არსებობის კრიზისის აღწერას ანიჭებენ უპირატესობას.

საკითხთან დაკავშირებით საკმაოდ საინტერესო პარალელები (მსგავსებები და განსხვავებები) იკვეთება ინგლისურენოვან (ამერიკულ) მცირე პროზასთან, რომელშიც მკაფიოდ ჩანს რასობრივი სეგრეგაციის, დისკრიმინაციისა და სოციალური უსამართლობის, მონობის წინააღმდეგ ბრძოლის შემთხვევები.

Nunu Geldiashvili, Manana Garibashvili

(Georgia, Telavi)

Twentieth Century Short Fiction Authors' Thematic choice

A piece of small-form fiction «cannot afford even a single failed phrase, as each word carries significant weight.» It is through these words that the social backdrop can be sketched in the most subtle and lucid manner. Such texts thrive on the raw material of life surrounding them, with writers wielding them as powerful tools of transmission.

The observation reveals that in twentieth-century short fiction texts, the main thematic backdrop is the societal context. Primarily, these themes revolve around the struggles of impoverished peasants, hunger, oppression, class inequality, and injustice... Sometimes they may not directly refer to the social or political circumstances or the events of the era, but the spiritual turmoil and inner unrest experienced by the characters is undoubtedly a reflection of the social situation of that time.

At times, they may not openly and directly address the social or political circumstances or the events of the era. However, the spiritual turmoil and inner unrest experienced by the characters undoubtedly serve as a reflection of the social conditions of that time.

And yet, the theme of «Hunger» is the most striking. Yes, «Hunger is the most powerful feeling and it is difficult for a person to deal with it». It's recognized that human dignity suffers greatly in the face of hunger.

Indeed, the theme of «Hunger» stands out prominently. As stated, «Hunger is the most powerful sensation, and grappling with it is a formidable challenge.»

Social inequality and class oppression are the ongoing strongest challenges against which, the writer depicts a pitiful, downtrodden individual, devoid of any positive or promising prospects for the future.

The tragedy of the «misfit» and the unjust treatment endured by the character, even from their own kin, is portrayed with poignant emphasis. It's noteworthy, that amidst such a bleak and somber backdrop, there seems to be a constant echo of mourning, yet the sorrowful authors are still captivated by the imagery of autumnal nature...The transformation of a person under the weight of time, under the «dominance of things,» is beautifully depicted in a short fiction with an astonishingly precise vocabulary: «These lordly halls, these magnificent furniture, glittering chandeliers..., the noble's Chokha-Akhalukh (Georgian traditional mail dress), the hunting dog, the mastery of inescapable wealth transfigured in an instant, overwhelmed by the possessions»...

Epithets full of irony and contempt are used to «adorn» such individuals: «There's nothing more contemptible in the world... «Petty individuals... strut arrogantly on

their stumpy legs...On chubby and short toes large diamonds are thrown... Women as round as bolsters waddle in... with their short legs... as plump and unsightly as Kakhetian Churchkhela (traditional Georgian candle-shaped candy) churches, with small fingers...».

The question of the nature of man, the purpose of human existence (love, compassion, kindness, virtue, and solidarity among humans) is also an exceptionally relevant topic in short fiction, however, the writer's pessimistic attitude can be regarded as their defining characteristic, as they prioritize depicting the crisis of human existence.

The inquiry into the essence of humanity, the meaning of human existence (love, compassion, kindness, virtue, and solidarity among humans), is also an exceedingly pertinent theme in short prose. However, the writers' pessimistic outlook can be regarded as their defining characteristic, as they prioritize depicting the very crisis of human existence.

Fascinating parallels (both similarities and differences) are drawn between this issue and English-language (American) short prose, where cases of racial segregation, discrimination, social injustice, and the struggle against slavery are distinctly outlined.

მარიამ გველესიანი

(საქართველოს, თბილისი)

ქვაცხელების დიადემიდან ბიჭვინთის მოზაიკამდე: შენიშვნანი ნიშან-სიმბოლოთა იკონოგრაფიაზე

სიმბოლიკის ერთ რაიმე იდეის გამოსახვას სახვით ხელოვნებაში პრეისტორიული ხანიდან ედება სათავე. ამის ერთ-ერთი მაგალითია ქვაცხელების (ქარელის მუნიციპალიტეტი, შიდა ქართლი) სამაროვნის №2 სამარხში აღმოჩენილი დიადემა. მტკვარ-არაქსის კულტურის ეს ნიმუში თარიღდებაძვ.წ.დაახლ.2900წლით.ისწარმოადგენსდარიშხანანისპილენძის მომრგვალებულ სალტეს, რომლის ზედაპირზე გამოსახულია წერტილოვანი პუნსონებით შექმნილი გრაფიკული კომპოზიცია: კონცენტრული წრით აქცენტირებული ცენტრისკენ პირით მიმართული ირმებისა და მათ უკან - ფრინველების (წეროები) სქემატური ფიგურები. მკვლევართა მოსაზრებით, ამ გამოსახულებას საფუძვლად უდევს კოსმოგონიური საზრისი: ასტრალური სამყაროს ციკლორობის განცდა.

სიმბოლოთა გამოყენება საწყისს იღებს ადამიანის კოსმიური წარმოდგენების უძველესი შრეებიდან. ისტორიული განვითარების მანძილზე, ათასწლეულების განმავლობაში, სიმბოლოები ცოცხლობენ და იცვლებიან:

ერთი კონკრეტული ფორმის სახით ჩამოყალიბებული სიმბოლო, ერთი კონტექსტიდან მეორეში ინაცვლებს უსასრულო ფორმით ან განიცდის კვდომას თუ დესაკრალიზაციას, თუნდაც დროებით. ამა თუ იმ სიმბოლოს კვდომა შესაძლოა გამოიხატოს მისი გადაზრდით სხვაგვარ, განსხვავებულ ტრადიციაში, სადაც მისი გამოყენება მხოლოდ მისი ესთეტიური ფორმის გამო ხდება.

ნიმან-სიმბოლოთა ტრადიციულობის საილუსტრაციოდ, მოხსენება ეთმობა ორი სხვადასხვა ეპოქის, ფუნქციისა და კულტურული კონტექსტის მქონე ხელოვნების ნიმუშის - ქვაცხელების დიადემისა და ბიჭვინთის მოზაიკის (ახ.წ. V ს.) გამოსახულებათა კომპარატიულ ანალიზს; წარმოჩენილი და სემანტიკური კუთხით გაანალიზებულია ქვაცხელების იკონოგრაფიული სქემის ძველ ცივილიზაციებში დადასტურებული ანალოგები და ასევე, განხილულია მისი ის ნიმან-სიმბოლოები, რომლებიც ფორმისმიერად ტრანსფორმირდა ქრისტიანულ ძეგლში. ის გარემოება, რომ ამ თემამ არაერთ კულტურაში ჰპოვა ერთგვაროვანი ასახვა თითქმის 3500 წლიანი ინტერვალის მანძილზე და მის შემდგომაც, ქვაცხელებს დიადემაზე წარმოდგენილ უძველეს ფიგურულ გამოსახულებას ჩამოყალიბებული იდეოგრამის სახეს ანიჭებს.

ამ გამოსახულების მნიშვნელობა გახდა უთუოდ, სხვადასხვა ცივილიზაციებში მისი უნივერსალური მიმდებლობის მიზეზი და იმის საფუძველიც, რომ მისი იკონოგრაფიის სიმყარემ ათასწლეულებს გაუძლო და შეაღწია ადრექრისტიანულ სიმბოლიკაშიც, სადაც ვერტიკალური იდეური ღერძისკენ (სიცოცხლის ხე, სიცოცხლის შადრევანი, ჯვარი ყურძნის მტევნებითურთ) სიმეტრიულად მიმართული ორი ირემი ან ფრინველი ქრისტიანული რწმენის (ფსალმუნის სიტყვების, ზიარების) გამომსახველად იქცა.

Mariam Gvelesiani

(Georgia, Tbilisi)

From the Kvatskhelebi Diadem to the Bichvinta Mosaic: Iconographic Notes on Sign-Symbols

The use of symbolic language in visual arts comes from the prehistoric times. An example of this can be seen in a diadem found in burial No. 2 in Kvatskhelebi, in eastern Georgia. The object belongs to the Early Bronze Age and is dated from around 2900 B.C.E. This is a rounded headband, made of arsenical copper, on the surface of which a graphical composition is depicted using dotted punches. The composition consists of two deer, each facing the center, accentuated by a concentric circle. Two birds (cranes) are shown in the same posture behind them, followed by circles at the ends. According to researchers, this scheme has a cosmogonic meaning signifying the cyclical nature of the astral world.

The use of symbols springs from the most ancient layers of human cosmic imagination. In the course of historical development, in the timeframe of millennia, symbols live and change: a symbol formed in one specific form changes from one context to another in an endless form or undergoes death or desacralization, even temporarily. The death of a given symbol might be expressed by its transition into another, different tradition, where it is used simply for its aesthetic form.

To discuss the traditionalism of sign-symbols, the paper is devoted to a comparative analysis of the images of two works of art with different eras, functions, and cultural contexts: the Kvatskhelebi diadem and the Bichvinta mosaic (5th century CE). From the semantic perspective, the analogues of the Kvatskhelebi scheme attested in ancient civilizations are analyzed, and the signs and symbols of this scheme, which were transformed into a Christian monument, are also discussed. The fact that, this theme has found homogenous reflection in many cultures over the millennia—almost 3,500 years and beyond—imparts this ancient figurative representation of the Kvatskhelebi diadem the meaning of a formed ideogram.

Evidently, the significance of this scheme became the basis for its universal acceptance in different civilizations, maintaining its iconographic firmness for millenia and penetrating into early Christian symbolism, where two deer or birds directed symmetrically toward a vertical axis (Tree of Fountain of Life, Source of Life, a Cross with bunches of grapes), became a means of expressing the Christian faith (**Psalms, Words, Eucharist**).

ელენე გიუნაშვილი

(საქართველო, თბილისი)

შენიშვნები საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ანტიკური გემების საშუალო ირანულ ონომასტიკაზე (ახ. წ. II-III სს.)

უძველესი დროიდან საქართველოს მჭიდრო კონტაქტები ჰქონდა აღმოსავლეთის ქვეყნებთან, კერძოდ კი - ირანთან, რომლის უშუალო მეზობლობას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოს პოლიტიკური და კულტურული ისტორიისათვის. საქართველოზე მძლავრი მეზობლის - ირანის ზეგავლენა სხვადასხვა პერიოდში არათანაბარი იყო, ამდენად, განსხვავებული იყო ირანულ სამყაროსთან კულტურული კონტაქტების ინტენსივობა სხვადასხვა პერიოდში. ეს ურთიერთობები განსაკუთრებით გაძლიერდა აქემენიანთა იმპერიის (ძვ. წ. VI- ახ. წ. IV სს.) დაცემის შემდგომ - ელინისტურსა და პართულ ხანაში.

ელინისტურ-პართულ კულტურულ იმპულსებს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ძველი ქართული თვითმყოფადი მატერიალური კულტურის ჩამოყალიბებისათვის.

არმაზისხევის, მცხეთა-ბაგინეთისა და სამთავროს ქართლის მეფეთა პიტიახშების მდიდრულ სამარხებში აღმოჩენილი ძვირფასი ნივთებიდან მეტად მნიშვნელოვანია მაღალი მხატვრული ოსტატობით შექმნილი ადგილობრივი გლიპტიკის ნიმუშები (ბეჭდები). ზოგიერთი მათგანი ბერძნულ-წარწერიანია.

მოხსენებაში წარმოდგენილია საქართველოს ს. ჯანაშიას ეროვნული მუზეუმის გლიპტიკის ფონდში დაცული რამდენიმე ბეჭდის თვალზე ამოკვეთილ ბერძნულ წარწერების საშუალო ირანული საკუთარი სახელების – *Καρπάκ*, *Ἀσπασύκις*, *Κουάκ*, *Βακούρ*, ისტორიულ-ეტიმოლოგიური ანალიზი.

Helen Giunashvili

(Georgia, Tbilisi)

Notes on Some Middle Iranian Names for the Ancient ships, concerning Iranian onomastics. National Museum of Georgia (II-III cc AD)

Since ancient times, Georgia has maintained close contacts with the countries of the East, especially with Iran, whose immediate neighborhood was of great importance for Georgia's political and cultural history. As the influence of the powerful neighbor Iran on Georgia was uneven in different periods, therefore the intensity of cultural contacts with the Iranian world was diverse.

These relationships were particularly strengthened after the fall of the Achaemenid Empire (Great Persian Empire) (6 c. BC.-, 4c. AD.) -after the fall, during the Hellenistic and Parthian periods.

The Hellenistic-Parthian cultural impulses were of great importance for the emergence of the original ancient Georgian material culture.

Among the valuable items found in the luxurious tombs of the Iberian viceroys from Armaziskhevi, Mtskheta-Bagineti and Samtavro, local glyptic artifacts, created with high artistic skill, are of great importance. Some of them are inscribed in Greek.

The article presents a historical-etymological analysis of the Middle Iranian proper names – *Καρπάκ*, *Ἀσπασύκις*, *Κουάκ*, *Βακούρ* in the Greek inscriptions on gemstones preserved in the Glyptic Fund of the S. Janashia National Museum of Georgia.

ოთარ გოგოლიშვილი

(საქართველო, ბათუმი)

ანტისაბჭოთა მოძრაობა აჭარაში 1921 წელს

1921 წლის 20 მარტს ქართულმა ჯარმა გენერალ მაზნიაშვილის მეთაურობით ბათუმი გაწმინდა თურქი ოკუპანტებისაგან, ამან გაუადვილა ბოლშევიკებს შედარებით იოლად დაუფლებოდა ბათუმის ოლქს. 1921 წლის 24 მარტს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წარმომადგენელი პეტრე მაისურაძე ეუბნებოდა წითელი არმიის წარმომადგენელს: „ბათუმი გავწმინდეთ აგრესორებისაგან მანამ, სანამ თქვენ აქ დაამყარებდით თქვენს (თქვენში იგულისხმება ბოლშევიკები – ო. გ.) ხელისუფლებას. ფაქტიურად თქვენ მოგართვით ხელისუფლება... ახლა თქვენზეა დამოკიდებული, თუ როგორ შეძლებთ ამ ღვთისაგან ბოძებულის მოვლა–პატრონობასო... მიუხედავად იმისა, რომ ქართულმა ეროვნულმა არმიამ თურქები სასტიკად დაამარცხა და განდევნა ბათუმის ოლქიდან, ნაწილმა ამ დამარცხებული ჯარისა შესძლო მიმალვა. ამასთან დაკავშირებით ბათუმის რევკომი (შექმნა 1921 წლის 20 მარტს) თავმჯდომარეს ს. ქავთარაძეს აცნობებდნენ 1921 წლის 29 მარტს: „თურქები, რომლებიც იმალებიან გონიოს უბნის ტყეებში და სხვაგან, ცდილობენ კვლავ ბრძოლის გაგრძელებას. ამასთან ისინი ეწევიან სასტიკ ანტიქართულ პროპაგანდას. მოსახლეობას მოუწოდებენ ბრძოლისაკენ. თანაც ავრცელებენ ხმებს, რომ მალე თურქეთი დიდძალ ჯარს გამოგზავნის ჩვენს დასახმარებლად“. მიუხედავად ამ გაფრთხილებისა, ბათუმის რევკომმა ვერ შეძლო მდგომარეობის რეგულირება. მას ამისათვის ძალებიც არ გააჩნდა. 1921 წლის 1 აპრილს შედგა ბათუმის რევკომის ბიუროს სხდომა, სადაც იმსჯელეს სწორედ 29 მარტის შეტყობინების თაობაზე. სხდომაზე აღინიშნა, რომ ქართული ჯარის გასვლასთან დაკავშირებით, არ არის სახეზე არც ერთი სამხედრო ნაწილი, რომელიც შეძლებდა მტრების საბოლოოდ ალაგმვას, ახლის შექმნა ვერ მოხერხდა. რაც შეეხება წითელ არმიას, ისინი ისეთი არაორგანიზებულნი არიან, რომ საბრძოლად მათი გამოყენება ვერ მოხერხდებო... ამიტომ გადაწყვიტეს, მოეხდინათ მუშების მობილიზაცია და მათი დახმარებით შებრძოლებოდნენ მტერს.

Otar Gogolishvili

(Georgia, Batumi)

Anti-Soviet movement in Adjara region of 1921

On March 20, 1921, the Georgian army under the command of General Mazniashvili cleared Batumi from the Turkish occupation, that made it easier for the Bolsheviks to easily take control of the Batumi district. March 24 1921, a representative of the Democratic Republic of Peter Maisuradze told the Red Army representative: «We cleaned the Batumi aggressors until you (You mean the Bolsheviks-O.B.) Establish your authority here. In fact, you are the government proposals to settle ... Now depends on you, how can you care for this God-given present. Although the Georgian Army Turks were defeated and expelled from Batumi District, part of the defeated army was able to escape. In this regard Batumi Revcom (established on March 20, 1921) notified the chairman Kavtaradze on March 29, 1921: «The Turks, who are hiding in the forests of Gonio district and elsewhere, trying to still keep fighting. At the same time they are engaged in a relentless anti-Georgian propaganda. Call upon people to struggle over. They spread rumors that Turkey will soon send troops to assist the multitude. Despite these warnings, the Batumi RevCom failed to state regulation. To do this, he did not have forces too. April 1, 1921, the Revolutionary Committee of the Bureau session of Batumi, where it was discussed on 29 March notification. **Committee members noted that the Georgian army out of the face is not part of any military, which could eventually curb enemies, new ones cannot be created. As for the Red Army, they are so disorganized that you cannot use them in combat.** So they decided to arrange for the workers and mobilize them to fight against the enemy. On April 4, 1921 laborers volunteers began forming in Batumi. This process has proceeded quickly. On April 8, they were able to establish a few hundred. They were ordered clear Gonio and its surrounding regions to Turks, on April 12 began clashes with the Turks in the rest of the army and the Revolutionary Committee between the two armies, the clash did not last long, the Turks quickly abandoned the battle and fled, Government forces were able to be captured by the Turks, as well as a small clash Maradidi village on April 16, this village was created by the group, which was engaged in subversive activities against the Soviet authorities.

ქეთევან გოდერძიშვილი

(საქართველო, თბილისი)

გვარის წარმოქმნისათვის საქართველოში

1. XX საუკუნის 60-იანი წლებში ონომასტიკა ინტერდისციპლინური დარგიდან ენათმეცნიერების დარგად იქცა, რამეთუ იგი შეისწავლის საკუთარ სახელებს, სახელები კი – საკუთარიც და საზოგადოც – ენათმეცნიერების შესწავლის ობიექტია. თუმცა ზოგჯერ ისტორიულ-გეოგრაფიული, ეთნო-გრაფიული და სხვა ასპექტები სძენენ სიცხადეს ადამიანისა თუ ადგილის საკუთარ სახელებს ამა თუ იმ კუთხით.

2. ამჯერად ჩვენი კვლევის საგანია გვარის წარმოქმნა საქართველოში. ამ კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით განხილული გვაქვს ორი რადიკალურად უთიერთდაპირისპირებული თვალსაზრისი, რომელმაც დიდი ხმაური გამოიწვია მეცნიერებაში.

3. ონომასტიკურ ლიტერატურაში არსებული თვალსაზრისისგან განსხვავებით, გამოვთქვამთ ჩვენს ხედვას. კერძოდ, სწორედ ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით, ქართულ ონომასტიკაში შემოგვაქვს ახალი თვალსაზრისი გვარის წარმოქმნასთან დაკავშირებით. დაახლოებით, ორი საუკუნით წინ გადაგვაქვს კონკრეტული გვარის, ამავდროულად, პირველი გვარის, წარმომავლობა. ვაცხადებთ იმას, რაც სიახლე იქნება ონომასტიკურ ლიტერატურაში და არა ისტორიოგრაფიაში.

4. დაბოლოს, მხოლოდ საკითხის დაყენების მიზნით შემოგვაქვს წინადადება – გარკვეული სოციალური მოცემულობის გამომხატველი სინტაგმა, მისი სემანტიკური არსის შესატყვისად, აღქმულ იქნეს გვაროვნული სახელის ტოლფასად.

Ketevan Goderdzishvili

(Georgia, Tbilisi)

In Connection with the Formation of a Surname in Georgia

1. In the 60s of the 20th century, onomastics turned from an interdisciplinary branch into a branch of linguistics, as it studies proper names, and the name - both proper and common - is the object of linguistics study. However, sometimes, historical-geographical, ethnographic and other aspects confer clarity to the proper names of a person or a place in one way or another.

2. This time the subject of our research is the origin of the surname in Georgia. Regarding this particular issue, we have discussed two radically opposite points of view, which have caused much ado in science.

3. It is in connection with the surname that we express our view, which is different from the points of view existing of the onomastic literature. In particular, based on historical sources, we introduce a new point of view regarding the formation of surnames in Georgian onomastics. According to our analysis, the origin of one particular surname, at the same time, the first surname, turns out to be older by about two centuries. The novelty concerns onomastic science, but not historiography.

4. Finally, just for the sake of raising the issue, we introduce a proposal - a syntagma, expressing a certain social given, according to its semantic essence, should be perceived as equal to a family name.

მარიამ გურეშიძე

(საქართველო, თბილისი)

საზღვაო პორტების მოწყობა-დატვირთვა საქართველოს ტერიტორიაზე (XIX ს.)

მოხსენებაში განიხილება საქართველოში ბათუმისა და ფოთის პორტების მოწყობა, განვითარება და ექსპლუატაცია XIX საუკუნეში. ნაჩვენებია, თუ რამდენად მნიშვნელოვანი იყო მსოფლიო მასშტაბის მსხვილი აქტორებისათვის საქართველო, როგორც დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ქვეყნების დამაკავშირებელი გზის სტრატეგიული დანიშნულების მონაკვეთი, ქრისტიანული და ისლამური ცივილიზაციების საკონტაქტო სივრცე. აქედან გამომდინარე, წარმოჩენილია საქართველოში საზღვაო პორტების შექმნისა და ამუშავების მნიშვნელობა. მოხერხებული გეოგრაფიული მდებარეობა განაპირობებდა, რომ საქართველოსთვის მაქსიმალურად მომგებიანი იქნებოდა შავი ზღვის გამოყენება სავაჭრო-ეკონომიკური თვალსაზრისით.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში პორტების დაარსება და მათი შემდგომი სრულყოფა წარმოადგენდა რუსეთის იმპერიის საზღვაო სახელმწიფოდ ჩამოყალიბების სტრატეგიის ნაწილს, რაც გადაჯაჭვული იყო რუსეთის იმპერიის არა მარტო სავაჭრო-ეკონომიკურ ინტერესებთან, არამედ ტერიტორიული გაფართოებისკენ სწრაფვასთანაც.

საქართველოს ეროვნულ არქივში ჩვენ მიერ მოძიებული დოკუმენტები ცხადყოფენ, თუ რა სარგებელი მოუტანა საქართველოს და მსოფლიოს მსხვილ აქტორებს აღნიშნული პორტების ამუშავებამ ფოთისა და ბათუმის პორტების საერთაშორისო სავაჭრო სისტემაში ჩართვამ რამდენად იყო შესაძლებელი აღნიშნული პორტების ამუშავება სრული დატვირთვით.

Mariam Gureshidze

(Georgia, Tbilisi)

Arrangement and the embarkation of seaports on the territory of Georgia (XIX century)

In the report, we discussed the creation, development, and exploitation of the Batumi and Poti seaports in Georgia in the 19th century. It's about how significant, for the world policy actors, Georgia was as a strategic section of the road, connecting the western and eastern worlds, the contact state of Christian and Islamic civilizations, and, in this regard, the importance of creating ports in Georgia. Due to the convenient geographical location of Georgia, the most profitable was to use the Black Sea from a trade and economic point of view, requiring the construction of ports on this section of the road.

It is worth noting that the creation of ports in Georgia and their further improvement represented part of the strategy for creating a maritime state of the Russian Empire. This was intertwined not only with the commercial interests of the Russian Empire but also with the expansion of new locations that were important from an economic and strategic point of view.

Analytical comprehension of documents that we have found in the National Archives of Georgia, creates a complete picture of how much it was possible and necessary to include the seaports of Poti and Batumi in the international trading system. What advantages have Georgia and its major players gained from the operation of the mentioned seaports?

ვახტანგ გურული

(საქართველო, თბილისი)

რატომ არ შესრულდა 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატი

1783 წელს ქართლ-კახეთის სამეფოსა და რუსეთის იმპერას შორის გეორგიევსკში დაიდო ტრაქტატი (ხელშეკრულება), რომლის ძალითაც, ქართლ-კახეთი რუსეთის მფარველობაში შევიდა. ტრაქტატი რუსეთს ავალდებულებდა მფარველობაში მიღებულ ქვეყანაში მუდმივად ჰყოლოდა ჯარი – 2 ბატალიონი 4 მსუბუქი ზარბაზნით. 1783 წელს 2 რუსული ბატალიონი ქართლ-კახეთის სამეფოში შემოვიდა, მაგრამ 1787 წელს რუსეთ-ოსმალეთის ომის დაწყების შემდეგ იმპერატორმა ეკატერინა II-მ რუსული ბატალიონები საქართველოდან გაიწვია. ჯარის გაწვევით დაირღვა გეორგიევსკის ტრაქტატის ერთ-ერთი უმთავრესი პირობა. 1791 წელს რუსეთ-ოსმალეთის ომი

რუსეთის გამარჯვებით დასრულდა, მაგრამ ორი რუსული ბატალიონი ქართლ-კახეთში აღარ დაუბრუნებიათ. 1795 წელს რუსეთისაგან მიტოვებულ ქართლ-კახეთის სამეფოზე აღა მაჰმად ხანმა ილაშქრა. ირანელებმა ქართული ჯარი დაამარცხეს, თბილისი აიღეს და გადაწვეს.

რა მოხდებოდა, რუსეთის იმპერიას გეორგიევსკის ტრაქტატით ნაკისრი ვალდებულება რომ შეესრულებინა? ჩვენი ღრმა რწმენით, არაფერი შეიცვლებოდა. ქართლ-კახეთის სამეფო ისევ ისე დაასრულებდა არსებობას, როგორც დაასრულა 1801-1802 წლებში, სამეფო ყველა შემთხვევაში გაუქმდებოდა, ან ცოტა ადრე, ან ცოტა მოგვიანებით. რუსეთის საიმპერატორო კარი, ეკატერინა II გეორგიევსკის ტრაქტატს არ განიხილავდა, როგორც ქართლ-კახეთის სამეფოს გადარჩენის მიზნით დადებულ ხელშეკრულებას. ტრაქტატი ეკატერინა II-თვის „საბერძნეთის პროექტის“ („ბერძნული პროექტის“) ნაწილი იყო. „საბერძნეთის პროექტი“ რუსეთისა და ავსტრიის მიერ ოსმალეთის დაშლას დაშლას ითვალისწინებდა. დაშლის შემდეგ ბალკანეთსა და სამხრეთ კავკასიაში უნდა შექმნილიყო ორი ქრისტიანული სახელმწიფო. სამხრეთ კავკასიაში ამ პროექტის განხორციელებისათვის ბრძოლა ერეკლე II-ის წინამძღოლობით უნდა დაწყებულიყო, რომელსაც, რუსი პოლიტიკოსების აზრით, შეეძლო ქართველთა, სომეხთა და ქრისტიან ასირიელთა ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანება. 1783 წლისათვის ავსტრიის იმპერიის პოზიციის გამო „საბერძნეთის პროექტის“ განხორციელება აშკარად არარეალურად იქცა. ამის შემდეგ ეკატერინა II-თვის გეორგიევსკის ტრაქტატმა სხვა მნიშვნელობა შეიძინა. ტრაქტატი საქართველოში მშვიდობიანად, ომის გარეშე შემოღწევის საშუალებად იქცა. ეს იმ პირობებში, როდესაც ქართლ-კახეთის სამეფო ირანის, იმერეთის სამეფო კი ოსმალეთის ვასალი იყო, ხოლო ჩრდილო კავკასია რუსეთს ჯერ არ დაეპყრო და მოკლე დროში ვერც დაიპყრობდა. ასეთ ვითარებაში რუსეთს საქართველოში ერთბაშად, ომის გზით შემოღწევა სახიფათოდ მიაჩნდა. რუსეთის საიმპერატორო კარი საქართველოს დაპყრობას სამ ეტაპად დაგეგმა: 1. ქართლ-კახეთის სამეფოსთან მფარველობითი ხელშეკრულების დადება (ომის გარეშე შემოღწევა; სამეფოს საშინაო ვითარებაში, ეკონომიკურ მდგომარეობასა და სამხედრო სიმდიერეში გარკვევა); 2. ქვეშევრდომობითი ხელშეკრულება (პოზიციების განმტკიცება, ერეკლე II-ის ოპოზიციის წახალისება, რუსული ორიენტაციის ძალების ორგანიზება – რუსეთის მეხუთე კოლონის შექმნა); 3. ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმება და ქვეყანაში რუსული მმართველობის, საოკუპაციო რეჟიმის დამყარება. პირველი ეტაპი ერეკლე II-ის მეფობის ბოლო პერიოდში (1783-1798 წწ.) დასრულდა; მეორე ეტაპი გიორგი XII-ის დროს (1798-1800 წწ.) უნდა დასრულებულიყო, ფაქტობრივად, დასრულდა კიდევ. მესამე ეტაპი 1801-1802 წლებში განხორციელდა, როდესაც რუსებმა

მათ მიერვე ტახტის მემკვიდრედ აღიარებულ დავით გიორგის ძეს ტახტზე ასვლის უფლება არ მისცეს და ქვეყანაში რუსული მმართველობა შემოიღეს.

გეორგიევსკის ტრაქტატი არ წარმოადგენდა რაიმე მნიშვნელოვან ხელშეკრულებას, ისეთ ხელშეკრულებას, რომელსაც შეიძლებოდა ქართლ-კახეთის სამეფო გადაერჩინა. დიდი მნიშვნელობა გეორგიევსკის ტრაქტატს რუსულმა იმპერიულმა ისტორიოგრაფიამ პოლიტიკური მოსაზრებით მიანიჭა. რუს ისტორიკოსებს სურდათ რუსეთის იმპერიისათვის „დამპყრობლის“ სტატუსი მოეხსნათ და „მფარველის“ სტატუსი მიენიჭებინათ. პოლიტიკური მიზნები ამომრავებდა საბჭოთა ისტორიოგრაფიასაც, რუსულსაც და ქართულსაც. არ შეიძლებოდა „უფროსი ძმა“ დამპყრობელი ყოფილიყო, იგი ქართლ-კახეთს მფარველად, მეგობრად, მზრუნველად უნდა მოვლენოდა. რუსეთის იმპერიული და საბჭოთა ისტორიოგრაფია გეორგიევსკის ტრაქტატის გაიდევლებით 1801 წლის 12 სექტემბრის აქტის შერბილებას, რუსეთის საიმპერატორო კარისათვის პირის მობანას ცდილობდა.

Vakhtang Guruli

(Georgia, Tbilisi)

Why 1783 Treaty of Georgievsk hasn't been Fulfilled

In 1783, a treaty (agreement) was signed in Georgievsk between the Kingdom of Kartl-Kakheti and the Russian Empire according to which Kartl-Kakheti became a protectorate of Russia. The Treaty obliged Russia to permanently keep a military contingent in the territory of its protectorate, namely 2 battalions with 4 light cannons. In 1783, two Russian battalions arrived in Kartl-Kakheti, although in 1787, after the outbreak of Russo-Turkish war, the Emperor Ekaterina II recalled Russian battalions from Georgia. The withdrawal of the troops violated one of the most important terms of the Treaty. In 1791, the Russo-Turkish war ended with Russian victory, although the two Russian battalions never returned to Kartl-Kakheti. In 1795, the Kingdom of Kartl-Kakheti abandoned by Russia was invaded by Agha Mohammad Khan. Iranians defeated Georgian Army, seized Tbilisi and burned it.

What would happen if Russian Empire fulfilled its obligations according to the Treaty of Georgievsk? In our opinion, nothing would have changed. The Kingdom of Kartl-Kakheti would cease to exist as it did in 1801-1802. The kingdom would have been abolished sooner or later in any case. The Russian imperial court and Ekaterina II did not consider the Treaty as an agreement concluded with the goal to save the Kingdom of Kartl-Kakheti. The Treaty was considered by Ekaterina II as a part of “Project of Greece” (“Greek Project”). The “Greek Project” involved the partition of the Ottoman Empire by Russia and Austria. After the partition, two Cristian states were to be established

on Balkans and South Caucasus. The struggle for this goal should have begun under the leadership of Erekle II, who as Russian politicians believed, could unite Georgians, Armenian and Cristian Assyrians into one state.

By 1783, due to the position of the Austrian Empire, the implementation of the “Greek Project” became unrealistic. As a result, the Treaty of Georgievsk received a different meaning for Ekaterina II. The Treaty now became a mean of getting into Georgia peacefully, without a war. By this time the Kingdom of Kartl-Kakheti was a vassal state of Iran, while the Kingdom of Imereti was vassal state of the Ottoman Empire and while the Northern Caucasus was not yet conquered by Russia and would not have been in the short term. Considering the situation, Russia deemed a military invasion into Georgia too dangerous. The Russian imperial court planned the conquest of Georgia into three steps: 1. The conclusion of protectorate agreement with the Kingdom of Kartl-Kakheti (to gain a foothold without a war; to have a clear picture of internal situation of the state, its economical and military strength); 2. Conclusion of allegiance (vassalage) agreement (to strengthen the positions, to incite and instigate the opposition of Erekle II, to organize pro-Russian forces – to create the fifth column); 3. Abolition of the Kingdom of Kartl-Kakheti and establishment of Russian governance and occupation regime in the country. The first stage was concluded during the rule of Erekle II (1783-1798). The Second stage should have been concluded during the rule of Giorgi XII (1798-1800) and so it was. The third stage was implemented between 1801-1802, when Russians disallowed Davit the Son of Giorgi to ascend the throne, although they previously had acknowledged him as an heir to the throne and established Russian rule in the country.

The Treaty of Georgievsk in fact never possessed such a high significance to be able to play a major role in saving the Kingdom of Kartl-Kakheti. Actually, it was historiography of Russian Empire, who regarded Treaty of Georgievsk as of high importance. Russian historians intended to free Russia from status of occupant and present it as a protector. Soviet historiography was driven by political goals, as well as its Russian and Georgian counterparts. The big brother couldn't be an occupant, he should have been perceived as protector of Kartl-Kakheti and as its caring friend. By idealizing the Treaty of Georgievsk, Russian imperial as well as Soviet historiography intended to soften act of September 12th 1801 and to acquit Russian imperial court.

რუსუდან დაუშვილი

(საქართველო, თბილისი)

ქართველები პარიზში 1920-1939 წლებში

1921 წლის საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ ქართველ ემიგრანტთა უმეტესობა პარიზსა და მის შემოგარენში დასახლდა. პარიზში დაარსდა სათვისტომო, წმ. ნინოს სახელობის ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია, მისმა მოძღვარმა დეკანოზმა გრიგოლ ფერაძემ - ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“. 1930 წელს დაარსდა ქართული ბიბლიოთეკა, 1932 წელს გახსნა ქართული ენის კურსები, 1936 წელს ბავშვებისათვის - ქართული კერა. თუმცა ქართული სკოლის დაარსება ვერ მოხერხდა.

საგანმანათლებლო მიზნებისახავდა იოსებ დადიანის მიერ დაარსებული „კავკასიის შემსწავლელი საზოგადოება“ (1930) და „ქართული სამეცნიერო წრე“ (1934), გიორგი გვაზავას მიერ დაარსებულმა „პარიზში მცხოვრებ ქართველ მწერალთა და ჟურნალისტთა ასოციაცია“ (1935) ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ვაჟა-ფშაველას იუბილეები ჩაატარა. 1938-39 წლებში დიდი ზემოქმედებით აღნიშნა შოთა რუსთაველის 750 წლის იუბილე. 1931 წელს შალვა ნებიერიძემ შექმნა დრამატული წრე და მუდმივი დასი. 1938 წელს ლოტბარმა პავლე მოსულიშვილმა და უკრაინელმა კომპოზიტორმა პონომარენკომ ქართველი და უკრაინელი ახალგაზრდებისგან - „ფილარმონიული წრე“. მის რეპერტუარში იყო: ქართული ხალხური სიმღერები და ცეკვები, ნაწყვეტები ოპერებიდან, უცხოელ კომპოზიტორთა ნაწარმოებები.

1930 წელს შოთანიკოლაძემ დამედია ღამბაშიძემ სასპორტო საზოგადოება „შევარდენი“ დააარსეს ტანვარჯიშის, ფარიკაობის, კრივის, კალათბურთის, ფეხბურთის, ჩოგბურთისა და კემპინგის სექციებით. ქართველი სპორტსმენები ევროპულ სპორტულ შეჯიბრებებში მონაწილეობდნენ და წარმატებებსაც აღწევდნენ. სათვისტომო იხდიდა შობა-ახალ წელს, ნინობას, თამარობას, 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობისა და ოკუპაციისა და 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების წლისთავებს. 27 იანვარს, ნინობაზე ხალხმრავალ „ქართული ბალებს“, მრავალრიცხოვანი ქართული პრესა, ლიტერატურა და თარგმანები ქართულ სტამბებში იბეჭდებოდა.

პარიზის სათვისტომოს აქტიური ურთიერთობა ჰქონდა საფრანგეთის ქალაქებსა და სხვა ქვეყნებში, არა მარტო ევროპაში, არამედ ამერიკაში და აზიაში: თურქეთში, ირანში და ჩრდილო ჩინეთში, მანჯურის ქალაქ ხარბინში არსებულ სათვისტომოებთან. კულტურული გარდა, ერთმანეთს. მატერიალურ და მორალურ დახმარებას უწევდნენ.

Rusudan Daushvili

(Georgia, Tbilisi)

Georgians in Paris in 1920-1939

After the occupation of Georgia in 1921, most of the Georgian emigrants settled in Paris and its surroundings. A community was founded in Paris, St. Georgian Orthodox Church named after Nino, its pastor, dean Grigol Feradze - magazine «Jvari Vazisa». In 1930, a Georgian library was founded, in 1932 Georgian language courses were opened, in 1936 - a Georgian center for children». However, it was not possible to establish a Georgian school.

The «Caucasus Study Society» (1930) and «Georgian Scientific Circle» (1934) founded by Ioseb Dadiani, «Association of Georgian Writers and Journalists Living in Paris» founded by Giorgi Gvazawa (1935) had educational goals. He celebrated the anniversaries of Ilia Chavchavadze, Akaki Tsereteli, and Vazha-Pshavela. In 1938-39, the 750th anniversary of Shota Rustaveli was celebrated with a great celebration. In 1931, Shalva Nebieridze created a dramatic circle and a permanent troupe. In 1938, Lotbar Pavle Mosulishvili and Ukrainian composer Ponomarenko created the «Philharmonic Circle» from Georgian and Ukrainian youth. His repertoire included: Georgian folk songs and dances, excerpts from operas, works of foreign composers.

In 1930, Shota Nikoladze and Medea Gambashidze founded the sports society «Shevardeni» with gymnastics, fencing, boxing, basketball, football, tennis and camping sections. Georgian athletes participated in European sports competitions and achieved success. The community celebrated Christmas and New Year, Ninooba, Tamaroba, the anniversaries of the independence and occupation of Georgia and the August 1924 uprising on May 26. On January 27, at the date of Ninooba, a large number of Georgian press, literature and translations were printed in Georgian printing houses.

The Paris community had active relations in French cities and other countries, not only in Europe, but also in America and Asia: in Turkey, Iran and northern China, with the communities in the Manchurian city of Harbin. In addition to cultural, each other they provided material and moral support as well.

თამარ დოლიძე

(საქართველო, თბილისი)

საფერხულო პოეზიის უძველესი ფესვები

ქართველი ერი საუკუნეთა განმავლობაში თავის ოცნებას, ფიქრსა და განცდას, გრძნობასა თუ მისწრაფებას მხატვრული ლიტერატურის შესანიშნავ ქმნილებებში, ხუროთმოძღვრებასა და ფერწერაში, ქანდაკებასა და ჭედურობაში, მუსიკასა და ქორეოგრაფიულ ხელოვნებაში აქსოვდა.

ქართულ ხალხურ სიტყვიერებაში ასახულია ყველაფერი ის, რაც დროთა მანძილზე შეუქმნია ერს და მემკვიდრეობით გადასცემია თაობიდან თაობას.

მუსიკალური და პლასტიკური ელემენტების სიუხვემ ქართული ფოლკლორის უძველეს ძეგლებში, შესაძლებელია, ერთბაშად დასვას და ახსნას კიდევ ბევრი საინტერესო საკითხი. მუსიკალურ-ქორეოგრაფიული მოტივების წარმოჩენამ (ცალკეული ტერმინი თუ საცეკვაო სახოვანება), არაა გამორიცხული, შემოგვთავაზოს მრავალფეროვანი ძველი ქართული მწერლობის რამდენადმე სხვაგვარი წაკითხვა-გააზრება.

ქართული ცეკვის ისტორია ქრისტიანობამდე დიდი ხნით ადრე, ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანაში იწყება, რაზეც ნათლად მეტყველებს ნარატიული წყაროების, არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული მონაცემების სიუხვე. ივ. ჯავახიშვილის, ვ. კოტეტიშვილის, კ.კეკელიძის, შ. ნუცუბიძის, გ. მელიქიშვილის, შ. ამირანაშვილის, დ. ჯანელიძის, დ. ჯავრიშვილის, ლ. გვარამაძის, ა. თათარაძის ნაშრომებში ნათლად წარმოჩინდა ქართული ცეკვის მდიდარი და ხნოვანი ისტორია. ქართული ცეკვების უძველესობაზე მოგვითხრობს დღემდე შემონახული მრავალი ფრესკა და მინიატურა, ოქროსა და ვერცხლის ჭურჭელზე ნატვიფრი და მოგზაურ-მხატვართა მიერ შესრულებული ესკიზები.

მასალის თემატური სიმდიდრე და არაერთგვაროვნება გაპირობებულია იმით, რომ საფერხულო პოეზია მოიცავს არაერთი ეპოქის კულტურული თუ ყოფითი ცხოვრების ამსახველ პლასტს, დანაშრევს. მათი სისტემური განხილვა და მიზანმიმართული კვლევა შეუძლებელია წარიმართოს მხოლოდ ერთი მიმართულებით, ვინაიდან პლასტიკური ქმედების გამომხატველი სიტყვების აზრობრივ-ემოციური დატვირთვა შესაძლებელს ხდის ერთიანობაში წარმოვიდგინოთ ქართული სიტყვა, ცეკვა და მუსიკა.

Tamar Dolidze

(Georgia, Tbilisi)

The most ancient roots of poetry

Throughout the centuries, the Georgian nation implemented its dreams, thoughts, feelings and aspiration into wonderful works of fiction, architecture, painting as well as engraving, music and choreographic skills.

Georgian folklore reflects everything that has been created by the nation over time and passed down through the generations. It is possible to raise at once and explain many interesting issues by the abundance of musical and plastic elements of Georgian folklore in the ancient monuments. The presentation of musical-choreographic motifs (a separate term or dance form) can offer us somewhat different reading and understanding of diverse ancient Georgian writing.

The history of Georgian dance begins long before Christianity, still in antiquity, which is clearly demonstrated by the abundance of narrative sources, archaeological and ethnographic data. Rich and long history of Georgian dance was vividly presented by D. Janelidze, D. Jarishvili, L. Gvaramadze, A. Tataradze. The antiquity of Georgian dance is manifested by many preserved frescoes and miniatures, engravings on gold and silver dishes, and sketches made by traveling artists.

The thematic richness and heterogeneity of the material is due to the fact that Saperkhulo poetry includes fragments, reflecting the cultural or social life of many eras. Their systematic discussion and purposeful research can't be conducted only in one direction as the plastic activity is the expression of cognitive-emotional burden and tension, that makes available to present the united and consolidated Georgian word, dance and music.

თამარ დრაგაძე

(დიდი ბრიტანეთი, ლონდონი)

დიდ ბრიტანეთში ჩატარებული პირველი ქართველოლოგიის დღის ოცდამეჩვიდმეტე წლისთავის შესახებ

წინამდებარე ტექსტში გადმოცემული იქნება დიდ ბრიტანეთში გამართული პირველი ქართველთმცოდნეობის დღის ოცდამეჩვიდმეტე წლისთავის ძირითადი მოვლენები.

მიზეზი, თუ რატომაც წარმოვადგენ ნაშრომს ისტორიულ კვლევად, არის ის, რომ მრავალი წლის განმავლობაში ეს დღე საკუთრივ საქართველოს უახლესი ისტორიის ფაქტებს ასახავს.

ცნობილმა მკვლევარმა მარიკა ლორთქიფანიძემ განაცხადა, რომ ქართველოლოგიის დღე, რომელიც ყოველწლიურად აღინიშნება, ერთგვარად „აირეკლავს“ საქართველოს.

და რაც ალბათ ყველაზე მთავარია, მან საქართველო უამრავ ისეთ ადამიანს გააცნო, რომელთაც ჩვენი ქვეყნის შესახებ ადრე არც კი სმენოდათ.

ყველაფერი 1987 წელს დაიწყო, როცა საქართველო საბჭოთა კავშირის ნაწილად იყო აღქმული, ხოლო ქართველოლოგთა ინტერესები „წმინდა წყლის“ აკადემიური დისციპლინებით (ლინგვისტიკით, ისტორიითა და ანთროპოლოგიით) შემოიფარგლებოდა.

მე, ახალგაზრდა სტუდენტი ჯონ რაიტი და ახალგაზრდა ისტორიკოსი სტივენ ჯონსი ერთხელაც შევიკრიბეთ იმით დამწუხრებულები, რომ მთელს ბრიტანეთში, სავარაუდოდ, უამრავი ქართველოლოგი მკვლევარი იყო, მაგრამ ერთმანეთის შესახებ კი არაფერი ვიცოდით.

ჩვენ მოსაწვევები გაუფრთხილეთ ყველას, ვისაც კი საქართველოსთან დაკავშირებული რაიმე მასალის გაცნობა სურდა. ჯამში ხელთ თორმეტი ნაშრომი გვქონდა და ვშიშობდით, რომ ტექსტების წაკითხვით დაინტერესებულთა რაოდენობა მოსმენის მსურველებს აღემატებოდა.

ჩვენდა გასაოცრად, ორმოცდაშვიდი ადამიანი გამოცხადდა. შეხვედრა ლონდონის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობისა და აფრიკანისტიკის სკოლაში გავმართეთ, სადაც იმჟამად ვმუშაობდი.

მომდევნო წელს საქართველოში ვითარება შეიცვალა, ისევე როგორც კონფერენციის თემები, ხოლო ჩვენ მიერ მოწვეული ქართველი სწავლულები გაცილებით ადვილად ახერხებდნენ მოსვლას თავიანთი წვლილის შესატანად.

მოგვიანებით შეხვედრის ადგილი უნივერსიტეტიდან დედაქალაქის სავაჭრო ცენტრში გადავიტანეთ, ვინაიდან ვგრძნობდით თუ რამდენად მნიშვნელოვანი იყო საქართველოში ინვესტიციის ჩადება. რაც არ უნდა იყოს, მაშინ როცა ჩვენ უნივერსიტეტის მყუდრო გარემოში ვსაუბრობდით, ქართველ მეცნიერებს ბიბლიოთეკებში გათბობა აკლდათ და სირთულეებს ძნელად

ართმევდნენ თავს. ჩვენ დიდი დახმარება გაგვიწიარის ტოტალასმა, ლონდონის უნივერსიტეტის სლავისტიკისა და აღმოსავლეთევროპისმცოდნეობის ყოფილმა სტუდენტმა. გარკვეული ხნით, სწორედ აღნიშნულ უნივერსიტეტში დავიდეთ ბინა და ქართველთმცოდნეობის დღესაც იქ ვმართავდით.

სრულიად შეიცვალა ქართველოლოგიის დღის ჩატარების დინამიკა და ატმოსფერო. ჩემთვის ბევრად ადვილი შეიქნა მისი ჩატარება, როდესაც 1995 წელს საქართველოს პირველი ელჩი ჩამოფრინდა.

თეიმურაზ მამაცაშვილმა საოცარი გულისხმიერება გამოიჩინა და საქართველოს საელჩოსა და ქართველოლოგიის დღის მესვეურებს შორის თანამშრომლობის თამასაც დააწესა, რომელსაც აღარასოდეს დაწეულა.

ჩვენ ვმართავთ ყოველწლიურ სესიებს ბრისტოლსა და ნიუპორტში (ორივე საქართველოს ქალაქებთანაა დამოზილებული). კიდევ ერთთხელ აღვნიშნავ, რომ მათი მეოხებით უამრავმა ადამიანმა პირველად გაიგო საქართველოს შესახებ.

ჩვენ ყოველწლიურად ვიბრძოდით ღონისძიების ჩატარების ადგილისათვის, რათა ერთდღიანი კონფერენცია გაგვემართა. ქართველოლოგიის დღის ორგანიზატორები ხომ დაფინანსებას მოკლებულები ვართ, ხოლო კონფერენციაში მონაწილეობა უფასოა. ვცადეთ ჩვენ მიერ შეძენილი სენდვიჩები ფასიანი გაგვეხადა (ხუთი გირვანქა-სტერლინგი), თუმცა ეს დიდად ეფექტური ვერ აღმოჩნდა. ასე რომ, მაშინ როცა გვიჭირს სახსრების მოძიება საკვების, ჩაისა თუ ყავის შესაძენად, ადგილის დაჯავშნისათვის აღარაფერი გაგავაჩნია.

და აი, მოულოდნელად პროფესორებმა ნინა ფორაქიშვილმა და პიტერ ლიდარდმა (ორივე ლექციებს კითხულობს საქართველოში) შეძლეს ჩვენთვის უესტმინსტერის უნივერსიტეტთან თანამშრომლობა შემოეთავაზებინათ.

იქიდან მოყოლებული, სწორედ იქ ვართ დაფუძნებულები.

ჩემსწარმოში ვისაუბრებ ქართველოლოგიის დღის რამდენიმე საკითხზე და ასევე წლევანდელი ნოემბრის კონფერენციის თემაზე - ქართულ სპორტსა და სპორტულ ტურიზმზე.

Tamara Dragadze

(The Great Britain, London)

The Story of 37 Annual Georgian Studies Days in Great Britain

I will cover some of the main incidents in the 37 years of Annual Georgian Studies Days in Great Britain.

The reason for my presenting this as a page of history is because, over the years, these studies days reflect the very recent history of Georgia itself.

The well known scholar, Academician Marika Lordkipanidze said that this Annual Georgian Studies Day presented a “mirror” of Georgia.

And probably most importantly, it introduced Georgia to many people who till then had barely heard of the country.

It was started in 1987 when Georgia was seen as part of the Soviet Union and was entirely about “pure” academic subjects – linguistics, history, my anthropology.

A young student John Wright, a young historian Stephen Jones and myself got together and lamented the fact that there were probably scholars all over the UK doing various Georgia-related research but we did not know each other at all.

We sent out invitations to anybody who wanted to read a paper about anything linked to Georgia. We had 12 papers in all and feared there would perhaps be more people reading papers than audience to listen to them.

To our great surprise, 47 people attended. We held it in SOAS where I was working at the time.

In the following years the situation in Georgia changed, as did the topics of the conferences and the contributions of Georgian scholars we invited who were able to come relatively easily.

We then moved the venue from University to the commercial centre of the City of London because I felt that it was important to get investment into Georgia. After all, while we spoke cosily in the University, scholars in Georgia had no heating in their libraries and could hardly cope with the difficulties. We were helped by Risto Talas, a former student at SEESS (Slavonic and East European Studies, University of London) to where I had moved for a while and had taken the Georgian Studies Day there.

The fate and flavour of Georgian Studies Days changed completely, and became easier for me to run with the arrival of the first Ambassador of Georgia in 1995.

Teimuraz Mamatsashvili was enormously supportive and set the pattern for the collaboration between the Georgian Embassy and Annual Georgian Studies Day that has survived till today.

We held some annual sessions in Bristol and in Newport, both twins with Georgian cities. Once again, it provided people to learn more about Georgia often for the first time.

We continued to struggle each year to find a venue to hold the one day conference. After all, the Georgian Studies Day has no funds of its own and has always been free of charge. We tried charging £5 to cover the sandwiches we bought but we did not find that very successful. So with the huge problem of finding money for food and coffees and teas, we had nothing to pay for a venue.

It is then that Professors Nina Porakishvili and Peter Lydyard, who ran courses in Georgia suddenly were able to offer a collaboration with the University of Westminster.

That is where we have been ever since.

In my paper I will describe some of the topics of Georgian Studies Days and the one for this year, November 2024, will be on Sport and Sport Tourism in Georgia.

ნიკოლაე დურა

(რუმინეთი, ბუქარესტი)

მიხაი იმტვანოვიჩის ცნობები ანთიმოზ ივერიელის, კონსტანტინ ბრინკოვიანუსა და ვახტანგ VI-ის შესახებ და მათი წვლილი ქართული სტამბის შექმნაში

მიხაი იმტვანოვიჩი, ქართული ბეჭდვის ფუძემდებელი, არა მხოლოდ შეუდარებელი მბეჭდავი აღმოჩნდა, არამედ სიტყვის უზადლო ოსტატიც. სწორედ ამ უნარების წყალობით გადმოგვცა მან მრავალსაუკუნოვანი ფარდიდან უძვირფასესი ინფორმაცია ანთიმოზ ივერიელზე, კონსტანტინ ბრინკოვიანუსა და ვახტანგ VI ბაგრატიონზე, ისევე როგორც მათ წვლილზე საქართველოში ბეჭდური სიტყვის შემატანაში.

ამას ამოწმებენ არა მარტო სტეფანეშვილის მშობლიური მხარის სწავლულთა სიტყვები, არამედ საქართველოში მის მიერ დაბეჭდილი წიგნების გამომცემლებიც. ამასვე მოწმობს ვლახეთსა და საქართველოში დასტამბული წიგნების წინასიტყვაობებში მის მიერ გაკეთებული შენიშვნები. ამ შენიშვნებში სახელგანთქმული ვლახი ტიპოგრაფი ხოტბას ასხამს, ხანდახან ლექსად, თავისი დროის სამ გამოჩენილ პიროვნებას - ჰოსპოდარ კონსტანტინ ბრინკოვიანუს, ვახტანგ VI-სა და მიტროპოლიტ ანთიმოზ ივერიელს.

მის წიგნებს ასევე წინ უძღვის ეგრეთ წოდებული ენკომიუმები, ანუ ევლოგიური სიტყვები, რომლებიც ეძღვნება არა მხოლოდ ქვეყნის განმგებელს (კონსტანტინ ბრინკოვიანუს), არამედ სამეფო ოჯახის წევრებს, ქვეყნის სასულიერო წოდებას, იმ ბერძენ ღვთისმსახურებს (პატრიარქებს, მიტროპოლიტებს, არქიეპისკოპოსებსა და ეპისკოპოსებს), რომლებიც ოთხივე ბერძნულ (კონსტანტინოპოლის, ალექსანდრიის, ანტიოქიისა და იერუსალიმის) საპატრიარქოდან ჩამოვიდნენ ბუქარეშტში, რათა მეფეს კარზე ხლებოდნენ და დახმარება აღმოეჩინათ ფულით, საქონლით და ა.შ., და ასევე ჯანიშინ ვახტანგ VI-ს, რომელმაც მას ტფილისში სტამბის დაფუძნებაში ხელი გაუმართა.

მიხაი იმტვანოვიჩი აქტიურად მიმართავდა ამ ლიტერატურულ ჟანრს (ენკომიუმს), რომელიც ძირითადად ბიზანტიურ ლიტერატურაში გვხვდება (რამეთუ ბიზანტიაში ჩვეულებრივ „ენკომიონის“ სახით განადიდებდნენ). ამ ჟანრის საშუალებით, იმტვანოვიჩმა არამედ ლიტერატურული აღწერის საოცარი ნიჭი გამოავლინა, არამედ კონსტანტინ ბრინკოვიანუს კარის ბიზანტიური ენკომიუმების საფუძვლიანი ცოდნაც. საგულისხმოა, რომ სამეფო კარზე მრავლად იყვნენ სახელოვანი ბიზანტიელი ფილოსოფოსები, ღვთისმეტყველები, მწერლები და ა.შ. ერთი სიტყვით ისინი, ვინც ჩვეულებრივ ბუქარეშტის ბიზანტიურ აკადემიაში ასწავლიდნენ.

ბიზანტიური კულტურის ეს თვალსაჩინო წარმომადგენლები აღნიშნულ ჟანრს („ენკომიასტიკას“) არა მარტო იმიტომ მიმართავდნენ, რომ ლიტერატურულ ოსტატობაში გაწაფულიყვნენ, არამედ იმიტომაც, რომ მასპინძელი ქვეყნის ერთპიროვნული სუვერენების კეთილგანწყობა მოეპოვებინათ.

მწიგნობარ-ტიპოგრაფის, მიხაი იმტვანოვიჩის (სტეფანეშვილის) მიერ დაწერილ წინასიტყვაობათა და ენკომიუმთა შორის ვხვდებით არა მარტო ვლახეთსა (რიმნიკუ ვილჩასა და ბუქარეშტში) და ტრანსილვანიაში (ალბა-იულიაში) დაბეჭდილი წიგნების წინათქმებს (სწორედ ხსენებულ ადგილებში გაგზავნას მიტროპოლიტმა თეოდორე უნგროვლახელმა ქვეყნის მპყრობლის კონშტანტინ ბრინკოვიანუს თანხმობით), არამედ საქართველოში დაბეჭდილი წიგნების წინათქმებსაც. აღნიშნულ წინასიტყვაობებში სტეფანეშვილი ქებისა და მადლიერების სიტყვებს უძღვნის ვახტანგ VI-ს, რომელმაც მის მიერ საქართველოში წამოწყებულ მონუმენტურ საქმეს მხარი დაუჭირა.

ჩვენს ნაშრომში ჩვენ გამოკვეთილად ვსაუბრობთ ყველა ზემოაღნიშნულ ფაქტზე, რომელთაგან მრავალი დღემდე არ უხსენებიათ სპეციალურ ლიტერატურაში. ჩვენი მიზანი ასევე იყო საკადრისი პატივი მიგვეგო ორი გამოჩენილი მწიგნობარი ღვთისმსახურის - ანთიმოზ ივერიელისა და მიხაი იმტვანოვიჩის (სტეფანეშვილის) - ხსოვნისთვის, ვინაიდან სწორედ მათ ჩაუყარეს საფუძველი ჩვენი ქვეყნებისა და ეკლესიების კულტურულ და რელიგიურ ურთიერთობებს.

Nicolae V. Dură

(Romania, Bucharest)

Michael Ștefan's testimonies about Antimoz Iverieli, Constantin Brâncoveanu and Vakhtang VI and their contribution to the introduction of printing in Georgia

Michael Ștefan, the father of Georgian printing, proved to be not only an exceptional printer, but also a skillful craftsman of words, with the help of which he was able to transmit to us over the centuries precious documentary informations about Antimoz Iverieli (Anthim the Iberian), Constantin Brâncoveanu and Vakhtang VI Bagration and their contribution to the introduction of printing in Georgia.

This fact is attested not only by the statements of scholars in his native country and by the publishers of the books printed by Stepaneshvili in Georgia, but also by his notes in the prefaces of the books printed in Romania and Georgia, in which we also find some of the encomiums that the famous Romanian printer dedicated - sometimes in verse - to

the three great personalities of his time, namely Princes Constantin Brancoveanu and Vakhtang VI and the hierarch Antimoz Iverieli.

His books were also prefaced by so-called encomiums, i.e. eulogistic words dedicated not only to the ruler of the country, i.e. Constantin Brancoveanu, but also to members of the princely family, the hierarchs of the country and Greek hierarchs (patriarchs, metropolitans, archbishops and bishops) who had come from all four Greek patriarchates (Constantinople, Alexandria, Antioch and Jerusalem) to the court of the ruler in Bucharest for help (money, materials, etc.), but also to Prince Vakhtang VI, who supported him in his printing work at Tiflis.

This literary genre, i.e., the genre of the encomium, which was usually cultivated in Byzantium, where praise in the form of the 'enkomion' was common in the Byzantine world, was also practised by Michael Ștefan. Through this literary genre, Michael Ștefan showed not only his gift as a writer-portraitist, but also the fact that he was quite familiar with the Byzantine encomiums of the court of Constantin Brâncoveanu, which included some reputed philosophers, theologians, writers, etc. from Byzantium, and who usually taught at the Byzantine Academy in Bucharest.

All these emblematic figures of Byzantine culture, however, practiced this literary genre, i.e., the encomiastic, not only by virtue of their literary training, but also because of their efforts to win the goodwill of the ruler and the potentates of the time in their adopted country, Wallachia.

Among the prefaces and encomiums written by the scholar-printer, Michael Ștefan (Stepaneshvili), are not only those of the books printed in Wallachia (Râmnicu-Vâlcea and Bucharest) and in Transylvania (Alba Iulia) - where he was sent by his metropolitan, Theodosius of Ungrovlachia (Wallachia), with the consent of the Lord of the Land, Constantin Brancoveanu, - but also in the books he printed in Georgia, in which we find words of praise and gratitude that Stepaneshvili brought to Vakhtang VI, who supported him in his prodigious activity in Georgia.

All these facts - many of which have not yet been mentioned in the special literature - are expressly referred to in the text of our work, which is also intended as a contribution to the memory of two famous scholar clerics, Antimoz Iverieli and Michael Ștefan (Stepaneshvili), who are the fathers of cultural and spiritual relations between our countries and Churches.

კარინა ვამლინგი

(შვედეთი, მალმო)

ძველი ბათუმის ენობრივი ლანდშაფტის თავისებურებები ზვიად გამსახურდიას ქუჩის მაგალითზე

საჯარო სივრცის ლინგვისტურ თავისებურებებში, რომელიც ეგრეთ წოდებულ „ლინგვისტურ ლანდშაფტს“ აყალიბებს, წარმოიჩინდება თუ როგორ საუბრობს ადგილობრივი სოციუმი. თუ როდრიგ ლენდრის და რიჩარდ ბერის დავესესხებით, „საგზაო ნიშნების, სარეკლამო ბილბორდების, ქუჩის სახელების, ტოპონიმების, სავაჭრო ობიექტებისა და სახელმწიფო შენობების ნიშნების ენა ერთობლივად ახდენს მოცემული ტერიტორიის, რეგიონის, ან საქალაქო აგლომერაციის ლინგვისტური ლანდშაფტის ფორმირებას.“ საჯარო სივრცეში გამოყენებული ენების სიმრავლეში იკვეთება კონკურენცია ენობრივ სივრცეში დომინირებისთვის. ქართულმა ენამ, როგორც დამოუკიდებელი საქართველოს სახელმწიფო ენამ, რუსულ ენასთან ამგვარი პაექრობის რამდენიმე ეტაპი განვლო. ინგლისური, რომელიც მთავარი საერთაშორისო ენის სტატუსის განმტკიცებისკენ ისწრაფვის, ასევე კონკურირებს რუსულთან მრავალ სფეროში. იმავდროულად, გლობალიზაცია და მიგრაციული პროცესები ის ფაქტორებია, რომლებიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ენასა და ზოგადად ლინგვისტური ლანდშაფტის ფორმირებაზე.

ამჯერად ჩვენი ყურადღება ფოკუსირებული იქნება ძველ ბათუმში მდებარე ზვიად გამსახურდიას ქუჩაზე, რომლის ლინგვისტურ ლანდშაფტსაც დაწვრილებით გამოვიკვლევთ ოფიციალური და სავაჭრო ნიშნებით დაწყებული და პირადი ჩანაწერებით, სიმბოლოებითა და გრაფიკით დამთავრებული. კვლევა ეფუძნება 2023 წლის ივლისში საჯარო სივრცეში თავმოყრილ მონაცემებს და დაინტერესებულია, თუ რომელი ენა დომინირებს მონო-, ბი- და ტრილინგვურ ნიშნებში, შეინიშნება თუ არა გარკვეულ სფეროებში ერთი რომელიმე ენისადმი უპირატესობის მინიჭების ტენდენციები, და რა განასხვავებს ხელმძღვანელობის დაქვემდებარებულებთან ოფიციალურ კომუნიკაციას არაოფიციალური პირუკუ კომუნიკაციისგან. 2022 წლის თებერვლიდან რუსულენოვანი მიგრანტების ტალღის გაფართოების ფონზე, საინტერესო გახდა იმის შესწავლაც, თუ რა კონტექსტში ვაწყდებით რუსული ენის გამოყენებას, და თუ შეიმჩნევა ამ მხრივ რაიმე ტენდენცია.

კვლევისა და მონაცემთა შეგროვების არეალი ერთი ქუჩით შემოიფარგლება, კერძოდ ძველი ბათუმის ისტორიულ ნაწილში მდებარე ცენტრალური ქუჩით. რასაკვირველია, ერთი ქუჩა ვერ ასახავს მთლიანად ბათუმის ლინგვისტური ლანდშაფტის მრავალფეროვნებას. თუმცა, ქალაქის სხვადასხვა ნაწილის ლინგვისტური შესწავლა საშუალებას გვაძლევს ადგი-

ლობრივი მულტიენობრივი საჯარო სივრცის კომპლექსურობა გავაცნობიეროთ. ბათუმში მდებარე ლუკა ასათიანის ცენტრალური ქუჩა ანალოგიურად იქნა შესწავლილი (ვამლინგი 2023), რაც ასევე დაგვეხმარება ლინგვისტური მსგავსებებისა და განსხვავებების გამოვლენაში.

Karina Vamling

(Sweden, Malmö)

Exploring the Linguistic Landscape of Old Batumi: The Case of Zviad Gamsakhurdia Street

The linguistic signs in the public space reflect the language used in the surrounding neighborhood and society, forming the so-called linguistic landscape. As Landry & Bourhis (1997: 29) put it, “The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combine to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration.” The multitude of languages in the public space reflects competition for visibility among dominant and minor languages. Georgian has gone through several phases of competition with Russian, emerging as the state language of independent Georgia. English, seeking the status of the main international language, is also competing with Russian in certain domains. Furthermore, globalization and migration are strong factors influencing language use and the linguistic landscape.

This study is a case study of one street, Zviad Gamsakhurdia Street in Old Batumi, exploring its linguistic landscape in detail: including all signs from official and commercial signs to private notes, signs, and graffiti. The study is based on fieldwork of language use in the public space conducted in July 2023, exploring which languages dominate in mono-, bi-, and trilingual signs, whether there are any observable tendencies concerning the choice of language(s) in certain domains, and what the characteristics are of official top-down communication, compared to non-official bottom-up communication. Against the increase of Russian-speaking migrants following February 2022, it is of particular interest to study which contexts signs involving Russian occur, and whether there are any observable patterns.

The research site and data collection of this case study is limited to one street. The street has been chosen as a central street in the historical part of Old Batumi. The study of one street may not claim to be representative of the linguistic landscape of the city of Batumi as a whole. However, the study of different sites in the city contributes to an understanding of the complexity of multilingualism in the public space of the city. The central street of Luka Asatiani in Batumi has been studied with a similar approach (Vamling 2023), which allows for comparison of similarities and differences.

სერგო ვარდოსანიძე

(საქართველო, თბილისი)

ქეთევან დედოფლის წამების ასახვა ქართულ ისტორიოგრაფიაში

400 წელი სრულდება შირაზში შაჰ აბას I ბრძანებით კახეთის დედოფლის ქეთევანის მოწამებრივი აღსასრულიდან. ქართველი დედოფლის საოცარი სიმტკიცე ქრისტიანული სარწმუნოებისათვის თავდადებას იმდროინდელ მსოფლიოში დიდი გამოხმაურება მოჰყვა. შაჰ აბას I სისასტიკესა და ქართველი დედოფლის გაუტეხელ სიმტკიცეზე წერდნენ ევროპელი კათოლიკე მისიონერები: ამბროზიო დუმ ანჟუში, არქანჯელო ლამბერტი, დონ ქრისტეფორ დე კასტელმა, სომეხი ისტორიკოსი არაქელა დავრიჟეცი, ფრანგი მოგზაური და კომერსანტი ჟან შარდენი, გერმანელმა დრამატურგი ანდრეი გრიფიუსი, ესპანელი მოგზაური ჟან ბატისტ ტავერნიე, ქართველი ისტორიკოსები ფარსადან გორგიჯანიძე, ბერი ეგნატაშვილი, ვახუშტი ბაგრატიონი, მეფე პოეტი თეიმურაზ პირველი, ანტონ I.

XIX საუკუნეში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის და ქართული სამეფო-სამთავროების გაუქმების შემდეგ რუსეთის საერო და სასულიერო ხელისუფლებისათვის მიუღებელი იყო საქართველოს ისტორიაზე, ქართველ წმინდანებზე გამოკვლევების წერა, ამიტომ 1624 წლის 13 სექტემბრის ტრაგედიის სურათის მიახლოებითი რეკონსტრუქცია წმიდა ქეთევან დედოფლის მოწამებრივი აღსასრულის შესახებ მხოლოდ ზემოთ ჩამოთვლილ ქართული წყაროებით იყო შესაძლებელი.

ქეთევან დედოფლის შესახებ არსებული უცხოური წყაროები პირველად ქართულ საისტორიო მეცნიერებაში შემოიტანა XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისის დიდმა ქართველმა ისტორიკოსმა და კათოლიკე მღვდელმა მიხეილ თამარაშვილმა, რომელმაც რომის, მადრიდის, პორტუგალიის არქივებში აღმოაჩინა უნიკალური მასალები და გამოაქვეყნა თავის წიგნებში: „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის...“ (ტფ. 1902 წ.), „ქართული ეკლესიის ისტორია დასაბამიდან დღემდე“ (ტფ. 1910 წ.).

მ.თამარაშვილის საქმე განაგრძო უცხოეთში მოღვაწე მეცნიერმა ზურაბ ავალშვილმა, რომელმაც 1938 წელს პარიზში გამოსცა ნაშრომი „წამება ქეთევან დედოფლისა“, რომელშიც კიდევ უფრო შეავსო მ.თამარაშვილის მიერ მოძიებული წყაროები, აგრეთვე, კრიტიკულად განიხილა თეიმურაზ პირველის პოემა.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო, როგორც საბჭოთა იმპერიის ნაწილი ოფიციალურად ათეისტური ქვეყანა იყო ქეთევან დედოფლის სამშობლოსა და სარწმუნოებისათვის თავდადებას მაღალი შეფასება მისცეს პროფესორებმა: კორნელი კეკელიძემ, დავით გვრიტიშვილმა, გივი ჯამბურამ, ნოდარ ნაკაშიძემ, მერი გუგუშვილმა, ლევან სანიკიძემ, თამაზ

ნატრომვილმა, უცხოეთში მოღვაწე მეცნიერებმა: დევიდ ლენგმა, ნინო სალიამ, პორტუგალიელმა მეცნიერმა რობერტო გულბეკიანმა, რომელმაც გამოსცა წიგნი „ნამდვილი ცნობები საქართველოს დედოფლის ქეთევანის მოწამებრივი სიკვდილის შესახებ“. ამ წიგნის ქართული თარგმანი დაიბეჭდა თბილისში 1987 წელს.

ქეთევან დედოფალზე არსებული უცხოური წყაროების გამოუქვეყნებელი და უცნობი მასალები შეისწავლა და 1986-1987 წლებში გამოსცა პროფესორმა ილია ტაბაღულამ. ამ მხრივ ფასდაუდებელია მისი ღვაწლი.

Sergo Vardosanidze

(Georgia, Tbilisi)

The depiction of Queen Ketevan's torture in Georgian historiography

400 years have passed since the martyrdom of Ketevan, the queen of Kakheti, by the order of Shah Abbas I in Shiraz. The amazing strength of the Georgian queen's dedication to the Christian faith had a great response in the world at that time. European Catholic missionaries wrote about the cruelty of Shah Abbas and the indomitable strength of the Georgian queen: Ambrosio Dush Anjoush, Archangelo Lambert, Don Christopher de Castel, Armenian historian Arakela Davrizhets, French traveler and merchant Jean Chardin, German dramatist Andrey Griffius, Spanish traveler Jean Baptiste Tavernier, Georgian Historians Farsadan Gorgijanidze, monk Egnatashvili, Vakhushti Bagrationi, king poet Teimuraz the First, Anton 1st. In the 19th century, following the abolition of the autocephaly of the Church of Georgia and the dissolution of the Georgian principalities, it became unacceptable for both secular and religious authorities in Russia to conduct research on the history of Georgia or its Saints. Consequently, any attempt at reconstructing the events surrounding the tragedy of September 13, 1624, concerning the martyrdom of Queen Ketevan, could only be approximated through the utilization of the Georgian sources mentioned above. Foreign sources pertaining to Queen Ketevan were initially introduced to Georgian historical scholarship by the eminent Georgian historian and Catholic priest of the late 19th and early 20th centuries, Mikheil Tamarashvili. Tamarashvili unearthed unique materials from the archives of Rome, Madrid, and Portugal, which he subsequently published in his works: "History of Catholicism among Georgians" in 1902 and "History of the Georgian Church from its Origins to the Present Day" in 1910. Continuing Tamarashvili's legacy, Zurab Avalshvili, a scholar based abroad, furthered the research in 1938 with his publication "The Martyrdom of Queen Ketevan" in Paris. In this work, Avalshvili expanded on the sources discovered by Tamarashvili and also provided a critical assessment of Teimuraz the First's poem. Despite Georgia's status as part of the Soviet Empire, officially an

atheist state, Queen Ketevan's unwavering dedication to her homeland and faith earned high regard from esteemed professors such as Korneli Kekelidze, Davit Gvritishvili, Givi Jamburia, Nodar Nakashidze, Meri Gugushvili, Levan Sanikidze, Tamaz Natroshvili, as well as foreign scholars like David Lang, Nino Salia, and Portuguese scientist Roberto Gulbekian, who authored the book "True Information about the Martyrdom of Queen Ketevan of Georgia". The Georgian translation of this book was printed in Tbilisi in 1987. Additionally, Professor Ilia Tabaghua undertook the study and publication of previously unpublished and unknown materials from foreign sources on Queen Ketevan during 1986-1987, making an invaluable contribution to this field of research.

ეკა ვარდომვილი

(საქართველო, თბილისი)

საქართველო და კავკასია ევროპულ ლიტერატურულ წყაროებში

XVII-XIX ევროპელი ავტორები თავიანთ თხზულებებში ხშირად გვესაუბრებიან საქართველოსა და კავკასიის შესახებ. ცნობილი ფრანგი მოგზაურის, ჟან შარდენის, „მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში“ მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს XVII საუკუნის საქართველოსა და კავკასიის შესახებ. თხზულებაში იგი გვესაუბრება ქართული კულტურის, ისტორიის, სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების, გეოგრაფიულ ადგილმდებარეობის, საქართველოს სამეფო-სამთავროებში ფეოდალური საზოგადოების იერარქიული ორგანიზაციისა და სტრუქტურის შესახებ; ხაზს უსვამს საქართველოზე გამავალი სავაჭრო გზების მნიშვნელობას. შარდენი ყურადღებას ამახვილებს ქართველთა ტოლერანტულ ბუნებაზე: „აქ უფლება გაქვს იცხოვრო შენი სარწმუნოებით და ადათებით; იმსჯელო მასზე და დაიცვა იგი. აქ შეხვდებით სომხებს, ბერძნებს, ებრაელებს, ოსმალებს, სპარსელებს, ინდოელებს, თათრებს, მოსკოვიტებსა და ევროპელებს“ (შარდენი). შარდენი საკმაოდ მცირე ცნობებს გვაწვდის ჩერქეზებისა და სომხების შესახებ.

ალექსანდრე დიუმა წიგნში „კავკასია“ ეხება კავკასიის თითოეული კუთხის არა მხოლოდ ისტორიულ და გეოგრაფიულ, არამედ ეკონომიკურ საკითხებსაც. იგი, ასევე, საუბრობს რუსეთის პოლიტიკასა და გავლენის სფეროებზე კავკასიასა და მახლობელ რეგიონებში. ა. დიუმა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს კავკასიელი ქალების გარეგნობასა და პიროვნულ თვისებებს. წიგნის დიდი ნაწილი საქართველოს თემას ეთმობა. დიუმა საქართველოში ჩამოვიდა 1858 წლის 23 ნოემბერს და აქ ცხოვრობდა 1859 წლის 11 იანვრამდე. ის აღტაცებით საუბრობს ქართველებზე და მიაჩნია, რომ საჭიროა ამ ქვეყნის საგანგებო შესწავლა.

ოლივერ უორდროპის „საქართველოს სამეფო“ საინტერესო ცნობებს შეიცავს საქართველოსა და კავკასიის შესახებ. 1919-1921 წლებში იგი იყო

ინგლისის სრულუფლებიანი წარმომადგენელი საქართველოში. მისი შეფასებები დღესაც აქტუალურია: „რამდენიმე რუსი კაპიტალისტი ცდილობს კავკასიაში ფეხის მოკიდებას, მაგრამ ისინი სიძნელეებს აწყდებიან - ქართველებს ურჩევნიათ ევროპელი ინვესტორების მომსახურებით ისარგებლონ“ (უორდროპი).

ა. გრიფიუსის ხუმრობებებიანი ტრაგედია „ქეთევან ქართველი, ანუ გაუტეხელი სიმტკიცე“ ასახავს ირანის წინააღმდეგ საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი ბრძოლის ერთ ეპიზოდს. ტრაგედიაში ნათლად ჩანს კავკასისა და ახლო აღმოსავლეთში შექმნილი პოლიტიკური ვითარება. მნიშვნელოვანია, რომ გრიფიუსმა თავის ტრაგედიაში შექმნა სრულყოფილი სახე ქვეყნისა და სარწმუნოებისათვის თავდადებული ქართველი დედოფლისა. ა. გრიფიუსმა ტრაგედია გამოსცა 1657 წელს.

საქართველოსა და კავკასიის თემა დამახასიათებელია ევროპული ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზროვნებისათვის.

Eka Vardoshvili

(Georgia, Tbilisi)

Georgia and the Caucasus in European Literary Sources

XVII-XIX European authors often talk to us about Georgia and the Caucasus in their writings.

The work of the famous French traveler Jean Chardin “Travels of Sir John Chardin into Persia and the East Indies” contains important information about Georgia and the Caucasus of the XVII century. In the writing, he talks to us about the culture, history, socio-political situation of Georgia, geographical location, hierarchical organization and structure of feudal society in the kingdoms and principalities of Georgia. It emphasizes the importance of trade routes passing through Georgia. Chardin focuses on the tolerant nature of Georgians, “the Liberty allow’d in Georgia, to observe their own Religion and Customs, and to defend ‘em in their discourse. You shall meet here in this Country with Armenians, Greeks, Jews, Turks, Persians, Indians, Tartars, Muscovites and Europeans” (Chardin). Chardin provides a little information of the Circassians and Armenians.

In the book “Adventures in the Caucasus” by Alexandre Dumas, it deals not only with historical and geographic, but also economic issues of each corner of the Caucasus. It also talks about Russian politics and areas of influence in the Caucasus and nearby regions. Dumas pays special attention to the appearance and personality qualities of Caucasian women. A large part of the book is devoted to the topic about Georgia. Dumas arrived in Georgia on November 23, 1858, and lived here until January 11, 1859. Dumas speaks with admiration about the Georgians and thinks, that an extraordinary study of this country is required.

“Kingdom of Georgia” by Oliver Wardrop contains interesting information about Georgia and the Caucasus. From 1919 to 1921 he was the Plenipotentiary Representative of England in Georgia. His assessments are still relevant today: “At the present time a few Russian capitalists are endeavoring to get a footing beyond the Caucasus, and they experience some difficulty in doing so, for the Georgians prefer to avail themselves of the services of European investors.” (Wardrop)

The five-act tragedy by A. Gryphius “Ketevan (Catherine) of Georgia, that is Unbroken Strength” reflects one episode of centuries-old struggle of Georgia against Iran. The tragedy clearly shows the political situation in the Caucasus and the Middle East. It is important that in his tragedy Gryphius created a perfect image of the Georgian Queen devoted to the country and faith. Griffius published the tragedy in 1657.

The topic of Georgia and the Caucasus is typical for European literary and public thinking.

მაქსიმ ვერემეიჩიკი

(ბელარუსი, მინსკი)

1917 წლის რევოლუციის ისტორიული მეხსიერება საქართველოში (1991-2018 წწ.)

1918 წლის 26 მაისს ტფილისში გამოცხადდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა (შემდგომში გდრ), რომელიც არსებობდა დაახლოებით 2,5 წელიწადს, 1921 წლის თებერვალში წითელი არმიის ნაწილების გდრ-ის ტერიტორიაზე შესვლამდე. ყოფილი რუსეთის იმპერიის ტერიტორიაზე ჩამოყალიბებული სახელმწიფო-ლიმიტროფები უნდა იყოს კლასიფიცირებული. გდრ-ის შექმნა რთულ პირობებში მოხდა, რაც გამოწვეული იყო არა მხოლოდ სოციალურ-ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური კრიზისით, არამედ საბჭოთა რუსეთთან და აზერბაიჯანის დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან ტერიტორიული დაპირისპირებით.

1991 წელს საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოს სსრ დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მშენებლობის გზას დაადგა. ახლადდამოუკიდებელი სახელმწიფოს მთავრობამ გაატარა მთელი რიგი რეფორმები, რომლებიც გავლენას ახდენდნენ იდენტობისა და ისტორიული მეხსიერების ასპექტებზე. ცვლილებები პირველ რიგში შეეხო სახელმწიფოს ოფიციალურ სახელს: საქართველოს სსრ-ის ნაცვლად ქვეყანას საქართველო ერქვა, შემდეგ შეიცვალა სახელმწიფო სიმბოლოები. ცვლილებები სახალხო დღესასწაულებზეც შეეხო. აღსანიშნავია, რომ დამოუკიდებლობის დღე, რომელიც ერთ-ერთი მთავარი დღესასწაულია, ითვლება გდრ-ის გამოცხადების თა-

რილად - 26 მაისი. ეს პრაქტიკა საშუალებას გვაძლევს დავამყაროთ უწყვეტობა პირველ რესპუბლიკასთან.

1917 წლის რევოლუციური მოვლენების სამახსოვრო პრაქტიკაში მნიშვნელოვანი ეტაპი იყო 2018 წელს გდრ-ის დაარსებიდან ასი წლისთავის აღნიშვნა. ამ დღის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ახალწვეულთა ფიცის დადება თბილისის ცენტრალურ მოედანზე. - თავისუფლების მოედანი. ღონისძიება საქართველოს პრეზიდენტის გ. მარგველაშვილის და ხელისუფლების სხვა წარმომადგენლების თანდასწრებით გაიმართა.

ამრიგად, 1917 წლის რევოლუცია მნიშვნელოვანი ეტაპად იქცა საქართველოს ისტორიაში. რევოლუციის მიღწევებმა ქართველ ხალხს საშუალება მისცა აეშენებინათ დამოუკიდებელი სახელმწიფო - საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა, რომელიც არსებობდა 1918 წლის მაისიდან 1921 წლის თებერვლამდე.

პირველი მსოფლიო ომის მოვლენებმა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია სამხრეთ კავკასიის რეგიონის განვითარებაზე და გახდა 1917 წლის რევოლუციის მიზეზი. სამხრეთ კავკასიაში რევოლუციური მოვლენების შედეგი იყო მთელი რიგი სახელმწიფო ერთეულების გაჩენა, რომელთა მიზანი იყო გააერთიანოს რეგიონი გარე გამოწვევების წინაშე. თუმცა არც ერთმა მათგანმა ვერ მიაღწია წარმატებას, რაც დამოუკიდებელი სახელმწიფოების შექმნის მიზეზი გახდა.

Maksim Veremeichyk

(Belarus, Minsk)

Historical memory of the 1917 revolution in Georgia (1991-2018)

The events of the First World War had a significant impact on the development of the South Caucasus region and caused the 1917 revolution. The revolutionary events in the South Caucasus resulted in the emergence of a number of state formations that aimed to unite the region against external challenges. However, none of them was successful, which was the reason for the creation of independent states.

On May 26, 1918, in Tiflis the Georgian Democratic Republic (hereinafter GDR) was proclaimed, which existed for about 2.5 years, until the Red Army entered the territory of the GDR in February 1921. The GDR, formed on the territory of the former Russian Empire, should be attributed to its limitations. The establishment of the GDR took place under difficult conditions, caused not only by socio-economic and socio-political crises but also by territorial confrontation with Soviet Russia and the Democratic Republic of Azerbaijan.

After the collapse of the Soviet Union in 1991, the Georgian SSR embarked on the path of building an independent state. The government of the newly independent

state carried out a number of reforms affecting aspects of identity and historical memory. First of all, the changes affected the official name of the state: instead of the Georgian SSR, the country was called Georgia, and the state symbols were changed. The changes also affected state holidays. It is noteworthy that Independence Day, which is one of the main holidays, is considered to be the date of proclamation of the GDR - May 26. This practice makes it possible to establish continuity with the first republic.

An important stage of commemorative practice about the revolutionary events of 1917 was the celebration of the centennial of the formation of the GDR in 2018. One of the significant events on this day was the swearing-in of new recruits in the central square of Tbilisi - Freedom Square. Tbilisi - Freedom Square. The event took place in the presence of the President of Georgia, G. Margvelashvili, and others. Margvelashvili and other representatives of the authorities.

Thus, the revolution of 1917 became an important milestone in the history of Georgia. The achievements of the revolution allowed the Georgian people to build an independent state - the Georgian Democratic Republic, which existed from May 1918 to February 1921.

ხვთისო ზარიძე

(საქართველო, თბილისი)

ქართული ჰაგიოგრაფია და ვეფხისტყაოსანი

ქართული მწერლობის უძველესმა ძეგლებმა მხოლოდ ჰაგიოგრაფიული თხზულებებით მოაღწიეს ჩვენამდე. ცხადია, ჩვენი ლიტერატურა ბუნებრივი განვითარებით არ მისულა ამ ჟანრამდე. ქრისტიანობასთან ერთად ბიზანტიურიდან გაგვიზიარებია იგი, ოღონდ უცვლელად არა მიგვიღია. მისი ერთადერთი თემა, დაცემული ადამის ამალეზა, სხვანაირად განღმრთობისათვის მოწამეობრივი სიკვდილი, რომელიც თეოსოფიურია, ისტორიოსოფიური თემით შეუცვლია ქართულ მწერლობას. ჩვენი ორიგინალური ჰაგიოგრაფიის პერსონაჟთა უმეტესობა მხოლოდ საქვეყნო საქმეში თავგანწირვით იმსახურებს ღვთის კარზე წარდგომის პატივს. კ. კეკელიძის დაკვირვებით, ქართულ მწერლობას აღმოსავლურ თუ დასავლურ აგრესიულ გავლენათაგან ეროვნული კულტურისა და ქვეყნის დამოუკიდებლობის გადარჩენისათვის მუდმივ ბრძოლაში გამოუმუშავებია ასახვის ეს ხასიათი. ისტორიულ ვითარებათა გათვალისწინებით, იგი სიუჟეტურადაც კი არის ვარიანტული მის ტექსტებში.

თემისადმი რამდენადმე მსგავსი მიდგომა ჩანს „ვეფხისტყაოსანშიც“. ჩვენს ლიტმცოდნეობაში დადგენილია, რომ ეს პოემა მხოლოდ განსკუთრებულ

სიახლოვეს კი არა, დიდ წინააღმდეგობასაც ავლენს სპარსული ეპიკისა და ცხოვრების სპარსული წესისადმი. ამის მაგალითებიდან, თავის სისტემურობით, ძალზე დამაფიქრებელია ტარიელი, როგორც მიჯნური. შენიშნულია, რომ იგი სპარსული ეპიკის სუფიური პერსონაჟის მოდელზეა აგებული, ოღონდ მისი რამდენადმე სრულყოფის კი არა, დამლევის მიზნით. მისი ასე აგებული სახით „ვეფხისტყაოსანში“ მხატვრულად არის დასაბუთებული, რომ სიყვარულს ნამდვილი ბედნიერება სოფლის დაგდებითა და მხეცთა შორის სიკვდილით კი არა, კაცთა შორის დარჩენითა და წუთისოფლურ წინააღმდეგობათა რაინდული დამლევით მოაქვს. ცხადაია, ამით იგი სუფიზმს უპირისპირდება.

ამიტომ საფიქრებელია, რომ პროლოგის მე-9 სტროფში სიტყვები „ესე ამბავი სპარსული, ქართულად ნათარგმანები“ სუფისტური მიჯნურობის, რომელიც ასევე თეოსოფიურია, მიწიერ განცდად გარდათქმას უნდა ნიშნავდეს, „ვპოვე და ლექსად გარდავთქვი“ – ამ ამბისათვის სათანადო ფორმის მოძებნას. ეს ფორმა კი საკუთრივ „ვეფხისტყაოსანია“. „თარგმანებისა“ და „ვპოვეს“ ასეთი გაგების ხომ არაერთი მაგალითი იცის ადრინდელმა ქართულმა ლიტერატურამ.

Khvtiso Zaridze

(Georgia, Tbilisi)

Georgian Hagiography and “The Knight in the Panther’s Skin”

1. The oldest monuments of Georgian literature have reached us only through hagiographic works. Obviously, our literature did not reach this genre by natural development. We accepted it from Byzantine along with Christianity; however, not in unchanged form. Its only topic is, the ascension of the fallen Adam, otherwise martyrdom for deification, which is theosophical subject, has been replaced by historiosophical theme in Georgian writing. Most of the characters in our unique hagiography only deserves the honor of being presented at the kingdom of God by self-sacrifice in worldly affairs.

According to K. Kekelidze, Georgian writing has developed this technique of literary representation because of the constant struggle to save the national culture and the independence of the country from aggressive Eastern or Western influences. Considering the historical circumstances, this method even varies depending on plotline of writings.

2. A somewhat similar approach to the theme can be seen in «The Knight in the Panther’s Skin». It has been established in our literary studies that this poem shows not only close proximity, but also a great resistance to the Persian epic and lifestyle. Among the examples of this, with his systemic nature, Tariel, as the beloved (enamored)

person, is very thought-provoking. It is noted that this character is built on the model of Sufi personality of the Persian epic; however, not to perfect it, but to overcome it. By constructing the character's personality in the mentioned way, it is artistically justified in „The Knight in the Panther's Skin” that love brings true happiness not through alienating from community and dying amidst beasts, but through being among people and knightly overcoming worldly obstacles. Obviously, it opposes Sufism in this way.

3. That's why it can be assumed that the words, given in stanza 9 of the preface– “An ancient Persian tale I took, and in the Georgian tongue retold” – should mean the transformation of the Sufi affection, which is also theosophical, into an earthly feeling and finding a suitable form for this story. This form is the poem itself, as early Georgian literature knows not the only one example of the such understanding of „finding” and „translation”.

რუსუდან ზექალაშვილი

(საქართველო, თბილისი)

ურთიერთობითი და უკუქცევითი ნაცვალსახელები სალიტერატურო ქართულსა და დიალექტებში, როგორც სუბსტიტუტები

სახელურ მეტყველების ნაწილთა შორის განსაკუთრებით საინტერესოა ნაცვალსახელი, რომლის მრავალმხრიობასა და სირთულეს განაპირობებს მრავალფეროვანი სემანტიკა, წარმომავლობის სხვადასხვაობა, აგებულების განსხვავებულობა და მრავალპლანიანი ფუნქციური დატვირთვა. გამოყოფენ მათს *ანაფორულ*, *რეფერენციულ* და *დეიქტურ ფუნქციებს*.

ნაცვალსახელთა შესახებ ქართულ ენათმეცნიერებაში დიდძალი მასალა არსებობს (ა. შანიძე, ა. მარტიროსოვი, ბ. ჯორბენაძე, ა. არაბული, ნ. ემირიძე...), მაგრამ შესაძლებელია ამ მეტყველების ნაწილის ფუნქციური დატვირთვის დამატებითი გააზრება და სტატისტიკური მონაცემებით შევსება.

ნაშრომში გაანალიზებულია **ურთიერთობითი** და **უკუქცევითი** ნაცვალსახელები (ე. წ. „აქტანტური სინტაგმატიკის ნაცვალსახელები“), როგორც სუბსტიტუტები. მათ სპეციფიკას განაპირობებს წარმომავლობა, განსხვავებული სემანტიკა და სინტაქსური ფუნქციები.

კვლევისთვის გამოყენებულია აღწერილობითი, ისტორიულ-შედარებითი, კორპუსლინგვისტიკური და სტატისტიკური მეთოდები. საილუსტრაციო მასალის ნაწილი აღებულია ქართული ენის ეროვნული კორპუსიდან (ქეეკ).

ურთიერთობითი ნაცვალსახელები (*ერთმანეთი*, *ერთიმეორე*, *ერთ-ერთი*, *ურთიერთი*) გულისხმობს ორ მონაწილეს მაინც, სუბიექტსა და

ობიექტს (ან ორ ობიექტს), ამიტომ ზმნაც მრავლობით რიცხვში შეეწყობა. ეს ნაცვალსახელი წინადადებაში ასრულებს პირმომართი ან პირმიუმართავი (ანუ უბრალო) დამატების ფუნქციას, არ გამოიყენება მრავლობით რიცხვში და ზმნასთან დაკავშირებულია **ცალმხრივი მართვით** (სუბორდინაციით), ხოლო თანდებულისანი – **შუალობითით**.

სტატისტიკური მონაცემების თანახმად, ახალ ქართულში ყველაზე გავრცელებულია *ერთმანეთი*, ძალზე ცოტაა – *ერთიმეორე*, *ურთიერთი* – თითო-ოროლა; ძველ ქართულში გამოიყენებოდა განსხვავებული ფორმით (*ერთმანერთი*, *ურთიერთას/ურთიერთ-არს*). დიალექტებში, გარდა ჩამოთვლილი ნაცვალსახელებისა, გვხვდება ფორმა *ერთი-ერთმანეთი*, იძებნება *ერთურთიც*, ფერეიდნულსა და მთის აღმოსავლურ კილოებში გავრცელებულია არქაული *ერთმანერთი*.

უკუქცევითი ნაცვალსახელი მიღებულია **‘თავ’** არსებითი სახელისგან, რომლის გრამატიკალიზაციაც მოხდა და შეეცვალა გრამატიკული კლასი. ეს ნაცვალსახელი გულისხმობს მოქმედების დაბრუნებას უკან (უკუქცევას), სუბიექტზე, რადგან სუბიექტი და თავ-ნაცვალსახელით გამოხატული ობიექტი იდენტურია: *ჩემი (შენი, მისი, ჩვენი თქვენი, მათი) თავი*. ის ფორმალურად პირდაპირი ან ირიბი დამატების (ზოგჯერ – სუბიექტის) სუბსტიტუტია: მაგ., *მე მიყვარს ჩემი თავი*. ამავე ფუნქციით დასტურდება **‘თავ’**-ი ძველ, სამუაღ და ახალ ქართულში, ასევე ქართული ენის დიალექტებში.

Rusudan Zekalashvili

(Georgia, Tbilisi)

Reciprocal and Reflexive Pronouns as Substitutes in Literary Georgian and its Dialects

Pronoun in general is the most interesting part among the nominal parts of speech. Its diversity and complexity are conditioned by versatile semantics, diversity of origin, and multi-level functional loading, namely, the *anaphoric*, *referential*, and *deictic* functions.

In Georgian linguistics, many scientific works are dedicated to pronouns (A. Shanidze, A. Martirosov, B. Jorbenadze, A. Arabuli, N. Emiridze, and others). Still, it is necessary to continue the investigation of the functional abilities of the pronouns in the Georgian language and to obtain additional statistical data.

The **reciprocal** and **reflexive** pronouns (so-called „pronouns of the actantial syntagmatics“) are discussed as substitutes for an object (or subject). Their specifics are conditioned by origin, by different semantics, and by the syntactic functions.

The descriptive, historical-comparative, corpus linguistic, and statistical methods are used in the investigation.

The **reciprocal pronouns** (*ertmaneti, ertimeore, urtiert, erturti*, – meaning: one another, one another) express the relationship between two or more subjects or objects the verb is used in plural form. The reciprocal pronoun acts as a direct and indirect object in the sentence or as a prepositional (simple) one. it is not used in the plural and is connected to the verb using **subordination** (*tsalmxrivi martva* – one-side government), as for the prepositional forms – a kind of prepositional government (*shualobiti martva*), and if it is represented with postpositional form.

According to the statistical data, the word *ertmaneti* ‘each other’ is the most commonly used reciprocal pronoun in Georgian compared with such ones as *ertimeore, urtiert* – they are met rarely; in Old Georgian such forms as *ertamnerti, urtiertas/ urtiertars* were used.

As for the dialects, besides the reciprocal pronoun examples, the following option is used: *erti-ertmaneti*, some examples are with the pronoun *erturti*, in the Eastern Georgia mountain dialects and Fereydanian the archaic form *ertmanerti* is confirmed.

A **reflexive pronoun** is received from the noun *tav-i* ‘head’ which underwent some changes, in the process of grammaticalization and changes in the grammatical class. This pronoun implies the meaning of returning the action to the subject, or otherwise, it is reversive as far as the subject becomes identical to the object expressed by the pronoun – *tav-i: chemi tavi* – myself, *sheni tavi* – yourself, (*misi*) *tavi* – himself, herself, oneself, itself, *chveni tavi* – ourselves, *tkveni tavi* – yourselves, and (*mati*) *tavi* – themselves. So it is formally a substitute for the subject (or the object: *ukvars tavisi tavi* – ‘he loves himself’) and it is identical to the subject/object. So, the reflexive pronoun *tav-i* is confirmed in the texts of the Old, Middle, and Modern Georgian Language and dialects in the same function.

ნინა იამანიძე

(საფრანგეთი, პარიზი)

გამოსახულების მიღმა - შუა საუკუნეების ქართული კანკელების წარწერების წაკითხვისა და გაგებისთვის

შუა საუკუნეების ქართული კანკელები მათ მაცქერალთან ძირითადად გამოსახულებების საშუალებით ამყარებს კავშირს, თუმცა წარწერები ფიგურულ სურათ-ხატებზე არანაკლები სიხშირით გვხვდება და სულაც არაა განცალკევებული ატრიბუტი. ტექსტი და გამოსახულება ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული და მთელის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს. წარწერები თავიანთი განუმეორებელი, ფორმალური თუ ფუნქციური შტრიხებით იმდენადვე უხვად გვაწვდის ისტორიულ ცნობებს, რამდენადაც

სარკისებურად აირეკლავს საღვთისმსახუროთული ტურგიკული გამოყენების წესს. წარწერები უმეტესად მოკლეა, მაგრამ ფართო ინფორმაციულ სპექტრს შეიძლება შეიცავდეს, მათ შორის საშუაშალო ლოცვებს, კურთხევებს, მიმართვებსა და ეპითაფიებს. მათ მეტწილად აპოტროფულ და მოსახსენიებელ კონტექსტში ვხვდებით და მათი დახმარებით უკეთ ვიაზრებთ და გამოვკვეთთ გამოსახულების ესქატოლოგიურ და ლიტურგიკულ ღირებულებებს. ასე რომ, წარწერა საკუთრივ გამოსახულებაზე არანაკლებ მნიშვნელოვანი და გამომეტყველია.

კომპოზიციებში ამ სათუთად ჩაქსოვილი წარწერების არსი ღვთის სადიდებელ გამოსახულებებზე შესრულებული ტექსტებისას მოგვაგონებს. ლინგვისტური გზავნილის როლი აშკარად ჰგავს ხატების წარწერების დანიშნულებას. მსგავსებას ვხედავთ ასევე მათ აღქმით გარემოში: მომლოცველთა მიერ საკურთხევის ძგიდეზე დატოვებული გრაფიტი შეგვიძლია ღვთის სადიდებელ წერილობით მტკიცებულებად მივიჩნიოთ. სავარაუდოდ, ისინი ხანგრძლივი განსჯისკენ მოუწოდებს მრევლს ან უბრალოდ თაყვანისცემისკენ.

ამ ტექსტებმა უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა ქართული კანკელების ვიზუალური გზავნილების გაგება-გააზრებაში, ხოლო მორწმუნეებს ეს ტექსტები შეიძლება სხვაგვარადაც გაეგოთ. საკუთრივ წარწერები და გრაფიტი უკვე მოწმობს წერა-კითხვის რაღაც ხარისხით ცოდნას მაინც. უმეტესწილად, ისინი სწორედ თავიანთი ავტორების წიგნიერებას წარმოაჩენს. თუმცა, ისიც აღსანიშნავია, რომ აბრევიატურების ტრადიციული გამოყენება და გრაფემების სტილიზაცია და კომპოზიციაში განაწილება ტექსტებს დეკორატიულ ორნამენტებად გარდაქმნის, და ზოგჯერ სწორედ ეს დეკორაციული ფუნქციაა უპირატესი.

ქართულ კანკელებზე სიტყვები სწორედაც რომ წასაკითხად იწერებოდა, ისევე როგორც ღვთისმსახურების დროს წერა-კითხვის უცოდინარი მრევლის ყურადღების ვიზუალური ფორმით მისაქცევად. წარწერების სხვადასხვაგვარი აღქმა და მათი გაგების ხარისხი აძლიერებდა ლოცვის წადილს და აქტიურ როლს თამაშობდა მედიტაციისა თუ სამლოცველოს წინ მიმდინარე მღვდელმსახურების მონაწილეობის პროცესში.

Nina Iamanidze

(France, Paris)

**Beyond the Image: reading and perceiving the inscriptions
on Medieval Georgian Altar Screens**

Medieval Georgian altar screens communicate with beholders principally through images, but inscriptions are almost as frequent as figurative representations and are not isolated features; both text and imagery are closely related, acting as inseparable part of the whole. The inscriptions, with their specific, formal, and functional features, are as much a source of information for history as they are a reflection, a mirror of liturgical or devotional uses. They are generally short but can contain a wide range of information, including intercessory prayers, dedications, invocations or epitaphs. Most often they appear in an apotropaic or commemorative context and help to exemplify and highlight the eschatological and liturgical values of the representation, being as indicative and important as the images themselves.

The meaning of these inscriptions, perfectly embedded into their compositions, appears to be similar to that of texts written on votive images offered for veneration; the role of the linguistic message is apparently close to those written on icons. This similarity also extends to their perceptual environment: the graffiti left on several chancel panels by pilgrims can be considered as written proof of their votive use and suggests that they were intended for close-up contemplation and could also be physically offered for veneration.

These texts played an essential role in the access to the awareness and reception of visual messages on Georgian altar screens, and the faithful could have had a different perception of these texts. Inscriptions and graffiti, in particular, indicate a certain familiarity with writing and reading practices. In most cases, they attest to the writing abilities (and education) of their authors. However, the common use of abbreviations and the stylization of graphemes and their arrangement transform the texts into decorative ornamentation; sometimes this function seems to be predominant.

The words written on the panels of Georgian altar screens were certainly intended for reading and could capture the attention of illiterate viewers during the liturgy visually. The different perceptions and levels of comprehension of written messages reinforced the power of prayer and played an active role in the process of meditation and in the performance of the liturgy in the front of the sanctuary.

ხათუნა კალანდარიშვილი

(საქართველო, თბილისი)

რელიგიური თემატიკა ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში

კულტურული ატმოსფერო, რომელიც ქართულ რომანტიზმს დაედო საფუძვლად, ობიექტურ ფაქტორებთან ერთად, განსაზღვრა ქართველი ადამიანის მსოფლმხედველობამ, რომელიც საუკუნეების განმავლობაში სამყაროს ქრისტიანული აღქმის შედეგად ჩამოყალიბდა. ამან განაპირობა რომანტიკული განწყობილებებისა და შეხედულებების სიახლოვე ქართველი ხალხის სულიერ მზაობასთან. მე-19 საუკუნის ქართულმა მწერლობამ, მართალია, შეიძინა თვისობრივი სიახლე – დასავლური ლიტერატურისათვის დამახასიათებელი ნიშნები, მაგრამ, ამავე დროს, ძველი ქართული მწერლობისგანაც იმემკვიდრა ყველა ის თავისებურება, რომლებმაც საუკუნეების განმავლობაში უმდიდრესი ლიტერატურული ტრადიცია შექმნა. სწორედ ამ ტრადიციის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია ქრისტიანული მსოფლადქმა და რელიგიურ მოტივთა შემოტანა ქართულ მხატვრულ აზროვნებაში.

თვითჭვრეტა და ინდივიდუალური სამყაროს გადმოშლა, რაც რომანტიკოს ხელოვანთა არსებითი ნიშანია, მჭიდროდაა დაკავშირებული რელიგიური განცდების გამოხატვასთან. სწორედ ეს იწვევს რელიგიური თემატიკის ღრმად და საინტერესოდ გააზრებას ქართველ რომანტიკოსთა პოეზიაში.

სიცოცხლის საზრისის, ადამიანის მიწიერი ცხოვრების დანიშნულების გააზრებისას ქართული რომანტიზმი ცალსახად ქრისტიანულ მიმართებას ამჟღავნებს. ქართველ რომანტიკოსთათვის უმნიშვნელოა ამქვეყნიური მატერიალური ღირებულებები, რომლებსაც ხანგრძლივი არსებობა არ უწერია. დედამიწაზე ყოფნის ხანმოკლე პერიოდი იმისთვის უნდა გამოვიყენოთ, რომ მოვემზადოთ სიკვდილთან შესახვედრად, რომელიც ახალი, მარადიული ცხოვრების დასაწყისია.

თუმცა, ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში ამგვარ პოზიციას ცხოვრებისადმი პასიური დამოკიდებულება არ გამოუწვევია. მიწიერი ყოფის სასრულობამ განსაკუთრებული ფასი შესძინა მას და აავსო ღრმა შინაარსით, რომელზე მსჯელობაც ჩვენი პოეტებისათვის საკუთარი პიროვნული „მეს“ გამოხატვის ერთ უმნიშვნელოვანეს ასპარეზად იქცა. მათს ლექსებში ცხოვრებისადმი აქტიური მიმართება გამოიხატა და სიცოცხლის საზრისის, ადამიანის ამქვეყნიური დანიშნულების პრობლემები სარწმუნოებრივი გადასახედიდან გაშუქდა. მაგრამ, მათი პოზიცია ვიწრო, ინდივიდუალისტური მიდგომის ფარგლებში კი არ დარჩა, არამედ ქრისტიანულ ჰუმანიზმზე დამყარებული მიმართება გამოავლინა, რომლის მიხედვით, ადამიანის ამქვეყნიური მისია მოყვასის სიყვარულის

ქრისტიანულ კონცეფციაში რეალიზდება. ეს კი ხან სამშობლოს სამსახურის კეთილშობილურ სახეს იძენს, ხანაც საერთოდ ადამიანთა მოდგმისათვის სიკეთის მოტანის ზოგადსაკაცობრიო აზრით არის დატვირთული.

ამრიგად, რელიგიური ნაკადი ქართველ რომანტიკოსთა მხატვრული აზროვნების არსებითი ნიშანია, რომლის განვითარებას მხარს უმაგრებდა, ერთი მხრივ, წინა პერიოდის დიდი კლასიკური მწერლობა და, მეორე მხრივ, – თვით რომანტიკული ხელოვნების თვისობრივი მახასიათებლები.

Khatuna Kalandarishvili

(Georgia, Tbilisi)

Religious Thematics in the creative Works of Georgian Romanticists

The cultural atmosphere that became the basis for Georgian Romanticism was determined by the world-view of Georgian people, beyond other objective circumstances, that evolved as a result of the Christian perception of the universe. This made sure that the Romanticist views were close to the spiritual availability of the Georgian people.

It is true that 19th century Georgian writing assimilated some novelties – the characteristics of western literature, however, at the same time, it also inherited all of the characteristics from the old Georgian writing, which, in turn, created an exceptionally rich literary tradition over the centuries. The essential part of this tradition is the Christian world-view and the introduction of religious motifs within the Georgian creative thought.

Self-perception and the ability to place individual worlds out in the open, which are the primary characteristics of Romanticist writers, are closely tied to the expression of religious feelings. This is exactly the cause for the deep and interesting analyses of religious essence in the poetry of Georgian romanticists.

While analyzing the meaning of life, the mission for a person's earthly existence, Georgian romanticism clearly demonstrates a Christian approach. The earthly materialistic values that are not destined to live long are less interesting for Georgian romanticist poets. The short-lived existence that we have in this world should be used to prepare us for death – the beginning of eternal, everlasting life.

However, these views have never led to a passive attitude towards life in the creative works of Georgian romanticists. The finite nature of earthly existence gave it a special value and filled it with deep meaning, while thinking about this became one of the most essential ways for our poets to express their personal identities. Their poems painted an active attitude towards life and illuminated the meaning of life, the problems regarding the mission for a person's earthly existence from the perspective of faith. However, their poetry did not stay confined in the narrow purview of individualistic views, rather, it demonstrated an approach based on Christian humanism, according to

which a person's mission during earthly life is realized within the Christian concept of loving thy neighbor, a concept which sometimes takes the noble form of serving one's motherland, while other times can be charged with the general idea of serving to further humanity, globally mankind.

In this way, religious flow is a defining trait for the creative thought of Georgian romanticists. Its development was catalyzed, on the one hand, by the classical writings of the past, and on the other, by inherent traits of the romantic artistry.

ჯემალ კარალიძე

(საქართველო, ბათუმი)

კავკასიელთა მუჰაჯირობის ისტორიისათვის (აფხაზეთისა და აჭარის მაგალითზე)

XVI საუკუნიდან კავკასიაზე გავლენისათვის ერთმანეთს დაუპირისპირდა სამი დიდი სახელმწიფო: ოსმალეთი, ირანი და რუსეთი. ამ დაპირისპირებაში გადამწყვეტი აღმოჩნდა XVIII საუკუნე, როცა გამლიერებულმა რუსეთმა ისარგებლა ძირითადი მეტოქეების - ოსმალეთისა და ირანის დასუსტებით, XVIII-XIX სს-თა მიჯნაზე შექმნილი ხელსაყრელი საერთაშორისო ვითარებით და კავკასიაში გადამწყვეტ უპირატესობას მიაღწია. რუსეთი ესწრაფოდა სრული და მუდმივი ბატონობის დამყარებას კავკასიაში. ამ მიზნის მისაღწევად ენერგიულად ატარებდა შესაბამის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ თუ კულტურულ ღონისძიებებს. ცარიზმი გეგმაზომიერად ახდენდა კავკასიის არაქრისტიანი მოსახლეობის გასახლებას, მათი ტერიტორიების შემდგომი კოლონიზაციის მიზნით, რამაც გამოიწვია ადიღთა, ჩერქეზთა, აფხაზთა, მესხთა, აჭარელთა და სხვათა მასობრივი იძულებითი გადასახლება თურქეთში.

XIX საუკუნის 60-80-იანი წლებში სამშობლოდან იძულებითი გადასახლება (მუჰაჯირობა) მოუწია აფხაზეთისა და აჭარის მკვიდრი მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს. კავკასიური ომების დასრულების შემდეგ (1864წ.) რუსეთმა დაიწყო აშკარა კოლონიური პოლიტიკის გატარება აფხაზეთში: გააუქმა აფხაზეთის სამთავრო და რუსეთში გადაასახლა უკანასკნელი მთავარი მიხეილ შერვაშიძე, დაიწყო მოსახლეობის მასობრივი გასახლებისათვის მზადება. აღსანიშნავია, რომ კავკასიელთა გასახლების საკითხში რუსეთისა და ოსმალეთის იმპერიების ინტერესები ერთმანეთს და ამ კუთხით თანამშრომლობდნენ კიდევ. რუსეთისა და ოსმალეთის ინტერესების დამთხვევა კავკასიის მკვიდრი მოსახლეობის, მათ შორის აფხაზებისა და აჭარლების იძულებით გასახლებაში (მუჰაჯირობაში)

არ ყოფილა შემთხვევითი. თუ რუსეთი მკვიდრი მოსახლეობის გასახლება-ბით ათავისუფლებდა ხელსაყრელ ტერიტორიებს მომავალი კოლონიზაციისათვის, ოსმალეთი კავკასიიდან გადასახლებულებს, რომლებიც სარწმუნოებრივი მოსაზრებით მიდიოდნენ ოსმალეთში, ასახლებდა უკაცრიელ, ნაკლებად დასახლებულ ან რუსეთის მოსაზღვრე რაიონებში იმ მიზნით, რომ მიწათმოქმედი კავკასიელები აითვისებდნენ ამ ადგილებს, ხოლო საზღვრებთან დასახლებულ მუჰაჯირებს ოსმალეთი საჭიროების შემთხვევაში გამოიყენებდა მომავალში რუსეთის წინააღმდეგ.

აფხაზეთიდან მუჰაჯირობის პირველი დიდი ტალღა განხორციელდა 1867 წელს, როცა სამშობლო დატოვა 3400-ზე მეტმა აფხაზურმა ოჯახმა, დაახლოებით 20 000 ადამიანმა. სამწუხაროდ აფხაზთა გადასახლება გრძელდებოდა 70-80-იან წლებშიც. აფხაზ მუჰაჯირთა შთამომავლების ცნობით ამჟამად თურქეთის რესპუბლიკაში დაახლოებით 1 მილიონამდე აფხაზი ცხოვრობს (თურქეთში სავსე ექსპედიციის მასალები -2023 წელი) რა თქმა უნდა აღნიშნული ცნობა შემდგომ კვლევას საჭიროებს. თუმცა ფაქტია, რომ აფხაზეთი მკვიდრი მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა დატოვა.

ანალოგიური აღმოჩნდა აჭარის ბედიც, რომელიც 1877-1878 წწ. რუსეთ-ოსმალეთის ომის შედეგად მოექცა რუსეთის იმპერიაში ბათუმის ოლქის ადმინისტრაციული ერთეულის სტატუსით. ჯერ კიდევ სან-სტეფანოს წინასწარმა საზავო შეთანხმებამ განსაზღვრა, რომ გადასახლების მსურველ აჭარის მკვიდრს სამი წლის მანძილზე შეეძლო გაეყიდა საკუთრება და ოსმალეთში გადასახლებულიყო. აღნიშნული დებულება ძალაში დატოვა როგორც ბერლინის კონგრესმა, ისე 1879 წელს ოსმალეთსა და რუსეთს შორის გაფორმებულმა კონსტანტინოპოლის შეთანხმებამ. დღემდე ზუსტად დადგენილი არ არის აჭარიდან გადასახლებულთა ზუსტი რაოდენობა. იგი მერყეობს 21-38 ათასის ფარგლებში. აღსანიშნავია, რომ აჭარიდან წასულთა შორის იყვნენ ადრე აქ დამკვიდრებული აფხაზების, ჩერქეზების, ჰემშილების წარმომადგენლებიც. ამდენად ზოგიერთი ერის წარმომადგენლებს და მათ შორის აფხაზებსაც, მეორედ მოუწიათ მუჰაჯირად წასვლა.

ახალი საარქივო დოკუმენტებისა და სავსე ექსპედიციების მასალების (მათ შორის თურქეთის რესპუბლიკაში 2023 წელს ჩატარებული) საფუძველზე, ისტორიოგრაფიული მონაცემების გათვალისწინებით დაზუსტდა არაერთი საკითხი აფხაზეთისა და აჭარის მოსახლეობის იძულებითი გადასახლების (მუჰაჯირობის) ისტორიიდან.

Jemal Karalidze

(Georgia, Batumi)

**For the history of Muhajirism of Caucasians
(on the example of Abkhazia and Adjara)**

From the 16th century, three great states competed for influence over the Caucasus: Ottoman, Iran and Russia. The 18th century turned out to be decisive in this conflict, when the strengthened Russia took advantage of the weakening of its main rivals - Ottomans and Iran, the favorable international situation created at the turn of the 18th-19th centuries, and achieved a decisive advantage in the Caucasus. Russia aspired to establish complete and permanent domination in the Caucasus. In order to achieve this goal, vigorously were carried out relevant political, economic and cultural measures. Czarism planned and systematically deported the non-Christian population of the Caucasus, in order to further colonize their territories, which led to the mass forced migration of Adyghs, Circassians, Abkhazians, Meskhetians, Adjarians and others to Turkey.

In the 60s and 80s of the 19th century, a significant part of the indigenous population of Abkhazia and Adjara had to migrate from their homeland. After the end of the Caucasian wars (1864), Russia began to pursue a clear colonial policy in Abkhazia: it abolished the Principality of Abkhazia and exiled the last head of Abkhazia, Mikheil Shervashidze, to Russia, and began preparations for the mass deportation of the population. It is worth noting, that the interests of the Russian and Ottoman empires coincided with the issue of the deportation of the Caucasians, and they even cooperated in this regard. Coincidence of the interests of Russia and the Ottoman Empire in the forced emigration of the indigenous population of the Caucasus, including the Abkhazians and Adjarians, was not accidental. If Russia freed the favorable territories for the future colonization by evicting the native population, the Ottomans resettled the emigrants from the Caucasus, who came to the Ottomans for religious reasons, in deserted, less populated or bordering areas of Russia, with the aim that the land-owning Caucasians would take over these places, and the muhajirs settled along the borders would be used by the Ottomans if necessary in the future of Russia.

The first big wave of emigration from Abkhazia took place in 1867, when more than 3,400 Abkhazian families, about 20,000 people, left their homeland. Unfortunately, the resettlement of Abkhazians continued in the 70s and 80s. According to the descendants of Abkhaz emigrants, about 1 million of Abkhazians currently live in the Republic of Turkey (materials of the field expedition in Turkey - 2023). Of course, said notice needs further research, however, it is a fact that a large part of the indigenous population left Abkhazia.

The fate of Adjara turned out to be similar, in 1877-1878. As a result of the Russo-Ottoman war, it became part of the Russian Empire as an administrative unit of Batumi District. Even the preliminary San Stefano peace agreement determined that a resident of Adjara who wanted to emigrate could sell his property and emigrate to Ottomans within three years. This provision was left in force both by the Congress of Berlin and by the Treaty of Constantinople, signed in 1879 between the Ottoman Empire and Russia. The exact number of refugees from Adjara has not yet been determined. It ranges from 21-38 000. It should be noted, that among those who left Adjara were representatives of the Abkhazians, Circassians, and Hemshils who had previously settled here. Thus, representatives of some nations, including Abkhazians, had to go as muhajirs for the second time.

On the basis of new archival documents and materials of the field expeditions, (including those conducted in the Republic of Turkey in 2023), a number of issues from the history of the forced migration of the population of Abkhazia and Adjara were clarified, taking into account historiographical data.

გია კვაშილავა

(საქართველო, თბილისი)

ეკონომიკა, მათემატიკა და დამწერლობა

მოხსენება ეძღვნება მეცნიერებაში დღემდე ნაკლებად შესწავლილ და გამოკვლეულ საკითხებს იმის შესახებ, თუ სად, როდის, რატომ და როგორ გაჩნდა და განვითარდა თვლის, სააღრიცხვო-საანგარიშო და მეტროლოგიური სისტემები, წერისა და ბეჭდვის ხელოვნება? რა პირობები იყო საჭირო ამის მისაღწევად?

ამ მხრივ შესწავლილ-გამიფრულია ძვ. წ. X–II ათასწლეულებით დათარიღებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების წერილობითი და არა-წერილობითი ძეგლები, მასალები თვლის, სააღრიცხვო-საანგარიშო, მეტროლოგიური და სხვა სისტემების შესახებ. ამის შედეგად დადგენილია ფორმები, რომლითაც ყალიბდებოდა და ხორციელდებოდა აღრიცხვა-ანგარიშის სისტემები შუამდინარეთში ნეოლითის ხანიდან დაწყებული.

სათანადო მასალების შესწავლით გარკვეულია, რომ ამისთვის გამოიყენებოდა სხვადასხვა ფორმის გეომეტრიული სხეულები – თიხის საანგარიშო კოჭები, რომლებიც რიცხვებსა და საქონელს აღნიშნავდა.

გარკვეულ პერიოდში ეს ფიგურა-სიმბოლოები მატყლის ბაწარზე ასხმული თიხის გუნდებზე მაგრდებოდა ან თიხის ბურთისებური ყულაბების შიგნით იყრებოდა და ილუქებოდა. ზოგ შემთხვევაში ისინი თიხის ყულაბების

გარეთა ზედაპირზე იბეჭდებოდა, რაც ყულაბებში მოთავსებული კოჭების რაოდენობას აღრიცხავდა.

ძვ. წ. 3500–2340 წწ.-ში ამგვარმა ბეჭდვის პროცესმა ჩამოაყალიბა შუმერული ნახატ-ნიშნისანი, ხაზოვანი და ლურსმული დამწერლობები, როგორც ინსტიტუციური და ორგანიზაციული მართვის ინსტრუმენტი. ამ დამწერლობებითაა შესრულებული მრავალი თიხის ფირფიტა, რომლებზეც ჩაწერილია მოშინაურებული ცხოველების (ძროხა, ხარი, ცხვარი, თხა, ღორი და სხვ.), მარცვლეული კულტურების (ქერი, ხორბალი და სხვ.), ჭურჭლის, საკვები რაციონისა ან სასმლის (პური, ზეთი, თაფლი, ლუდი და სხვ.), საფეიქრო პროდუქტებისა (მატყელი, ქსოვილი და სხვ.) და შრომადღეების აღრიცხვა, გადასახადები და ა.შ.

Gia Kvashilava

(Georgia, Tbilisi)

Economics, Mathematics and Writing System

Where, when, why, how did counting, accounting and metrological systems, the art of writing and printing? What conditions were necessary to achieve the appropriate level?

In this regard, the written and non-written monuments of agricultural purposes dated from the X-II millennia BC, materials about counting, accounting and metrological systems have been studied and deciphered which has started from the Neolithic period.

They were formed in the middle of the river, were carried out through geometrical bodies of different shapes – clay counting coils, which denoted numbers and goods.

In a certain period, these figure-symbols were fixed on clay balls poured on woolen cloths or placed inside clay balls and sealed. In some cases, they were printed on the outer surface of the clay money box, which recorded the number of coils placed in the money box.

In 3500–2340 BC. The process of printing established the Sumerian linear, and cuneiform scripts as an institutional and organizational management tool. These inscriptions are used on many clay tablets inscribed with domesticated animals (cows, oxen, sheep, goats, pigs), cereals (barley, wheat), utensils, food rations or drinks (bread, oil, honey, sheep's milk, beer), Accounting for textile products (wool and fabric) and labor, taxes, transactions and more.

მაია კიკვაძე

(საქართველო, ბათუმი)

ხითხურობა მარადიდში

მარადიდი ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტში, მდინარე ჭოროხის მარცხენა მხარეს, თურქეთის საზღვართან მდებარეობს. იგი ძალიან ძველი და ისტორიული სოფელია.

მარადიდელების, ისე როგორც ზოგადად აჭარის მოსახლეობის, ძირითადი საქმიანობა ხელოსნობას, კერძოდ, ხისა და ქვის დამუშავებას (ხითხურობას და ქვითხურობას), ფეიქრობას უკავშირდება. განსაკუთრებით ცნობილია მარადიდში ხითხურობა. აქაურები განთქმული მენავეები და მეაკვნეები ყოფილან.

მოსახლეობისთვის სოფელი მაინც ნავმშენებლობასთან და ნაოსნობასთან ასოცირდება. აქ მზადდებოდა ცნობილი, ბრტყელძირიანი ვარცლა ნავეები. ნავი მარადიდელებისთვის იყო როგორც გადაადგილების, ასევე ვაჭრობის საშუალება. ჭოროხის აუზს ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა.

2009 წელს ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორის, აწ გარდაცვლილი იაშა დიასამიძის დახმარებით შესაძლებლობა მომეცა შევხვედროდი იმ მარადიდელებს, რომელთა წინაპრები ყოფილან მენავეები, მეაკვნეები და თავადაც გაუგრძელებიათ საგვარეულო საქმიანობა- ხითხურობა. ჩერქეზიშვილები, ლორთქიფანიძეები ნავის ამგებნი ყოფილან, დიდმანიძეები-მენავეები, დიასამიძეები, ლომაძეები-მეაკვნეები.

მოხსენებისთვის საანალიზოდ სწორედ აქ ჩაწერილი მასალებია გამოყენებული. წარმოვადგენთ ნაოსნობასა და მეაკვნეობასთან დაკავშირებულ რამდენიმე ტერმინს.

სოლი, ჩილფი, მაკარა, კელეფატი, წირეხი, კონაკი სირელი... კაინაკი (თურქ. kaynak=შედულება), ნაოსნობის ტერმინთა დიდი ნაწილი თურქულია.

როგორც საანალიზო მასალიდან ჩანს, მარადიდელების მეტყველებაზე საკმაოდ დიდია თურქული ენის გავლენა.

Maia Kikvadze

(Georgia, Batumi)

Khitkhurooba (carpentry) in Maradidi

Maradid is located in Khelvachauri Municipality, on the left side of the Chorokhi River, near the Turkish border. It is a very old and historical village.

The main activity of the people in Maradidi, as well as the population of Adjara in general, is related to handicrafts, in particular, wood and stone processing (carpentry

and masonry), wood processing is especially famous in Maradid. The people here were famous as boat-men and cradle makers.

For the population, the village is still associated with boatbuilding and sailing. The famous flat-bottomed Vartsla boats were made here. The boat was a means of transportation and trade for the ancients. Chorokhi has special importance in this regard.

In 2009, with the help of a professor of the Batumi State University Yasha Diasamidze I had the opportunity to meet those Maradid residents, whose ancestors were miners, carpenters, cradle makers and they themselves continued their ancestral activity-woodworking. Cherkezishvilis, Lortkifanidzes were boat builders. Didmanidzes-boatmen, Diasamidzes, Lomadzes were - cradle makers.

The materials recorded here are used for analysis for the report. Here are some terms.

ნესტან კუტივაპე

(საქართველო, ქუთაისი)

მამული - “La Patria” - ქართველ ემიგრანტთა პერიოდული გამოცემა არგენტინაში

ქართველ ემიგრანტთა მიერ უცხოეთში დასტამბული პერიოდული გამოცემები უმნიშვნელოვანესი კულტურული მემკვიდრეობაა, რომელიც კარგად აჩვენებს მე-20 საუკუნის 1-ელი ნახევრის ქართველ ემიგრანტთა სულიერ პორტრეტს, მათს უცვლელ სულისკვეთებას, სამსახური გაეწიათ დაპყრობილი სამშობლოსათვის. სწორედ ამგვარი დამოკიდებულების ფიქსაციას წარმოადგენს *მამული* - “La Patria” - ქართველ ემიგრანტთა პერიოდული ორგანო არგენტინაში.

მამული, როგორც მისი დამაარსებლები აღნიშნავდნენ, წარმოადგენდა მშობლიური ისტორიის, მწერლობისა და კულტურის კრებულს, რომელიც ვიქტორ ნოზაძის რედაქტორობით გამოიცემოდა ბუენოს-აირესში 1951-1953 წლებში. ჟურნალის პირველ ნომერში (მარტი, 1951) საგანგებოდაა აღნიშნული, რომ *მამული* პირველი ქართული გამოცემაა ამერიკის კონტინენტზე. აქვე ხაზგასმულია ის ფაქტიც, რომ ასეთი ორგანოს დაარსებით ქართული ემიგრაცია, რომელიც „ბოლშევიკური წესწყობილების“ გამო იძულებული იყო სხვა ქვეყანაში ეცხოვრა, არ ურიგდებოდა ტოტალიტარული სახელმწიფოს ძალადობას. ქართული ემიგრაცია, ასევე, მადლიერებას გამოხატავდა არგენტინის სახელმწიფოს მიმართ 1919 წელს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარებისა და მტრის ძალადობის შედეგად თავისი ქვეყნიდან გამოხიზნული ადამიანების შეფარების გამო.

ჟურნალი ეხმიანებოდა სხვადასხვა ისტორიულ თარიღსა თუ მნიშვნელოვან ფაქტს როგორც საქართველოს ისტორიის, თანამედროვეობის, სხვა უცხოური ქვეყნების ქართული სათვისტომოების, ისე არგენტინის საზოგადოებრივი ცხოვრების შესახებ. *მამული*, ისტორიული ხასიათის მასალასთან ერთად, ბეჭდავდა ბოლშევიკური ტერორის ამსახველ ქრონიკებსა და მხატვრულ ტექსტებს. მისი ავტორები იყვნენ: ვიქტორ ნოზაძე, აკაკი და თამარ პაპაევები, სანდრო ნებლო (ალექსანდრე პაპუაშვილი), გიორგი გამყრელიძე და სხვ.

გამოცემიდან მკაფიოა, რომ ემიგრანტთა მოღვაწეობის საფუძველი საკუთარი ქვეყნის ისტორიის ღრმა ცოდნა იყო. საკუთარ მიწას მოწყვეტილი ადამიანები დიდი ერთგულებითა და სიჯიუტით ემსახურებოდნენ სამშობლოს, იცავდნენ მის ეროვნულ ინტერესებს, განსაკუთრებულ ძალისხმევას იჩენდნენ, რომ დასავლეთ ევროპასა თუ ამერიკის კონტინენტზე საქართველო გაეცნოთ, როგორც ძველი, დამოუკიდებელი ქვეყანა, რუსეთის მიერ დაპყრობილი სამეფო.

Nestan Kutivadze

(Georgia, Kutaisi)

The Fatherland – „La Patria“ – A Periodical of Georgian Emigrants in Argentina

Periodicals printed abroad by Georgian emigrants represent an important aspect of cultural heritage, which vividly shows the spiritual portrait of Georgian emigrants of the 1st half of the 20th century, their indomitable spirit to serve the conquered homeland. *The Fatherland* – “*La Patria*” – a periodical of Georgian emigrants in Argentina vividly manifests this kind of attitude.

The Fatherland, as its founders noted, was a collection of native history, literature and culture, which was published in Buenos Aires in 1951-1953 under the editorship of Victor Nozadze.

In the first issue of the magazine (March, 1951) it is especially mentioned that *the Fatherland* is the first Georgian publication on the American continent. It is also emphasized that the fact of publishing the magazine by the Georgian emigration, which was forced to live in another country due to “Bolshevik regulations”, didn’t surrender to the violence of the totalitarian state. The Georgian emigration also expressed gratitude to Argentina for recognizing Georgia’s independence in 1919 and for sheltering people, who were displaced from their country due to the violence caused by the enemy.

The magazine covered various historical dates and important facts about the history and contemporary life of Georgia, Georgian communities in other foreign countries, and

public life in Argentina. Along with historical material, *the Fatherland* printed chronicles and artistic texts, depicting the Bolshevik terror. Its authors were: Viktor Nozadze, Akaki and Tamar Papava, Sandro Neblo (Alexandre Papuashvili), Giorgi Gamkrelidze and others.

It is clear from the publication, that the basis of the activities of the emigrants was a deep knowledge of the history of their country. People torn away from their land served their homeland with great loyalty and obstinacy, protected its national interests, made a special effort to make Georgia known to Western Europe and the American continent as an old, independent country, a kingdom that was conquered by Russia.

რუსუდან ლაბაძე

(საქართველო, თბილისი)

რატომ მოიხსენიებენ ნოე ჟორდანიას საქართველოს რესპუბლიკის პირველ პრეზიდენტად?

საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის შესწავლა გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოსა და 90-იანი წლების დასაწყისში ქართველი და უცხოელი მკვლევრების განსაკუთრებული ინტერესის პრიზმაში მოექცა. ამ დაინტერესებასთან ერთად, დემოკრატიული რესპუბლიკის ხანმოკლე ისტორიის კვლევამ არაერთი პრობლემატური საკითხი გამოავლინა, რომელთა გარკვევა ძალიან მნიშვნელოვანია.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე ნოე ჟორდანია ქართულ და უცხოურ სამეცნიერო, სამეცნიერო-პოპულარულ თუ საცნობარო ლიტერატურაში ხშირად არის მოხსენიებული საქართველოს პრეზიდენტად, მეტიც პირველ პრეზიდენტად. ამ ტენდენციას თითქოს „ურყევ ფაქტად“ აქცევს ნოე ჟორდანიას საფლავის ეპიტაფია, რომლის ორენოვან (ქართულ-ფრანგულ) წარწერაშიც იგი საქართველოს რესპუბლიკის პირველ პრეზიდენტად სახელდება. „საქართველომ 1918 წლის 26 მაისს მისი მეთაურობით აღადგინა თავისი სუვერენობა რუსეთის 117 წლის ბატონობის შემდეგ“, - ვკითხულობთ ეპიტაფიაში. ასევე, 2008 წელს გამოცემულ ნოე ჟორდანიას მემუარულ წიგნს „ჩემი წარსული“, რომლის ფრანგული თარგმანი მისსავე შვილიშვილს, ქრისტინე ფალავა ბულეზს ეკუთვნის, პრეზიდენტის მემუარები ეწოდება. ერთი შეხედვით, გასაკვირიც არ უნდა იყოს, რომ სიტყვა „თავმჯდომარე“ ფრანგული ენის გავლენით „პრეზიდენტი“ (Le président - თავმჯდომარე) ჩანაცვლდა. მაგრამ, რამდენადაც საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში პრეზიდენტის ინსტიტუტი არ არსებობდა და პირველი პრეზიდენტი მხოლოდ 1991 წლის 26 მაისს იქნა არჩეული, ნოე

ჟორდანია პირველ პრეზიდენტად მოხსენიება, გარდა იმისა, რომ შეცდომაა, გაუგებრობასაც ბადებს.

მოხსენებაში მოყვანილ ქართულ და უცხოენოვან მასალებში ნაჩვენებია, თუ რამ გამოიწვია „თავმჯდომარის“ „პრეზიდენტად“ დენომინაცია; როგორი იყო ტერმინ „პრეზიდენტის“ ეტიმოლოგია, წარმოშობა და მნიშვნელობა სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში და რა გზით შეიძლება დაიძლიოს ტერმინოლოგიური და ინსტიტუციური აღრევა.

Rusudan Labadze

(Georgia, Tbilisi)

Why is Noe Jordania referred to as the first president of the Republic of Georgia?

The study of the history of the First Democratic Republic of Georgia in the late 80s and early 90s of the 20th century came under the prism of special interest of Georgian and foreign researchers. Along with this interest, the study of the short history of the Democratic Republic has revealed a number of problematic issues that are very important to clarify.

The Chairman of the Government of the Democratic Republic of Georgia, Noe Jordania, is often referred to as the President of Georgia, and even the first president, in Georgian and foreign scholarly literature and reference works. This tendency seems to be turned into an «unshakable fact» by the epitaph on Noe Jordania's grave, in whose bilingual (Georgian-French) inscription he is named as the first president of the Republic of Georgia. The epitaph says: «On May 26, 1918, under his leadership, Georgia restored its sovereignty after 117 years of Russian rule». Moreover, Noe Jordania's book of memoirs «My Past» published in 2008, the French translation of which belongs to his granddaughter, Christine Pagava Boulez, is called the President's Memoirs. As if, it should not be surprising that the word «chairman» was replaced by «president» (le président - chairman) under the influence of the French language. But as we know, there was no presidential institution in the Democratic Republic, and the First President of Georgia was elected only on May 26, 1991, referring to Noe Jordania as the first president, is not only a mistake, but it also causes misunderstanding.

Various sources in Georgian and foreign languages cited in the report show what caused the denomination of the «chairman» to be «president»; What was the etymology, origin and meaning of the term «president» in different historical periods and in what way terminological and institutional confusion can be overcome.

რომან ლოლუა

(საქართველო, თბილისი)

მოსე ხორენელი და კავკასიურ დამწერლობათა გენეზისი

სომხური წყაროების კრიტიკულმა შესწავლამ, რომლებშიც საუბარია მაშტოცის მიერ ქართულ და კავკასიის ალბანურ დამწერლობათა ვითომდა შექმნა-გამოგონების შესახებ, შემდეგ დასკვნამდე მიგვიყვანა: ამ ცნობების შემთხვევითი უნდა იყოს ან მოსე ხორენელი, ანდა ის პირი, რომელმაც VII-IX სს-ში საფუძვლიანად გადააკეთა მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორია“ და ჩაამატა მასში ისეთი პასაჟები, რომელიც შეუძლებელია სცოდნოდა V ს-ის ავტორს. ასეთი ცნობების გაჩენის terminus post quem არის VII საუკუნის დასაწყისი, ქართულ-სომხური საეკლესიო განხეთქილების პერიოდი, ხოლო terminus ante quem არის IX საუკუნის დასასრული. ყველაზე სავარაუდოდ დროდ გვეჩვენება IX საუკუნე.

მოსე ხორენელის „სომხეთის ისტორიიდან“ ამ ცნობამ გადაინაცვლა სხვა ავტორებთან, მათ შორისაა: „წმიდა პატრიარქის საჰაკისა და ვარდაპეტ მაშტოცის ისტორია“ (IX ს.), იოანე დრასხანაკერტი (IX-X სს.), „ალუანქის ქვეყნის ისტორია“ (X ს.), კირაკოს განძაკეცი, ვარდან არაველცი, სტეფანოზ ორბელიანი (XII-XIII სს.) და სხვ. ყველა ზემოაღნიშნული ავტორი ერთ-ერთ წყაროდ კორიუნს ასახელებს, თუმცა მაშტოცის მიერ ქართული და კავკასიის ალბანური ანბანების ვითომდა შექმნა-გამოგონების ამბავი უეჭველად ნასესხებია ხორენელის თხზულებიდან, რაშიც ადვილად დავრწმუნდებით, თუ შევადარებთ მაშტოცის ქართლსა და ალბანეთში მოგზაურობათა მარშრუტებს კორიუნთან, ხორენელსა და ზემოხსენებულ ავტორებთან.

კორიუნის ვრცელი რედაქციის (XIV-XV სს.) ადრეულ ხელნაწერებში მაშტოცის მიერ ქართულსა და ალბანურ დამწერლობათა გამოგონების შესახებ ცნობები არ დასტურდება, არადა ეს რედაქცია არმენოლოგიაში ტრადიციულად კორიუნის ავთენტურ ნაშრომდაა მიჩნეული. მოვსეს ხორენაცის ნაშრომიდან ეს ნაყალბევი ცნობები ჯერ ხვდება კორიუნის მოკლე რედაქციაში, საკმაოდ გვიან კი (სავარაუდოდ, XVII საუკუნეში) – ვრცელ რედაქციაში. უფრო მეტიც, კორიუნის მოკლე რედაქციის ცნობები, რომელიც უეჭველად ნასესხებია ხორენაცის ნაშრომიდან, ეწინააღმდეგება ვრცელი რედაქციის ცნობებს. ეს წინააღმდეგობები, ჩვენი აზრით, განპირობებულია კორიუნის ვრცელი რედაქციის საფუძვლიანი გადაკეთებითა და ინტერპოლატორის სურვილით, კიდევ უფრო მეტად წარმოაჩინოს და განადიდოს მაშტოცის მოღვაწეობა. კორიუნისა და ხორენაცის ცნობების შედარებისას შეიმჩნევა, რომ კორიუნის ცნობები უფრო დაუჯერებელია. ასე, ხორენაცის ცნობით, ქართული და კავკასიის ალბანური ანბანის შექმნა-გამოგონებაში მონაწილეობა მიიღეს ქართლისა და ალბანეთის მმართველებმა, მღვდელმთავრებმა და მთარგმნელებმა, ხოლო კორიუნის ვრცელი რედაქციის მიხედვით, მაშტოცმა ეს ანბანები „შექმნა“ ერთპიროვნულად, ამ ქვეყნების ფარგლებს გარეთ, თან ისე, რომ არც ქართული და არც ალბანური ენები არ იცოდა.

Roman Lolua

(Georgia, Tbilisi)

Movses Khorenatsi and the Genesis of the Caucasian Scripts

A critical study of Armenian sources talking about the alleged creation of the Georgian and Caucasian Albanian writings by Mashtots has brought us to the following conclusions: The information about the “creation” of the Georgian and Caucasian-Albanian alphabets by Mashtots was authored by either Movses Khorenatsi or the person, who revised the “History of Armenia” and introduced details that an author of the 5th century could not have known about. The appearance of such information as the terminus post quem is dated to the beginning of the 7th century, the time of the Georgian-Armenian church break, and the terminus ante quem is the end of the 9th century. The most probable time seems to be the 9th century.

From the “History of Armenia” by Movses Khorenatsi, this message moves to other authors: “The History of the Holy Patriarch Sahak and Vardapet Mashtots” (9th century), Hovhannes Draskhanakertsi (9th-10th centuries), “History of the Land of Aghvank” (10th century), Kirakos Gandzaketsi, Vardan Araveltsi, Stepanos Orbelian (12th–13th centuries), and some others. All the above authors mention Koriun as one of the sources, although the story of the “creation” of the Georgian and Caucasian-Albanian alphabets by Mashtots is obviously borrowed from Movses Khorenatsi, which is easy to see if we compare the travel routes of Mashtots during the alleged creation of these alphabets by Koriun, Movses, and the aforementioned authors.

In the earliest manuscripts of the lengthy edition of Koriun (14th–15th centuries), which in Armenology is traditionally regarded as an authentic work of Koriun, there is no information about the creation of the Georgian and Caucasian-Albanian alphabets by Mashtots. From the work of Movses Khorenatsi, this information first gets into the short Koriun edition and then, quite late (most likely, in the 17th century), into the lengthy edition. Moreover, the information of Koriun’s short edition, borrowed from Khorenatsi’s work, contradicts the information of the lengthy edition. These contradictions, in our opinion, are due to the interpolator’s desire to exalt Mashtots even more in the lengthy edition of Koriun and to embellish his actions. Comparing the data from the lengthy edition of Koriun and Khorenatsi, we can see that the information of Koriun is even more unbelievable. Thus, according to Khorenatsi’s reports, the alleged creation of the Georgian and Caucasian Albanian alphabets was contributed to by rulers, high priests and translators of the respective countries, i.e. according to Khorenatsi, the alphabets were “created” through the activity of a certain council of people, while according to the lengthy edition of Koriun, Mashtots “created” these alphabets, being outside these countries and single-handedly, moreover, without knowing either Georgian or Albanian languages.

თამარი ლომთაძე, ანი კვირიკაშვილი

(საქართველო, თბილისი)

თანამედროვე ებრაულის ლექსიკური გავლენებისათვის ქართულზე

ქართული ენობრივი კუნძული ისრაელში წარმოიქმნა გასული საუკუნის 70-იან წლებში, როცა ისრაელის ალიას პირველად შეუერთდნენ საქართველოდან ისტორიულ სამშობლოში დაბრუნებული ებრაელები. სწორედ ამ პერიოდიდან იწყება თანამედროვე ებრაულის გავლენები ქართულზე, რომელიც ენის იერარქიის ყველა დონეს მოიცავს.

ისრაელში ქართულის ფუნქციონირება და განვითარება ხდება განსხვავებულ ენობრივ გარემოცვასა თუ ენობრივ სიტუაციაში. აქ ქართული ენის მატარებლები ძირითადად არიან არა ქართველური წარმოშობის, არამედ სემიტური მოდგმის ებრაელები, რომლებიც საქართველოში მოსახლეობდნენ 26 საუკუნის განმავლობაში. მათი უმეტესობის მშობლიური ენა საუკუნეების მანძილზე საქართველოში სწორედ ქართული იყო. 21-ე საუკუნეში შოთა რუსთაველის ეროვნულმა სამეცნიერო ფონდმა რამდენიმე პროექტი დააფინანსა, რომლის შედეგადაც საკმაო მოცულობის მონაცემთა ბაზების შექმნა მოხერხდა. აღნიშნულმა საშუალება მოგვცა ქართულ-ებრაულ ენობრივი კონტაქტები შეგვესწავლა დინამიკაში. მოხსენების მიზანია, არსებულ ბაზებზე დაყრდნობით, აჩვენოს თანამედროვე ებრაულის ლექსიკური გავლენები ებრაელთა ქართულზე.

ლექსიკა ყველაზე სწრაფად განვითარებადი, მოქნილი, ცვალებადი და ღია ნაწილია ენისა. განსაკუთრებით საინტერესოა ენობრივი ლექსიკური გავლენების კვლევა ორი ენის ერთდოულად ფლობისა და ფუნქციონირების პირობებში. ისრაელის მულტილინგვისტური გარემო გვამლევს საშუალებას თვალი ვადევნოთ ადსტრატულ მოვლენებს, რომლებიც მიმდინარეობს სახელმწიფო ენას - ებრაულსა და საოჯახო ენას - (ჩვენს შემთხვევაში) ქართულს შორის. ისრაელში გასული საუკუნის 70-იან წლებში მიგრირებული უფროსი თაობის წარმომადგენელთა უმეტესობამ ივრითის შესწავლა ნაკლებად მოახერხა და უმთავრესი ენა მათთვის უმეტესად ქართული იყო. მოგვიანებით, 90-იან წლების რეპატრიანტებმა თანამედროვე ებრაული კარგად შეისწავლეს. საშუალო და უმცროსი თაობის წარმომადგენლებისათვის მშობლიური ენა უკვე ივრითია, თუმცა მათი ნაწილი ქართულადაც კარგად საუბრობს. ლექსიკური გავლენები, ენის ფლობისა და სხვა სოციალური პირობების გათვალისწინებით, სხვადასხვაგვარია. მოხსენების მიზანია აჩვენოს ებრაელთა ქართულზე თანამედროვე ებრაული ენის ლექსიკური გავლენები და დააჯგუფოს იგი მეტყველების ნაწილთა და თემატიკური ჯგუფების მიხედვით.

Tamari Lomtadze, Ani Kvirikashvili

(Georgia, Tbilisi)

**On the Lexical Influences of Modern Hebrew Language
on Georgian Language**

The work is carried out with the financial support of Shota Rustaveli National Science Foundation. Grant number No.FR -21-4768, "The Status of Judeo-Georgian Speech and its Place in the Kartvelian Linguistic Space".

The Georgian language isle in Israel was created in the 70s of the last century, when Georgian Jews returned to their historical homeland from Georgia and joined the Israeli Aliyah for the first time. Exactly from that period started the influences of modern Hebrew on Georgian, which includes all levels of the language hierarchy.

The functioning and development of Georgian language in Israel is taking place in a diverse linguistic environment or linguistic situation. The speakers of the Georgian language are not of Georgian origin, but Jews of Semitic origin, who lived in Georgia for 26 centuries. The native language for the most of them in Georgia for centuries was Georgian. In the 21st century, the Shota Rustaveli National Science Foundation financed several projects, as a result of which it was possible to create databases of sufficient volume. This allowed us to study Georgian-Hebrew language contacts in dynamics. The purpose of the study is to show the lexical influences of modern Hebrew on Jewish Georgians, based on the existing databases.

Lexis is the most rapidly developing, flexible, changing, and open-ended part of the language. It is particularly and mostly interesting to study linguistic lexical influences in conditions of simultaneous possession and functioning of two languages. Israel's multilingual environment allows us to observe the adstratal events taking place between the state language - Hebrew and the family language - (in our case) Georgian. Most of the representatives of the older generation, who migrated to Israel in the 70s of the last century, could not manage to learn Hebrew, and the main language for them was mostly Georgian. Later, the repatriates of the 90s studied modern Hebrew quite well. For the representatives of the middle and younger generation, the native language nowadays is already Hebrew, although some of them also speak Georgian well. We should take into account diversity of lexical influences, language possession and other social conditions, The purpose of the report is to show the lexical influences of the modern Hebrews upon the Georgian language and coordinate it according to parts of the speech and thematic groups.

გიორგი ლორია

(საქართველო, თბილისი)

სასკოლო განათლების ისტორიული დისკურსი საქართველოში (1900-1910-იანი წლები)

საქართველოს ისტორიაში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პერიოდია XIX-XX საუკუნეების მიჯნა, როდესაც სოციალ-დემოკრატიული და ეროვნულ-დემოკრატიული მოძრაობების გაძლიერებას თან ახლდა რუსეთის იმპერიის კოლონიური პოლიტიკის კრიტიკა საგანმანათლებლო სისტემაში და ახალი პროგრესული საგანმანათლებლო იდეების ძიება. ამ დროს საზოგადოებრივ ასპარეზზე პროგრესულად მოაზროვნე ქართველთა მთელი პლეადა გამოვიდა. მათი უმეტესობა პეტერბურგის, მოსკოვის, ბერლინისა და პარიზის უნივერსიტეტების კურსდამთავრებულები იყვნენ და საგანმანათლებლო სისტემაში სიახლეების დანერგვის, პროგრესული იდეების გავრცელებისა და ცხოვრების განახლების პროცესისთვის იბრძოდნენ. ეს ბრძოლა ისტორიული დისკურსის სახით შემორჩა 1900-1910 -იანი წლების ჟურნალ-გაზეთების, ისტორიული საბუთებისა და ბიოგრაფიული ხასიათის ჩანაწერებში.

მოხსენებაში კომპარატივისტიკული ანალიზის მეთოდის საფუძველზე შესწავლილია 1900-1910-იანი წლების საქართველოში მიმდინარე სასკოლო განათლების ისტორიული დისკურსი, რომელიც მიზნად ისახავდა რუსეთის იმპერიული პოლიტიკის შედეგების დაძლევისა და გამოსწორებას ქართულ განათლებაში. ახალი, თანამედროვე იდეების ძიებას დასავლურ ევროპულ საგანმანათლებლო სისტემაში და მის დამკვიდრებას ქართულ სასკოლო განათლებაში.

ეპოქის მოწინავე პროგრესული პედაგოგიური აზრის მატარებელი იყო ჟურნალი „განათლება“, რომელსაც ცნობილი ქართველი პედაგოგი, იაკობ გოგებაშვილის მოწაფე ლუარსაბ ბოცვაძე ხელმძღვანელობდა. ჟურნალი 1908 წელს დაარსდა და თავისი არსებობის მანძილზე, მუდმივად ახალ საგანმანათლებლო იდეებს განიხილავდა. 1900-იან წლებში, ეს ჟურნალი წარმოადგენდა ქართული პედაგოგიური აზროვნების ძირითად ღერძს, რომლის ფურცლებზე მიმდინარეობდა სასკოლო განათლების განვითარების ისტორიული დისკურსი. აღნიშნულ დისკურსში მონაწილეობდნენ გამოჩენილი მასწავლებლები და საზოგადო მოღვაწეები: ივანე როსტომაშვილი, შიო ჩიტაძე, დიმიტრი უზნაძე, მიხეილ ზანდუკელი, ივანე გომელაური სერგი დანელია და სხვები. ჟურნალის ფურცლებზე ხშირად შუქდებოდა დასავლურ საგანმანათლებლო სისტემაში გაზიარებული პროგრესული პედაგოგიური შეხედულებანი, მათ შორის „ახალი სკოლის თეორია“, რომელიც „თავისუფალი აღზრდის თეორიას“ ემყარებოდა.

„განათლების“ და სხვა ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე გამართული პოლემიკა ღიად ადასტურებს, რომ თითოეული მათგანი სხვადასხვა საგანმანათლებლო თეორიას ემხრობოდა, რომელთა იმპლემენტაცია დასავლეთის ქვეყნებში მიმდინარეობდა. გამოქვეყნებული პუბლიკაციებიდან ირკვევა, რომ მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა, ამ ისტორიული დისკურსის მონაწილეები კოლონიური უღლის ქვეშ მყოფი ქვეყნის საგანმანათლებლო სისტემის ევოლუციური (და არა რევოლუციური) განახლების მომხრე იყვნენ. ისინი ემიჯნებოდნენ ბრმა მიმბაძველობას და ყველა საგანმანათლებლო თეორიას საქართველოს ეროვნული ინტერესების საფუძველზე განიხილავდნენ. ამის ნათელი მაგალითია დისკურსის მონაწილეთა პუბლიკაციები, როგორც ჟურნალ „განათლების“, ასევე სხვა ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე, სადაც წინა პლანზე ქართველი ერის ეროვნული და კულტურული იდენტობის, მისი კულტურული აღორძინების საკითხია წამოწეული.

ეპოქის ქართული ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე ვხვდებით პოლემიკას ისეთ სიახლეებზე, როგორიცაა დიმიტრი უზნაძის „ექსპერიმენტული პედაგოგიკის თეორია“, რომლითაც მეცნიერი ცდილობდა გაემრავალფეროვნებინა ქართული საგანმანათლებლო სისტემა. დისკუსიის დროს გამოიკვეთა, რომ ეს არ იყო ერთადერთი თეორია, რომლითაც შეიძლება ეხელმძღვანელა ქართულ სასკოლო განათლებას, მაგრამ მეცნიერს მიაჩნდა, რომ ეს თეორია ხელს უწყობდა ბავშვის ინდივიდუალური და ასაკობრივი თავისებურებების გათვალისწინებას სასკოლო განათლებაში.

სასკოლო დისკურსის საინტერესო თემა იყო რუსეთის იმპერიის საგანმანათლებლო სკოლებში გაბატონებული „ინტელექტუალიზმის თეორია“, ზემოთხსენებული „ახალი სკოლის თეორია“, „ფორმალური განათლების“ საკითხი და ა. შ. საგანმანათლებლო თეორიებსა და სასწავლო მეთოდებზე გამოქვეყნებულ სადისკუსიო წერილებში იგრძნობა იმდროინდელი ევროპის და რუსეთის მოწინავე საგანმანათლებლო წრეებში არსებული შეხედულებების გავლენა, ამავე დროს შესამჩნევია დამოკიდებულებებისა და ღირებულებების ეროვნულ-სოციალურ ჭრილში ფოკუსირება. ამ მხრივ, განსაკუთრებით საინტერესოა სერგი დანელიას კონცეპტუალური ხედვა ეროვნული ხასიათის სწავლის მეთოდების ჩამოყალიბებაზე, რომელიც გათვლილი იქნებოდა „ქართველი მოწაფის ფსიქიკურ და ფიზიკურ თვისებებზე“, ქართველთა ეროვნულ ხასიათსა და მენტალიტეტზე.

კვლევა გვიჩვენა, რომ 1900-1910-იანი წლების სასკოლო განათლების ისტორიულ დისკურსში ჩართული, რუსეთსა და დასავლეთის უნივერსიტეტებში განათლებული ქართველი საზოგადო მოღვაწეები, მეცნიერები და მასწავლებლები, დასავლეთში აპრობირებული სხვადასხვა საგანმანათლებლო თეორიების დამკვიდრებით იყვნენ დაინტერესებული. მიუხედავად თეორიების სიმრავლისა და აზრთა სხვადასხვაობისა, დისკურსის

მონაწილეთა შეხედულებები ფოკუსირებული იყო ეროვნულ საკითხზე, გათვალისწინებული იყო ქართული სასკოლო განათლების განვლილი გზა, ქართველთა ეროვნული ხასიათი და მენტალიტეტი. ვფიქრობთ, XX საუკუნის დასაწყისში დაწყებულმა სასკოლო განათლების დისკურსმა კონცეპტუალური ასახვა ჰპოვა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საგანმანათლებლო პოლიტიკაში, რომელმაც დღის წესრიგში დააყენა სასკოლო განათლების გაეროვნულების საკითხი. საგულისხმოა, რომ ამ გავლენას განიცდის სასკოლო განათლების დისკურსი ტოტალიტარიზმის დამკვიდრების საწყის ეტაპზეც.

Giorgi Loria

(Georgia, Tbilisi)

Historical Discourse of School Education in Georgia (1900-1910s)

One of the most important periods in the history of Georgia is the turn of the 19th-20th centuries, when the strengthening of social-democratic and national-democratic movements was accompanied by criticism of the colonial policy of the Russian Empire in the educational system and the search for new progressive educational ideas. At that time, a whole host of progressive-minded Georgians appeared in the public arena. Most of them were graduates of the universities of St. Petersburg, Moscow, Berlin, and Paris, and they fought for the introduction of innovations in the educational system, the spread of progressive ideas, and the process of renewing life. This struggle has been preserved as a historical discourse in the periodicals, historical documents and biographical records of 1900-1910.

In our report, based on the method of comparative analysis, we have studied the historical discourse of school education in Georgia in the 1900s-1910s, which was aimed at overcoming and correcting the consequences of the Russian imperial policy in Georgian education. The search for new, modern ideas in the Western educational system and its establishment in Georgian school education.

The carrier of the advanced progressive pedagogical thought of the era was the magazine «Education», which was headed by Luarsab Botsvadze, a disciple of the famous Georgian teacher, Yakob Gogebashvili. The magazine was founded in 1908 and throughout its existence, it constantly discussed new educational ideas. In the 1900s, this magazine represented the main axis of Georgian pedagogical thought, on whose pages the historical discourse of the development of school education was taking place. Prominent teachers and public figures participated in the said discourse: Dimitri Uznadze, Ivane Rostomashvili, Shio Chitadze, Mikheil Zandukeli, Ivane Gomelauri, Sergi Danelia and

others. The pages of the magazine often covered the progressive pedagogical views shared in the European educational system, including the «New School Theory», which was based on the «Free Education Theory».

The polemics held on the pages of «Education» and other magazines and newspapers openly confirm that each of them supported different educational theories, which were being implemented in Western countries. It is clear from the published publications that despite the differences of opinion, the participants of this historical discourse were in favor of evolutionary (and not revolutionary) renewal of the educational system of the country under the colonial yoke. They distanced themselves from blind imitation and considered all educational theories based on the national interests of Georgia. A clear example of this is the publications of the participants of the discourse, both on the pages of the «Education» magazine and other magazines and newspapers, where the issues of the national and cultural identity of the Georgian nation and its cultural revival are in the foreground.

On the pages of Georgian magazines and newspapers of the era, we find polemics about such innovations as Dimitri Uznadze's «Theory of Experimental Pedagogy», with which the scientist tried to diversify the Georgian educational system.

During the discussion, it was revealed that this was not the only theory that could guide Georgian school education, but the scientist believed that this theory helped to take into account the individual and age characteristics of the child in school education.

An interesting topic of the school discourse was the «Theory of Intellectualism» prevalent in the educational schools of the Russian Empire, the above-mentioned «Theory of the New School», the issue of «Formal Education», etc. Sh. In the published discussion letters on educational theories and teaching methods, the influence of the views existing in the advanced educational circles of Europe and Russia at that time can be felt, at the same time, the focus of attitudes and values in the national-social context is noticeable. In this regard, Sergi Danelia's conceptual view on the formation of national character learning methods, which would take into account the «mental and physical qualities of a Georgian student», the national character and mentality of Georgians, is particularly interesting.

The research showed us that involved in the historical discourse of school education in 1900-1910s, Georgian public figures, scientists and teachers educated in European and Russian Universities were interested in establishing various educational theories tested in Europe. Despite the abundance of theories and differences of opinion, the views of the participants of the discourse were focused on the national issue, the path of Georgian school education, the national character and mentality of Georgians were taken into account. According to our observation, the school education discourse started at the beginning of the 20th century found a conceptual reflection in the educational policy of the Democratic Republic of Georgia, which put the issue of national school education on the agenda. It is significant that this influence is experienced by the discourse of school education even at the initial stage of establishment of totalitarianism.

ჰიროტაკე მაედა

(იაპონია, ტოკიო)

ქართული სახელმწიფოებრიობა და იმპერიათა ეპოქა. მარტყოფის ბრძოლის მეოთხასე წლისთავისთვის

საქართველოს ისტორია ნაწილია მსოფლიო ისტორიისა - იმ დიდი გეოპოლიტიკური სცენისა, რომელიც სკანდინავიის ნახევარკუნძულიდან ინდოეთის ოკეანემდე იყო გადაჭიმული და რომელშიც რომის ან სპარსეთის იმპერიების მსგავსი უზარმაზარი პოლიტიკური სუბიექტები ოპერირებდნენ. სრულიად ევრაზიის (ან გნებავთ, განცალკევებით - ევროპისა და აზიის) ისტორიის შესწავლას უამრავი კვლევა ეძღვნება. მაგრამ მსოფლიო ისტორიაში ხშირად იგნორირებულია საქართველოს ისტორია მისი ერთობ მნიშვნელოვანი როლითურთ, განსაკუთრებით შუა საუკუნეებსა და ახალ ეპოქაში. 1625 წლის მარტში მომხდარმა მარტყოფის ბრძოლამ არა მარტო ახლო აღმოსავლეთისა და ცენტრალური აზიის პოლიტიკურ ვითარებაზე იქონია გავლენა, არამედ ქართველთა ეთნოსისა და კავკასიელი ერების „პროტოეროვნული“ იდენტობის ფორმირებაშიც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა. ამ მოვლენის გასაგებად და შესაფასებლად, მე დავეყრდნობი ერთ ნაკლებად ცნობილ ირანულ ქრონიკას, რომლის თარგმნაც ამჟამად მიმდინარეობს.

აღნიშნული წყაროს მიხედვით, შაჰ აბას I-ის განზრახვა აღმოსავლეთი საქართველოს მოსახლეობის დედაბუდიანად აყრა და გადასახლება იყო. ჯულფასა და მის შემოგარენში მცხოვრები სომხების ბედი მეტ-ნაკლებად ცნობილია, მაგრამ სეფიანები საქართველოს მიმართ ინტერესს ჯერ კიდევ თავიანთი იმპერიის დაფუძნებამდე იჩენდნენ. ჩემი ოცდაათწლიანი კვლევის განმავლობაში უკიდურესად თვალშისაცემი იყო ჩემთვის ქართველი თავად-აზნაურების მძიმე მდგომარეობა თუ რომელი იმპერიის სასარგებლოდ გაეკეთებინათ არჩევანი. გიორგი სააკაძის ცხოვრება, რომელმაც წამოიწყო, დაგეგმა და სისრულეში მოიყვანა ამბოხი, ერთგვარად აირეკლავს იმჟამინდელი საქართველოს ისტორიულ დინამიკას, რისი გათვალისწინებაც აუცილებელია მსოფლიო ისტორიის სრული სურათის დასანახად. სააკაძის ფაქტორი სხვა კუთხით გვანახებს არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ ახლო აღმოსავლეთისა და ცენტრალური ევრაზიის ისტორიის გარკვეულ ასპექტებს. მოვლენებისა და პიროვნებების მასშტაბური ანალიზი თუ შეგვადლებინებს სრულად გავიაზროთ რა მოხდა მარტყოფში 1625 წლის მარტში და რა გავლენა იქონია მან მსოფლიო ისტორიაზე, რაც ესოდენ მწირადაა შესწავლილი.

Hirotake Maeda

(Japan, Tokyo)

**Georgian Statehood and the Age of Empires Towards the 400 anniversaries
of the Battle of Martqopi**

Georgian history is including the world history, those of great political entities such as Roman empire to Persian empire, those of large-scale geopolitical areas such as Scandinavian to Indian Ocean. Thus is designated to contribute to the research on the history of the whole Eurasia or Asia and Europe. But the world history is not including Georgian history and Georgian history is sometimes separated in their own values, especially that of medieval and modern ages. The Battle of Martqopi happened in March 1625 possesses not only international meaning influencing the Middle Eastern and Central Asian politics but also contributing to formulate the proto-“national identity” or early modern ethnos of Georgia and the Caucasus peoples. To understand and evaluate this phenomenon, I utilize the description of rather unknown Persian chronicle whose translation is on the way.

According to this source, Shah ‘Abbas I had an intention of wholesome transplantation of population of Eastern Georgia. The fate of Armenian people in Julfa and surrounding areas is rather well-known but the Safavid interest towards Georgia started even before the establishment of the Safavid empire. As I conduct research for mostly 30 years, Georgian landed nobility always forced to make difficult choices among empires. The life of Giorgi Saakadze, who initiated, planed, and executed the revolt, symbolized the dynamics of Georgian history of the time thus should be recognized in inter-national history. His presence contradicts and escape the theoretical understandings not only views of Georgian history but of Middle Eastern and Central Eurasian history. Only large-scale comparison of the event, phenomena and personality would make it possible to understand what happened in Matqopi in the march of 1625 and its impact on the world history that has been scarcely conducted.

ქეთევან მამასახლისი
(საქართველო, თბილისი)

**წმ. თეოდორე სტუდიელი და შუა საუკუნეების მწიგნობრული
მემკვიდრეობა**

შუა საუკუნეების მწიგნობრული კვლევებში განსაკუთრებული ადგილი უკავია წმ. თეოდორე სტუდიელს (759-826). მის სახელს უკავშირდება ბიზანტიურ საეკლესიო პრაქტიკაში ახალი მონასტრული ცხოვრების წესის დამკვიდრება, რაც კონსტანტინეპოლურ ტრადიციას ასახავს და განსხვავდება ძველი აღმოსავლურ-ქრისტიანული, იერუსალიმური წესისაგან. ამავე დროს, წმ. თეოდორე სტუდიელი არის ხატმებრძოლობის ერესის წინააღმდეგ გამართული კამპანიის მტკიცე დამცველიც.

წმინდანის მღელვარე ცხოვრებას დაემთხვა არაბთა ძალმომრეობაც. კონსტანტინეპოლის მახლობლად, სტუდიელთა მონასტერში, იძულებით გადასულმა წმ. თეოდორემ თავის ბიძასთან, პლატონთან, ერთად შექმნა ტიპიკონი, რომლის მიზანი იყო ბასილი დიდის წეს-განგების აღდგენა. ივარაუდება, რომ საქართველოში მისი შემოტანა წმ. გრიგოლ ხანძთელის სახელს უკავშირდება.

თეოდორე სტუდიელი არის ავტორი ტრიოდის ციკლის ჰიმნოგრაფიული კორპუსისა. მისი ჰიმნოგრაფიული თხზულებების ძველი ქართული თარგმანები პირველად დასტურდება X საუკუნის ქართულ ჰიმნოგრაფიულ კრებულში „იადგარი“. ქართულ ენაზე შემოგვრჩა წმ. თეოდორე სტუდიელის შესხმა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისა და იოანე ნათლისმცემლის თავის კვეთის მიმართ. მისი შემოქმედებიდან განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ ასკეტიკურ-მისტიკური ხასიათის კრებული „სწავლანი“, რომელიც მოიცავს ორ ვრცელ თხზულებას: დიდმარხვისა და ზატიკის (აღვსების) ქადაგებებს. იგი ქართულ ენაზე გადმოიღო წმ. გიორგი მთაწმინდელმა (XI ს.). „სწავლანი“ ქართულ სინამდვილეში „სტოდიერის“ სახელით დამკვიდრდა. აღნიშნული ნაშრომი ყურადღებას იპყრობს როგორც ტექსტოლოგიური და ისტორიულ-ფილოლოგიური, ისე ქრისტოლოგიური თვალსაზრისით. ის დაცულია ოცამდე ხელნაწერში: A 500 (XI), A 388 (XII-XIII), A 1347 (XII), A 148 (XII-XIII), A 1342 (XVI) და სხვ. ხელნაწერთა უმრავლეს ნაწილში დიდმარხვის საკითხავები დიდ ოთხშაბათამდეა წარმოდგენილი, მოგვიანო ხანის სამ ნუსხაში: A 431, A 1342, Q 636 (XVI-XVIII) კი - ზოზობის კვირის ჩათვლით. როგორც ჩანს, ექვსი ქადაგება ამ ნუსხებში მოგვიანებით დაამატეს. როგორც მსგავსი ტიპის სხვა კრებულები, „სწავლანიც“ ყოფით ნიადაგზე წარმოიშვა და მიემართება სტუდიელთა მონასტრის სამშოს. მასში დიდმარხვის თითოეული დღის შესაბამისად განხილულია სხვადასხვა საკითხი: სიკვდილის გახსენება, სინანული და სხვ.

ზატიკის ქადაგებები სრულადაა დაცული K 52 ნუსხაში (XIV-XV). იგი შეიცავს ყველიერის კვირიაკიდან დიდ ოთხშაბათამდე ქადაგებებს, თეოდორე სტუდიელის ანდერძს, მისსავე „ზედაწერილს“ და ნავკრატოს მონაზვნის ეპისტოლეს თეოდორეს გარდაცვალებაზე. ადრინდელ ნუსხებში ანდერძი, „ზედაწერილი“ და ეპისტოლე მოთავსებულია დასაწყისში, მოგვიანო ნუსხებში კი - ბოლოს. ზატიკის ქადაგებებიც ზოგადსაკაცობრიო იდეალებთან ერთად (საშინელი სამსჯავრო, ამაღლება, სულიწმიდის გარდამოსვლა...) ეხმაურება იმ პერიოდის პრობლემას - წმინდა ხატების თაყვანისცემას. თეოდორე სტუდიელის ლიტერატურულმა მემკვიდრეობამ ღრმა კვალი დატოვა შუა საუკუნეების საქართველოს მონასტრულ ცხოვრებაზე. იგი ზეპირი თუ წერილობითი გზით გავრცელდა ქართულ სინამდვილეში.

Ketevan Mamasakhlisi

(Georgia, Tbilisi)

St. Theodor the Studite and the Legacy of the Medieval Scribe

St. Theodore the Studite (759-826) holds a profound place in medieval research. He is credited for founding new monastic rules in the Byzantine Church practice, which reflects the Constantinopolitan tradition and differs from the old Eastern-Christian, Jerusalemite rule. In addition, St. Theodore the Studite was a zealous opponent of the Iconoclasm heresy.

Numerous works of medieval art were destroyed during the Iconoclasm, whose followers particularly imperiled monastics.

The saint's tempestuous life coincided with the period of Arab raids. St. Theodore was forced to relocate to Stoudios Monastery, where he composed a typikon with his uncle Platon intending to restore the Rule of St. Basil the Great. The introduction of Basil's rule in Georgia is attributed to Grigol Khandzteli.

St. Theodore the Studite authored a hymnographic corpus for the Triodion. The first known Georgian translations of his hymnographic works are found in the 10th-century Georgian hymnographic collection called Iadgari (Tropologion). Two of his hymns, praises of the Most Holy Theotokos and the Beheading of Saint John the Baptist have survived in the Georgian language. Amongst his oeuvres, *The Teachings*, the collection of ascetic-mystic works, is particularly noteworthy and comprises two extensive works: sermons for the Great Lent and Zatikhi (the Resurrection). It was rendered into Georgian by Giorgi the Athonite (the 11th century). In Georgian reality, *The Teachings* became known by the name of *Stodieri*. This work is urgent textological, linguistic, historical, philological and Christological aspects. *The Teachings* is preserved in approximately twenty manuscripts: A 500 (XI), A 388 (XII-XIII), A 1347 (XII), A 148 (XII-XIII), A 1342 (XVI), etc.

The vast majority of manuscripts present Lenten readings up to the Holy Wednesday. Three manuscripts (A 431, A 1342, Q 636) with later dates (the 16th-18th centuries) include readings up to the Palm Sunday. Six sermons seem to have been added later. Like similar collections, The Teachings designated for the brotherhood of Studios Monastery stemmed from daily routine. In it, are discussed various matters in compliance with each day of Lent: remembrance of death, repentance, etc.

The Zatiki sermons are fully preserved in Manuscript K52 (the 14th-15th centuries). It contains sermons from the Cheesefare Sunday through Holy Wednesday, St. Theodore's will, his inscription, and an epistle of a nun on the saint's death. In earlier manuscripts, the latter two are placed at the beginning, while they are found at the end of later manuscripts. Alongside the shared ideals of humankind (the Judgment Day, the Ascension of Christ, the Pentecost), the Easter sermons resonate with problems of the day, the veneration of holy icons. The literary legacy of St. Theodore the Studite deeply impacted the monastic life of Medieval Georgia and spread orally or in longhand in Georgian reality.

ქეთევან მანია

(საქართველო, თბილისი)

კულტურული იდენტობა საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში ქართული ბეჭდური მედიის მიხედვით

კულტურა იდენტობის გამოკვეთილი მახასიათებელია. ამიტომაც, პოლიტიკურ ფრონტზე დამარცხებულმა ქართულმა საზოგადოებამ სასიცოცხლო საკითხად აქცია კულტურული ფრონტის გაძლიერება. შესაბამისად, ქართული კულტურა (მწერლობა, თეატრი, ისტორიული მეხსიერება, ტრადიცია) გახდა საბჭოთა ხელისუფლების სამიზნე და განსაკუთრებული ყურადღება გადაიტანა კულტურის მახასიათებლების იდეოლოგიზებაზე, შეურიგებელი ბრძოლა გამოუცხადა საბჭოთა კულტურის დანერგვის პროცესში შემოპარულ ნაციონალიზმს. ეს ფაქტი თავისთავად აისახა ქართულ ბეჭდურ მედიაში.

ნაშრომში წარმოჩენილი იქნება თუ რა გზას გადის საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში ქართული კულტურის ელემენტები გადარჩენისათვის, თუ როგორ ცდილობდნენ კომუნისტი იდეოლოგები ძველი, ტრადიციული კულტურის დაგმობას და ახალი პროლეტარული კულტურის დანერგვას. საამისოდ საბჭოთა ხელისუფლებამ მთელი რიგი კონკრეტული ღონისძიებები დასახა: დაიწყო წერა-კითხვის უცოდინრობის აღმოფხვრაზე და პოლიტგანათლების ამღლებაზე ზრუნვა, სათანადო ყურადღება მიექცა მასწავლებლების გადამზადებას (მასწავლებლების მოსამზადებლად გაიხსნა

პარტიული სკოლები, რათა გადამზადებულ მასწავლებლებს სათანადო იდეოლოგიური პროპაგანდა-სწავლება გაეწიათ მთლიანად საქართველოს მასშტაბით) და სახელმძღვანელოების იდეურ-პედაგოგიურ შინაარსს. ასევე განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა ბეჭდურ მედიას. აქცენტები გაკეთდა ერთი მხრივ, პრესის შინაარსის იდეოლოგიზების თვალსაზრისით, რათა პრესას მშრომელების იდეური მომზადება ეტვირთა, მეორე მხრივ, გაზეთების ტირაჟის გაზრდაზე, იმდენად, რომ თითოეულ წერა-კითხვის მცოდნე მშრომელს მისცემოდა შესაძლებლობა გაცნობოდა ცენტრალური კომიტეტის ორგანოს. ამასთან, დასმულ იქნა გაზეთების გავრცელების საკითხიც კომუნისტური იდეოლოგიის სათანადო ცირკულაციის მოსახდენად ფართო მასებში.

საბჭოთა ხელისუფლებამ შეურიგებელი ბრძოლა გამოუცხადა ქართულ ინტელიგენციას, როგორც კულტურული ფრონტის ინიციატორს, რომლებიც ეროვნულ მიმართულებას აძლევდნენ მწერლობას თუ თეატრს. მწერლობა და თეატრი საგანგებო შეტევის ობიექტად გახდა. კომუნისტი იდეოლოგები მიუღებლად მიჩნევდნენ მწერლობაში დანერგილ მიმართულებას სიმბოლიზმს, ამის მიზეზად ასახელებდნენ ამორალურ ესთეტიზმს, რაც მათი აზრით ახშობდა რევოლუციურ სულისკვეთებას. ასევე საფრთხედ, ჩუმად შემოპარულ ნაციონალიზმად ესახებოდათ ქართული თეატრის მიერ აღებული გეზი – ისტორიულ მასალაზე აგებული დრამატიული ნაწარმოებების სცენაზე გამოტანა. საბჭოთა ხელისუფლებამ მთავარ ამოცანად გამოაცხადა ქართულ ტრადიციულ კულტურაში პროლეტარული იდეოლოგიის დანერგვა და ერთიანი საბჭოთა კულტურის შექმნა.

Ketevan Mania

(Georgia, Tbilisi)

Cultural identity in the first years of the Soviet Rule according to the Georgian print media

Culture is a distinctive feature of the identity. That is why Georgian society, defeated on the political front, made strengthening the cultural front a vital issue. Consequently, Georgian culture (writing, theater, historical memory, tradition) has become the target of the Soviet government and paid special attention to the ideologising of cultural characteristics, declaring an irreconcilable fight against the nationalism, that crept into the process of introducing Soviet culture. This fact was reflected in the Georgian print media.

The work will present the path taken by the elements of the Georgian culture in the first years of the Soviet rule to survive, how communist ideologists tried to condemn the old, traditional culture and introduce a new proletarian culture. For this reason, the Soviet government set a number of specific measures: it began to take care of the elimination of illiteracy and the improvement of political education, proper attention was

paid to the retraining of teachers (Soviet-Party schools were opened for the training of teachers, so that the retrained teachers could provide appropriate ideological propaganda and training throughout Georgia) and the ideological-pedagogical content of textbooks. Special attention was also paid to the print media. Emphasis was placed, on the one hand, on ideologising the content of the press, so that the press was responsible for the ideological training of the workers, and on the other hand, on increasing the circulation of newspapers to such an extent that every literate worker would have the opportunity to familiarize himself with the body of the Central Committee. In addition, the issue of the distribution of newspapers, was also raised for proper circulation of the communist ideology among the masses.

The Soviet authorities declared an irreconcilable struggle against the Georgian intelligentsia as the initiators of the cultural front, who gave national direction to writing and theater. Writing and theater became the object of extraordinary attack. Communist ideologists considered the direction of symbolism introduced in writing unacceptable, citing immoral aestheticism as the reason, which in their opinion, stifled the revolutionary spirit. The path taken by the Georgian theater - putting on the stage of dramatic works, based on historical material - was also considered as a threat, a silently sneaking nationalism. The Soviet government announced the introduction of proletarian ideology in traditional Georgian culture and the creation of a unified Soviet culture as the essential mission.

მარიამ მარჯანიშვილი

(საქართველო, ქუთაისი)

ტრავმული ცნობიერება გიორგი კერესელიძის ეპისტოლეებში

ყველა დროსა და ეპოქაში არქივებსა თუ მუზეუმებში დაცული ბევრი ტაბუდადებული წერილობითი მასალა მუდამ უცდიდა შესაფერის დროსა და გარემოებას, რათა მომხდარიყო მათი შესწავლა-საჯაროობა. მათს რიგს მიეკუთვნება XX საუკუნის ქართულ პოლიტიკურ ემიგრანტთა მოღვაწეობის შესახებ ისტორიული ხასიათის წყაროები და პირადი წერილები. ამ განასერში წარმოვადგენთ ცნობილი პოლიტიკური ემიგრანტის, გიორგი კერესელიძის, დღემდე უცნობ პირადს წერილებს, რომლებსაც ავტორი 1956 წლიდან თბილისში უგზავნიდა დას – ელენე გლურჯიძეს: „შენი სიტყვები, კვლავ მიბრუნებენ ბავშვობისას განცდილ გრძნობებსა და სურათებს. რამდენი ტკბილი და რამდენი მწარე მოგონებანი აღსდგებიან ხოლმე ჩემ თვალთა წინაშე და ჩემი გულის სიღრმეში. ხო, ჩემო ელენე, 13 აპრილს შესრულდება 51 წელი, რაც მე უცხოეთში დავეხეტები ქვეყნიდან ქვეყანაში. მაგრამ განა უკეთესთა უკეთესი ქვეყანა სამშობლოს ადგილს დაიჭერს?!...“

მწერ, თბილისის ველარ იცნობო. და განა, საერთოდ, საქართველოს კიდევ ვიცნობ, ღმერთმა რომ მისი ნახვა მაღირსოს?! ფიზიკურად შეიძლება ესა თუ ის კუნჭული კიდევ მეცნობოს, მაგრამ მორალურად? ე.ი ნათესავ-მეგობრები და საერთოდ მთელი ერი და მე, 51 წლის დამორების შემდგომ კიდევ ვიცნობთ ერთი-მეორეს?! “.

მიუხედავად ნახევარ საუკუნეზე მეტის გასვლისა, გიორგი კერესელიძე, როგორც ყველა ემიგრანტი, ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად მაინც ღრმა ფესვებით იყო დაკავშირებული სამშობლოსთან. ბუნებრივია, რომ მათს ყოფასაც თან სდევდა სევდა, ტკივილი და მონატრება: „მომაგონდება ხოლმე გორი, სადაც შენ, ლეო, ვახტანგი და მე დავიბადენით. მახსოვს ის სახლი, გორში. მაგონდება ხშირად ჩვენი აღმზრდელი აკვანი, გადახობილი, ღარიბი, ჭუჭყიანი ახრისი და ვერ აღვიწერ რამდენ პოეზიასა ვპოულობ მასში“.

ცნობილი „დუშეთის საქმის“ გამო 1906 წელს ძმები ლეო და გიორგი კერესელიძეები, მათი დეიდაშვილი ნესტორ მაღალაშვილი მოსალოდნელი დაჭერის შიშით შვეიცარიაში გაიხიზნენ. რუსეთის მთავრობამ მათს კვალს მალე მიაგნო და შვეიცარიის მთავრობისაგან მოითხოვა სისხლის სამართლის დამნაშავეთა გადმოცემა. შვეიცარიის მთავრობამ ისინი დააპატიმრა, რომელთა საქმეს სასამართლოზე მოწვეულმა საერთაშორისო სამართლის ბელგიელმა მეცნიერმა ერნესტ ნისსმა შემდეგი მსჯავრი დასდო: „რუსეთი მოტყუებით დადებული და დამტკიცებული 1783 წლის ხელშეკრულების დარღვევით გაბატონდა საქართველოში. მისი ბატონობა უკანონოა და წინააღმდეგომი საერთაშორისო სამართლისა“.

საერთაშორისო სამართლის ძალით გათავისუფლებული ძმები კერესელიძეები ჟენევაში დამკვიდრდნენ. უფროსმა ძმამ, ლეო კერესელიძემ, ჟენევის უნივერსიტეტი დაამთავრა და მეცნიერ-იურისტი გახდა, ხოლო გიორგი ქიმიის ფაკულტეტზე სწავლობდა. ჟენევაში ძმებმა კერესელიძეებმა, პეტრე სურგულაძესთან ერთად, „სეპარატისტთა ჯგუფი“ დაარსეს და გამოსცეს ჟურნალი „თავისუფალი საქართველო“, რომელსაც პეტრე სურგულაძე რედაქტორობდა. ჟურნალთან თანამშრომლობდნენ: ლეო და გიორგი კერესელიძეები, მიხაკო წერეთელი, გიორგი მაჩაბელი და ნესტორ მაღალაშვილი. პაპიროსის ქაღალდზე დაბეჭდილი ყოველთვიური ჟურნალი 24-გვერდიანი იყო, რომლის 4 ნომერი 1913-14 წლებში გამოვიდა.

ამ ჯგუფმა და მისმა ჟურნალმა მოამზადა ქართული აზრი მომავალ დიდ საქმეთა გასაგებად. „სეპარატისტთა ჯგუფი“ 1914 წელს პირველი მსოფლიო ომის დაწყებისთანავე „საქართველოს განმათავისუფლებელ კომიტეტად“ გადააკეთეს.

კომიტეტის წევრებთან ერთად გიორგი კერესელიძე ხან სტამბოლში, ხან ლაზისტანში, ბოლოს ბერლინში მუშაობდა. 1916 წელს ბერლინში „საქართველოს განმათავისუფლებელმა კომიტეტმა“ დაარსა „ქართული

გაზეთი“, რომელსაც 1917-18 წლებში გიორგი კერესელიძე რედაქტორობდა. იგი ამ წლებში ბერლინში დამოუკიდებელი საქართველოს საელჩოში მუშაობდა და სამშობლოში აღარ დაბრუნებულა, ხოლო მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ აქტიურ პარტიულ საქმიანობას ჩამოშორებული, საბოლოოდ, საფრანგეთში დამკვიდრდა და ლიტერატურული მოღვაწეობა გააგრძელა.

„ჩემო ელენე, უკვე დიდი ხანია, რაც ფიზიკური ტკივილითა ვგრძნობ სურვილს ჩემი სამშობლოს ნახვისა. თითქოს მთელი ჩემი სხეული მეუბნებოდეს: შენი ძვლები შენს ქვეყანას ეკუთვნიან – „იქა ხარ დაბადებული და იქვე უნდა ჩახვიდე საფლავსა...“

... ეჰ, რა საშინელი სურვილი მაქვს ჩემი ქვეყნის ნახვისა!“

შიძელეზა თამამად ითქვას, რომ გიორგი კერესელიძის წერილები როგორც შინაარსით, ასევე თავისი უნიკალური დოკუმენტური მასალებით ქართული ემიგრანტული ლიტერატურის ეპისტოლური მემკვიდრეობის საუკეთესო ნიმუშებია.

Mariam Marjanishvili

(Georgia, Kutaisi)

The emigrant's portrait in epistles

In the early XX century, Giorgi Machabeli, Mikhako Tsereteli, brothers Leo and Giorgi Kereselidze played a certain role in presenting Georgia, which was occupied by Russia, to Europeans.

Brothers Kereselidze established a “Group of separatists” and “Liberation Committee of Georgia”, later they established “White Giorgi”; these were active party organizations, which did their best to liberate Georgia from Russia.

After the Second World War, Leo Kereselidze was killed during the bombing of Berlin, which made Giorgi Kereselidze abandon political activity and he fully dedicated himself to literature.

Since 1956, in his letters addressed to his sister, Elelne Glurjidze, who lived in Tbilisi, Giorgi Kereselidze expressed his ideas and opinions about culture, art and writing, which contributes to the Georgian emigrational literature.

ნუგზარ მგელაძე

(საქართველო, თბილისი)

ურთიერთდახმარების ტრადიციული ფორმები ტაოსა და კლარჯეთში

ტაო და კლარჯეთი მდინარე ჭოროხის აუზში საქართველოს ყოფილი ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მხარეებია, ტაო-კლარჯეთში არაერთი სოციო-კულტურული და სამეურნეო ტრადიციული ინსტიტუტი დასტურდება, რომელთა შორის ყურადღებას ურთიერთდახმარების ფორმები იმსახურებს.

ტაო-კლარჯეთის მოსახლეობა მიწათმოქმედებასთან ერთად მესაქონლეობასაც მისდევდა. ამიტომ, ურთიერთდახმარებას მესაქონლეობის სფეროშიც ჰქონდა ადგილი. მეზობლები, უმეტესად განაყოფები – ერთი ფუძიდან განაწილებული სახლეულები ერთმანეთს შეუამხანაგდებოდნენ, რასაც **შეფერ(ლ)ებული** ერქვა. თუ იაილებზე მონათესავე ოჯახებს ქოხები ერთმანეთის მახლობლად ჰქონდათ, მაშინ ერთმანეთს მორიგეობით ეხმარებოდნენ.

ტაოსა და კლარჯეთის ტრადიციული დასახლების – უბნის, სოფლისა და თემის სამეურნეო ყოფაში ურთიერთდახმარებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. ჯგუფური შრომითი დახმარებიდან, მაგალითად, კლარჯებში ნადი უნდა გამოიყოს. **ნადი** უმეტესად მიწის სამუშაოების – თოხნის, სადაც ზოგჯერ ორმოცი ადამიანიც კი მონაწილეობდა, ჰურის მოჭრის, სიმინდის დარჩევის და სახლის მშენებლობის დროს დგებოდა. დახმარებას კლარჯები „შველა’საც“ ეძახდნენ, ტაოში კი ნადს **მეშველი** ეწოდება. ის ოჯახი, რომელიც ნადს იწვევდა, ვალდებული იყო ნადის წევრებს სადილით გამასპინძლებოდა.

ტაო-კლარჯულ ტრადიციულ სამეურნეო ყოფაში არამარტო მამაკაცთა, არამედ ქალთა ნადური გაერთიანებებიც არსებობდა. ქალთა ჯგუფურ შრომით ორგანიზაციას ადგილი ჰქონდა სამიწათმოქმედო სამუშაოების შესრულების პერიოდში, ვთქვათ კლარჯეთში, მიწის თოხნის, სიმინდის აღების დროს, ცხვრის ბეწვის დამუშავებისა და, განსაკუთრებით საფეიქრო საქმიანობისას: რთვა-ქსოვისას. მატყლის ჩეჩვის დროს ნადს – **საჩეჩველში მეშველი**, ხოლო მატყლის რთვისას – **დართვაში მეშველი** ეწოდებოდა. ღამით ჩეჩვასა და რთვაში გაწაფული ქალები ამა თუ იმ სახლში შეიკრიბებოდნენ და ერთობლივად შრომობდნენ, მეორე ღამით – სხვა მეზობელთან დასაქმდებოდნენ. ნადი ღამით იმიტომ ეწყობოდა, რომ ქალი საკუთარ სახლში დღისით საოჯახო საქმეებით იყო დაკავებული.

ტაო-კლარჯეთში **ნადი**, ისე როგორც მეშველი, უსასყიდლო, მაგრამ სანაცვლო დახმარება იყო. რადგან მძიმე სამუშაოების შესასრულებლად ინდივიდუალური ძალისხმევა საკმარისი არ იყო, ამიტომ ოჯახები ჯგუფის თანადგომას საჭიროებდა. შრომის თანაბარი შრომით ანაზღაურებას ტაოში **მოფელება (მოფელობა)** ეწოდებოდა.

Nugzar Mgeladze

(Georgia, Tbilisi)

Traditional forms of mutual assistance in Tao and Klarjeti

Tao and Klarjeti are the former historical-ethnographic parts of Georgia, in the basin of the river Chorokhi. In Tao-Klarjeti, there have been confirmed several socio-cultural and economic traditional institutions and among them worth paying attention the form of mutual assistance.

The population of Tao-Klarjeti was followed by farming and cattle breeding as well. Thus, mutual assistance took place even in the field of cattle breeding. Neighbors, mostly divisions – households distributed from one base would become friends with each other, and they were called as „Sheper(1)ebuli”. If relative families’ houses were close to each other in the mountains, they were helping each other in turns.

Mutual assistance took an important role in the daily life of traditional settlements – district, village, and community in Tao Klarjeti. Among the group assistance, for instance, in Klarjeti, we should emphasize „Nadi” – a group of people who were helping each other. Mostly Nadi was created to help and be involved in land work – hoeing, harvesting the bread, residuing the corn and building the house. Nadi might include up to 40 people. This kind of assistance was called „Shvela” by Klarji people, and Nadi was called „Meshveli” by Tao people. The family, who was inviting „Nadi”, was responsible for hosting them by a dinner.

There had been existed Nadi in the economic tradition of Tao-Klarjeti, where not only man, but women were involved. Nadi completed with women participated in the period of land work, for instance in Klarjeti, hoeing, harvesting corn and processing sheep wool, crafting in particular: needle work, while carding wool – helper in carding („Sachechvelshi Meshveli”) spinning the wool – helper in spinning („Dartvashi Meshveli”) was called. Women, who were good at spinning and carding were working at night, since they had housework at daytime. Women were gathering and working together, one night they worked at one neighbour’s house, the other night at another neighbor’s house, and so on, thus Nady started at nighttime.

In Tao Klarjeti, „Nadi” and „Meshveli” as well, were conducted as free of charge or voluntary work, but it was supposed to assist the support and provide with the help for them. As individual work was not enough for land work, families needed to be assisted by others. The work paid by the equal work was called „Mopeleba” („Mopeloba”) in Tao-Klarjeti.

ლია მელიქიშვილი

(საქართველო, თბილისი)

სიტუაციური მოდელების როლი საზოგადოებრივ ცნობიერებაში

ზოგადად, სიტუაციური მოდელების შესაქმნელად ადამიანები ე.წ. „სიტუაციურ სქემებს“ იყენებენ. ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანები მუდმივად ქმნიან მოდელებს და ეს პროცესი არ არის თვითნებური და არ არის ძლიერ დამოკიდებული კონტექსტზე. ასეთ მოდელებს ლიტერატურაში „სოციალური სცენარების სქემებს“ უწოდებენ. როგორც წესი, გამოცდილებაზე დაყრდნობით, ადამიანებს უყალიბდებათ მეტნაკლებად სტაბილური კატეგორიები, რის საფუძველზეც იქმნება „სიტუაციური მოდელი“. ეს არის სიტუაციის, სოციალური გარემოს გადამუმავების მოდელები, რომელებიც უზრუნველყოფენ შემდგომში ინფორმაციის გადამუმავების ეფექტურ სტრატეგიებს და სხვადასხვა სიტუაციებს ძირითადად ერთი და იგივე საშუალებით (რესურსით) ანალიზებენ. ამის გამო, ხშირად, ეს სტრატეგია არარელევანტურია მოცემული სიტუაციისათვის. ამგვარად, სქემატური „კარკასი“ სიტუაციის მეტნაკლებად ინვარიანტულია, თუმცა, ზოგიერთი სიტუაციისათვის არა ყველა კატეგორია და არა ყოველთვის რელევანტური აღმოჩნდება. ეს შეიძლება იყოს ცრუ ბრალდება, ბოროტი - მზაკვრული ცილისწამება. ამის საუკეთესო მაგალითია - მოვლენები დღეს საქართველოში „არა რუსულ კანონს“ და გუშინ - „სისხლის ცილისწამება“ ანუ რიტუალური მკვლელობის ლეგენდა: ანტისემიტიზმი პროექციული ინვერსიის პრიზმაში. და ხვალ?!...

Lia Melikishvili

(Georgia, Tbilisi)

The significance of situational models in public consciousness

In general, situational models are created using so-called "situational schemas." This means that people are continually creating models, which is not random and does not depend heavily on circumstance. The term "social scenario schemas" is used in the literature to describe these models. People generally form solid categories depending on their experiences, from which a "situational model" is developed. These are situational models that give appropriate information processing techniques and analysis diverse circumstances with the same resources. Consequently, this method is frequently inappropriate for the current scenario. It is constant, however not all categories will be applicable in some cases. It could be a false charge or an insidious slander. The clearest example of this is yesterday's - "non-Russian law" events in Georgia, also known as the mythology of ritual murder: Antisemitic via the lens of projected inversion. And tomorrow?!...

ვიაჩასლაუ მენკოუსკი

(ბელარუსი, მინსკი)

დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიული მეხსიერების პოლიტიკის ფორმირება: რეგიონალური ასპექტი

იდენტობის აგება და მეხსიერების პოლიტიკა.

დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიული პოლიტიკა რთული პროცესია, რომელიც დაკავშირებულია ეროვნული იდენტობის ჩამოყალიბებასთან და წარსულის პოლიტიკური მიზნებისთვის გამოყენებასთან. საქართველოს ისტორიულ პოლიტიკაში ხდება ფაქტების უბრალოდ წარმოდგენიდან საზოგადოებრივ აზრზე აქტიურ ზემოქმედებაზე გადასვლა.

რეგიონი, როგორც ისტორიული კონსტრუქცია.

ჩვენი განხილვის ობიექტია საქართველოს, როგორც სამხრეთ კავკასიის რეგიონის განუყოფელი ნაწილის, ისტორიული მეხსიერების პოლიტიკა. რეგიონები ფორმირდება ისტორიულად, მათი ფორმირება ეფუძნება როგორც „ბუნებრივ“ ბუნებრივ-გეოგრაფიულ ფაქტორებს, ასევე „ხელოვნურ“ პოლიტიკურ და ადმინისტრაციულ კომპონენტებს. შემოთავაზებულია „ისტორიული რეგიონის“ ცნების ინტერპრეტაცია, როგორც ტერიტორია, რომელიც გარკვეულ ისტორიულ დროს მოიცავდა გარკვეულ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, კულტურულ, ეთნოგრაფიულ, ენობრივ და მენტალურ სივრცეს. ადგილობრივი და მიმდებარე მოსახლეობის თვითშეგნებაში, ადგილობრივი და გარე მმართველობის ფორმირებების დისკურსებში ეს სივრცე ერთგვაროვან სტრუქტურად აღიქმებოდა.

ისტორიული პოლიტიკა, როგორც თანამედროვე სახელმწიფოებრიობის ჩამოყალიბების ფაქტორი სამხრეთ კავკასიის რეგიონში.

სამხრეთ კავკასიის ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოების ისტორიული პოლიტიკის ყველაზე მნიშვნელოვანი კომპონენტებია უძველესი ცივილიზაციების მდებარეობის საკითხები თანამედროვე ქვეყნების ტერიტორიაზე (ან ტერიტორია, რომელსაც ფლობდა მოცემული ერი წარსულში), ერის განვითარების უმაღლესი ისტორიული წერტილი („ოქროს ხანა“) და თანამედროვე სახელმწიფოებრიობის ჩამოყალიბების ისტორია. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, სავალდებულო ელემენტია რუსეთის იმპერიისა და საბჭოთა კავშირის ისტორიისადმი დამოუკიდებულების დადგენა.

დამოუკიდებულება ისტორიის საბჭოთა პერიოდისადმი, საბჭოთა წარსულისადმი.

„საბჭოთა წარსულის“ სურათი ყალიბდება ისტორიული მეხსიერების სხვადასხვა დონის კომპლექსურ სტრუქტურაში: როგორც ძალაუფლების დისკურსის მიერ წარმოქმნილი წარსულის აღწერების, იდეებისა და გამოსახულების ერთობლიობა; როგორც კოლექტიური ყოველდღიური იდეები

წარსულის შესახებ; როგორც ინდივიდუალური მეხსიერება, რომელიც აკავშირებს ინდივიდს სოციალურ ფენასთან.

„კავკასიური ნარატივების“ მნიშვნელობა.

თუ მსოფლიო ისტორიოგრაფიისთვის კოლონიალიზმის/მოდერნიზაციის საკითხების განხილვა მეცნიერული დისკუსიაა, მაშინ პოსტსაბჭოთა სივრცისთვის უფრო სავარაუდოა „მეხსიერების ომები“, რომლებშიც წინა პლანზე გამოდის იდეოლოგიური და პოლიტიკური მოტივები.

Viachaslau Menkouski

(Belarus, Minsk)

Formation of a policy of historical memory of independent Georgia: regional aspect

Construction of identity and politics of memory.

The historical politics of independent Georgia is a complex process associated with the formation of national identity and the use of the past for political purposes. In the historical politics of Georgia, there is a transition from simply presenting facts to actively influencing public opinion.

Region as a historical construct.

The object of our consideration is the policy of historical memory of Georgia, as an integral part of the South Caucasus region. Regions are formed historically, their formation is based both on “natural” natural-geographical factors and on “artificial” political and administrative components. It is proposed to interpret the concept of “historical region” as a territory that at a certain historical time covered a certain political, economic, cultural, ethnographic, linguistic and mental space. In the self-awareness of the local and surrounding population, the discourses of local and external government formations, this space was perceived as a homogeneous structure.

Historical politics as a factor in the formation of modern statehood in the South Caucasus region.

The most important components of the historical policy of the new independent states of the South Caucasus are the issues of the location of ancient civilizations on the territory of modern countries (or the territory that a given nation possessed in the past), the characteristics of the highest historical point in the development of the nation (“golden age”) and the history of the formation of modern statehood. In the latter case, a mandatory element is to determine the attitude to the history of the Russian Empire and the Soviet Union.

Attitude to the Soviet period of history, to the Soviet past.

The image of the “Soviet past” is formed in a complex structure of various levels of historical memory: as a set of descriptions, ideas and images of the past generated by power discourse; as collective everyday ideas about the past; as an individual memory that connects the individual with the social stratum.

The significance of “Caucasian narratives”.

If for world historiography the discussion of issues of colonialism/modernization is a scientific discussion, then for the post-Soviet space it is more likely to be “memory wars”, in which ideological and political motives come to the fore.

როინ მეტრეველი

(საქართველო, თბილისი)

კავკასია - უძველესი ცივილიზაციის კერა

კავკასია ყველა დროში იქცევდა ყურადღებას უნიკალური გეოპოლიტიკური, გეოკულტურული და ეკონომიკური მდგომარეობით.

XXI საუკუნის დასაწყისში, მსოფლიოში ახალი ტექნოლოგიური რეალიების პირობებში, მეტად აქტუალური ხდება კავკასიის რეგიონის როლი დასავლეთისა და აღმოსავლეთის დაახლოების პროცესში. ეს პროცესი მიზანმიმართულად დაიწყო უძველესი დროიდან, ჯერ კიდევ დიდი აზრემუმის გზის ეპოქიდან.

კავკასიური ცივილიზაცია თავისი ხასიათით ლოკალურია; ის შემთხვევაა, როცა ლოკალურობა უნივერსალიზმის ბუნებრივი შემადგენელი ნაწილია. კავკასიური სამყაროს მნიშვნელოვანი ნაწილის იდეოლოგიას ქრისტიანობა განსაზღვრავდა, მეორე ნაწილი ისლამის მიმდევარი იყო. როგორც ერთმა, ისე მეორე რელიგიამ დიდი როლი შეასრულა ცივილიზაციური პროცესების წარმართვაში.

კავკასიის სივრცეში შექმნილი ვითარება ართულებს რეგიონის ინტეგრაციის პროცესს. აქვე უნდა ვაღიაროთ, რომ კავკასია ისტორიულად ერთიანი რეგიონი იყო. კავკასიის ხალხების სოციალურ-ეკონომიკური კავშირები ქმნიდნენ ურთიერთდაკავშირებულ ერთიან რეგიონალურ ეკონომიკას და საერთო ღირებულებებს. ამ უკანასკნელში ჩვენ უპირატესად კავკასიის ხალხების კულტურას ვგულისხმობთ, უაღრესად ფასეულს, მნიშვნელოვანს. პოლიტიკური ვითარება, შესაძლოა, ძველდაც რთული იყო, მაგრამ კულტურული სივრცე ურთიერთმისაწვდომი და ერთმანეთთან დაახლოებული იყო. შესაბამისად, მენტალობაშიც გარკვეული სიახლოვე იყო.

კავკასიის საკმაოდ რთულსა და უაღრესად საინტერესო რეგიონს ევრაზიულ სივრცეში თავისი განსაკუთრებული ადგილი უკავია. ამოცანა ერთია

– საერთო გლობალიზაციურ პროცესებში არ უნდა დაიკარგოს კავკასიური ცივილიზაცია. გლობალიზაცია არ არის საფრთხე კულტურისათვის – იუნესკოში გაცხადებული ეს დებულება უნდა გავამართლოთ ჩვენ (საზოგადოებამ, ხელისუფლებამ) და ინტეგრაცია-გლობალიზაციის პროცესი კულტურული საუნჯეების გადარჩენისა და მათი მსოფლიო საგანძურში შეტანის ნიშნით წარიმართოს.

Roin Metreveli

(Tbilisi, Georgia)

Caucasus - the Center of Ancient Civilization

The Caucasus has constantly attracted attention as unique geopolitical, cultural and economic site. At the beginning of the 21st century, new global technological reality augmented role of the Caucasus in rapprochement between the West and the East. The process has been determined since back in the era of the Great Silk Road.

Caucasian civilization is usually characterized as local, yet this complexion has been an integral part of its universality. The ideology of a significant part of the Caucasian world was defined by Christianity, the other part was a follower of Islam. Both religions played a major role in civilizational development.

The present set of circumstances in the Caucasus complicates the regional process of integration. However, it has to be acknowledged that the Caucasus was historically a single entity. The social and economic ties between ethnic groups of the Caucasus have built regional economy with common values. The latter mostly implies Caucasian nations' cultural aspects, which is extremely valuable and important. The political circumstances might have been difficult in ancient times, but there was interactive and coherent cultural continuum. Likewise, the mindset was mutual.

A rather complex and highly interesting region of the Caucasus is a special part of Eurasia. Above all, the Caucasian civilization should not be absorbed in common process of globalization. Globalization is declared by UNESCO not to be a threat to culture, and this provision will have to be realized by the governments and general public. Integration should proceed in line with upkeep the cultural heritage and preserving it in global registry.

საბა მეტრეველი

(საქართველო, თბილისი)

ყოფიერების ტრაგიკული განცდა გოდერძი ჩოხელის შემოქმედებაში

გოდერძი ჩოხელი როგორც თავისი პიროვნული კონსტიტუციით, ხასიათით, ისე ნიჭითა და შემოქმედებით განდევილი იყო, მთას შეფარებული მარტოსული. ის შინაგანი კონფლიქტი, რომელიც ცხოვრებასთან ჰქონდა, ბევრ რამეს განაპირობებდა. ერთ ლექსში თითქოს თავად ახსნა ამ წინააღმდეგობის არსი: „მე წამოვედი სხვა სამყაროდან, მოვედი სხვა სამყაროში“. ეს „სხვა“ უცხო აღმოჩნდა მისთვის. რა თქმა უნდა, ცხოვრება, თავისი მგლური წესებით, მოითხოვდა ადაპტაციას, კომპრომისს, მაგრამ მან ვერ შეძლო, გოდერძი ჩოხელი მოერგო თავის თარგზე. გამუდმებულ და მწვავე დაპირისპირებაში ხან ერთი იმარჯვებდა, ხან – მეორე. საბოლოოდ, გ. ჩოხელმა ხელოვნებას შეაფარა თავი და შემოქმედებითი პროცესი აქცია ისეთ ასპარეზად, რომლითაც სძლია უსულო და უღმერთო თანადროულობას და საკუთარი კანონი დაუდო მას. აქედან დაიწყო რეალობის, ზოგადად, ცხოვრების ტრაგიკული განცდა, რომელმაც მოიტანა სიკვდილ-სიცოცხლის ზღვარზე დაბადებული ჩოხელის ესთეტიკა და სევდის ცრემლი.

გ. ჩოხელის მიმართება სამყაროსთან ქრისტიანული აზროვნების მოდეულს წარმოადგენს – წარმავალ წუთისოფელში ეზიარო წარუვალს. ამ ინტენციით დაიწყო მან ახალი ემოციური სინამდვილის შეთხზვა და შექმნა. მის შემოქმედებაში ადამიანები პირობითად ორ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: სიკეთით აღსავსენი და მგლობით დაღდასმულნი. ამ თვალსაზრისით, თავად მწერლის პოზიციაც აშკარაა და არ საჭიროებს განსაკუთრებულ კვლევას. ბუნებრივად ჟღერს მისი რიტორიკული შეკითხვაც: „რად ახვევია ჩემს არსებას ეს საწუთრო, ნისლივით მღვრიე?!“.

შეუჩერებელი პროცესი ადამიანთა მგლობისა ააშკარავებს და ამწვავენს იმის განცდას, რომ დაიწყო სიკეთის დრამა, დადგა აპოკალიფსური დრო. მართალია, ჩოხელის პერსონაჟთა სამოქმედო არეალი, გეოგრაფია მკაცრად შეზღუდული იყო, მაგრამ გუდამაყრიდან მიკროკოსმოსის გოდება ისმოდა. გ. ჩოხელის მხატვრული აზროვნება, მისი შემოქმედება ხილულისა და უხილავის, სინამდვილისა და ზღაპრულის, რეალურისა და მითოსურის გაცხადებული საიდუმლოა. ამიტომაცაა ის ერთდროულად კულტურისა და ტრადიციის ურყევი კოდის მატარებელი.

გოდერძი ჩოხელის პერსონაჟები უცნაური ადამიანები არიან, უცნაური – თავიანთი სიცოცხლითა და სიკვდილით. ის ისეთ ადამიანებს გვიხატავს, ანგელოზის გული რომ უძგერთ, რომლებსაც სჯერათ, რომ „ნამუსი კაცის მარილია“. სულიერ ფასეულობათა ერთგულება და დაცვა სრულიად

შეუთავსებელი აღმოჩნდა იმ ეპოქისთვის, რომლის შვილიც მწერალი იყო. ამიტომ დაეძვდა დაკარგულ სიყვარულსა და სიკეთეს, დარდებს აგროვებდა, რათა სევდა და ტკივილი შეემსუბუქებინა ჩვენთვის.

Saba Metreveli

(Georgia, Tbilisi)

Tragic Perception of Reality in Goderdzi Chokheli's Work

Whether you are looking from personal or creative standpoint, Goderdzi Chokheli was a reclusive person. The inner conflict he had with life was the cause of many events for him. In one poem, he seemed to explain the essence of this contradiction: “I left one world and I came to another”. This “other” was alien to him. Of course, life required adaptation, compromise, but it could not adapt Goderdzi Chokheli to its pattern. In the constant and intense conflict, sometimes one won and sometimes the other. At last, G. Chokheli took refuge in art and turned the creative process into an arena in which he overcame soulless and godless modernity and imposed his own order on it. Here began the tragic perception of reality, of life in general, which brought on the aesthetics of Chokheli.

Chokheli's relationship with the world is a model of Christian thinking — experience eternity in a transient world. With this intention, he began to compose a new emotional reality. We can divide people into two groups in his work: those filled with kindness and those defiled by cruelty. From this point of view, the writer's position is also obvious and does not require special research. His rhetorical question also sounds natural: “Why is my being enveloped by this ephemeral world, which is cloudy as fog?!”.

The unstoppable process of human cruelty exposes and intensifies the feeling that the drama of kindness has begun, the apocalyptic time has come. Although, Chokheli's stories take place in geographically limited area, the cry of the microcosm could be heard from Gudamakari. Chokheli's artistic thinking, his work is the revealed secret of the visible and the invisible, the reality and the fiction, the real and the mythical. That is why he is the bearer of the unshakable code of culture and tradition at the same time.

Goderdzi Chokheli's characters are strange people, strange in their life and death. He depicts people with the heart of an angel who believe that honesty is the pride of a man. Faithfulness and protection of spiritual values turned out to be completely incompatible for the era of the writer. That's why he was looking for lost love and kindness, collecting sorrows to ease our sadness and pain.

მარინა მეფარიშვილი

(საქართველო, ქუთაისი)

შენიშვნები ქართული და სემიტური თანხმოვანი ფონემების შესახებ

1. მოხსენებაში განხილულია ქართული და სემიტური ენების თანხმოვანი ბგერები, წარმოდგენილია კონსონანტთა ძირითადი ფონეტიკური მახასიათებლები, საგანგებოდაა გაანალიზებული ქართული და სემიტური ენების ფონოლოგიური სისტემები, ოპოზიციათა სახეები, ყურადღება გამახვილებულია მათ შორის არსებულ მსგავსება-განსხვავებებზე. ზოგადად, საკითხი მეტად მნიშვნელოვანია თანამედროვე ენათმეცნიერებისათვის როგორც ისტორიულ-შედარებითი, ისე ზოგადტიპოლოგიური თვალსაზრისით.

2. პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც ქართული, ისე სემიტური ენები ხასიათდებიან მდიდარი კონსონანტიზმით, აქ წარმოდგენილია ლაბიალთა, წინაენისმიერთა და გუტურალურ თანხმოვანთა კლასები, რომელთა შორისაა: ბილაბიალები, დენტალები, ალვეოლარები, პრეპალატალები, ველარები, ფარინგალები და ლარინგალები. სემიტურში გვაქვს ასევე ინტერდენტალები, ერთი უვულარული თანხმოვანი q და ორი აპროქსიმანტი (w , y). უკანაენისმიერთა რაოდენობა სემიტურში მეტია, აქ გვაქვს მჟღერი და ყრუ ფარინგალური წყვილი, აგრეთვე მაგარი შემართვა, აღსანიშნავია ასევე სიბილანტთა სიმრავლე ლატერალური სიბილანტების ჩათვლით. ქართულში კი დასტურდება 6 აფრიკატი თანხმოვანი: ალვეოლარული dz , ts , $ʃ$ და პრეპალატალური $ʒ$, $ʁ$, $ʃ$. აფრიკატები პროტოსემიტურ დონეზე არ აღდგება. აქვე დავამატებთ, რომ სემიტურ ენებში ჭარბობს ნაპრალოვანების რაოდენობა, ქართულში კი - ხშულებისა და აფრიკატების.

3. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულ და სემიტურ ფონოლოგიურ სისტემებში გვხვდება როგორც წყვილულები, ასევე ტრიადები. ორივეგან წყვილულებს ქმნიან სპირანტები. რაც შეეხება ტრიადებს, სამწევრა ოპოზიციებს ქმნიან ქართულში ხშულ-მსკდომი ბილაბიალები, დენტალები, ველარები, აგრეთვე ალვეოლარული და პრეპალატალური აფრიკატები, ხოლო სემიტური ტრიადები მოიცავს დენტალურ, ველარულ და ბილაბიალურ ხშულებს, აგრეთვე ალვეოლარულ და ინტერდენტალურ სიბილანტ სპირანტებს. განსაკუთრებით საინტერესოა, რომ პარადიგმატურ სისტემაში როგორც ქართული, ისე სემიტური ტრიადების შემადგენლობაც მსგავსია; სამწევრა ოპოზიციები შედგება მჟღერისა და ორი ყრუ თანხმოვნისგან, მაგ., შდრ. დენტალების სამეულები: ქართ. დ:თ:ტ (d:t:t') და სემიტ. d:t:t. ქართულში მეორე წევრი ყრუ ფშვინვიერია, ხოლო მესამე წევრი კი - ყრუ მკვეთრი, აბრუპტივი, სემიტურშიც ოპოზიციის მეორე წევრი ყრუა, ხოლო მესამე წევრი კი - ყრუ გლოტალიზებული.

რაც შეეხება განსხვავებებს ქართულსა და სემიტურ ტრიადებს შორის, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული სამწევრა ოპოზიციები გვხვდება ხშულებსა და აფრიკატებში, ხოლო სემიტურში ტრიადები იქმნება როგორც ხშულებში, ასევე ნაპრალოვნებში, ამის მაგალითია ალვეოლარული და ინტერდენტალური სპირანტების სამწევრა ოპოზიციები სემიტურში.

Marina Meparishvili

(Georgia, Kutaisi)

Some Notes on Georgian and Semitic Consonant Phonemes

1. The paper discusses consonant sounds of Georgian and Semitic languages. The main phonetic characteristics of them, as well as phonological systems of Georgian and Semitic languages are thoroughly considered. In the paper different kinds of oppositions are represented and observed. Attention is also given to similarities and differences between them. In general, such comparative analysis is an important problem of contemporary linguistic studies both from the viewpoint of comparative and typological linguistics.

2. First of all it should be noted, that consonantism of Georgian and Semitic languages is very rich and numerous, in particular, there are lot of guttural, labial and front consonants, such as bilabials, dentals, alveolars. prepalatals, velars, pharyngeals and laryngeals. In Semitic are also interdental, uvular q and two approximants (w,y). In Semitic languages are more guttural sounds than in Georgian, e.g. there are two pharyngeals, voiced and voiceless and voiced laryngeal plosive ʔ. Attention should be also paid to large amount of sibilant phonemes (even lateral ones) in Semitic languages. In Georgia are more front consonant phonemes, there are six affricates in alveolar (ძ, ც, წ) and prepalatal (ჯ, ჩ, ჭ) series. Affricates could not be reconstructed in Proto-Semitic.

Comparing to Georgian and Semitic consonant sounds, it should be underlined, that the number of fricatives is much more than plosives in Semitic languages, on the contrary, in Georgian are more plosives and affricate consonants.

3. It is significantly important to emphasize, that in phonological system of Georgian as well as in Semitic languages occur pairs (two-member oppositions) and triads (three-member oppositions). Pairs are formed similarly by fricative consonant phonemes in both systems. As for triads, in Georgian they are formed by labial, dental, velar plosive consonant phonemes and alveolar, pre-palatal affricates, while in Semitic languages three-member oppositions are formed by dental, velar plosives and alveolar and interdental sibilant fricatives. It's very interesting, that way of forming of three-member oppositions in Georgian and Semitic paradigmatic systems are similar, triads consist of one voiced and two voiceless phonemes; e.g., cf. Georgian and Semitic dentals:

d:t:t' (დ:თ:ტ) and semitic d:t:t. In Georgian triads are represented by voiced : voiceless aspirated :voiceless abruptive (=glottalized) phonemes. In Proto-Semitic three-member oppositions are represented by voiced : voiceless : glottalized consonant phonemes.

Differences between Georgian and Semitic triads, deserve special interest. It could be noticed that in Georgia three-member oppositions are in series of plosives and affricates, while in Semitic three-member oppositions are formed by plosives as well as by fricatives too. Illustration of it is the presence of three-member oppositions of interdental and alveolar spirants in Semitic languages.

მანანა მიქაძე

(საქართველო, ქუთაისი)

ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკისათვის ოტია იოსელიანის პროზაში

ოტია იოსელიანის პროზა ძალიან საინტერესო, მიმზიდველი, ადვილად წასაკითხი და დიდი ცხოვრებისეული გამოცდილების დამტევია. მწერალს ენობრივი საშუალებები სტილური დანიშნულებით ისე მოხდენილად აქვს გამოყენებული, რომ თითოეული სტრიქონი მკითხველს იზიდავს, იტაცებს და იმორჩილებს. განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკა, როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სტილური საშუალება. მწერლის მიერ გამოყენებული ფერთა აღმნიშვნელი სიტყვები განუმეორებელ ემოციურ ტონსა და ელფერს აძლევს წინადადებებს. ნაწარმოებებში ფერთა აღმნიშვნელი სიტყვების ექსპრესიული ძალა დიდია. ამ სიტყვათაგან მწერალი უფრო მეტად ზედსართავ სახელებს ხმარობს. ამ ზედსართავი სახელების ექსპრესიული ძალა უფრო დიდია, ვიდრე რაოდენობა (გვხვდება 66 ლექსიკური ერთეული). ცნობილია, რომ მხატვრულ სიტყვას ემოციური ზეგავლენის გაფართოების უნარი აქვს. ის უფრო „დიდად“ ჩანს, ვიდრე სინამდვილეშია. მწერალი უმეტესად ძირითად ფერთა აღმნიშვნელ ზედსართავ სახელებს ხმარობს, როგორიცაა: **თეთრი, წითელი, ლურჯი, მწვანე, ყავისფერი, ყვითელი, შავი, ცისფერი, ვარდისფერი.**

ფერთა გამის შერჩევაში მწერალს იშვიათად ღალატობს გემოვნება და მკითხველს ზუსტად შეუძლია გაიაზროს და აღიქვას მწერლის მიერ შემოთავაზებული ფერები: **აყალოსფერი, ბადრიჯნისფერი, ბალახისფერი, დარაიისფერი, ზღვისფერი, კიტრის ფერი, მიწისფერი, მკვდარი წითელი ფერის, მტვრისფერი, ნაწვიმარი გზის ფერი, ჟანგისფერი, ქორისფერი, შემპალი ნემოსფერი, ფოლადისფერი, ღვინისფერი, ცემენტისფერი, ჭვარტლისფერი, ხაკისფერი, ხელიკისფერი.**

პორტრეტი პერსონაჟის ხასიათის გახსნისა და გამოკვეთის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია. იგი ხელს უწყობს პერსონაჟის თვისებების გამოვლინებას სხვადასხვა ასპექტში, სულიერი მღელვარების ემოციის გამოხატვას. ზედსართავი სახელი „თეთრი“ ო. იოსელიანს ეხმარება ზუსტად მიგნებული ნიუანსით გამოხატოს გმირის პორტრეტი და აგრეთვე მისი შინაგანი განწყობილება. ამ ზედსართავ სახელს მწერალი ზოგჯერ უჩვეულო კონტესტში აქცევს და ამით ამდიდრებს ამ სიტყვის მნიშვნელობას. ო. იოსელიანი განსაკუთრებულ ექსპრესიულობას და მკვეთრ მეტონომიას აღწევს **ტალახისფერი** ფერის აღმნიშვნელი ზედსართავი სახელის გამოყენებისას. მწერალს ამ ფერის დასახელება კონკრეტული სახელების მსაზღვრელად შემოაქვს.

ფერთა აღმნიშვნელ ზედსართავ სახელებს ო. იოსელიანი ზოგჯერ პერსონაჟისადმი თავისი პირადი დამოკიდებულების გამოსახატავად იყენებს. მაგ.: ცისფერს“ „ან„მოცისფეროს“ „იისფერს“ „ლურჯს“ „ქლიავისფერს“ მწერალი ხმარობს თვალების დასახასიათებლად და მკითხველი გრძნობს რაოდენ სიმპატიითაა განწყობილი მწერალი ამ პერსონაჟისადმი.

მეტად მრავალფეროვანია **ყვითელი** ფერის დიაპაზონი. ოტია იოსელიანის პროზაში ყვითელი ფერის სემანტიკურ ჯგუფში ერთიანდება შემდეგი კომპოზიციები: ბაიასფერი//გოგირდისფერი//ზაფრანისფერი//თაფლისფერი//კომშისფერი//იელის ყვავილისფერი//კაჟისფერი//კვაწარახისფერი//კვერნისფერი//კვერცხისგულისფერი// კომშისფერი//ლაყეკვერცხის ფერი//მეწამულ-ოქროსფერი//მზესუმზირას ყვავილის-ფერი//მონარინჯისფრო-ყვითელი//მუყაოსფერი//ნაზ ყვითელა// ნიკელისფერი// ნუშის-ფერთვალა// ოქროსფერი// ოქროცურვილისფერი// სპილენძისფერი// სპილოსძვლის-ფერი// ტირიფისფერი// ტყვიისფერი//შავ-ყვითელა// ყავისფერი// ყვითელი// ჩალისფერი // წაბლის თაფლის წვეთისფერი //წაბლისფერი.

ყვითელი ფერით მწერალს გამოხატული აქვს: **სილამაზე, ავადმყოფობა, თმის ფერი, თვალის ფერი, სხეულის კანი.**

სულ სხვაა მწერლის დამოკიდებულება წითელი ფერისადმი: ასეთივე მნიშვნელობითაა გამოყენებული „წითური“, ალისფერი, „ცეცხლისფერი“, „ძოწის-ფერი“, „ინისფერი“, „მეწამული“, „სისხლისფერი“, „რუხწითელი“, „შინდისფერი“. იოსელიანი ისე არჩევს ფერთა პალიტრას, რომ ისინი ერთდროულად საგნის ობიექტურ ნიშანსაც აღნიშნავდეს და გარკვეულ ემოციურ ატმოსფეროსაც ქმნიან.

ო.იოსელიანს ახასიათებს ერთდროულად ორი ან სამი ფერი შეადაროს ერთმანეთს და ამით წინადადებას სხვა ელფერი შესძინოს. ფერთა აღმნიშვნელ ზედსართავ სახელთა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ის სიტყვები, რომლებიც გვიჩვენებენ ფერებით სხვადასხვა ნიუანსს. ამ კონტექტში მწერალი ხშირად იყენებს ზედსართავი სახელების ოდნაობითი ხარისხის ფორმებს.

მწერლის მიერ ფერთა გამოსახატავად გამოყენებული 66 ლექსიკური ერთეულიდან 20 ერთეული მისი შექმნილია, მაგალითად: **ბოშასფერი, იელის ყვავილისფერი, კვანარახისფერი, კვერნისფერი, კვერცხისგულისფერი, კიტრის ფერი, ლაყვეკვერცხის ფერი, მეწამულ-ოქროსფერი, მზესუმზირას ყვავილისფერი, მკვდარი წითელი ფერის, მტვრისფერი, მონარინჯისფრო-ჟღალი, ნაწვიმარი გზის ფერი, ქორისფერი, ტირიფისფერი, ფოლადისფერი, შემპალი ნემოსფერი, ცემენტისფერი, წაბლის თაფლის წვეთისფერი, ჭვარტლისფერი.**

მოხსენებაში წარმოდგენილია მწერლის ფერთა გამის აღმნიშვნელი საილუსტრაციო მასალა. ფერთა აღმნიშვნელ, ლექსიკას მწერალი წარმატებით იყენებს პერსონაჟთა განცდათა ცვალებადობის გადმოცემისას. მხატვრული სიტყვის გამორჩეული ოსტატის ოტია იოსელიანის თხზულებებში ყოველ ენობრივ ნიუანსს და მათ შორის ფერთა ლექსიკას გარკვეული ემოციური ღირებულება და ესთეტიკური ფუნქცია აქვს დაკისრებული. დადებითსა და უარყოფითის ცნება გადმოცემულია ფერის ეპითეტის მეშვეობით, რაც მწერალს ფართო შესაძლებლობას აძლევდა, უფრო ღრმად ნათლად და სიზუსტით გამოეკვეთა მოქმედ პითა სახეები.

Manana Mikadze

(Georgia, Kutaisi)

Lexical Units about Colors in Otia Ioseliani's Prose

Otia Ioseliani's prose is very interesting, attractive, easy to read and full of great life experiences. The writer has used language tools with stylistic purpose so gracefully, that each line attracts, captures and subdues the reader. Special attention is given to the color denoting vocabulary as one of the important stylistic tools. The words signifying colors used by the writer gives a unique emotional tone and shade to the sentences. The expressive power of the words, indicating colors in the works is great. Of these words, the writer uses more adjectives. The expressive power of these adjectives is greater by the quantity (we find 66 lexical units). It is known that the artistic word has the ability to expand the emotional impact. It appears more "larger" than it really is. The writer mostly uses adjectives denoting basic colors, such as: white, red, blue, green, brown, yellow, black, pink.

In the selection of colors, the writer rarely betrays his taste, and the reader can accurately understand and perceive the colors proposed by the writer: acorn, aubergine, grass, purple, sea, cucumber, earth, dead red, dusty, rainy road color, cement color, soot color, khaki color.

A portrait is one of the most important components of character development. It contributes to the manifestation of the character's qualities in various aspects, the expression of the emotion of spiritual excitement. The adjective "white" helps Ioseliani to express the hero's portrait and his inner mood with exactly the right features and nuances. The writer sometimes turns this adjective into an unusual contest and thereby enriches the meaning of this word.

O. Ioseliani achieves special expressiveness and sharp metonymy, when using the adjective denoting muddy color. The writer introduces the name of this color as a delimiter of specific names.

Adjectives denoting colors O. Ioseliani sometimes uses it to express his personal attitude towards the character. For example: "blue" or "purple" "plum" is used by the writer to describe the eyes and the reader feels how benevolent and well-disposed the writer is to this character.

The range of yellow color is very diverse. With yellow color, the writer expresses: beauty, illness, hair color, eye color, body skin. In the prose of Otia Ioseliani the following composites are united in the semantic group of yellow color: beige //sulfur//saffron//honey color//quince//Yale flower color//flint//cavy//mare//eggheart// Spotted Egg color//Purple-Golden//Sunflower-Color//Orange-Color//Soft-Yellow//Nickel//Almond-Pink//Golden// brown//Straw color//Black-yellow//Straw color//Chestnut color.

The writer's attitude towards the color red is completely different: "red", „scarlet“, "flame", „purple“, „blood“, „grey“, „sindish“, are used with the same meaning. Ioseliani chooses the color palette in such a way that they simultaneously mark the objective sign of the subject and create a certain emotional atmosphere.

It is characteristic of Ioseliani to compare two or three colors at the same time and thereby add another shade to the sentence. Among the adjectives denoting colors, special attention is paid to those words that show us different nuances of colors. In this context, the writer often uses the relative degree forms of adjectives.

Out of 66 lexical units used by the writer to express colors, 20 units were created by O. Ioseliani.

Illustrative material indicating the writer's color palette is presented in the report. The writer successfully uses color denoting vocabulary to convey the changing feelings of the characters. In the works of Otia Ioseliani, an outstanding master of artistic words, every linguistic nuance, including the vocabulary of colors, has a certain emotional value and aesthetic function. The concept of positive and negative is conveyed through the epithet of color, which gave the writer a wide opportunity to more deeply, clearly and accurately outline the types of pita in action.

მარია მშვილდაძე
(საქართველო, თბილისი)

**რომის სახელმწიფო ღვთაებების საქართველოს ტერიტორიაზე
გავრცელების შესწავლის საკითხისათვის**

ნაშრომში შესწავლილია ახ.წ. I-IV საუკუნეებში საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ძველი რომაული სახელმწიფო ღვთაებების იუპიტერისა (ლათ. Iuppiter, ზევსი-ძვ. ბერძნ. Ζεύς) და მარსის (ლათ. Mars, არესი - ძვ. ბერძნ. Ἄρης) კულტთან დაკავშირებული არტეფაქტები. რომაელები იუპიტერს ბერძნული ზევსის ეკვივალენტად თვლიდნენ. ლათინურ ლიტერატურაში და რომაულ ხელოვნებაში ზევსის იკონოგრაფიამ და მითებმა ადაფტირება განიცადეს იუპიტერის სახელით. იგივე შეგიძლია ვთქვათ მარსთან დაკავშირებით, რომელიც არესის ეკვივალენტად ითვლებოდა.

კვლევის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ჩვენ საკვლევ პერიოდში ზევსის-იუპიტერის კულტი ძირითადად ქართლის სამეფოს ტერიტორიაზე (სამთავროს სამაროვანი, არმაზისხევი, სვეტიცხოვლის ეზო, ქუშანანთ გორის სამაროვანი) გავრცელებული. ღვთაების გამოსახულებები ფიქსირდება გემა-ინტალიოებზე. მასალად გამოყენებულია ძირითადად სარდიონი. ღვთაების გამოსახულებები ფიქსირდება ალმადინისა და სამფენიან აქატზეც. ზევსის-იუპიტერის თაყვანისმცემლები იყვნენ ქვეყნის როგორც დაბალი, ისე საშუალო და მაღალი ფენების წარმომადგენლები. საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ღვთაებისგამოსახულებიანი ინტალიოები ჩასმულია როგორც რკინისა და ვერცხლის ბეჭდებში, ისე ოქროს ბეჭედსა და ოქროს საკიდში. ნიშანდობლივია, რომ ზევსის-იუპიტერის გამოსახულებიანი სამფენიანი აქატის ინტალიო ოქროს საკიდში აღმჩნდა სვეტიცხოვლის #14 სამარხში (ახ.წ. III ს.), რომელიც ქართლის სამეფო ოჯახის წარმომადგენელ ულპია დედოფალისა უნდა ყოფილიყო. ხოლო ქუშანანთ გორის სამაროვანი, რომლის #1 სამარხში (ახ.წ. II-III სს.) აღმოჩენილ ოქროს ბეჭდის საფირონის ინტალიოზე დაფიქსირდა ღვთაება ზევსი - იუპიტერის გამოსახულება, გაბატონებულ სოციალურ ფენას განეკუთვნებოდა. მარსის კულტთან დაკავშირებული არტეფაქტები ასევე დასტურდება ქართლის სამეფოს ტერიტორიაზე (მცხეთა - სამთავროს სამაროვანი, კლდეეთი) აღმოჩენილ გემა-ინტალიოებზე, რომლებიც ჩასმულია ძირითადად რკინის ბეჭდებში, გვხვდება ვერცხლისა და ოქროს ბეჭედშიც. მასალად გამოყენებულია სარდიონი. შესწავლილი მასალიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ინტალიოებზე მარსი (არესი) რომის ძლიერების სიმბოლურ განსახიერებას წარმოადგენს და რომ ღვთაების თაყვანისმცემლები იყვნენ ძირითადად ქვეყნის საშუალო ფენის წარმომადგენლები.

Marika Mshvildadze

(Georgia, Tbilisi)

**Roman state deities on the territory of Georgia For the study of
distribution issues**

The work addresses the artifacts dated back to I-IV cc. AD related to the cult of the ancient Roman state Deities Jupiter (Lat. Iuppiter, Zeus - BC Greek. Ζεύς) and Mars (Lat. Mārs, Ares - BC Greek. Ἄρης) found on the territory of Georgia. The Romans considered Jupiter the equivalent of the Greek Zeus. In Latin literature and Roman art, the iconography and myths of Zeus were adapted under the name of Jupiter. The same can be said about Mars, which was considered equivalent to Ares.

As a result of the research, we have reached the conclusion that within the period under the study the cult of Zeus-Jupiter is mainly spread on the territory of the Kartli Kingdom (Samtavro necropolis, Armaziskhevi, Svetitskhoveli yard, Kushanaant Gora necropolis). Images of the deity are fixed on gema-intaglios. Mainly carnelian is used as a material. Images of the deity are also fixed on almadine and three-layered agate. The worshipers of Zeus-Jupiter were representatives of the lower, middle and upper classes of the country. Intaglios with images of deities found on the territory of Georgia are embedded in iron and silver seals, as well as in gold rings and gold pendants. It is significant that a three-layered agate intaglio with the image of Zeus-Jupiter was found in a gold pendant in Svetitskhovli Tomb №14 (III century AD), which must have belonged to Queen Ulpia, a representative of the royal family of Kartli, while in Kushanaant Gora necropolis, tomb №1 (2nd-3rd centuries AD) the image of the Supreme being Zeus - Jupiter was recorded on the sapphire intaglio of the gold ring. Artifacts related to the cult of Mars, belonged to the dominant social class representatives, gema intaglios are also found on the territory of the Kartli Kingdom (Mtskheta – Samtavro Necropolis, Kldeeti), which are inserted mainly in iron seals, as

მანფრედ ნაჯროთი

(გერმანია, ბერლინი)

ბერლინში დაცული კავკასიური ქამრის ბალთა ცხოველების ფორმის დეკორაციებით

კავკასიური მელითონეობის ტიპურ ნიმუშებს წარმოადგენს ბრინჯაოს ოთხკუთხა ქამრის ბალთები, რომლებიც ცხოველების გამოსახულებებითაა შემკული. ნაჭვრეთებიანი ბალთების ცენტრალურ მოტივს ცხოველთა გამოსახულებები წარმოადგენს, მათ შორის ყველაზე ხშირად გვხვდებიან წინ მომზირალი ან თავმიბრუნებული ხარირმები. სხვა, შედარებით მცირე ცხოველთა გამოსახულებებს შორის იხილავთ ჩიტებს, თევზებს, გველებს, კვიცებს, ხარებს, ასევე ნადირთა თავებს და შიგადაშიგ ადამიანებსაც. ერთობ გავრცელებულია ხარირმისა და ფრინველის ერთობლივი გამოსახულება, როგორც ევროპისა და აღმოსავლეთის ერთიანობის უძველესი მოტივი. რეგულარული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მხოლოდ რამდენიმე ქამრის ფირფიტას მიაკვლიეს, რომლებიც ახალი წელთაღრიცხვით პირველ-მესამე საუკუნეებს შეეკიდვია მივაკუთვნოთ. ორასამდე ცნობილი ეგზემპლარის უმეტესობა შემთხვევით იქნა აღმოჩენილი. ქამრის ბალთების პოვნის არეალი მოიცავს იმერეთს, რაჭასა და ქართლს. რამდენიმე ფრაგმენტს ასევე მიაკვლიეს თრიალეთის მხარეში და, თითო-ოროლა შემთხვევაში, კავკასიონის მთავარი ქედის ჩრდილოეთით, ყუბანის მიმდებარედ. პოვნის არეალი უმეტესწილად ემთხვევა ქართულ წყაროებში აღწერილ ქართლის სამეფოს საზღვრებს, რომელსაც ბერძნულ ქრონიკებში იბერიად მოიხსენიებენ.

ამ ტიპის ქამრის ბალთების პოვნა ასევე შესაძლებელია ბერლინის წინარე- და ადრეული ისტორიის სახელმწიფო მუზეუმში. ამის მიზეზი კი ერთობ ჩახლართული ისტორიაა. თავდაპირველად ის ფრანგული წარმოშობის დიდგვაროვნის მერლ დე მასონოს საკუთრებაში მოხვდა. როგორც რუსეთის იმპერატორის სამეფო ზვრების ადმინისტრატორმა ყირიმსა და კავკასიაში, მან არქეოლოგიურ ექსპონატთა თვალსაჩინო კოლექციას მოუყარა თავი. 1908 წელს მან მცირე კოლექცია მიჰყიდა ბერლინის იმპერატორ ფრიდრიხის მუზეუმის ისლამმცოდნეობის განყოფილებას. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, კოლექციის ნივთები ბერლინის მუზეუმების უამრავ სხვა კულტურულ ექსპონატთან ერთად საბჭოთა კავშირში იქნა გადაზიდული. 1958 წელს აღმოსავლეთი ბერლინის მუზეუმებში მრავალი მნიშვნელოვანი ექსპონატის დაბრუნების შემდეგ, მასონოს ოცექსპონატიანი კოლექციაც ისლამური ხელოვნების მუზეუმში აღმოჩნდა. 1968 წელს კოლექცია აღმოსავლეთი ბერლინის წინარე- და ადრეული ისტორიის მუზეუმში გადაიტანეს. როდესაც აღმოსავლეთი და დასავლეთი ბერლინის სამუზეუმო კოლექციები კვლავ გაერთიანდა ქალაქის დასავლეთით, ექსპონატები საბოლოოდ წინარე-

და ადრეული ისტორიის მუზეუმში გადაიტანეს (დასავლეთ ბერლინში), სადაც ისინი დასაწყობდა იარლიყით „უცნობი მონაპოვრები“. მხოლოდ 2020 წელს ჩატარებული ნივთების აღწერის შედეგად იქნა ექსპონატები იდენტიფიცირებული როგორც ტიპური სკვითური ან კავკასიური წარმოშობის და მიკუთვნებული მათ კულტურულ კონტექსტს. საზღვარგარეთ პირველად დემონსტრირებული ეს ფირფიტა არის ერთ-ერთი იმ რამდენიმე ქამრის ბალთიდან, რომლებიც კავკასიური ცხოველების გამოსახულებებით არის შემკული და დასავლეთევროპულ მუზეუმებში ინახება.

Manfred Nawroth

(Germany, Berlin)

A Caucasian belt-clasp with decoration in animal style in Berlin

Rectangular bronze belt-clasps with animal-style decoration are typical products of Caucasian metal craftsmanship. The central motif of the openwork belt-clasps are depictions of animals, especially stags looking forwards or with their heads turned backwards. Other smaller animals are often included in the composition: Birds, fishes, snakes, foals, oxen, animal heads and in rare cases, people. The combination of stag and bird, an ancient motif combination in Europe and the Orient, is particularly common. Only a few of the belt plates were discovered during regular archaeological excavations and can be dated to the 1st to 3rd century AD. The majority of the almost 200 known examples, however, were discovered by chance. The distribution area of the belt-clasps is in Imereti and Racha as well as in Kartli. Some pieces have also been found in the central Georgian region of Trialeti and, in a few cases, north of the main Caucasus ridge in the region around Koban. The area of distribution essentially coincides with the kingdom of Kartli recorded in Georgian sources, which was called Iberia in Greek sources.

A belt-clasp of this type can also be found in the Museum für Vor-und Frühgeschichte, Staatliche Museen zu Berlin. It is based on an eventful history. It originally came into the possession of Merle de Massonneau, a nobleman of French origin. As administrator of the Russian Tsar's imperial vineyards in the Crimea and the Caucasus, he built up a considerable archaeological collection. In 1908 he sold a small collection to the Islamic Department of the Kaiser-Friedrich-Museum in Berlin. After the Second World War, the items were transported to the Soviet Union along with the numerous cultural assets from the Berlin museums. With the return of many important objects to the East Berlin museums of the GDR by 1958, the Massonneau collection of 20 objects also ended up in the Museum of Islamic Art. In 1968, the collection was transferred to the East Berlin Museum of Pre-and Early History. After the reunification of the museum's collections from East and West Berlin in the western part of the city, the

objects were finally transferred to the Museum of Pre- and Early History (West), where they were inventoried under the object group labeled as «Finds unknown». It was only during a material review in 2020 that the objects were identified as typically Scythian or Caucasian and could be assigned to their cultural context. The piece presented here for the first time abroad is one of the few belt-clasps with decoration in the Caucasian animal style in Western European museums.

ირინე ნაჭყებია

(საქართველო, თბილისი)

ფრანგი ექიმის, ლუი დარტიგის მისია თბილისში (8.09.1917-15.05.1918)

1917 წლის მარტში საფრანგეთის ჯანდაცვის სამინისტრომ ფრანგი ექიმი Louis Dartigue (1869-1940) ურმიაში გასაგზავნი ქირურგიული მისიის ხელმძღვანელად დანიშნა. მისი მიზანი „რუსეთის ნაკლებად სანდო ჯანდაცვის სამსახურის დახმარება“ და სხვადასხვა ფრონტებზე დაჭრილი მეზომოლების მკურნალობა იყო. პირადად ექიმ დარტიგს ადმინისტრაციული, პროპაგანდისტული, სამეცნიერო და ქირურგიული საქმიანობის წარმართვა დაევალა. საფრანგეთის მისია პარიზიდან 1917 წლის 1 ივლისს გავიდა, 19 ივლისს კი ურმიის ნაცვლად თბილისში გამგზავრების ბრძანება მიიღო, სადაც 8 აგვისტოს ჩავიდა. მისიის შემადგენლობაში იყო 60 მამაკაცი: სამი ქირურგი, სამი ოფთალმოლოგი, ერთი რადიოლოგი, ერთი სტომატოლოგი, სამი სამხედრო ფერშალი, ერთი ფარმაცევტი, ერთი ადმინისტრატორი, მედმეები, მძღოლები. ექიმ დარტიგს ჰოსპიტლის მოსაწყობად მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, ვერის ხიდთან მდებარე „ლაზარეთი 392“ გამოუყვეს, რომელსაც „კავკასიის ფრანგული ქირურგიული ჰოსპიტალი“ (L'hôpital chirurgical français de Caucase) უწოდეს. 29 აგვისტოს მის თავზე საფრანგეთის დროშა აფრიალდა. ჰოსპიტალმა 1917 წლის 1 ნოემბრიდან 1918 წლის 1 მაისამდე იმუშავა და 600 ავდმყოფზე მეტს უმკურნალა.

ფრანგი ექიმის ვრცელ ანგარიშში (L. Dartigues. La Mission Sanitaire Chirurgicale Française du Caucase. Paris, 1919) მოცემულია ცნობები თბილისში იმჟამადარსებულიმძიმეკრიმინოგენურივიტარების, ქალაქის 17 საავადმყოფოს მდგომარეობის, იქ მოღვაწე ექიმების, უცხოური საკონსულოების წევრების, სხვადასხვა ეროვნების სამხედრო პირების, სამოქალაქო მოხელეებისა და ქალაქის წარჩინებული საზოგადოების შესახებ. საფრანგეთის მეცნიერების წარმოჩენისა და პროპაგანდის მიზნით, დარტიგმა ჰოსპიტალში ფრანგული წარმოების ქირურგიული იარაღების მუდმივი გამოფენა და სამედიცინო

ბიბლიოთეკა მოაწყო, რომლითაც თბილისელი ექიმებიც სარგებლობდნენ. მთელ კავკასიაში ყველაზე კარგად მომარაგებული ჰოსპიტლის აფთიაქი წამლებით ეხმარებოდა ზოგიერთ საავადმყოფოს და სხვ. მისიის წევრები კითხულობდნენ ლექციებს როგორც სამედიცინო თემებზე, ისე ფრანგულ ენასა და ლიტერატურაში. თბილისში ფრანგული მისიის ძალისხმევამ ომის დროს დაკნინებულ Alliance Française-ს ახალი სიცოცხლე შესძინა, რომელსაც მრავალი წევრი შეემატა. მის პრეზიდენტად ელისაბედ ორბელიანი აირჩიეს.

1918 წლის 11 მაისს დარტიგმა ჰოსპიტლის ბიბლიოთეკა ახლად დაარსებულ თბილისის უნივერსიტეტს, თვითონ ჰოსპიტალი კი ქალაქის ჯანდაცვის განყოფილებას გადასცა. 12 მაისს იქ ქართული სამხედრო ჰოსპიტლის კონტინგენტი შევიდა, მაგრამ 16 მაისს გერმანელმა ოფიცერმა ქართველებს 24 საათი მისცა მის დასაცლელად. საფრანგეთის ქირურგიული მისია თბილისიდან სამშობლოსკენ საქართველოს სამხედრო გზით 1918 წლის 15 მაისს გაემგზავრა და პარიზში 13 ივლისს ჩავიდა.

თვითმხილველი ლუი დარტიგის ცნობები მეტად ძვირფასი მასალაა კავკასიასა და თბილისში იმჟამად მიმდინარე მოვლენების შესასწავლად. ეს მასალა პირველად ქვეყნდება.

Irine Nachkebia

(Georgia, Tbilisi)

Mission of French Doctor, Louis Dartigues in Tbilisi

(08.09.1917-15.05.1918)

In March 1917, Ministry of Health of France appointed French physician Louis Dartigues (1869-1940) as the head of the surgical mission assigned to Urmia. His mission included “assistance to less reliable health service of Russia and treatment of the warriors wounded at different fronts”. Personally doctor Dartigues was responsible for administrative, propaganda, scientific and surgical activities. French mission left Paris on 1 March 1917 and on 19 July they were ordered to travel to Tbilisi instead of Urmia and arrived there on 8 August. The mission was composed of 60 men: 3 surgeons, three ophthalmologists, one radiologist, one administrator, nurses, and drivers. To arrange the hospital, Dr. Dartigues was allotted “sick quarters No: 392” located on the left bank of the Kura (Mtkvari) River, near Vera Bridge, it was named French Surgical Hospital of Caucasus (L’hôpital chirurgical français de Caucase). On 29 August, flag of France was hoisted over the hospital. The hospital operated from 1 November 1917 to 1 May 1918 and treated over 600 patients.

Lengthy report of French doctor (L. Dartigues. La Mission Sanitaire Chirurgicale Française du Caucase. Paris, 1919) contains data about severe criminogenic situation

in Tbilisi in that period of time, existing condition of 17 city hospitals, doctors working there, members of the foreign consulates, military officers of various nations, civil servants and high society of the city. For the purpose of popularization and advocacy of the French science, Dartigues arranged permanent exhibition of the surgical instruments manufactured in France and medical library at the hospital and doctors had access there. Hospital drugstore, with the best supply in entire Caucasus region, provided medicines to some hospitals etc. Mission members delivered lectures on medical issues, as well as in French language and literature. Efforts of French mission on Tbilisi revived Alliance Française that ruined at a time of war; many new members joined it. Elizabeth Orbeliani was elected as a president.

On 11 May 1918, Dartigues transferred the hospital library to newly established Tbilisi University and the hospital – to the City Healthcare Department. On 12 May staff of Georgia Military Hospital entered there but on 16 May, German officer gave to Georgians 24 hours to empty the building. On 15 May 1918, French surgical mission left Tbilisi by Georgian Military Road and arrived to Paris on 13 July.

Data of eyewitness Louis Dartigues provides very valuable materials for studying of the events ongoing in Tbilisi in that period of time. This material has been published for the first time.

მანია ნაჭყებია

(საქართველო, თბილისი)

ქანრის სათავეებთან: ქეთევან დედოფლის ანბანთქება

XVII-XVIII სს. ქართულ ლიტერატურაში ანბანთქებანი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ჟანრია, რომელის ნიმუშები საკმაოდ დიდი რაოდენობითა და მრავალფეროვანი ფორმებით არის წარმოდგენილი. ანბანთქება წარმოადგენს აკროსტიქულ ლექსს. ამგვარ ლექსებში ანბანი გამოყენებულია როგორც საყრდენი, კომპოზიციური ელემენტი, ვინაიდან სწორედ ანბანი განაპირობებს როგორც ლექსის სტრუქტურას, რომელიც ანბანის თანამიმდევრობაზე არის გაწყობილი, ისე მის ფორმალურ მხარეს, რომელიც გარკვეულ ვიზუალურ ეფექტს ქმნის. ანბანთქების შემოღება მე-17 საუკუნის ქართულ ლიტერატურაში ქეთევან დედოფლის სახელთან არის დაკავშირებული, ხოლო მისი ფართოდ დანერგვა კი მის ვაჟს – თეიმურაზ პირველს უკავშირდება.

ამ პერიოდის პირველი ანბანთქება „ამას ვსტირ, ბნელსა მჯდომი“ ქეთევან დედოფალს ეკუთვნის და „ფისტიკაურის“ სახელწოდებით არის ცნობილი. უნდა გავიხსენოთ, რომ ანბანზე გაწყობილი პოეზია, აკროსტიქები, თავდაპირველად უპირატესად სასულიერო შინაარსის პოეტური თხზულებები იყო, ხოლო აკროსტიქის სახით წარმოდგენილ მთელ ანბანს

„ანბანისანი“ ეწოდებოდა. მამასადამე, აკროსტიქი და „ანბანისანი“ ქართული სასულიერო მწერლობისთვის სრულიად ბუნებრივი არის და ამ ტრადიციას საკმაოდ ღრმა ფესვები აქვს ქართულ კულტურაში. მეორე მხრივ კი ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებულია მოსაზრება, რომ ანბანთქებათა ჟანრი აღმოსავლური პოეზიის გავლენის შედეგია. სამეცნიერო ლიტერატურაში არაერთხელ აღნიშნულა, რომ ამ პერიოდის ქართულ ლიტერატურაში საკმაოდ დიდი იყო გატაცება აღმოსავლური პოეზიით, რომელშიც გავრცელებული იყო ფორმალისტური ლექსები. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ქეთევან დედოფლის მიერ შირაზის ტყვეობაში დაწერილი ანბანთქება სპარსული პოეზიის გავლენით შეიქმნა.

ვფიქრობთ, ქეთევან დედოფლის ანბანთქებას უფრო სავარაუდოა, რომ საფუძვლად ქართულ სასულიერო პოეზიაში დამკვიდრებული „ანბანისანი“ ედოს. ამის საფუძველს ქართული სასულიერო პოეზიის ტრადიცია გვადლევს და გამოვთქვამთ მოსაზრებას, რომ ქეთევან დედოფლის ანბანთქება სპარსული პოეზიის გავლენით კი არ შეიქმნა, არამედ იგი ქართული სასულიერო პოეზიის ტრადიციისა და, როგორც ჩანს, წერა-კითხვის სწავლების ძველი მეთოდის სინთეზს წარმოადგენს, რომლის შედეგადაც უკვე საერო ლიტერატურაში აღორძინდა ძველი ქართული სასულიერო ტრადიცია და დასაბამი მისცა „ანბანთქებათა“ ჟანრს. თეიმურაზ პირველმა და ანბანთქების სხვა ავტორებმა კიდევ უფრო მრავალფეროვანი გახადეს აკროსტიქის ეს სახეობა და გააფართოვეს მისი ვარიანტული შესაძლებლობები.

Maia Nachkebia

(Georgia, Tbilisi)

At the Origins of the Genre:

Abecedarian Poem by Queen Ketevan

In Georgian literature of 17th-18th centuries, the abecedarian poems comprised one of the significant genres and the samples, which are distinguished with great number and diversity of forms. Abecedarian poem is an acrostic poem, for such poems the alphabet is used as the framework, composition element, as this is the alphabet that determines the structure of the poem, built on the alphabetical sequence, as well as its formal aspect, creating certain visual effect. Introduction of abecedarian poems in Georgian literature of 17th century is associated with Queen Ketevan and its wide dissemination is related to her son, Teimuraz I.

First abecedarian poem of that period “I weep for this in the darkness” was written by Queen Ketevan and it is known with the title “Pistikauri”. We should bear in mind that the poetry built on the alphabet, acrostics, initially were mostly poetic compositions of religious content and entire alphabet presented in a form of acrostic was called

“Anbanisani” (based on alphabet). Hence, the acrostic and Anbanisani are quite natural genres for Georgian religious literature and this tradition has quite deep roots in Georgian culture. On the other hand, in Georgian scientific literature, it is accepted the view that the genre of abecedarian poetry resulted from oriental influence on Georgian literature. In the scientific literature, there was admitted many times that in Georgian literature of that period, there was widespread fondness for oriental poetry, with its formalistic verses. There was offered the view, that abecedarian poem, written by Queen Ketevan in captivity in Shiraz was created under the influence of Persian poetry.

In our opinion, it is more likely that abecedarian poem by Queen Ketevan is based on “Anbanisani” accepted in Georgian religious poetry. Basis for this is provided by the traditions of Georgian religious poetry and we offer that abecedarian poem by Queen Ketevan was created not under the influence of Persian poetry but rather, it was synthesis of Georgian religious poetry tradition and, supposedly, ancient method of teaching of writing and reading, resulting in revival of the ancient Georgian religious tradition, now in secular literature and has created the genre of abecedarian poetry. Teimuraz I and other authors of abecedarian poetry made this type of acrostics more diverse and has expanded its variation capabilities.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

(საქართველო, ქუთაისი)

ქართული მწერლობა ქართული ემიგრანტული ჟურნალების - „თავისუფლების ტრიბუნისა“ და „გუშაგის“ ფურცლებზე

მიუხედავად იმისა, რომ ჟურნალები: „თავისუფლების ტრიბუნა“ (გამოდიოდა პარიზში 1974-1983 წლებში) და „გუშაგი“ (გამოდიოდა, ასევე, პარიზში 1984-1997 წლებში) ფართო პროფილის მქონე პერიოდულ გამოცემებს წარმოადგენდა. მათს ფურცლებზე ემიგრაციაში მცხოვრებ ქართველ მწერალთა მხატვრული ნაწარმოებებიც ქვეყნდებოდა საკმაოდ მრავლად. სამწუხაროდ, მათი უდიდესი ნაწილი დღემდე რჩება არათუ ფართო მკითხველი საზოგადოების, არამედ ლიტერატურათმცოდნეთა თვალსაწიერის მიღმა. ქართველ ემიგრანტ მწერალთა შემოქმედებითი შესაძლებლობები ყველაზე მეტად მათს პოეტურ ქმნილებებში გამოვლინდა. ეს გარემოება არსებითად განაპირობა იმან, რომ სამშობლოდან განშორებით მცხოვრებმა ჩვენმა თანამემამულეებმა, რომელთაც საბჭოთა რეჟიმის ბატონობის დროს არათუ საქართველოში სტუმრად ჩამოსვლა ჰქონდათ აკრძალული, არამედ მახლობელ ადამიანებთან წერილობითი ურთიერთობაც კი, თავიანთი ნოსტალგიური გრძობების გამოხატვის ეფექტურ ფორ-

მად ლექსების შექმნა გაიხადეს. პოეტური ჟანრისაგან განსხვავებით, ქართველ ემიგრანტ მწერლებს სხვა ჟანრობრივ სახეობებში მნიშვნელოვანი წარმატებებისთვის არ მიუღწევიათ. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე შენაძენს მხოლოდ გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედება წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ „თავისუფლების ტრიბუნისა“ და „გუშაგის“ არსებობის დროს გრიგოლ რობაქიძე კარგა ხნის გარდაცვლილი იყო (გარდაიცვალა 1962 წელს), მათს ფურცლებზე მის შემოქმედებასთან დაკავშირებით არაერთი საინტერესო წერილია გამოქვეყნებული. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა „თავისუფლების ტრიბუნის“ 35-ე ნომერი (1981 წ.), რომელიც მთლიანად გრ. რობაქიძის დაბადების მეასე წლისთავს მიეძღვნა.

არ გადავაჭარბებთ, თუ ვიტყვით, რომ „თავისუფლების ტრიბუნასა“ და „გუშაგში“ გამოქვეყნებული მხატვრული ტექსტების მეშვეობით შესაძლებლობა გვეძლევა, ნათელი წარმოდგენა შეგვექმნეს შესაბამისი პერიოდის ქართული ემიგრანტული მწერლობის წარმომადგენელთა შემოქმედებითს მიღწევებზე.

Avtandil Nikoleishvili

(Georgia, Kutaisi)

Georgian writing of Georgian emigrant magazines - on the pages of «liberty tribune» and «guard»

Although the magazines «Liberty Tribune» (published in Paris in 1974–1983) and «Guard» («Gushagi», also published in Paris in 1984–1997) were periodicals with a wide profile, the artistic works of Georgian writers living in emigration were also published in their pages. Unfortunately, the largest part of them remains not only with the general public but also beyond the eyes of literary experts. The creative abilities of Georgian emigrant writers were most evident in their poetic creations. This circumstance essentially led to the fact that our compatriots living far away from their homeland, who during the rule of the Soviet regime were forbidden not only to visit Georgia but even to have written communication with close people, turned to the creation of poems as an effective form of expressing their nostalgic feelings. Unlike the poetic genre, Georgian immigrant writers have not achieved significant success in other genres. From this point of view, only the work of Grigol Robakidze is a particularly important acquisition. Although Grigol Robakidze was long dead during the existence of the «Liberty Tribune» and «Guard» (he died in 1962), a number of interesting letters related to his work were published on their pages. From this point of view, the 35th issue of «Liberty Tribune» (1981), which

was entirely dedicated to the centenary of Grigol Robakidze's birth, is particularly interesting.

We will not exaggerate if we say that through the artistic texts published in «Liberty Tribune» and «Guard,» we are given the opportunity to create a clear idea of the creative achievements of Georgian emigrant writers of the relevant period.

ოთარ ნიკოლეიშვილი

(საქართველო, თბილისი)

საქართველოდან ასულ ქართველ ემიგრანტთა მოღვაწეობის ისტორიიდან ისრაელში

საქართველოდან ისტორიულ სამშობლოში ქართველ-ებრაელთა მიგრაციის პროცესი ისრაელის სახელმწიფოს შექმნამდე დიდი ხნით ადრე დაიწყო. მაშინ ეს პროცესი ერთეული შემთხვევებით განისაზღვრებოდა და ძალზე იშვიათ მოვლენას წარმოადგენდა. წმინდა მიწაზე წარმატებულად დამკვიდრებულ ქართველ ებრაელთაგან აუცილებლად უნდა მოვიხსენიოთ „ქართველ როტმილდად“ წოდებული მორდეხაი მიხაკაშვილი, რომელმაც საზოგადოებრივი ცხოვრების მრავალ სფეროში მიაღწია თვალსაჩინო წარმატებას. მისი ეროვნულ-საზოგადოებრივი ღვაწლის წარმოჩენის დროს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ის ფაქტი, რომ არაერთმა ებრაელმა, რომელთა შორის საქართველოდან ემიგრირებულებიც იყვნენ, სწორედ მისი ფინანსური და მატერიალური დახმარებით შეძლო წმინდა მიწაზე დამკვიდრება.

დასკვნის სახით, გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ მორდეხაი მიხაკაშვილი თავისი ქვეყნისა და ხალხის უდიდესი პატრიოტი და მოამაგე იყო, რის გამოც იგი უდიდესი პატივისცემით სარგებლობდა თანამემამულეებში. მისი ღვაწლის ამგვარ შეფასებაში გადაჭარბებული რომ არაფერია, ამას ის ფაქტიც ადასტურებს, რომ იგი ერთხმად იყო აღიარებული ისრაელში ქართველ ებრაელთა თემის ხელმძღვანელად და მათი გაერთიანების საპატიო პრეზიდენტად არჩეული. გარდაცვალების შემდეგ კი ქალაქ აშდოდის ერთ-ერთ ქუჩას მორდეხაი მიხაკაშვილის სახელი ეწოდა.

Otar Nikoleishvili

(Georgia, Tbilisi)

**From the history of the activities of Georgian immigrants
from Georgia to Israel**

The process of migration of so-called Georgian Jews from Georgia to their historical homeland began long before the formation of the State of Israel. At that period of time, the migrants were quite few. And of those, who successfully settled in the Holy Land, we should specifically distinguish Mordekhai Mikhakashvili, nicknamed as “The Georgian Rothschild,» who succeeded in many spheres of social life. His national and social contribution is especially visible, if we consider the fact that many of his compatriots, among whom there were migrants from Georgia as well, managed to settle in Israel thanks to his financial support.

In conclusion, it can be said that Mordekhai Mikhakashvili was the true patriot of his country and people, which earned him great love and respect among his fellow countrymen. The evaluation of his deeds is not at all exaggerated, and the fact that he was proclaimed as the leader of the Georgian community in Israel and the honorary president of their union is just another proof of the above-mentioned. After the death of Mordekhai Mikhakashvili, one of the streets in Ashdod was named after him.

ხათუნა ნიშნიანიძე

(საქართველო, თბილისი)

„დავითიანის“ სამი ნარატივი და სამი დრო-სივრცული მოდელი

დავით გურამიშვილის „დავითიანი“ მედიევალურ და მოდერნულ ეპოქათა გასაყარზე, ქართული ლიტერატურის ძველი და ახალი პერიოდების მიჯნაზე, ქართული და ევროპული ესთეტიკური აზროვნების ზღვარზე შექმნილი წიგნია. თემატური, შინაარსობრივი, სტრუქტურული და გამომსახველობითი მრავალფეროვნება მისი არსებითი მახასიათებელია. მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისით წიგნი სრულად ეფუძნება ტრადიციულ ქრისტიანულ აზროვნებას, კომპოზიციის, ესთეტიკისა და პოეტიკის მხრივ კი, ერთდროულად, ტრადიციულიც არის და ინოვაციურიც. შუა საუკუნეების ესთეტიკა და ქრისტიანული სახეობრივი სისტემა წიგნში ძველ ქართულ ლიტერატურულ ტრადიციაზე დაყრდნობით შემოდის, ესთეტიკურ-პოეტიკური ძიებების იმპულსს კი დავით გურამიშვილი ევროპული ბაროკოს კულტურული გარემოდან უნდა იღებდეს. ამ პერიოდის ქართული ლიტერატურისთვის, ისევე როგორც ევროპულისთვის,

ინოვაციურია წიგნის ნარატიული სტრუქტურაც. ის აერთიანებს სამ სხვადასხვა ნარატიულ პოზიციას, ესენია: ქართლის სამეფოს//„ქართლის ჭირის“ ნარატივი, ავტორისეული//ავტობიოგრაფიული ნარატივი და ბიბლიური ნარატივი. „ქართლის ჭირის“ ნარატივში დავით გურამიშვილი გვიამბობს ქართლის სამეფოს, მეფისა და ერთი ადამიანის ბედზე; ავტორისეულ/ავტობიოგრაფიულ ნარატივში პერსონაჟ-ნარატორის შინაგან განცდებზე, წარმოდგენებსა და შემოქმედებითს მიზანდასახულებაზე; ბიბლიური, ძველი და ახალი აღთქმისეული ისტორიების თხრობისას კი – ღვთისა და კაცობრიობის ბედზე. ამასთანავე, ბიბლიური ნარატივის საფუძველზე ერთი კონკრეტული ქვეყანის, ერისა და ადამიანის ისტორია კაცობრიობის ისტორიას ერთვის და მისი თანამონაწილე ხდება.

„დავითიანის“ სამი ნარატიული ხაზი ქმნის კიდევ საფუძველს, ვიმსჯელოთ წიგნის დრო-სივრცული მოდელების მრავალფეროვნებაზე. თითოეული მონათხრობი განსხვავებულ დრო-სივრცეს მიემართება, შესაბამისად, ყოველ ნარატივს საკუთარი დრო-სივრცული მახასიათებელი, საკუთარი დრო-სივრცული მოდელი გააჩნია – ემპირიულ-ობიექტური, სუბიექტურ-მშვიინვერი და ტრანსცენდენტური, რომლებიც, ჩვენი აზრით, ნაწარმოების ერთიანობის საყრდენს, კარკასს, მისი შინაარსის ორგანიზების ყველაზე რეალურ საშუალებას წარმოადგენს. აღნიშნულ მოხსენებაში განვიხილავთ „დავითიანის“ სამ ნარატივს, განსახოვნების სამ დრო-სივრცულ მოდელს და მათ შორის არსებულ უთიერთმიმართებებს.

Khatuna Nishnianidze

(Georgia, Tbilisi)

The three narrative lines of «Davitiani» and three time-space models

Davit Guramishvili's «Davitiani» is a poetry book, created on the edges of medieval and modern eras, of old and new periods of Georgian literature, of Georgian and European aesthetic thinking. Thematic, contentual, structural and expressive diversity is an essential characteristic of «Davitiani». In terms of worldview, the book is fully based on traditional Christian thinking, and in terms of composition, aesthetics and poetics, it is both traditional and innovative at the same time. The aesthetics of the Middle Ages and the Christian tropological system are introduced in the book, based on the old Georgian literary tradition. On the other hands, Davit Guramishvili must have received the impulse of his aesthetic-poetic searches from the cultural environment of European Baroque. The narrative structure of the book is innovative for the Georgian, as well as European literature of this period of time. It combines three different narrative positions, namely: the narrative of the Kingdom of Kartli - “The Kartli Plague», the

author's autobiographical narrative and the Biblical narrative. While narrating his own adventures, Davit Guramishvili tells us about the fate of one individual; While telling the stories of the Kingdom of Kartli and the King Vakhtang the 6th, he focuses on the fate of one kingdom; And when poeticizing biblical stories of the Old and New Testaments he speaks about God and humanity.

The three narrative lines of «Davitiანი» creates the basis for discussing the variety of time-space models of the book. Each narrative refers to a different temporality and spatiality, therefore, each narrative has its own characteristics, its own temporal-spatial model - empiric-objective, subjective and transcendental. In this paragraph we discuss The three narrative lines and three time-space models of «Davitiანი».

მანანა ოდიშელი

(დიდი ბრიტანეთი, ოქსფორდი)

ფიქვნარის სამაროვანი: სამარხეული ინვენტარით აღდგენილი ცხოვრება ანტიკურ კოლხეთში (ეძღვნება ამირან კახიძის ხსოვნას)

ანტიკური ხანის კოლხეთის და ბერძნულ-რომაული სამყაროს ურთიერთობის დასტურია ფიქვნარის სამაროვნის სისტემური გათხრები. 1960იანი წლებიდან დაიწყო და 1998 წლიდან განახლდა ამირან კახიძის და მაიკლ ვიკერსის ხელმძღვანელობით..

ფიქვნარის ძვ. წ. 5-3 საუკუნეების ნეკროპოლისი უნიკალური ძეგლია მთელი კავკასიის მასშტაბით, რომლის შესწავლა მოწმობს, რომ სანაპირო კოლხეთის მოსახლეობა თანაარსებობდა აქ მოსულ ბერძნებთან; აქ მოპოვებული არტეფაქტებით გამდიდრდა ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმი, რომლის დამარსებელი და ხელმძღვანელი ამირან კახიძე იყო.

ფიქვნარის სამაროვანი ქრონოლოგიურად განსხვავებულ უბნებს მოიცავს; აქვე აღმოჩნდა გვიანანტიკური ხანის სამარხები, თუმცა მათ ერთი საერთო ნიშანი აქვთ, ნიადაგის თავისებურების გამო, მიცვალებულის კვალი არ ჩანს, გარდა აქა-იქ აღმოჩენილი კბილისა, იმ შემთხვევაში, როდესაც მიცვალებულს პირში უდებდნენ ე.წ. ქარონის ობოლს, რომელიც ბერძნული წესის მიხედვით, იყო საფასური მდინარე სტიქსზე მისი სულის გადასაყვანად. ამდენად, შეუძლებელია განისაზღვროს აქ დაკრძალულთა სქესი, ასაკი, მათი დიეტა, საქმიანობა თუ ცხოვრების წესი. სამარხებში გვხვდება მხოლოდ ის შერჩეული ნივთები, რომლებიც საიქიოდ გააყოლეს გარდაცვლილს. მრავალფეროვანი სამარხეული მასალა მოწმობს, რომ ძვ წ 5-3 საუკუნეებში ზღვისპირა მოსახლეობა კომერციული საქმიანობის შედეგად ქონებრივად მდგრადი იყო, თუმცა შეიმჩნეოდა უთანასწორობა.

ჩემი მოხსენების მიზანია კოლხეთის სამაროვნებში აღმოჩენილი მატერიალური კულტურის ნიმუშების შედარების გზით გამოვკვეთო მოსახლეობის ცხოვრების წესის, რწმენა-წარმოდგენების და სოციალური სტრუქტურის განსხვავებული ასპექტები და მათი კონტაქტები გარე სამყაროსთან.

ფიჭვნარის ძვ. წ. 5-3 საუკუნეების სამარხეული ინვენტარი მოწმობს კოლხური მოსახლეობის ინტერაქციას ბერძნულ კულტურასთან, რამაც გავლენა მოახდინა როგორც მათ ყოფაზე, ასევე დამარხვის წესზე. კოლხურ ადგილობრივ ჭურჭელთან ერთად სამარხებში თანაარსებობდა მრავალფეროვანი ორნამენტული კერამიკა ათენიდან, ზოგჯერ ბერძნული წარწერით, ამფორები საბერძნეთის კუნძულებიდან, კოლხურ თეთრთან ერთად გვხვდება უცხოური მონეტები; უხვადაა წარმოდგენილი ლევანტისთვის დამახასიათებელი ფერადი მინის სანელსაცხებლეები, რომლებიც კოლხეთში უნდა იყოს დამზადებული; კოლხური ელეგანტური ვერცხლისა და ოქროს სამკაული, სპარსული ოქრომჭედლობის ნიმუშები, ამშვენებდა როგორც კოლხებს, ასევე ბერძნებს ახალმოსული ბერძნების და კოლხების ურთიერთობა საერთო სარგებელზე უნდა ყოფილიყო დაფუძნებული, რასაც მოწმობს იარაღის არარსებობა სამარხებში.

Manana Odisheli

(The Great Britain, Oxford)

Pichvnari Cemetery: Unveiling Insights of Classical Period Colchis through Grave Goods (*In memory of Amiran Kakhidze*)

Interaction between the Graeco-Roman world and ancient Colchis, that stood at the crossroads of the great civilizations, were confirmed by archaeological finds, especially at Pichvnari, Adjara, where excavations began in the 1960s and continued from 1998 by Amiran Kakhidze and Michael Vickers.

The Pichvnari site represents the largest necropolis of the Classical period (5th-3rd c. BC) in the south Caucasus, yielding material that suggests that the local population of coastal Colchis coexisted with the Greek settlers. The artefacts from the Pichvnari necropolis are exhibited in the Batumi Archaeological Museum, where Amiran Kakhidze was the Director.

Pichvnari cemetery comprises the parts, that differ in chronology; some burials of Late Antiquity were also found, but they share one feature in common, namely due to the nature of the earth, the graves do not contain skeletons. Occasional teeth occur in cases where the deceased was buried with a coin in the mouth, the so-called Charon's obol, that according to the Greek funerary tradition, served as a payment to

the ferryman for crossing the river Styx. The absence of skeletal material means a lack of information concerning the gender and age of the deceased, or about their diet and activities during their life. The graves in Pichvnari contain only the objects, chosen to accompany deceased in afterlife. The variety of grave goods suggest, that in the 5th-3rd c. BC, due to their commercial activities the population was socially stable with some level of material inequality.

The aim of my presentation is to compare material goods from the cemeteries of different sites of Colchis, that provide a captivating glimpse into the lives, beliefs, and social structures of the population and demonstrate their connections with the wider world. The grave goods from the Pichvnari cemetery are the main source for understanding the interaction or even cohabitation between the natives and newcomers. The common pattern for the Pichvnari cemetery is that the graves contained local pottery alongside Athenian vessels of various shapes and decoration with an occasional Greek inscription, amphoras from the Greek islands, coins of various provenance as well as the Colchian *tetri*; the colourful glass perfume vessels from Levant were probably made locally in Colchis; elegant silver and gold Colchian jewelry, showing Persian artistic influence, was prevalent across the graves of the 5th-3rd c. BC. Absence of weaponry among the grave goods suggest, that the commercial relationships between Greeks and Colchians were mutually beneficial.

სტეპან ჰ. რაპი

(აშშ, სემ ჰიუსტონ)

მეფე მირიანის ჰიბრიდული პრეზენტაცია ლეონტი მროველთან

„ქართლის ცხოვრების“ თხზულებათა დასაწყისი ნაწილი დიდი ხანია, რაც მკვლევართა ყურადღებას იქცევს. ქართველთა ეთნოგენეზის ისტორიას, რომელიც ტრადიციულად მეთერთმეტე საუკუნის ეპისკოპოსს, ლეონტი მროველს მიეწერებოდა, დღეისათვის ისტორიკოსთა დიდი ნაწილი სამი განსხვავებული ტექსტის კომპენდიუმად მიიჩნევს. „ცხოვრება ქართველთა მეფეთა“-ს სულ მცირე ორი კომპონენტი მროველის მოღვაწეობამდე დიდი ხნით ადრეა შექმნილი. კომპენდიუმის თავდაპირველი ნაწილის მერვე ან მეცხრე საუკუნით დათარიღება არ არის უჩვეულო. ტექსტის ეს ნაწილი, უეჭველი, ემყარება უფრო ადრინდელ ზეპირ და შესაძლებელია, წერილობით ტრადიცასაც; მას პრეტენზია აქვს, წარმოაჩინოს ქართველთა სათავეები კავკასიის ისტორიის კონტექსტში, მათი სამეფოს წარმოქმნა, მეფეთა დინასტია მირიანამდე. იმავდროულად, მისი თხრობა, უპირატესად, აღმოსავლეთ მხარეს, ქართლს ეხება.

მირიანზე თხრობისას, ტექსტი უეცრად წყდება; მას აგრძელებს ჰაგიოგრაფიული თხზულების „ნინოს ცხოვრების“ სრული ვერსია. „ცხოვრებას“ უშუალოდ მოსდევს მირიანის მომდევნო პირველი ქრისტიანი მეფეების მოკლე ისტორია. ნიშანდობლივია წარმართი და გაქრისტიანებული მირიანის პრეზენტაციებს შორის ტონალობის ცვლილებაც.

რა უნდა ყოფილიყო ამის მიზეზი? წინამდებარე მოხსენებაში შევეცდები ავხსნა, რატომ შეიტანეს მთლიანი ჰაგიოგრაფიული ტექსტი, რომელიც დამოუკიდებელი თხზულების სახით „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ კორპუსმა შემოინახა, ისტორიოგრაფიულ „ქართლის ცხოვრებაში“. გარდა ამისა, უნდა ვუპასუხო იმ კითხვასაც, თუ რატომ წყდება უეცრად დასაწყისი თხრობა მირიანის შესახებ მაინცდამაინც მისი გაქრისტიანების მომენტისთვის. „ქართლის ცხოვრებაში“ მირიანის დანარჩენი მეფობა განხილულია მხოლოდ და მხოლოდ „ნინოს ცხოვრებაში“. მეფის მიერ ქრისტიანობაზე მოქცევა მეტად გამარტივებული პასუხი იქნებოდა. გასაღები იძებნება ქართული ისტორიოგრაფიული წყაროების ორიგინალურ, მაგრამ დაკარგულ ვერსიებში, ისევე როგორც კავკასიის ინტეგრაციაში ირანულ სამყაროში გვიანანტიკურ ხანაში.

Stephen H. Rapp Jr.

(USA, Sam Houston)

Leonti Mroveli's Hybrid Presentation of King Mirian

The cycle of histories at the start of *K'art'lis c'xovreba* has long attracted the attention of scholars. Traditionally credited to the eleventh-century bishop Leonti Mroveli, many historians now understand the story of Georgian ethnogenesis, as a compendium of as many as three distinctive texts. The provenance of at least two of the components of *C'xorebay k'art'velt'a mep'et'a* belongs to a time well before Mroveli. These days, an eighth- or ninth-century date for the compendium's initial section is not unusual. This section of the text undoubtedly rests on yet older oral and perhaps written traditions; it claims to reveal the very beginnings of the Georgians within the context of Caucasian history, the origins of their monarchy, and dynastic kings up to Mirian. At the same time, it prioritizes the eastern region of K'art'li.

Within its account of Mirian, the text abruptly cuts off and a complete version of the hagiographical *Life of Nino* ensues. This *vita* is immediately followed by a brief narrative of the early Christian kings after Mirian. The tonal shift between the presentation of the pre-Christian and Christianizing Mirian is remarkable.

Why should this be the case? In this presentation, I shall suggest an explanation as to why an entire hagiographical text – which survives independently in the corpus

Mok'c'evay k'art'lisay – has been incorporated into the historiographical *K'art'lis c'xovreba*. Further, we must consider why the initial account of Mirian terminates abruptly, on the eve of his Christianization. In *K'art'lis c'xovreba*, the remainder of Mirian's reign is treated exclusively by *The Life of Nino*. The answer is not simply the royal adoption of Christianity. Instead, the key lies in the original, but lost versions of Georgian historiographical sources as well as Caucasia's integration within the Iranic world in late antiquity.

მანანა სანაძე

(საქართველო, თბილისი)

ვახტანგ გორგასლის მეფობის დათარიღების საკითხისათვის

ვახტანგგორგასლის გარდაცვალების დროდრამდენიმე, ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავებული თარიღია გაჟღერებული ისტორიოგრაფიაში: 502/505 (ტრადიციული), 490/491 (გოილაძე, მუსხელიშვილი), 523 (თუმანოვი) და საბოლოოდ ჩვენი, ახალი 531 წ. შემდგომში, ჩვენი ეს ე. წ. „ახალი თვალსაზრისი“ „კარგად დავიწყებული ძველი“ გამოდგა, ვინაიდან აღმოჩნდა, რომ ვახტანგის გარდაცვალების თარიღად 532 წ. ჯერ კიდევ მ. ჯანაშიელმა მიიჩნია 1906 წ. აღსანიშნავია, რომ, სამწუხაროდ, მ. ჯანაშიელის ნაშრომს მიმდევრები არ გამოუჩნდნენ და ის იმდენად კარგად დავიწყა ისტორიულმა საზოგადოებამ (არსად არავის არ მოეხსენებინა), რომ ჩვენ, მის საუკუნეზე მეტი ხნის წინ გამოთქმულ მოსაზრებას, არ ვიცნობდით. ისიც აშკარა იყო, რომ საკითხს კვლავაც მიბრუნება და ახალი არგუმენტებით შევსება სჭირდებოდა, რადგან ჯანაშიელისეული თვალსაზრისი თავის დროზე არა თუ გაზიარებულ არ იქნა, არამედ საერთოდ დავიწყებას მიეცა.

ვახტანგის გარდაცვალების ჩვენ მიერ ჩამოთვლილი თარიღებიდან ვერც ერთი, გარდა 531 წლისა, ვერ ალაგებს და ახსნას ვერ უძებნის ვახტანგის ცხოვრებაში აღწერილ ძირეულ მოვლენებს. ამათგან უმთავრესი ვახტანგის სპარსეთის დიდ კოალიციურ ლაშქართან ერთად ბიზანტიასთან ომის საკითხია, რომელიც ჯერ კიდევ ვახტანგის ახალგაზრდობაში მოხდა, მისი პირველი მეუღლის მიერ ტყუპების გაჩენის პერიოდში და სპარსეთის შაჰთან ერთად ინდოეთში სალაშქროდ წასვლამდე. რომელი სპარსეთ-ბიზანტიის ომია ეს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ 442-502 წლებში სპარსეთ-ბიზანტიას შორის არცერთი ომი არ მომხდარა? რაც შეეხება 502-507 წლების სპარსეთ-ბიზანტიას შორის წარმოებულ ომს, მისი დასაწყისი, მსვლელობა და საზავო მოლაპარაკება საოცრად ემთხვევა ვახტანგის ცხოვრებაში გადმოცემულ ამბებს. იგივე შეიძლება ითქვას დარიალის ციხესა და ხეობაზე. 491 წლის

ჩათვლით ის ჰუნების (უმუალოდ მათი მოკავშირე ოსების) ხელშია და ამაზე პროკოპიც მოგვითხრობს, 491 წ-ის შემდგომ, ახლო ხანებში კი ეს ადგილები კავადმა დაიჭირა, და წინა ზავებში მიღწეული შეთხმემების გათვალისწინებით, ბიზანტიას ციხის შესანახი თანხა მოსთხოვა, რისი გადაუხდელობა გახდა კიდევ მის მიერ 502 წ. ბიზანტიის წინააღმდეგ ომის დაწყების საბაზი. ამ და სხვა არაერთ მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვან საკითხის ახსნა სწორედ ვახტანგის ცხოვრებისა და მეფობის ამ ახალი, ჩვენ მიერ შემოთავაზებული ქრონოლოგიის გათვალისწინების შემთხვევაში ეძებნება.

Manana Sanadze

(Georgia, Tbilisi)

The Issue of Dating the Reign of King Vakhtang Gorgasali

In historiography we have a few rather different versions of dating the death of the King of Kartli (eastern Georgian kingdom) Vakhtang Gorgasali: 502/505 (traditional), 490/491 (Goiladze), 523 (Tumanoff) and at last, ours – a new one – 531. Later on, our so-called “new version” emerged as a well-forgotten old one, as it turned out that a date of the death of the king is very close to ours (532) was suggested by M. Janashvili in his work written in the early 20th c. (1906). It has to be mentioned that, sadly, the version proposed by M. Janashvili was not recognized by his contemporaries and it was completely lost among the historic society (it was not mentioned anywhere). So, the idea published over a century ago was not familiar. It is also clear that the version proposed by M. Janashvili needed a deeper inspection and stronger arguments, considering the fact that the ideas developed by him were not only ignored, but completely forgotten.

All of the versions of Vakhtang Gorgasali’s death mentioned above, except for 531, fail to provide a proper explanation or put the events of the life of the king in some historical order. One of the milestones of the king’s life is his participation, together with a large Persian coalition force, in the war against Byzantines. This war took place, when Vakhtang was still a young man, when his first spouse gave birth to his twins and before he moved to India together with the Shah of Persia. Which Persian-Byzantine war could have been if considered if we take into account the fact that in 442-502 there was not a single case of military conflict between Persia and Byzantium? As for the Persian-Byzantine war of 502-507, it has to be pointed out that its beginning, progress and the truce negotiations strangely coincide with the events that are narrated in the *Life of Vakhtang Gorgasali*. The same is true for the Dariali Gorge and Dariali Castle. Up to 491, it was controlled by Huns (namely, by their ally Osses), about whom we know from the work of Procopius of Caesarea. In the period soon after 491, these places were seized by Kavadh, which actually turned into a reason for launching a war against Byzantium

in 502 – Kavadh demanded that Anastasius finance the military forces located in the Dariali Castle, the way it was envisaged in the agreements reached between Persia and Byzantium earlier. Explanation for this and many other more or less important issues can be found if we accept the new date (531) of the death of King Vakhtang Gorgasali.

ლელა სარალიძე

(საქართველო, თბილისი)

მიხეილ მუსხელიშვილი ევროპული ფედერალიზმის სათავეებთან

თემის აქტუალურობას განაპირობებს საქართველოს დღევანდელი რეალობა, ევროგაერთიანებისკენ სწრაფვა. 2023 წლის 14 დეკემბერს, საქართველომ ევროკავშირის წევრობის კანდიდატის სტატუსი დამსახურებულად მიიღო. აღსანიშნავია, რომ ევროპული ფედერალიზმის სათავეებთან, სტრასბურგის უნივერსიტეტში მოღვაწე, ევროპის სამეცნიერო წრეებში კარგად ცნობილი, წარმოშობით ქართველი, მიხეილ მუსხელი (1903-1964 წწ.) იდგა. 1918 წელს, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ, იგი სასწავლებლად გერმანიაში გაგზავნა. 1921 წელს რუსეთის წითელი არმიის მიერ საქართველოს ოკუპაციისა და გასაბჭოების შემდეგ, კი ემიგრაციაში წავიდა. 1931 წელს, მიმელ მუსხელს იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი მიენიჭა და პარიზის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევითი ინსტიტუტის პროფესორად მუშაობდა. 1948 წლიდან სტრასბურგის უნივერსიტეტის სამართლის, პოლიტიკური და ეკონომიკური მეცნიერებების ფაკულტეტის პროფესორი იყო. 1959 წელს, მან საბჭოთა კავშირისა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების კვლევითი, „მუსხელის ცენტრი“ დააარსა, რომელსაც სიცოცხლის ბოლომდე ხელმძღვანელობდა. მ. მუსხელიშვილის აზრით, ევროპელობა განისაზღვრება არა გეოგრაფიით, არა რასით, არა ენით და არა წეს-ჩვეულებებით, არამედ მისი სულის გარკვეული თვისებებით. იგი საქართველოს მომავალს ევროპაში ხედავდა. მას კარგად ესმოდა, რომ რუსული ოკუპაციის პირობებში ქართველი ხალხი მოკლებული იყო უფლებას, პოლიტიკური ეკონომიკური და კულტურული საქმიანობები დამოუკიდებლად წარემართა, ასევე, საკუთარი სამართლებრივი სტატუსი განესაზღვრა.

მ. მუსხელი საუნივერსიტეტო ფედერალისტთა კავშირის თანადამფუძნებელი, ევროპის უნივერსიტეტების ასოციაციის პრეზიდენტი, იტალიელი პოლიტიკოსის, ევროკავშირის ერთ-ერთი დამფუძნებელი მამის, ალტიერო სპინელის მიერ დაარსებული ევროპის სახალხო კონგრესის ასოციაციის პრეზიდენტი, ასევე, ალექსანდრე მარკის მიერ დაარსებული

საერთაშორისო ცენტრის – ევროპული სწავლების ვიცე-პრეზიდენტი იყო. 1949 წლის 10 აპრილს, სტრასბურგში, ფედერალისტთა საუნივერსიტეტო კავშირის კონგრესი გაიხსნა, რომლის თავმჯდომარე მ. მუსხელი იყო. კონგრესის მონაწილე პროფესორთა ერთმა ჯგუფმა მ. მუსხელის და მისი წარმომადგენლობითი ჯგუფისგან განსხვავებით, სტრასბურგში გერმანელების შესვლა ნაადრევად მიიჩნიეს, რისთვისაც სტრასბურგის მერს, შარლ ფრეის საჩივრის წერილით მიმართეს. 1950 წლის 6 აგვისტოს, მ. მუსხელის უშუალო ინიციატივით, 300-ზე მეტმა ევროპელმა ახალგაზრდამ საფრანგეთსა და გერმანიას შორის საზღვარი გადაკვეთა და საბაჟო ბარიერები მოხსნა. გერმანელთა ჯგუფს, პარიზში მოღვაწე პროფესორი, მარსელ მილე, ხოლო საფრანგეთის ჯგუფს კი, სტრასბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი, საუნივერსიტეტო ფედერალისტთა კავშირის პრეზიდენტი, მ. მუსხელი ხელმძღვანელობდა. შემდგომში, მ. მუსხელის ინიციატივა საფუძვლად დაედო ევროგაერთიანების იდეას.

Lela Saralidze

(Georgia, Tbilisi)

Mikheil Muskhelishvili at the beginnings of European federalism

The actuality of the topic is determined by the current reality of Georgia, striving towards the European Union. On December 14, 2023, Georgia deservedly received the status of for EU membership. It should be noted that Michel Muskhely (1903-1964), a Georgian by origin, well-known in European scientific circles, working at the University of Strasbourg, was at the head of European federalism. In 1918, the government of the Democratic Republic of Georgia sent him to study in Germany. After the occupation and Sovietization of Georgia by the Red Army in 1921 he emigrated. In 1931, Michel Muschely was awarded by the degree of Doctor of Jurisprudence and worked as a professor at the Research Institute of International Relations of the University of Paris. Since 1948, he was a professor at the Faculty of Law, Political and Economic Sciences of the University of Strasbourg. In 1959, he founded the "Muskhely Center", a research center for the Soviet Union and Eastern European countries, which he headed until the end of his life. According to M. Muskhely, Europeanness is determined not by geography, not by race, not by language or customs, but by certain qualities of his soul. He saw the future of Georgia in Europe. He understood well that under the Russian occupation the Georgian people were deprived of the right to independently conduct political, economic and cultural activities, as well as determine their own legal status.

M. Muskely was the co-founder of the Union of University of Federalists, the president of the Association of European Universities, the president of the European

People's Congress Association, founded by the Italian politician, one of the founding fathers of the European Union, Altiero Spinelli, as well as the Vice-president of the International Center for European Studies founded by Alexander Mark. On April 10, 1949, in Strasbourg, the Congress of the University Union of Federalists was opened, the chairman of which was Michel Muschely. A group of professors who participated in the congress, unlike M. Muschily and his representative group, considered the Germans' entry into Strasbourg premature, and therefore addressed the head of the city of Strasbourg, Charles Frey, with a letter of complaint.

Later, on August 6, 1950, on the direct initiative of M. Muskhely, more than 300 young Europeans crossed the border between France and Germany and removed the customs barriers.

Professor Marcel Mille, working in Paris was in charge of the German group and the professor of the University of Strasbourg and President of the Union of University of Federalists, M. Muskhely was in charge of French group.

Later, under the aegis of M. Muskheli was initiated the basic idea of the European Union.

მ. ე. სისოვა

(მოსკოვი, რუსეთი)

„მსხვერპლშეწირვის ფონზე ღრეობა წმინდა ადგილს ზღალავს“: „წმინდა ხელის“ პატივგებასთან დაკავშირებული ახლანდელი პრობლემები

მოხსენება კრიმსკის რაიონის (კრასნოდარის ოლქი) სოფელ ნებერ-დჟაევსკაიას მახლობლად „წმინდა ხელის“ თაყვანისცემის რელიგიურ პრაქტიკას ეთმობა, რომელსაც დიდწილად პონტოელი ბერძნები ასრულებენ. თურქეთიდან რუსეთის იმპერიაში და შემდეგ სსრკ-ში მიგრირებული პონტოელი ბერძნები ჩრდილო კავკასიაში დასახლდნენ და რამდენიმე განსახლების არეალი შექმნეს: სოჭი, გელენჯიკი, ანაპა, კრიმსკი, გორიაჩეკლიუჩევსკაია, აპშერონისკი და სხვა რაიონები. ტრაბზონიდან წამოსულმა ბერძნებმა წმინდა წყაროთა თაყვანისცემის ტრადიცია ახალ სალოცავებთან გააგრძელეს (ფოლკლორული ამბებიც ახალ ადგილებზე მსგავსად „გადავიდა“). ამგვარად, 28 აგვისტოს ღამეს პონტოელი ბერძნები კრიმსკის რაიონის სოფელ ნებერდჟაევსკაიასთან ახლოს მდებარე გრუმევაია-ბალკას ტრაქტირში ნეტარი ღვთისმშობლის მიძინების მოახლოებას ხვდებიან.

ეს ადგილი ცნობილია, როგორც „წმინდა ხელი“, თუმცა ეს სახელწოდება განზოგადებულია და ნამდვილი „წმინდა ხელის“ (ბერძნულ ენაზე „დედის

ცრემლები”) გარდა კიდევ 4 ნაკურთხ წყაროს აერთიანებს, რომლებიც იოანე ნათლისმცემლის, წმ. ნიკოლოზის, წმ. ბარბარა ილიოპოლისელის, პეტრე და პავლე მოციქულების სახელებს ატარებენ. საბჭოთა ანტირელიგიურმა პოლიტიკამ წმინდა ადგილების როლი თანდათან დააკნინა და მიჩქმალა. 1999 წლიდან წყაროები რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის ოფიციალურ კონტროლს დაექვემდებარა, 2001 წელს კი „წმინდა ხელის” მართლმადიდებლური კომპლექსი ჩამოყალიბდა, რომელიც კრასნოდარის ოლქის ზღვისპირა სანაპირო ზოლზე პილიგრიმობის ერთ-ერთ მთავარ ადგილად იქცა. ამავე დროს, წყაროს წყალი სხვადასხვა დაავადების მკურნალობისთვის გამოიყენება, მომლოცველები კი ხშირად მსხვერპლის გაღების პირობას დებენ (შედეგის მიუხედავად). ადგილს იმავე მიზნით სომხეთიდან ცოტა ხნის წინ ემიგრირებულმა იეზიდი ქურთებმაც სტუმრობდნენ.

„წმინდა ხელის” საეკლესიო იურისდიქციის ქვეშ მოქცევას მალევე დიქტატი მოჰყვა: ადგილობრივი მღვდელთმსახურები პონტოელი ბერძნების რიტუალებს კრძალავენ და მათ „ღრეობად” ნათლავენ, რისი პასუხიც „საღმრთო სასჯელი” იქნება. მოხსენება ყურადღებას უთმობს შემდგომ ასპექტებს: „წმინდა ხელთან” ღვთისმშობლის მიძინების დღის აღნიშვნის თავისებურებებს, ეთნიკურ ჯგუფებს შორის რიტუალური დასაძლესასწაულო სივრცის განაწილებას, ასევე თანამედროვე პირობებში თანაარსებობის ახალი პრინციპების განვითარებას.

M. E. Sysoeva

(Russia, Moscow)

‘Feasting with ‘Sacrifice’ Desecrates a Holy Place’: Current Issues in Honoring the ‘Holy Hand’

The report focuses on the religious practices of veneration of the ‘Holy Hand’ near the village of Neberdjaevskaya, Krymsky district (Krasnodar region), the participants of which are mostly Pontic Greeks. Gradually moving from Turkey to the Russian Empire and then to the USSR, the Pontic Greeks settled in the North Caucasus, forming several settlement areas: Sochi, Gelendzhik, Anapa, Krymsky, Goryacheklyuchevskaya, Apsheronsky and other districts. During the exodus from Trabzon, the Greeks ‘relocated’ some shrines (and with them folkloric narratives), ‘reinterpreting’ the tradition of worshiping holy springs to reflect local realities. Thus, on the night of August 27–28, the Pontic Greeks meet the coming of the Dormition of the Blessed Virgin Mary (Panagia) in the tract of Grushevaya Balka, located near with Neberdjaevskaya village of the Krymsky district.

This place is known as the ‘Holy Hand’, however, under the generalized name there are five consecrated water springs: the actual Holy Hand (Greek for ‘Mother’s Tears’), the spring of St. John of Forerunner, St. Nicholas and St. Barbara of Iliopolis, as well as St. Peter and St. Paul the Apostles. The Soviet anti-religious policy led to a gradual ‘fading’ of the functioning of the holy place. Since 1999, the springs came under the official control of the Russian Orthodox Church. As a result, in 2001 the ‘Holy Hand Orthodox Complex’ was formed, which became one of the main pilgrimage sites on the Black Sea coast of Krasnodar region. At the same time, the holy place was (and still is) used, among other things, for healing various diseases and vowing to make sacrifices (regardless of the outcome). For this purpose, the ‘Holy Hand’ was also visited by the Kurds-Yazidis who had recently migrated from Armenia.

The ‘transfer’ of the holy place under Church jurisdiction gave rise to ecclesiastical dictates: priests forbid the actions of the Pontic Greeks, declaring their sacrifices ‘feasts with drinking alcoholic beverages’, which will surely be followed by God’s punishment. The report draws attention to the following aspects: the peculiarities of the celebration of the day of the Dormition of the Mother of God in the ‘Holy Hand’; the division of ritual and festive space between different ethnic groups, as well as the development of new principles of coexistence in modern conditions.

ლუბოვ სოლოვიოვა

(რუსეთი, მოსკოვი)

„უძველეს დროში მიღებული წესის განადგურების გარეშე...“: ხალხური ტრადიცია და რუსული კანონი საქართველოს რეგიონებში მე-19 საუკუნეში

მოხსენებაში, მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრის საარქივო მასალებზე დაყრდნობით, განხილულია ზოგიერთი სიტუაციები, არსებული საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში, როდესაც ოდითგანვე არსებული ხალხური წეს-ჩვეულებები, ტრადიციები და ჩვეულებრივი სამართლის ნორმები რუსეთის ხელისუფლების განხილვის საგანი ხდებოდა. ჩინოვნიკები, როდესაც განიხილავდნენ გლეხების ან მაღალი ფენების წარმომადგენლების სათხოვარს მათი უფლებების დარღვევის გამო, იძულებულნი იყვნენ თითოეულ შემთხვევაში გადაეწყვიტათ, აქვს თუ არა არსებობის უფლება ამა თუ იმ უძველეს დიდი ხნის დამკვიდრებულ ჩვეულებას (როგორც წესია, არ არსებულს რუსეთის სხვა რეგიონში) ან ის შეუთავსებელია რუსულ კანონებთან.

მაშ ასე, რუსეთის ხელისუფლებას უხდებოდა განეხილა საკითხი, ქართველი მემამულეების მიერ მათი ქვეშემდგომი გლეხების განსაზღვრული თანხების შეგროვების უფლებების შესახებ. მაგალითად: ქალიშვილის ან ძმისშვილის/დისშვილის მზითევისთვის (საქორწილო) ან გლეხის ქალის სამზითვოს (საჩქემო), ქვრივის მეორედ გათხოვდების შემთხვევაში (საქვრივო).

ზოგიერთ რეგიონში იქმნებოდა კონფლიქტური სიტუაციები, რადგან სახელმწიფო ეწინააღმდეგებოდა ისეთ მოვლენებს, რომლებიც ხალხის მიერ აღიქმებოდა როგორც ძველი წეს-ჩვეულება, და ხელისუფლება კი მას „მრავალცოლიანობას» ეძახდა. ეს ტრადიცია გავრცელებული იყო ოსურ დასახლებებში. ხალხური წარმოდგენით, თუ ადამიანს ჰქონდა შესაძლებლობა გადაეხადა საქორწინო გამოსასყიდი (ურვათი, ურვადი), მას შეეძლო მოეყვანა „მეორე ცოლი“, რომელსაც ხელისუფლება არ თვლიდა კანონიერ ცოლად, არამედ უწოდებდა „ხარჭას“. სახელმწიფოს ბრძოლა ამ წეს-ჩვეულების წინააღმდეგ, ძირითადად, „ახალმონათლულ“ ოსებს შორის, როგორც დოკუმენტებიდან დგინდება, საკმაოდ ხანგრძლივი აღმოჩნდა. ჩინოვნიკები იძულებულნი იყვნენ გადაეწყვიტათ, როგორ მოქცეულიყვნენ „მეორე ცოლებთან“, რადგან ასეთი „მრავალცოლიანობა“ ქრისტიანებისთვის მიუღებელი იყო. ამავე დროს მშობლები ხშირ შემთხვევაში უარს ამბობდნენ ქალიშვილისთვის აღებული გამოსასყიდის დაბრუნებაზე, რასაც მოჰყვებოდა ხანგრძლივი და რთულად მოსაგვარებელი კონფლიქტები. პრობლემები მაშინაც იწყებოდა, როცა ქრისტიანი ოსები, აიღებდნენ რა გამოსასყიდს, ქალიშვილს ათხოვებდნენ მეორე ცოლად მუსულმან ოსებზე ჩრდილოკავკასიურ დასახლებებიდან.

ხელისუფლებას ასევე უხდებოდა გადაეწყვიტა, თუ როგორი დამოკიდებულება ჰქონოდა ტრადიციულ დღესასწაულებთან და გართობასთან, რომლებიც ხალხში დიდი ხნის დამკვიდრებული იყო, კერძოდ თბილისში და ხშირად, ხელისუფლების აზრით, არეულობასა და საზოგადოებრივი სიმშვიდის დარღვევას იწვევდა.

საარქივო დოკუმენტები საშუალებას გვაძლევს დავინახოთ, რა პოზიცია დაიკავა სახელმწიფომ ამა თუ იმ შემთხვევაში, რა იყო ხელისუფლების მიერ მიღებული გადაწყვეტილების საფუძველი. არსებული დოკუმენტების საფუძველზე შეგვიძლია ავლნიშნოთ, რომ ჩინოვნიკები საკმაოდ ხშირად პასუხობდნენ მოქალაქეთა თხოვნებს, იმპერიის კანონებზე ან რელიგიურ ნორმებზე დაყრდნობით.

საარქივო მონაცემები შეიცავს უნიკალურ, უმეტეს შემთხვევაში მეცნიერების მიერ დაუმუშავებელ მცნებებს, რომლებიც საშუალებას გვაძლევენ უფრო სრულად დავახასიათოთ კავკასიელი ხალხების ტრადიციულ-ყოფითი კულტურის სხვადასხვა სფეროები.

Lyubov Solovyova

(Russia. Moscow)

“Without destroying the anciently accepted custom...”: folk custom and Russian law in the regions of Georgia in the 19th century

The report, based on archival materials from the first half of the 19th century, examines some situations that occurred in different regions of Georgia when folk customs, traditions, and customary laws that had long existed here became the subject of discussion by the Russian authorities. Officials, considering petitions from peasants or representatives of the upper classes on the occasion of violation of their rights, were forced to decide in each individual case whether a long-established custom (usually unknown in other regions of Russia) had the right to exist or whether it was incompatible with Russian laws.

Thus, the Russian authorities had to consider the issue of the right of Georgian landowners to collect certain amounts of money from the peasants under their control for a dowry for a daughter or niece (*sakortsilo*), when a peasant girl marries (*sachekmo*), and when a widow remarries (*sakvrivo*).

In some regions, conflict situations arose as the state opposed this phenomenon, which was perceived by the people as a long-standing custom, and was called “polygamy” by the authorities. This tradition existed particularly among the Ossetian population. According to popular beliefs, if a person had the opportunity to pay a marriage price (*urvati, urvadi*), he could bring into the house a “second wife,” whom the authorities did not consider a legal wife, but called a “concubine.” The state’s struggle against this custom, mainly among the “newly baptized” Ossetians, as it was defined in the documents, was quite long. Officials were forced to decide how to deal with “second wives,” since such “polygamy” was unacceptable for Christians. But in this case, the parents often did not agree to return the ransom received for the girl, which led to long-term and difficult-to-resolve conflicts. Problems also arose when Christian Ossetians, having received a ransom, gave their daughter as a “second wife” to Muslim Ossetians from North Caucasian villages.

The authorities also had to deal with how to treat traditional holidays and entertainment, which have long existed among the people, particularly in Tbilisi, and often led, in the opinion of the authorities, to unrest and disturbances of public peace.

Archival documents allow us to see what position the state took in a given case, what underlay the authorities’ decisions. It should be noted that judging by the available documents, officials responded quite actively to citizens’ requests, relying on the laws of the empire or religious norms.

Archival data contains unique information, mostly not included in scientific circulation, which allows us to give a more complete description of different areas of the traditional everyday culture of the peoples of the Caucasus.

Любовь Соловьева

(Российская Федерация, Москва)

**«Не уничтожая издавна принятого обыкновения ...»: народный
обычай и российский закон в регионах Грузии в XIX веке**

В докладе на основе архивных материалов первой половины XIX века рассмотрены некоторые ситуации, встречавшиеся в разных регионах Грузии, когда издавна существовавшие здесь народные обычаи, традиции, нормы обычного права становились предметом обсуждения российских властей. Чиновники, рассматривая прошения крестьян или представителей высших сословий по случаю нарушения их прав, в каждом отдельном случае вынуждены были решать: имеет ли право на существование издавна утвердившийся обычай (как правило, неизвестный в других регионах России) или он несовместим с российскими законами.

Так, российским властям приходилось рассматривать вопрос о праве грузинских помещиков собирать с подвластных им крестьян определенные суммы денег на приданое для дочери или племянницы (сакорцило), при выходе замуж девушки-крестьянки (сачекмо), при повторном замужестве вдовы (саквриво).

В некоторых регионах возникали конфликтные ситуации, поскольку государство выступало против такого явления, которое в народе воспринималось как давний обычай, а власти именовали «многоженством». Эта традиция существовала в частности среди осетинского населения. По народным представлениям, если человек имел возможность выплатить брачный выкуп (урвати, урвади), он мог привести в дом и «вторую жену», которую власти не считали законной женой, а именовали «наложницей». Борьба государства против этого обычая, в основном среди «новокрещеных» осетин, как это определялось в документах, была довольно длительной. Чиновники вынуждены были решать, как следовало поступать со «вторыми женами», поскольку для христиан подобное «многоженство» было недопустимо. Но родители в этом случае зачастую не соглашались возвращать полученный за девушку выкуп, что приводило к длительным и трудноразрешимым конфликтам. Проблемы возникали и в том случае, когда осетины-христиане, получив выкуп, отдавали дочь в качестве «второй жены» осетинам-мусульманам из северокавказских селений.

Властям приходилось также сталкиваться с тем, как относиться к традиционным праздникам и развлечениям, которые издавна бытовали в народе, в частности в Тбилиси, и нередко приводили, по мнению властей, к беспорядкам и нарушениям общественного спокойствия.

Архивные документы позволяют увидеть, какую позицию занимало государство в том или ином случае, что лежало в основе решения властей. Следует отметить, что, судя по имеющимся документам, чиновники довольно активно от-

кликались на прошения граждан, опираясь на законы империи или на религиозные нормы.

Архивные данные содержат уникальные, по большей части не вошедшие в научный оборот сведения, которые позволяют дать более полную характеристику разным областям традиционно-бытовой культуры народов Кавказа.

ნატო სონლულაშვილი

(საქართველო, თბილისი)

ვლასა მგელაძე და ქართული სოციალ-დემოკრატია

საქართველოს ახალი და უახლესი ისტორიის საფუძვლიანი ანალიზისთვის მნიშვნელოვან ფუნდამენტს წარმოადგენს სხვადასხვა პოლიტიკური პარტიების თუ პოლიტიკური ჯგუფების შესწავლა. ამავდროულად აუცილებლობას წარმოადგენს იმ პირთა მოღვაწეობის ანალიზი, რომელთა ნააზრევი გარკვეულ საფუძველს ქმნის საქართველოს ისტორიის ცალკეული საკითხების სრულყოფილი ანალიზისთვის.

ვლასა მგელაძე XIX-XX საუკუნეების ერთ-ერთი თვალსაჩინო ფიგურაა, რომლის მრავალმხრივი მოღვაწეობა იძლევა იმის საშუალებას, რომ კვლევა სხვადასხვა კუთხით იქნეს წარმართული. მიუხედავად იმისა, რომ მან თავისი მოღვაწეობით დიდი როლი ითამაშა საქართველოს ინტერესების დაცვის სადარაჯოზე, ვლასა მგელაძის ღვაწლი ბოლომდე გაანალიზებული არ არის. მისი ცხოვრება-მოღვაწეობის გაშუქების ფონზე, აუცილებლობას წარმოადგენს მისი პოლიტიკური შეხედულებების და ნააზრევის ანალიზი.

ამ მიმართულებით, საკმაოდ რთული შესაფასებელია ქართული სოციალ-დემოკრატიული ძალების მოღვაწეობა, მათი განსხვავებული შეხედულებების გამო, თუმცა ამასთან აუცილებელი. XIX საუკუნის I ნახევარში რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ წარმოებული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დამარცხების შედეგად, ქართველი ხალხი XIX საუკუნის II ნახევრიდან იწყებს ეროვნული მოძრაობის ახალ ეტაპს, რაც გამოიხატებოდა იდეოლოგიური ბრძოლით. თუმცა ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ აღნიშნული ბრძოლის მეორე ეტაპზე ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტის გარკვეული ნაწილი საქართველოს ავტონომიას მოითხოვდა რუსეთის დაქვემდებარებაში, საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ გამოსვლისას კი სრულ თავისუფლებას ესწრაფოდნენ. აღსანიშნავია, აგრეთვე ქართული სოციალ-დემოკრატია, რომელიც მართალია რუსული სოციალ-დემოკრატის ნიადაგზე იდგა, თუმცა განსხვავებული მიზანი ამოძრავებდა. თუ მოღვაწეობის საწყის ეტაპზე მათ პროგრამაში სოციალური

და ეკონომიკური საკითხი ჭარბობდა, XX საუკუნის 10-იანი წლებიდან ეროვნული თემა მნიშვნელოვანი ხდება. საგულისხმოა ისიც, რომ საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ ქართული სოციალ-დემოკრატია საქართველოს ეროვნული თავისუფლების მოპოვებისთვის იბრძვის.

ჩამოყალიბებული პრობლემიდან გამომდინარე, ვლასა მგელაძის მოღვაწეობის ანალიზი საინტერესო დასკვნების გამოტანის საშუალებას მოგვცემს.

Nato Songhulashvili

(Georgia, Tbilisi)

Vlasa Mgeladze and Georgian Social Democracy

The study of different political parties or political groups is an important foundation for a detailed analysis of the new and recent history of Georgia. At the same time, it is necessary to analyze the activities of those persons, whose thinking creates a certain basis for a complete analysis of individual issues in the history of Georgia.

Mgeladze is one of the notable figures of the 19th-20th centuries, whose multifaceted activities allows the research to be conducted from different angles. Despite the fact that he played a great role in guarding the interests of Georgia, Vlasa Mgeladze's contribution has not been fully analyzed. In light of the coverage of his life and career, it is necessary to analyze his political views and thoughts. In this direction, it is given rather difficult evaluation to the activity of the Georgian social-democratic forces, due to their different positions, though also quite necessary. As a result of the defeat of the national liberation movement against the Russian Empire in the first half of the 19th century, the Georgian people began a new stage of the national movement in the second half of the 19th century, which was manifested in an ideological struggle. However, it should be emphasized that in the second stage of the said struggle, a certain part of the Georgian cultural and political elite demanded Georgia's autonomy under Russia, while speaking against Soviet Russia, they sought full freedom. It should also be noted that the Georgian social democracy, which, although it stood on the soil of the Russian social democracy, was driven by the different goal. If at the initial stage of their activity social and economic issues prevailed in their program, from the 10s of the 20th century the national theme became important. It is also significant, that after the conquest of Georgia by Soviet Russia, Georgian Social Democracy is fighting for the national freedom of Georgia.

Based on the established problem, the analysis of Vlasa Mgeladze's work will allow us to draw interesting conclusions.

ნესტან სულავა

(საქართველო, თბილისი)

„შვიდის“ სიმბოლური მნიშვნელობის შესახებ ძველ ქართულ მწერლობაში

„შვიდის“ სიმბოლურ გააზრებაში, საქართველოს ისტორიულ სინამდვილესთან ერთად, წინაქრისტიანული და ქრისტიანული ეპოქების მსოფლმხედველობა იკითხება. „შვიდი“ საკრალურ რიცხვთა რიგს განეკუთვნება, რომელშიც ფარული ცოდნაა კოდირებული და საიდუმლო მეტაინფორმაციას შეიცავს, რაც, ერთი მხრივ, რიცხვთა სიმბოლიკას, მეორე მხრივ, ენიგმატურ ხელოვნებას უკავშირდება. „შვიდის“ საკრალურობა ქართულ სააზროვნო სივრცეში რამდენიმე მიმართულებით წარმოჩნდა: 1. ერთიანი ცნობიერების გამოვლინების კვალობაზე მითოლოგიური, ფოლკლორული და ეთნოკულტურული მონაცემებით; 2. რელიგიური, კერძოდ, ქრისტიანული მსოფლმხედველობით, რომელიც ბიბლიურ-ევანგელურ და აპოსტოლურ სწავლებებს ემყარება; 3. ისტორიული, რომელიც საქართველოს ისტორიული წარსულის სახისმეტყველებითად გააზრებით წარმოიდგინება; 4. მხატვრული ლიტერატურაში.

„შვიდის“ სიმბოლურობა უძველეს კულტურულ სივრცეში უძველესი რწმენა-წარმოდგენებიდან, მისტერიებიდან, მითებიდან, აღმოსავლური კულტურიდან, ანტიკური ფილოსოფიიდან და ლიტერატურიდან იწყება, როდესაც იგი სამყაროს სახედ აღიქმებოდა. ძველი ეგვიპტელები, შუმერები, ბაბილონელები, ქალდეელები, ელინები, რომაელები „შვიდს“ უკავშირებდნენ ბუნების, კოსმოსის, ყოველდღიური ცხოვრებისა და სხვა მნიშვნელოვან მოვლენებს. პითაგორამ და მისმა მიმდევრებმა თეოგონიის პროცესი სწორედ რიცხვთა თეორიას დაამყარეს. შვიდის საკრალურობა და დადებითი კონოტაციურობა ლიტერატურაში ბიბლიური პრონოეტული სახისმეტყველებით აიხსნება. ბიბლიური შესაქმის პროცესი ღმერთმა ექვსი დღის განმავლობაში განახორციელა, ხოლო მეშვიდე დღეს დაისვენა. კვირის მეშვიდე დღე ღვთისაა, ე. ი. მეშვიდე დღე განსხვავებულია, სიახლეა, რადგან მეშვიდე დღეს თვისებრივად განსხვავებულ ქმედებას აქვს ადგილი. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს წარღვნის ეპიზოდი, იოანეს სახარებასა და გამოცხადებაში ექვსისა და მეშვიდის სიმბოლური გააზრება, სოლომონისა და სვეტიცხოვლის ტაძრების შვიდსვეტზე დამყარება, რაც შვიდ სვეტს სიბრძნისა და ჭეშმარიტების საფუძვლად აღგვაქმევენებს, შვიდთან დაკავშირებული იესო ქრისტეს სასწაულები; ახალი აღთქმა აღიარებს შვიდ საიდუმლოსა და შვიდ ნიჭს სული წმიდისას; შვიდ მოწყალებას ხორციელ და სულიერ საქმეთა; წმინდა წერილში ზნეობის ერთ-ერთ მთავარ განმსაზღვრელ თვისებად მიჩნეულია შვიდი მომაკვდინებელი ცოდვის განმწმენდელი შვიდი სათნოება.

„შვიდის“ სიმბოლოზრობა დრო-სივრცულად ბიბლიური წიგნების, საღვთისმეტყველო ლიტერატურის კვლობაზე ირეკლება ქართულ საისტორიო მწერლობაში; მაგ., „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ ახსენებს საქართველოში შვიდი სამეფოს არსებობას. ძველ საქართველოში საგანმანათლებლო სისტემა, ბიზანტიის მსგავსად, შვიდის სიმბოლიკას, ტრივიუმ-კვადრივიუმის პრინციპს ემყარებოდა.

„შვიდს“ სიმბოლოზური მნიშვნელობა აქვს ქართულ ჰაგიოგრაფიაში, მაგ., „მოქცევაჲ ქართლისაჲში“, რომელშიც მეექვსე დღე და მეექვსე ჟამი კერპთა შემუსვრის დღე და ჟამია, ისევე როგორც სახარებაში მეექვსე დღე და მეექვსე ჟამია ჯვარცმის დღე და საათი. „მოქცევაჲს“ ეს სიმბოლიკა არმაზულ ეპოქას ამთავრებს საქართველოში, ხოლო მეშვიდე უკვე ქრისტიანულ ეპოქას იწყებს, ე. ი. მეექვსე-მეშვიდე დღით მონიშნულია ძველი ეპოქის დასასრული და ახლის დასაწყისი. შვიდის სიმბოლოზური არსი შეინიშნება იაკობ ხუცესის „წმ. შუმანიკის წამებაში“, „წმ. ევსტათი მცხეთელის წამებაში“, „წმ. აბო თბილელის წამებაში“, ქართულ „ცხოვრებებში“, ჰიმნოგრაფიაში, საერო მწერლობის ძეგლებში, რომელთაგან გამორჩეული ადგილი რუსთველის „ვეფხისტყაოსანს“ უჭირავს. მოხსენებაში მსჯელობაა შვიდის სიმბოლოზური გააზრების მოდელზე ქართული ქრისტიანული ლიტერატურის მიხედვით.

Nestan Sulava

(Georgia, Tbilisi)

About the symbolic meaning of «seven» in ancient Georgian writing

In the symbolic understanding of «seven», the worldview of the pre-Christian and Christian eras can be read together with the historical reality of Georgia. «Seven» belongs to the series of sacred numbers, in which hidden knowledge is encoded and contains secret meta-information, which in one sense, is connected to the symbolism of numbers, from the second point of view, to enigmatic art. The sacredness of «seven» appears in the Georgian thought space in several directions: 1. On the traces of the manifestation of united consciousness with mythological, folklore and ethno-cultural data; 2. Religious, in particular, Christian worldview, which is based on biblical-evangelical and apostolic teachings; 3. historical, which can be imagined by understanding of the historical past of Georgia; 4. In Fictional literature.

The symbolism of «seven» in the ancient cultural space originates from ancient mysteries, beliefs, myths, oriental culture, ancient philosophy and literature. In archaic traditions, numerology had a sacred, «cosmic» universal meaning, as the number, was perceived as the face and the resemblance of the universe. Ancient Egyptians, Sumerians, Babylonians, Chaldeans, Hellenes, Romans associated «seven» with nature, cosmos,

everyday life and other important events. Pythagoras and his followers based on the process of theogony on the theory of numbers. The sacredness and positive connotation of seven is explained in the literature by biblical pronouncements. God carried out the biblical creation process for six days and rested on the seventh day. The seventh day of the week is God's. So the seventh day is different, it is a novelty, because a qualitatively different action takes place on the seventh day. In this regard, attention is drawn to the episode of the flood, the symbolic understanding of six and seven in the Gospel of John and the Revelation, the building of the temples of Solomon and Svetitskhoveli on seven pillars, which makes seven pillars the basis of wisdom and truth, the miracles of Jesus Christ; The New Testament recognizes seven mysteries and seven gifts of the Holy Spirit; seven mercies of carnal works and seven mercies of spiritual works; In the Holy Scriptures, the seven virtues that cleanse the seven deadly sins are considered to be one of the main defining qualities of morality.

The symbolism of «seven» is reflected in Georgian historical writings in time-spatial traces of biblical books, theological literature; For example, in the History of King Tamar are mentioned the existence of seven kingdoms in Georgia. The educational system in ancient Georgia, similar Byzantium, was based on the symbolism of seven, the trivium-quadrivium principle.

«Seven» has a symbolic meaning in Georgian hagiography, for example, «Conversion of Kartli», in which the sixth day and the sixth hour are the day and time of idolatry, just as in the Gospel the sixth day and the sixth hour are the day and hour of the crucifixion. This symbolism of «conversion» ends the Armasian era in Georgia, and the seventh already begins in the Christian era, so the sixth-seventh day marks the end of the old era and the beginning of the new one. The symbolic essence of seven can be observed in Jacob Khutse's. In «The Martyrdom of St. Shushanik», «in «The Martyrdom of St. Eustathe Mtskheteli», in «The Martyrdom of St. Abo Tbileli», in Georgian «lives», in hymnography, in monuments of secular writing, of which Rustveli's «The Knight in Panther's Skin» deservingly grants a special place. The report discusses the model of symbolic understanding of seven, according to Georgian Christian literature.

ნინო სულავა, ნანა რეზესიძე, გონელი არახამია

(საქართველო, თბილისი)

სპილენძის მეტალურგია ძველ კოლხეთში და წერილობითი წყაროები

გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის კოლხეთში არქეომეტალურგიის ძეგლები - ქურა-სახელოსნოები, რომლებიც მთელი კოლხეთის არეალზე იყო აღმოჩენილი XX საუკუნის 60-70-იან წლებში, სამეცნიერო ლიტერატურაში მიჩნეული იყო რკინის მეტალურგიის ძეგლებად. შესაბამისად, წყაროებში, ლიტერატურულ ცნობებსა და მითებში მოძიებული იყო რკინასთან დაკავშირებული ცნობები. XXI საუკუნის დასაწყისიდან შესაძლებელი გახდა თანამედროვე

საბუნებისმეტყველო კვლევებზე დაყრდნობით წინა საუკუნეში გამოვლენილი და შესწავლილი არქეომეტალურგიის ძეგლების მონაცემების გადამოწმება, რის შედეგადაც რკინის მეტალურგიის ძეგლებად მიჩნეული ქურა-სახელოსნოების დიდი უმრავლესობა სპილენძის მეტალურგიას მიეკუთვნა არქეოლოგიურ მონაპოვარს ეხმიანება წერილობით წყაროებში დაცული მონაცემები. საზოგადოდ ცნობილია, რომ ისტორიული საქართველოს ტერიტორიაზე, კერძოდ, ძველ კოლხეთში მეტალურგიის განვითარების, სახელდობრ, ბრინჯაოს, რკინის, თითბრის, ოქროს, ვერცხლის მოპოვებისა და დამუშავების შესახებ ცნობებს გვაწვდიან ძველადმოსავლური, ანტიკური, ბიზანტიური, ძველსომხური დოკუმენტური, ნარატული თუ ლიტერატურული ძეგლები. ამჯერად განვიხილავთ მხოლოდ ძველადმოსავლურ და ანტიკურ წყაროებში დაცულ ცნობებს საკუთრივ სპილენძის წარმოების შესახებ ძველ კოლხეთში.

Nino Sulava, Nana Rezesidze, Goneli Arakhamia

(Georgia, Tbilisi)

Copper Metallurgy in Ancient Kolkhis and Written Sources

Kolkhetian archaeometallurgical bloomeries from the Late Bronze and Early Iron Ages, discovered throughout the Kolkheti area in the 60s and 70s of the 20th century, had been regarded as relics of ferrous metallurgy in scientific literature. Hence, the information searched in sources, literary reports, and myths has been primarily linked to iron production. From the beginning of the 21st century, it became possible to verify the data of the archaeometallurgical artifacts discovered and studied in the previous century based on modern natural science studies. As a result, vast majority of bloomeries, previously considered to be iron-processing furnaces, were reclassified under copper metallurgy. The data preserved in written sources

echoes the archaeological findings. Information about the metallurgy development in Kolkheti, namely, bronze, iron, brass, gold, and silver mining and processing, is provided by Ancient Eastern, Hellenic, Byzantine, Armenian documentary, narrative, or literary pieces. At this point, only data preserved in ancient Eastern and Hellenic sources about the copper production in ancient Kolkheti will be analyzed.

პაატა სურგულაძე

(საქართველო, თბილისი)

საქართველოს ეროვნული საბჭო - ქართული დემოკრატიისა და პარლამენტარიზმის პირველი გამოცდილება

ქართულ პოლიტიკურ რეალობაში საქართველოს ეროვნული საბჭოს შექმნის საკითხი დღის წესრიგში რუსეთში მომხდარი თებერვლის რევოლუციის შემდეგ დადგა. ამ რევოლუციამ მრავალეროვან კავკასიაში თვითგამორკვევისაკენ სწრაფვა გააქტიურა. საქართველოს დამოუკიდებლობისაკენ მიმავალ გზაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო საქართველოს პირველ ეროვნული ყრილობის მოწვევა. სწორედ ამ ყრილობაზე, 1917 წლის 22 ნოემბერს ჩამოყალიბდა საქართველოს ეროვნული საბჭო, რომელიც 67 წევრისა და 61 კანდიდატისაგან შედგებოდა. საბჭოში მამინ არსებული პოლიტიკური პარტიების სრული სპექტრი იყო წარმოდგენილი. საქართველოს ეროვნული საბჭოს თავმჯდომარედ ნოე ჟორდანიას აირჩიეს. იმავე დღეს შეიქმნა ეროვნული საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი და მისი პრეზიდიუმი. ეროვნული საბჭოს ამ ორივე ორგანოს თავმჯდომარეთაც ნოე ჟორდანიას იქნა არჩეული.

ეროვნული საბჭოს შექმნა საქართველოს დამოუკიდებლობისაკენ მიმავალ გზაზე უმნიშვნელოვანესი მოვლენა იყო. ამიერიდან იგი საქართველოს დამოუკიდებლობის შემზადების ფაქტიური მესვეური გახდა. ეროვნული საბჭოს წევრთა რაოდენობა ჯერ 88-მდე, შემდეგ კი 121-მდე გაიზარდა. შექმნის დღიდან დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე, ეროვნულმა საბჭომ 19 სხდომა ჩაატარა. მის სხდომებზე ქვეყნისთვის უმნიშვნელოვანესი საკითხები განიხილებოდა.

საქართველოს ეროვნულ საბჭოს ისტორიამ არგუნა უდიდესი პასუხისმგებლობა და პატივი საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისა. ამ უმნიშვნელოვანესი აქტის დასაგვირგვინებლად მას სერიოზული სამუშაო ჰქონდა ჩატარებული.

1918 წლის 26 მაისს კავკასიის მეფისნაცვლის ყოფილი რეზიდენციის (სასახლის) თეთრ დარბაზში გამართულ საქართველოს ეროვნული საბჭოს მეცხრამეტე სახეიმო სხდომაზე საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკი-

დებლობა გამოცხადდა. საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტს 100-ზე მეტმა ეროვნულმა მოღვაწემ მოაწერა ხელი. მსოფლიო პოლიტიკურ რუკაზე ახალი სახელმწიფო - საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა გაჩნდა. ეროვნულმა საბჭომ დაამტკიცა საქართველოს კოალიციური მთავრობა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი აღიარებული ლიდერის, ნოე რამიშვილის თავმჯდომარეობით.

საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტით ეროვნულ საბჭოს ახლადშექმნილი სახელმწიფოს საკანონმდებლო ორგანოს ფუნქცია დაეკისრა. ეროვნული საბჭოს თავმჯდომარედ ნიკოლოზ (კარლო) ჩხეიძე აირჩიეს. მის ამხანაგებად (მოადგილეებად) კი იოსებ ბარათაშვილი და ექვთიმე თაყაიშვილი იქნენ არჩეული. იმავე სხდომაზე შეიქმნა საბჭოს მუდმივი კომისიები.

საქართველოს ეროვნული საბჭოს წევრთა ერთ ნაწილში დღის წესრიგში დადგა „ეროვნული საბჭოს“ სახელის შეცვლის საკითხი, რომელიც მის 44-ე სხდომაზე იქნა განხილული. 1918 წლის 8 ოქტომბერს მას „საქართველოს პარლამენტი“ ეწოდა.

საქართველოს ეროვნული საბჭო (პარლამენტი) ნაყოფიერ კანონ-შემოქმედებით საქმიანობას ეწეოდა. მასში წარმოდგენილი პოლიტიკური პარტიები გამართული დებატების შედეგად ახერხებდნენ მნიშვნელოვანი კანონების მიღებას. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს მის მიერ მიღებული შემდეგი კანონები: საქართველოს მოქალაქეობის შესახებ (1918, 16 ივლისი), სახალხო გვარდიის შესახებ (1918, 2 ივლისი), ქართული ენის სახელმწიფო ენად გამოცხადების შესახებ (1918, 1 ოქტომბერი), თბილისის უნივერსიტეტის სახელმწიფო უნივერსიტეტად გამოცხადების შესახებ (1918, 27 აგვისტო) და სხვ.

საქართველოს პარლამენტმა იზრუნა დამფუძნებელი კრების არჩევნებისა და მოწვევის თაობაზე. 1918 წლის 22 ნოემბერს რესპუბლიკის პარლამენტმა დამფუძნებელი კრების დებულება დაამტკიცა. იგი საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და ფარული ხმის მიცემით არჩევნების ჩატარებას ითვალისწინებდა. არჩევნების დღედ 1919 წლის 14 თებერვალი დაინიშნა.

საქართველოს ეროვნული საბჭოს შექმნა უაღრესად მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო. სწორედ ის გახდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის შემზადების ფაქტიური მესვეური. მისი შექმნიდან საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამდე ის მნიშვნელოვან პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს იღებდა და აღმასრულებელ ფუნქციებსაც ასრულებდა. დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ კი ეროვნული საბჭო კანონშემოქმედებით ფუნქციებს ანხორციელებდა. საქართველოს დამოუკიდებელი დემოკრატიული რესპუბლიკის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის სფეროში არ ყოფილა არც ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომ ჯერ საქართველოს ეროვნულ საბჭოს, ხოლო შემდგომში საქართველოს

პარლამენტს თავისი ავტორიტეტული სიტყვა არ ეთქვას და არ აესახოს თავის კანონშემოქმედებით საქმიანობაში.

საქართველოს ეროვნული საბჭოს, შემდგომში საქართველოს პარლამენტის მოღვაწეობა ქართული პარლამენტარიზმისა და დემოკრატიის რთულ და მნიშვნელოვან გზაზე პირველი სერიოზული გამოცდილება იყო. მისი როლი საქართველოს დამოუკიდებელი დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების დაფუძნებისა და განვითარების საქმეში მეტად პოზიტიურია.

Paata Surguladze

(Georgia, Tbilisi)

National Council of Georgia – the first experience of Georgian Democracy and Parliamentarism

In the Georgian political reality, the issue of the creation of the National Council of Georgia was on the agenda after the February revolution in Russia. This revolution activated the desire for self-determination in the multi-ethnic Caucasus. An important event on the road to Georgia's independence was the convening of the First National Congress of Georgia. At this congress, on November 22, 1917, the National Council of Georgia was formed, consisting of 67 members and 61 candidates. The full range of political parties that existed at that time was represented in the council. Noe Jordania was elected as the chairman of the National Council of Georgia. On the same day, the Executive Committee of the National Council and its Presidium were established. Noe Jordania was elected as the chairman of these two bodies of the National Council.

The creation of the National Council was the most important event on the way to Georgia's independence. From now on, he became the real head of preparation for Georgia's independence. The number of members of the National Council first increased to 88, and then to 121. From the day of creation to the declaration of independence, the National Council held 19 sessions. The most important issues for the country were discussed at its meetings.

The history of the National Council of Georgia assumed the greatest responsibility and honor of declaring Georgia's independence. He had some serious work to do to crown this most important act.

On May 26, 1918, the national independence of Georgia was declared at the nineteenth ceremonial session of the National Council of Georgia held in the White Hall of the former residence (palace) of the Viceroy of the Caucasus. More than 100 national figures signed the Act of Independence of Georgia. A new state - the Democratic Republic of Georgia - appeared on the world political map. The National Council

approved the coalition government of Georgia chaired by Noe Ramishvili, one of the recognized leaders of the Social Democratic Party.

According to the Act of Independence of Georgia, the function of the legislative body of the newly created state was assigned to the National Council. Nikoloz (Carlo) Chkheidze was elected Chairman of the National Council. Ioseb Baratashvili and Ekvtime Takaishvili were elected his comrades (deputies). Standing Commissions of the Council were established at the same session.

Among the members of the National Council of Georgia, the issue of changing the name of the National Council was on the agenda, which was discussed at its 44th session. On October 8, 1918, it was named the Parliament of Georgia.

The National Council (Parliament) of Georgia was engaged in fruitful law-making activities. The political parties represented in it were able to pass important laws as a result of the debates held. The following laws adopted by it should be especially noted: on the citizenship of Georgia (July 16, 1918), on the People's Guard (July 2, 1918), on the declaration of the Georgian language as the state language (October 1, 1918), on the declaration of Tbilisi University as a State University (1918 , August 27) and others.

The Parliament of Georgia took care of the elections and convening of the Constituent Assembly. On November 22, 1918, the Parliament of the Republic approved the Charter of the Constituent Assembly. It provided for conducting elections by universal, equal, direct and secret ballot. February 14, 1919 was appointed as the election day.

The creation of the National Council of Georgia was an extremely important event. The Council became the de facto head of preparation for Georgia's National independence.

From its creation to the restoration of Georgia's National independence, it made important political decisions and performed executive functions. After the declaration of independence, the National Council performed law-making functions. In the field of domestic and foreign policy of the independent Democratic Republic of Georgia, there was not a single important issue that the National Council of Georgia, and then the Parliament of Georgia, did not express its authoritative word and reflect in its law-making activities.

The work of the National Council of Georgia, later the Parliament of Georgia, was the first serious experience on the difficult and important path of Georgian Parliamentarism and Democracy. Its role in the establishment and development of state institutions of the independent Democratic Republic of Georgia is very positive.

სტანისლავ ტუმისი

(ჩეხეთი, პრაღა)

უკრაინა-საქართველოს დიპლომატიური ურთიერთობები 1917-1921 წლებში

წინამდებარე ნაშრომში გამოკვლეულია უკრაინისა და საქართველოს პოლიტიკურ წარმომადგენლობათა ურთიერთობა ბოხოქარ წლებში 1917 წლის მარტში ცარიზმის დამხობიდან ვიდრე 1921 წელს დამცხრალ რუსეთის სამოქალაქო ომამდე. მთელი ამ ხნის განმავლობაში უკრაინელებიცა და ქართველებიც იბრძოდნენ ავტონომიისათვის, ან უკეთ რომ ვთქვათ, დამოუკიდებლობისათვის. წამყვან როლს დამოუკიდებლობისათვის მეზრძოლ ამ მოძრაობებში სოციალისტთა ინტელიგენციამ თამაშობდა, რომელსაც ურყევად სწამდა რუსეთის დროებით მთავრობასთან მოლაპარაკებების წარმოების მიზანშეწონილობა. თუმცა მათ ძალისხმევას, ერთი მხრივ, აბრკოლებდა ჯერაც დაუსრულებელი პირველი მსოფლიო ომი, რომელიც საგრძნობლად ახშობდა ყოფილი რუსეთის იმპერიის ეროვნულ მოძრაობათა მოწოდებებს, ხოლო, მეორე მხრივ, დროებითი მთავრობისა და ბოლშევიკების წარმომადგენელთა შორის გაჩაღებული დაპირისპირება, რომელმაც კულმინაციას 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის სახით მიაღწია. ყოფილი რუსეთის იმპერიის დასავლეთით გერმანელების წინსვლა დასრულდა, ხოლო ცენტრალური რადა კვლავინდებურად მხარს უჭერდა ამიერკავკასიის ფედერაციის პროექტსა და ახლად დაფუძნებულ ამიერკავკასიის დემოკრატიულ ფედერაციულ რესპუბლიკას, რომელმაც მხოლოდ 1918 წლის აპრილის ბოლოდან იმავე წლის მაისის ბოლომდე იარსება. ნაშრომში ყურადღება ფოკუსირებულია სტრატეგიებსა და დიპლომატიურ მოლაპარაკებებზე უკრაინის ცენტრალურ რადასა (პავლო სკოროპადსკის საგეტმანოს) და საქართველოს წარმომადგენლებს შორის, რომლებიც იმჟამად ფედერაციული ამიერკავკასიის პროექტს ემხრობოდნენ. ნაშრომის მეორე ნაწილი ეძღვნება დიპლომატიურ მოლაპარაკებებს, ერთი მხრივ, უკრაინის სახალხო რესპუბლიკის დირექტორიას, რომელმაც ქვეყნის მართვის სადავეების საკუთარ ხელში ალება სცადა, და მეორე მხრივ, საქართველოს წარმომადგენლობას შორის, რომელმაც 1918 წლის მაისში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა დააფუძნა. ნაშრომში ასევე განხილულია ის მიზეზები, თუ რატომ აღმოჩნდა წარუმატებელი ორივე ერის წარმომადგენელთა ბრძოლა, რატომ ვერ გამოიღო შედეგი მათ მიერ დამყარებულმა დიპლომატიურმა კონტაქტებმა და ძალისხმევამ დამოუკიდებლობის შენარჩუნების საქმეში, მაშინ როცა ბოლშევიკები თანდათან ისაკუთრებდნენ კავკასიისა და უკრაინის ტერიტორიებს ადგილობრივი თანამოაზრეების დახმარებით.

Stanislav Tumis

(Czechia, Prague)

Ukrainian-Georgian diplomatic relations in 1917–1921

The paper will explore the relations of Ukrainian and Georgian political representation in stormy years after the fall of Tsarism in March 1917 until the end of Russian Civil war in 1921. Both Ukrainians, Georgians struggled for autonomy, respectively independence throughout the years. The leading role in autonomous movements was played mostly by socialist intelligence who believed, first, in successful negotiations with the Russian Provisional government. However, their effort was complicated both by the ongoing First World War which had substantial impact for claims of national movements in the former Russian Empire, and the conflict between the representatives of the Provisional government and Bolsheviks which culminated in the October Revolution in 1917. The advance of Germans to the western parts of the former Russian Empire led to the end of Central Rada kept supported the federal Transcaucasian project and the establishment of the Transcaucasian Democratic Federative Republic which lasted only since the end of April till the end of May 1918. This paper will concentrate on strategies and diplomatic negotiations between Ukrainian Central Rada, respectively Skoropadsky's Hetmanate, and Georgian representatives who supported at that time the federative Transcaucasian project. The second part of the paper will be devoted to the diplomatic relations between the Ukrainian Directorate which tried to take over the rule in Ukraine under its control and Georgian representatives who established the Georgian democratic republic in May 1918. The paper will discuss the reasons of unsuccessful struggle of both nationalist representations, their diplomatic contacts, and effort to hold independence in times when Bolsheviks gradually got the territories of Caucasus and Ukraine, with the help of local Bolsheviks, under their control.

ნათელა ფარტენაძე

(საქართველო, ბათუმი)

წინადადების წევრთა გამოხატვის თავისებურებანი ნიგალის ხეობის მეტყველებაში

ნიგალის ხეობის მკვიდრთა მეტყველება ბევრ სხვა თავისებურებასთან ერთად გამოირჩევა წინადადების წევრთა თავისებური გამოხატითაც. კერძოდ: შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილი ძირითადად წარმოჩნდება ფუძის სახით, ე.ი. ინარჩუნებს ძველი ქართულის მოდელს, წარ-

მოდგენილია წრფელობითის ფორმით. ასეთ შემთხვევებში, როგორც წესი, ზმნურ ნაწილად ძირითადად გვევლინება მეშველი ზმნები: „ყოფა“, „ქონა“, „ყოლა“ სხვადასხვა მწკრივის ფორმით: **ცოცხალ ვარ; მოსულ ყოფილიყვენ; დახოცილ არიან; გაქარვებულ იქნებიან...** წრფელობითი ბრუნვის ფორმები სწორედ ამ ზმნებთან შესიტყვებაშია ცოცხალი, სხვა შემთხვევებში არ დასტურდება.

შედგენილი შემასმენლის სახელადი და ზმნური ნაწილი ნიგალის ქართულში ეთანხმება ქვემდებარეს რიცხვში: **ღარჭები დაზდილები მყავან; აქა ქალები შეწუხებულები ხართა; ძლები ახალი მოსულები იყვენ...** საენათმეცნიერო ლიტერატურაში ეს მოვლენა ენის განვითარების შინაგანი კანონზომიერების გამოვლინებად არის მიჩნეული.

რაც შეეხება ქვემდებარის გადმოცემის თავისებურებებს, ნიგალის ქართულში გარდაუვალი ზმნის მეორე სერიის ფორმებთან ქვემდებარე უმეტეს შემთხვევებში წარმოგვიდგება მოთხრობით ბრუნვაში. გვხვდება ისეთი შემთხვევებიც, როცა ვნებითი გვარის (ან მედიოპასიურ) ზმნას, რომელიც მეორე სერიის ფორმებთან სუბიექტს მოთხრობითში შეიწყობს, წინადადებაში მოსდევს გარდამავალი ზმნა, იშვიათია განსხვავებული სტრუქტურა. **შვილმა წევდა; გედერიენ ხალხმა; მოკდენა დიდვანებმა; კაცმა შევდა; თოვლმა გადნა...**

ნიგალის ქართულში არცთუ იშვიათად გვხვდება უჩვეულო სინტაქსური კონსტრუქციები:

ა) ზმნის პირველი სერიის ფორმებთან ქვემდებარე შეწყობილია მოთხრობითი ბრუნვის ფორმით (როგორც გარდაუვალ, ისე გარდამავალ ზმნებთან): **ბიჭმა გეიგნავს გზა; ზოგმა ისამებენ; ცოლმაც მეხვეწებოდა...**

ბ) ჭანურის გავლენით უნდა აიხსნას აგრეთვე დღევანდელ ნიგალურში დადასტურებული სინტაქსური კონსტრუქციები, როცა გარდამავალი ზმნის პირველი სერიის ფორმებთან პირდაპირი დამატება შეწყობილია სახელობითი ბრუნვის სახით: ისა **გაწავლის ბალახები; საჭმელი ვჭამდით** გვიან; ერთხან ჩემ ძმის უკან **რახი სუემდენ...**

იმერხევის მხარესთან ახლოს მდებარე სოფლების მეტყველებაში, ქართული დიალექტების უმრავლესობის მსგავსად, გვხვდება ისეთი შემთხვევები, როცა მიცემით ბრუნვაში მდგარი თანხმოვანფუძიანი სახელებით გადმოცემული დამატება-ობიექტები წარმოდგენილნი არიან ფუძის სახით: ფუტკრისთვის **სკებ, სკივრ** გააკეთებენ; **ბელელ** გააკეთავ; საჭმელში **ხახვ** ჩავაჭრით...

ასეთივე სურათია ზოგიერთ თავისებურ ზმნასთანაც: ბეჭედ თვალი არ **აქვა; ჭოროხ** ნაფოტი **მააქსაო; წისქვილ აქვა** კრიჭი...

ნათესაობითში მდგარ „გან“ თანდებულის უბრალო დამატებას ენაცვლება ამავე თანდებულისანი მოქმედებით: **წიფელადამ** კეთდება ხის კოვზები; **ხორციდან** ბევრი საჭმელი ვიცით...

ასეთივე ვითარებაა ზოგიერთ გარდაუვალ (ე.წ. ინვერსიულ) ზმნებთან, რომლებიც ისტორიულად ორპირიანები იყვნენ. მათ დაკარგული აქვთ სახელობით ბრუნვაში მოსალოდნელი სუბიექტი და შერჩათ მხოლოდ ირიბობიექტური პირის შინაარსი: **მეშინის, მრცხვენის, მსურის...** ზმნებთან დაკავშირებულია ნათესაობით ბრუნვაში მდგარი „გან“ თანდებულისანი უბრალო დამატება, რომელიც ნიგალის ქართულში შეცვლილია იმავე თანდებულისანი მოქმედებითით: არ **მეშინია** იმათიდან; **დედამთილიდან ცხვენია** დოდოფალს; **ჩემიდან ცხვენია...**

ადგილის გარემოება უმრავლეს შემთხვევებში გადმოცემულია უთანდებულო მიცემითით: **ოპიზას; ბორჩხას; ერეგუნას; სურმენეს; ჩხალას...**

ნიგალის ქართულში თავისებურება შეინიშნება დროისა და მიზნის გარემოების გადმოცემასთან დაკავშირებით: **დილაზე, საღამოზე, გამოსულზე...**

ნახვაზე წევდა; წოყყანია ძოვნაზე; ჭრაზე წევდენ...

Natela Phartenadze

(Georgia, Batumi)

Peculiarities of the expression of sentence members in the speech of the Nigali valley

Along with many other features, the speech of the inhabitants of the Nigali Valley is also distinguished by the peculiar expression of sentence members. In particular: the nominal part of a compound predicate is mainly presented in the form of a stem, i.e. it retains the old Georgian model, presented in a form without any grammatical marks (simple direct declension). In such cases, as a rule, part of the verb is represented by auxiliary verbs: „to be“, „to have“ in the form of different series: **ცოცხალ ვარ** (tsotskhal var) *I am alive*; **მოსულ ყოფილიყვენ** (mosul qofilqven) *they have come*; **დახოცილ არიან** (dakhotsil arian) *they died*; **გაქარვებულ იქნებიან** (gakarvebul iknebian) *they are embarrassed...* Direct declension forms have been preserved precisely in combination with these verbs; in other cases they are not confirmed.

The nominal and verbal parts of a compound predicate in the Nigali Georgian dialect are in coherence with the subject in number: **ღარჭები დაზდილები მყავან** (gharchebi dazdilebi mqavan); **აქა ქალები შეწუხებულები ხართა** (aka kalebi shets'ukhebulebi kharta) *the women are worried*; **ძლები ახალი მოსულები იყვნენ** (dzlebi akhali mosulebi iqvnen) *daughters-in-law have just come...*

In linguistic literature, this event is considered a manifestation of the internal laws of language development.

As for the peculiarities of conveying the subject, in the Nigali Georgian in most cases, with forms of the second series of intransitive verbs, the subject is presented in the declarative case. There are also cases, when a passive verb (or media-passive), which coordinates the subject in the Nominal case with forms of the second series, is followed by a transitive verb in a sentence; another structure is rare. შვილმაწევდა (shvila ts'evda) *the son has gone*; გედერიენ ხალხმა (gederien khalkhma) *the people are mad*; მოკდენა დიდვანებმა (mok'dena didvanebma) *the youngest couldn't stand it*; კაცმაშევდა (katsma shevda) *a man has come*; თოვლმაგაღა (tovlma gadna) *the snow has melted...* Unusual syntactic constructions are not uncommon in the Nigali Georgian:

a) in the forms of the first series of the verb, the subject is agreed in the form of the narrative case (both with intransitive and transitive verbs): ბიჭმა გეიგნავს გზა (bich'ma geignes gza) *the boy will find his way*; ზოგმა ისამებენ (zogma isameben) *some will believe*; ცოლმაც მეხვეწებოდა (tsolmats mekhvets'eboda) *the wife will beg...*

b) The syntactic constructions found in today's Nigali should be explained by the influence of the Chanuri dialect, when the direct object is in coherence with the forms of the first series of transitive verbs in Nominal case: ისა გაწავლის ბალახები (isa gats'avlis balakhebi) *they processed the grass*; საჭმელი ვჭამდით გვიან (sach'meli vch'amdit gvian) *we ate late*; ერთხან ჩემ ძმის უკან რახი სუემდენ (ertkhan chem dzmis ukan rakhi suemden)...

In the speech of the population from villages near Imerkhevi, as in most Georgian dialects, there are cases when the complement-objects conveyed by nouns in the Dative case with a consonant-stem are presented in the form of a stem: ფუტკრისთვის სკებ, სკივრ გააკეთებენ (fut'k'ristvis sk'eb, sk'ivr gaaketeben); ბეღელ გააკეთავ (beghel gaaketav); საჭმელში ხახვ ჩავაჭრით (sach'melshi khakhv chavacg'rit) ...

The same picture is applied to some peculiar verbs: ბეჭედ თვალი არ აქვა (bech'ed tvali ar akva); ჭოროხ ნაფოტი მაქსაო (ch'orokh nafoti maaksao); წისქვილ აქვა კრიჭი (ts'iskvil akva k'rich'i)...

A simple compliment with the ending „გან“ in the Genitive case is replaced by a compliment with the same ending in the Instrumental case: წიფელადამ კეთდება ხის კოვზები (ts'iflidan ketdeba khis k'ovzi); ხორციდან ბევრი საჭმელი ვიცით (khortsidan bevri sach'meli vitsit) ...we do know a lot of meals prepared with meat.

The same thing happens with some intransitive (so-called inverse) verbs, which historically have been two-persons ones. They lost the expected subject in the Nominative case and retained only the content of the indirect object: მეშინის (meshinis) *I'm afraid*, მრცხვენის (mrtskhvenis) *I'm ashamed*, მსურის (msuris) *I want*. The simple compliment with the ending „გან“ in the Genitive case, which in Nigali Georgian is replaced by the same compliment in the Instrumental case: არ მეშინია იმათიდან (ar

meshinia imat'idan) I am not afraid of them; დედამთილიდან ცხვენია დოდოფალს (dedamt'ilidan tskhvenia dedofals) *The queen is ashamed in front of her mother-in-law*; ჩემიდან ცხვენია (chemidan tskhvenia) *ashamed because of me...*

The adverbial circumstance of place in most cases is conveyed by the Dative case without ending: ოპიზას (opizas); ბორჩხას (borchkhas); ერეგუნას (eregunas); სურმენეს (surmenes); ჩხალას (chkhalas)...

In the Nigal Georgian language one can observe a peculiarity in defining time and purpose: დილაზე (dilaze) *in the morning*, საღამოზე (saghamoze) *in the evening*, გამოსულზე (gamosulze)...ნახვაზე წევდა (nakhvaze ts'evda) *went to see*; წოყვა-ნია პოვნაზე (ts'ouqvania dzovnaze) *went for grazing*; ჭრაზე წევდენ (ch'raze ts'evden)...*went to cut*.....

მამია ფალავა

(საქართველო, ბათუმი)

ხმოვანთკომპლექსთა გარდაქმნის ერთი შემთხვევა სამხრულ კილოებში

გასული საუკუნის 30-იან წლებში აჭარულ დიალექტში (სხვა სამხრულ კილოებს არ იცნობდნენ, მწირი ინფორმაცია ჰქონდათ მხოლოდ შავშურისა და კლარჯულის, მათი ტერმინოლოგიით იმერხეულის შესახებ) მკვლევრებმა „შენიშნეს“, რომ:

აა ხმოვანთკომპლექსი გვაძლევს ე.წ. გრძელ (გემინირებულ) ა's; ეე>E; უუ>G (მოვლენა პირველად აღწერა ჯ. ნოლაიდეღმა, შემდეგ შ. ძიძიგურმა და შ. ნიჭარაძემ, მოსაზრება გაიზიარეს სხვა მკვლევრებმაც). შ. ძიძიგური უფრო შორს მიდიოდა, გრძელი ა,ე,უ's გვერდით „ხედავდა“ გრძელ ო's: ა+ი>ე+ი>ი+ი>B. შევნიშნავთ, რომ აჭარულში ა+ი>ე+ი>ე+ი, პროცესი აქ სრულდება, ასეა სხვა სამხრულ კილოებშიც.

ახლა როცა ხელთა გვაქვს აჭარულისა და სხვა სამხრული კილოების მასალები, ერთხელაც ვუბრუნდებით ხმოვანთკომპლექსთა გარდაქმნის ამ კონკრეტულ შემთხვევას. ჩანს, რომ:

Vუ>უუ>უ: გაუკეთა>გუუკეთა>გუკეთა;

დაუგუბებია>დუუგუბებია>დუგუბებია.

(ყურადღებას მივაქცევ ზოტელთა (ღორჯომის თემიდან (ხულოს მუნიციპალიტეტი) გადასახლებული მოსახლეობა) მეტყველებაში დადასტურებულ შემთხვევებს, კერძოდ, მორფემათა მიჯნაზე ხმოვანთკომპლექსთა გარდაქმნის პროცესი აქ განსხვავებულად წასულა, ვიდრე ზემოთ აღვწერთ: ეუ>ოუ>ოვ: შეურიო>შოურიო>შოვრიო: ...პაწაჲ პირპილაჲ'ნა შოვრიო;

აუ>ოუ>ოვ: დაუგო>დოუგო>დოვგო: [ბავშვს]... რაცხა'ნა დოვგო;
ოუ>ოვ: მოუყვანეს>მოვყვანეს: ჩემ ხალაშვილს ისე მოვყვანეს ქალი;
ზმნურ ფუძეზე რთული ზმნისწინების დართვისას პროცესი ასე განვითარდება: გადაუბერავ>გადოუბერავ>გოდოუბერავ>გოდოვბერავ: ჩოვ-კითხავ და გოდოვბერავ სამჯერ; შდრ. ციცას წინ გოდოვდგებოდენ...).

აა>ა: გააკეთა>გაკეთა (სპორადულად).

ეე>ე: დეეწია>დეწია (სპორადულად).

აღვნიშნავთ, რომ სამხრულ კილოებში **ეე** დისიმილაციით გვამღვეს **იე**'ს (შდრ. დაეწია>დიეწია), ხოლო აჭარულში **უუ** კომპლექსი ზოგჯერ გვამღვეს უვ'ს: დუუნახია>დუვნახია.

შევნიშნავთ, რომ **Vუ>უუ>უ**'ს სისტემური ჩანს ტაოურში, შედარებით იშვიათია კლარჯულსა და შავშურში, დაჩნდება ზემოაჭარულ კილოკავში. ოთხივე დიალექტში უფრო იშვიათია **აა>ა**, **ეე>ე**'ს. არ დაგვიდასტურებია **იი>ი**'ს და **ოო>ო**'ს პროცესი, თუმცა თეორიულად დასაშვებია.

დადასტურებულად უნდა ჩაითვალოს: **Vუ>უუ>უ**; **აა>ა**; **ეე>ე**. ყველა შემთხვევაში ისმის ერთი ხმოვანი (უ,ე,ა) და არა ე.წ. „გრძელი ხმოვანი“ (ჯერ კიდევ 2004 წელს უარყოფდით გრძელ ხმოვნებს სამხრულ დიალექტებში, თუმცა მოვლენის ახსნის ცდა არ მოგვიცია). ბუნებრივია, მოვლენა ახსნას მოითხოვს: ჩვენი აზრით, სამხრულ დიალექტებში საქმე გვაქვს ხმოვნის დისიმილაციურ დაკარგვასთან, სხვაგვარად, ორი იდენტური ხმოვიდან ერთის დაკარგვის საფუძველი არის დისიმილაცია.

ხმოვნის დისიმილაციური დაკარგვა მეტ-ნაკლები სიხშირით ოთხივე სამხრულ კილოში დასტურდება.

Mamia Paghava

(Georgia, Batumi)

One Case of Transformation of Vowel Complexes in Southern Dialects

In 30-s of last century the researchers noted in Adjarian Dialect (they were not acquainted with other southern dialects, they had brief information only Shavshetian and Klarjetian dialects, with their terminology about Imerkhevian Dialect):

Vowel complex აა gives such called long (geminated) ა,ეე>E; უუ>G (this case firstly has been described by J. Noghaideli, afterwards S. Dzidziguri and S. Nizharadze, other researchers have also shared this opinion). S. Dzidziguri goes even far long and next to ა,ე,უ he saw long ი:ა+ი>ე+ი>ო+ი>B. We note that in Adjarain ა+ი>ე+ი>ე, this process does not stop here, the same is in other Southern dialects.

Now when we have materials Adjarian and other southern dialects. Once more we return back to this certain case of transformation of vowel complexes. From existing materials we can see that:

Vუ>უუ>უ: გაუკეთა>გუუკეთა>გუკეთა;
დაუგუგებია>დუუგუგებია>დუგუგებია.

(I will pay attention to approved cases of Zotians (the population immigrated from Ghorjomi community) in particular the process of transformation of vowel complexes at the edge of morphemes developed in a different way here rather than we have described above:

ეუ>ოუ>ოვ: შეურთო>შოურთო>შოვრთო: ...პაწად პირპილაა'ნა შოვრთო;
აუ>ოუ>ოვ: დაუგო>დოუგო>დოვგო: [ბავშვს]... რაცხა'ნა დოვგო;
ოუ>ოვ: მოუყვანეს>მოვყვანეს: ჩემ ხალაშვილს ისე მოვყვანეს ქალი;

In case of accompanying complex preverb to verbal root the process will develop accordingly.

გადაუბერავ>გადოუბერავ>გოდოუბერავ>გოდოვბერავ: ჩოვკითხავ და გოდოვბერავ სამჯერ; შდრ. ციცას წინ გოდოვდგებოდენ...).

აა>ა: გააკეთა>გაკეთა (სპორადულად).

ეე>ე: დეეწია>დეწია (სპორადულად).

We hereby note that ee with dissimilation gives ie in Southern Dialects (Daetsia>Dietsia) (შდრ. დაეწია>დიეწია) and in Adjarian უუ complex sometimes gives უვ: დუუნახია>დუვნახია.

We can see systematic Vუ>უუ>უ in Taoian, more rare is in Klarjetian and Shavshetian and it appears in upper Adjarian local Dialects. In all four dialects აა>ა, ეე>ე is more rare. We have not approved the process of იი>ი and ოო>ო but theoretically it is possible.

We can deem exactly that Vუ>უუ>უ; აა>ა, ეე>ე one vowel is heard in all cases (უ,ე,ა) and not such called long lowels (just in 2004 we were rejecting long vowels in Southern Dialects but we had no possibility to explain this case). It is vivid the event requires to be explained: in our opinion in southern dialects we are facing to losing dissimilational vowel, in other words the root for losing one vowel from two identical vowel is dissimilation.

Dissimilational losing of vowel is somehow approved in all four southern dialects.

ყარამან ფალავა, იოსებ ბიჭიკაშვილი

(საქართველო, თბილისი)

საქართველოს ამირსპასალართა - ორბელთა დროშა XII საუკუნეში

XIII-XIV საუკუნეების ცნობილი საეკლესიო მოღვაწე, საქართველოში შემავალი სივნიეთის ეპისკოპოსი და ისტორიკოსი სტეფანოს ორბელიანი თავის ნაწარმოებში - „ცხოვრება ორბელიანთა“ მიუთითებს, რომ მეფემ [დავით აღმაშენებელმა - ყ.ფ., ი.ბ.] ორბელებს [კერძოდ ივანეს, საქართველოს პირველ ამირსპასალარს - ყ.ფ., ი.ბ.] დროშა უბოძა. თანახმად ამ ცნობისა, მეფის ალამი თეთრი უნდა ყოფილიყო, ნიშანი წითელი, ხოლო ორბელთა ნაბრძანები ჰქონდათ, რომ დროშის ალამი წითელი ჰქონოდათ, ხოლო ნიშნის მიხედვით - თეთრი.

არსებული მასალები (ი. ბიჭიკაშვილი, რ. ჩაგუნავა, 2004; პაპუნა ორბელიანი, 1981; Portulane. Seekarten von XIII bis zum XVII Jahrhundert, 1984; Д. Мухелишвили, 1998) მიუთითებს, რომ დავით აღმაშენებლის დროიდან (1089-1125 წწ.) საქართველოს სამეფო (სახელმწიფო) დროშაზე თეთრ ქსოვილზე ხუთი მართკუთხა წითელი ჯვარი იყო გამოსახული (შუაში დიდი და მის გარშემო ოთხი პატარა). შესაბამისად, სტეფანოს ორბელიანის მიერ ნახსენები სიტყვა „ნიშანი“ უნდა გავიგოთ, როგორც ხუთი ჯვარი და შესაბამისად - ორბელთა დროშა მეფისეულის ანალოგიური უნდა ყოფილიყო, ოღონდ საპირისპირო ფერებში.

ლორეს მხარეში (ამჟამინდელი სომხეთი) არის ქობაირის მართმადიდებლური (ქართული) ეკლესიის ნანგრევები სადაც ერთ-ერთ კედელზე გამოსახულია თეთრი ჯვარი წითელ ფონზე. მსგავსი გამოსახულება გვაქვს კორცხელის ეკლესიაში, სამეგრელო, XVII საუკუნე (მ. გაბაშვილი, 2021). სვეტიცხოვლის სამხრეთ კედელზე, XVII საუკუნეში აღდგენილი კედლის მხატვრობის ფრაგმენტზე (სავარაუდოდ, ადრე არსებულ ფერწერაზე ან მისი გავლენით შექმნილზე) წარმოდგენილია გემი, რომლის ანძაზე ფრიალებს წითელი დროშა შუაში თეთრი (მოყვითალო ელფერით) ჯვრით (მ. გაბაშვილი, 2016). ეს გამოსახულებები ორბელთა დროშის მსგავსია და გარკვეულწილად, მის რემინისცენციად შეიძლება ჩაითვალოს.

მეფის მიერ ბოძებულ დროშას ამირსპასალარი ორბელები იყენებდნენ 1178 წლამდე, გიორგი III წინააღმდეგ აჯანყების ჩახშობამდე ხოლო, შემდეგ, მაშინაც კი, როცა სივნიეთს განაგებდნენ, რაიმე მინიშნებას მისი ხმარების შესახებ ვერ მივაგენით.

ჩვენ ხელთ არსებულ წყაროებში არ ჩანს, რომ ეს დროშა ჰქონდათ თუ არა შემდგომ ამირსპასალარებს - ყუბასარს, გამრეკელ თორელს, მხარგრძელებს და არწრუნებს. ამას არც XIII საუკუნის მიწურულის მოღვაწე, სტეფანოს ორბელიანი აღნიშნავს. ეს გასაგებიცაა რადგან დასჯილი და განადგურებული

დინასტიის ალამს მათი თანამდებობების შემდგომი მფლობელნი ვეღარ გამოიყენებდნენ.

ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ორბელებს, ერთიანი ქართული სამეფოს მემკვიდრეობით ამირსპასალარებს - XII საუკუნის განმავლობაში, ჰქონდათ მხოლოდ მეწამული ფერის დროშა მასზე გამოსახული თეთრი ხუთჯვარედით.

არსებული წყაროების გათვალისწინებით შუა საუკუნეებრივ საქართველოში ხსენებული დროშა პირველია, რომელიც ეკუთვნოდა არა მეფეს, არამედ მაღალი თანამდებობის მქონე საგვარეულოს.

Karaman Pagava, Iosef Bichikashvili

(Georgia, Tbilisi)

Flag of Orbeli, Georgian amirspasalars in XII century

The famous church figure of 13-14 centuries, bishop of Siunik (at that time part of Georgian Kingdom) and historian StefanosOrbelian in his work «Life of Orbelians» indicate that the king [Davit Aghmashenebeli - K.P., I.B.] gave a flag to Orbelians [namely Ivane Orbeli, the first amirspasalar (commander in chief) of Georgia- K.P., I.B.].According to this report, the king's flag should be white with a red sign, and the Orbelis were ordered to have the red flag and the white sign on it.

Materials (ი. ბიჭიკაშვილი, რ. ჩაგუნავა, 2004; პაპუნაორბელიანი, 1981; Portulane. Seekarten von XIII biszum XVII Jahrhundert, 1984; დ. მუსხელიშვილი, 1998) indicate that from the time of the king Davit IV Aghmashenebeli(the Builder) (1089-1125), the royal (state) flag of Georgia featured five rectangular red crosses on a white cloth (a large one in the middle and four smaller ones around it).Therefore, the word 'sign' mentioned by StefanosOrbeliani should be understood as five crosses, the flag of the Orbelis should be similar to the flag of the king, but in the opposite colors.

There are ruins of the Orthodox (Georgian) church of Kobair in the Lore region (present-day Armenia).On one of the walls there is a white cross on a red background.We have a similar image in Kortskheli church, Samegrelo,17century (M. Gabashvili, 2021). On the south wall of Svetitskhoveli Cathedral, a fragment of preserved wall painting restored in the 17th century (probably based on or influenced by an earlier painting) depicts a ship with a red flag flying on its mast with a white (yellowish tint) cross in the middle (M. Gabashvili, 2016).These images are similar to the flag of the Orbelis.To some extent, it can be considered as a reminiscence of it.

The flag given by the king had been used by the amirspasalars Orbelis until the suppression of their rebellion against the king George III in 1178.Afterwards, even after they became the rulers of Siunic principality, we do not find any indication of its use.

In the sources available to us, it does not appear that the succeeding amirspasalars - Kubasar, Gamrekel Toreli, Mkhargrdzelis, Artsrunis - had this flag. Stefanos Orbelian does not mention this as well. It is understandable, the flag of the punished and destroyed dynasty was no longer to be used by the subsequent holders of their positions.

Thus, it can be concluded that the Orbelis, hereditary amirspasalars of the united Georgian kingdom during the 12th century, had a red flag with a white five-pointed cross on it.

According to the available sources, in the medieval Georgia it is the first one that belonged not to the king, but to a high-ranking family.

თეა ქართველიშვილი, ბეჟან ხორავა

(საქართველო, თბილისი)

დოკუმენტური წყაროები შარვაშიძეთა სამთავრო სახლის შესახებ

შარვაშიძეთა ფეოდალური საგვარეულო წერილობით წყაროებში XII საუკუნიდან იხსენიება. შარვაშიძეები აფხაზთა ერისთავები იყვნენ, მოგვიანებით კი, აფხაზეთის სამთავროს უდგნენ სათავეში.

შარვაშიძეთა სამთავრო სახლის შესახებ არსებული დოკუმენტური წყაროების შესწავლამ ახალი დატვირთვა შეიძინა აფხაზეთის ისტორიის აღდგენის თვალსაზრისით. დოკუმენტურ წყაროებში გვხვდება როგორც იურიდიული, ასევე არაიურიდიული შინაარსის მასალა. მათში ასახულია შარვაშიძეთა პოლიტიკური, რელიგიური თუ მენტალური მსოფლმხედველობა, აფხაზეთში მოქმედი ფისკალური და სამართლებრივი ნორმები. საბუთების გარეგნული მახასიათებლები (ენა, დამწერლობა) ცხადყოფენ, რომ სამთავრო სახლის კანცელარია ქართულ ენაზე მუშაობდა. შარვაშიძეებს ჰქონდათ ქართულლეგენდიანი ბეჭდები და საბუთები ქართულ დიპლომატიკაში დამკვიდრებული სტანდარტების მიხედვით იწერებოდა.

მიუხედავად იმისა, რომ შარვაშიძეთა მიერ გაცემულმა საბუთებმა ჩვენამდე მცირე რაოდენობით მოაღწია, მაინც არსებობს როგორც მინაწერი, ასევე კოდექსის ტიპის საბუთები. ბიჭვინთის სახარებაზე (XII ს.) აღბეჭდილია სოლომონ და არზაყან, საუსტან და სორეხ შარვაშიძეების მინაწერი საბუთები (XVII ს.). კოდექსის ტიპის დოკუმენტები ყვაპუ და ქერექიმ, ყვაპუ და ავთანდილ შარვაშიძეებს ეკუთვნით. მათი ადრესატები აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსები არიან. ისინი ტიპური „ფიცის წიგნებია“, რომელთაც შარვაშიძეები უმაღლეს სასულიერო იერარქს უგზავნიან. კოდექსის ტიპის უნდა ყოფილიყო სორეხ შარვაშიძის საბუთი კათალიკოს დავით ნემსაძისადმი (1673-1696), რომელსაც ჩვენამდე

პირვანდელი სახით არ მოუღწევია, თუმცა - მის შესახებ ცნობა დაცულია კათალიკოს - გრიგოლ ლორთქიფანიძის (1696-1742) საბუთში.

XIX საუკუნეში შარვაშიძეთა საბუთები შინაარსობრივად მრავალფეროვანია. მათ შორის არის ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ოფიციალური და პირადი წერილები. წერილების ადრესატები არიან ოჯახის წევრები, ნათესავები, რუსეთის იმპერიის სამხედრო და სამოქალაქო ჩინოვნიკები. ნიშანდობლივია, რომ კავკასიაში რუსეთის ადმინისტრაციის მესვეურებისადმი წარმომადგენელთა წერილების ერთი ნაწილი შარვაშიძეთა სამთავრო სახლის წარმომადგენლებისადმი, ასევე ქართულ ენაზეა შედგენილი.

დოკუმენტური წყაროები ნათლად მეტყველებენ, რომ შარვაშიძეები ქართულ- ეთნიკური, კულტურულ და პოლიტიკური სამყაროს განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენდნენ.

Tea Kartvelishvili, Bezhan Khorava

(Georgia, Tbilisi)

Documentary sources on the princely house of Sharvashidze

The feudal lineage of the Sharvashidze is mentioned in written sources from the 12 century. The Sharvashidzes were princes (dukes) of Abkhazians, and later ruled over the Abkhazian Principality.

The studying of documentary sources on the princely house of Sharvashidze has taken on new meaning from the point of view of reconstructing the history of Abkhazia. Documentary sources contain materials of both legal and non-legal content. They reflect the Sharvashidzes' political, religious or mental worldview, as well as the fiscal, financial and legal norms taken in force in Abkhazia. External characteristics of the documents (language, writing) evidence that the working language of the principal chancery was Georgian. The Sharvashidzes had the seals with Georgian legends, and the documents were written according to the standards established in Georgian diplomacy.

Although only a small part of documents issued by the Sharvashidzes have reached us, among them there are both postscripts and codex-type documents. There are postscripts (17 century) by Solomon and Arzakan, Saustan and Sorekh Sharvashidze on the Gospel of Bichvinta (12 century). Codex-type documents belong to Kvapu and Kerekim, Kvapu and Avtandil Sharvashidze. Their addressees are the Catholicoses of Abkhazia (Western Georgia). These are typical "Books of Oath" that the Sharvashidzes gave them to the highest sacred hierarchs. The document of Sorekh Sharvashidze to Catholicos Davit Nemsadze (1673-1696) should have been a codex-type document. Although it has not reached us in its original form, the information on it is contained in a document by Catholicos Grigol Lordkipanidze (1696-1742).

In the 19 century, the documents of the Sharvashidze family are diverse in content. Among them are epistolary heritage, official and private letters. The addressees of the letters are family members, relatives, military and civil officials of the Russian Empire. It is noteworthy, that some of the letters from representatives of the Russian administration in the Caucasus to members of the princely house of Sharvashidze are also written in Georgian.

The documentary sources clearly show that Sharvashidzes were an integral part of the Georgian ethnic, cultural and political world.

ბურჯუ მელიჰა ქესერი

(თურქეთი, ადანა)

ორი გმირი ძველ მითოლოგიაში: გილგამეშისა და ამირანის ეპოსების ანალიზი

მესოპოტამიაში დაარსებულ შუმერებს მიეკუთვნება გილგამეშის ეპოსი, რომელიც ცნობილია როგორც პირველი ეპოსი მსოფლიოში. შუმერები ხელმძღვანელობდნენ მრავალ სფეროში და გამოიგონეს ლურსმული დამწერლობა. კავკასიის უძველეს ხალხებში ქართველებმა წარმატებით ასახეს თავიანთი უშიშარი იდენტობა თავიანთ ეპოსებში. ერთ-ერთი ასეთი მაგალითია ამირანის ეპოსი. შუმერებსა და ქართველებზე ჩატარებულმა კვლევებმა, გეოგრაფიულ და არქეოლოგიურ აღმოჩენებთან, აგრეთვე ლინგვისტურ დადგენილებებთან ერთად, მეცნიერებს უბიძგა, რომ შუმერული და ქართული ენების ზოგადგრამატიკულ სტრუქტურაში მსგავსება დაენახათ. შუმერებისა და ქართველების შესახებ ამ განსაზღვრების გარდა, ეპოსებში მსგავსების გაჩენამაც ხელი შეუწყო საერთო კულტურული საფუძვლის ჩამოყალიბებას. შუმერებისა და ქართველების ღმერთებთან ურთიერთობა იყო, ასევე, მითოლოგიური ელემენტები, რომლებიც შეადგენდნენ ეპოსის ერთ-ერთ ფოკუსს. ეპოსების მსგავსებამ, კულტურული თემების დაახლოებასა და ლინგვისტური კვლევების შემდეგ საერთო სიტყვების აღმოჩენასთან ერთად, გააძლიერა ურთიერთობა შუმერებსა და ქართველებს შორის. ამან ხელი შეუწყო მეცნიერულ კვლევებს შუმერებისა და ქართველების ფესვების მსგავსების შესახებ. გილგამეში, რომელიც ყველაფერს ხედავს და ყველაფერი იცის, ქალაქ ურუქის მეფეა. ცნობილია, რომ მისი სხეულის ორი მესამედი ღმერთისგან შედგება, ერთი მესამედი კი – ადამიანის ხორცისგან. ჩავვრის წინააღმდეგ მებრძოლი ამირანის დედა ნადირობის ქალღმერთი დალი. მისი მამა მოკვდავი მონადირეა. ამირანი ნახევარღმერთია. ქართველმა ხალხმა ამირანი გმირად მიიღო და პატივს სცემდა. შუმერულ და ქართულ ეპოსებში

მთავარი გმირები ღმერთებთან თუ ქალღმერთებთან ურთიერთობას რელიგიური რწმენის ფარგლებში ავითარებდნენ. გილგამეშის დედა ნინსუნი და ამირანის დედა დალი ეპოსებში ქალღმერთებად მოიხსენიებიან, რაც მათ შორის მსგავსებაზე მიუთითებს. ეპოსებში მოხსენიებული გმირების შემოქმედების თვალსაზრისით, მათი ფიზიკური აგებულება და პერსონაჟები ბრწყინვალეა, გვხვდება სულიერი მსგავსებაც. გილგამეშსა და ღმერთებს შორის კომუნიკაცია ძალიან აშკარაა. ღმერთებმა გილგამეშში ბრძენ ფიგურად აქციეს, ცოდნა გადასცეს მრავალ სფეროში. ღმერთი, როგორც ნათლია, ნაჩვენებია ამირანის ძალის წყაროდ. ღმერთი ლოცავს მას და აცხადებს, რომ არავის შეუძლია ამირანს წინააღმდეგობა გაუწიოს, ხაზს უსვამს ამირანსა და ღმერთს შორის ღია კომუნიკაციას. ეპოსებში საყურადღებოა კიდევ ერთი მოვლენა – გილგამეშისა და ამირანის მიერ დრაკონებისა და ურჩხულების დამარცხება, რასაც მოჰყვება წესრიგის აღდგენა და ხალხის წინაშე მათი მოვალეობების შესრულება.

Burcu Meliha Keser

(Turkey, Adana)

Two Heroes in Ancient Mythology: Analysis of the Gilgamesh and Amirani Epics

The Sumerians, established in Mesopotamia, are credited with owning the Epic of Gilgamesh, known as the first epic in the world. The Sumerians led in many fields and invented the writing system known as cuneiform. Among the ancient peoples of the Caucasus geography, the Georgians have successfully reflected their fearless identity in their epics. One such example is the epic of Amirani.

Studies conducted on the Sumerians and Georgians, along with geographical and archaeological findings as well as linguistic determinations, have led scholars to believe that there are similarities in the general grammatical structure of the Sumerian and Georgian languages. In addition to these determinations about the Sumerians and Georgians, the emergence of similarities in epics has also contributed to the formation of a common cultural foundation. The relationships of the Sumerians and Georgians with the gods were also mythological elements that formed one of the focal points of the epics. The similarity in epics, along with the convergence of cultural themes and the discovery of common words after linguistic studies, has strengthened the relations between Sumerians and Georgians. This has facilitated scientific studies on the similarity of the roots of Sumerians and Georgians. Gilgamesh, known as the one who sees and knows everything, is understood to be the king of the city of Uruk. It is known that two-thirds of Gilgamesh's body consists of God and one-third consists of human flesh. The

mother of Amirani, who fights against oppression, is Dali, the goddess of hunting. His father is a mortal hunter. Amirani is a demigod. Georgian people accepted Amirani as a hero and respected him. The main characters in Sumerian and Georgian epics developed their relationships with gods or goddesses within the framework of religious belief. Gilgamesh's mother, NinSun, and Amirani's mother, Dali, are referred to as goddesses in the epics, indicating a similarity between them.

In terms of the creation of the heroes mentioned in the epics, their physical structures and characters are magnificent. There is also a spiritual similarity found in the epics. The communication between Gilgamesh and the gods is very explicit. The gods have made Gilgamesh a wise figure by imparting knowledge to him in many areas. It is indicated that he is knowledgeable and proficient in various aspects. God, his godfather, is shown as the source of Amirani's power, who has a magnificent power. The god then prays for him, stating that no one in the world will be able to resist Amirani, emphasizing the clear communication between Amirani and the god.

Another event in the epics is the defeat of dragons and monsters by Gilgamesh and Amirani, leading to the restoration of order and fulfilling their responsibilities towards the people.

გიორგი ყიფიანი

(საქართველო, თბილისი)

თემატური სადღეგრძელოების ტრადიცია და დისკუსია ქართული სუფრის ფესვების შესახებ

სტატიის მიზანია განხილულ იქნას მტკიცებულებანი, რომლებიც უარყოფენ ანთროპოლოგიურ მიმოხილვებში უკვე ფართოდ გავრცელებულ ჰიპოთეზას, რომლის მიხედვით ქართული სუფრა მე-19 საუკუნემდე ხასიათდებოდა როგორც არაცივილიზებული და უკულტურო ქცევის პრაქტიკა - მთვრალი ორგია, ქართული სუფრა საფავიდური ირანის გავლენით ჩამოყალიბებული (Manning, 2014, Tuite, 2021). ამ ჰიპოთეზის ავტორები მხოლოდ რამდენიმე ისტორიული წყაროზე დაყრდნობით ამტკიცებენ, რომ საქართველოში არ გაგვაჩნია თემატური სადღეგრძელოების აღწერილობა მე-19 საუკუნემდე, არ არსებობდა სუფრის გამოკვეთილი წესი და ამიტომ თანამედროვე მრავალსადღეგრძელოიანი ქართული სუფრა თითქოსდა წარმოადგენს „გამოგონილ“ ტრადიციას. მათი აზრით, სუფრა კულტურულ და სულიერების სივრცეში მხოლოდ თემატური სადღეგრძელოების შემოღების შემდეგ რუსული (ევროპული) ლიტერატურის მიბაძვით (Ram, 2018); საბოლოოდ კი სუფრის ქართულ ტრადიციას ცივილიზებულ სახეს

მიუღია მხოლოდ საბჭოთა პერიოდში და ამდენად, ქართული სუფრა საბჭოთა ტრადიციას უფრო წარმოადგენს (Muelfried, 2018).

სტატიაში წარმოდგენილია ჯორჯიო ინტერიანოს, ჯოვანი და ლუკას, ქრისტეფორო კასტელის, ვოლკონსკისა და ხვატოვის მე-15-17 საუკუნის ჩანაწერებისა და თეიმურაზ მეორის პოემის მიმოხილვა, რომელიც ადასტურებს თემატური სადღეგრძელოების გამოკვეთილი წესის არსებობას საქართველოში და ტრადიციული სუფრის ცერემონიის უპირატესად რელიგიურ კონტექსტს. მე-16-17 საუკუნეების ისტორიული წყაროების ანთროპოლოგიური ანალიზი ნათლად აჩვენებს ფსიქოკულტურულ და ტიპოლოგიურ სხვაობებს საქართველოსა და საფავიდურ ირანის სუფრის ტრადიციებს შორის. ალკოჰოლის მოხმარების წესის მიხედვით საქართველო შეიძლება განისაზღვროს როგორც „ღვინის“, „სველი“ კულტურა, სადაც სმა სასურველია, მაგრამ თრობა აკრძალული და ალკოჰოლის მიღების ღირებულებები თუ სანქციები კარგად არის ჩამოყალიბებული. საქართველოში ალკოჰოლიზმის დონე დაბალია, მაშინ, როდესაც სპარსეთში ალკოჰოლიზმი ელიტაში ხშირი იყო. მოგზაურთა ჩანაწერებში სადღეგრძელოს რიტუალის აღწერილობანი ასევე ადასტურებენ ტრადიციული სუფრის სულიერ, ქრისტიანულ ხასიათს საქართველოში.

Giorgi Kipiani

(Georgia, Tbilisi)

Thematic Toasting Tradition and Debate on the Roots of Georgian Supra

The purpose of the article is to discuss the evidence that refutes the already widespread hypothesis in anthropological research, according to which the Georgian Feast - Supra until the 19th century was characterized as an uncivilized and uncultured practice of material consumption - a drunken orgy, and thus the Georgian Supra was formed under the influence of Safavid Iran (Manning, 2014, Tuite, 2022). The authors of this hypothesis believe, based on only a few historical sources, that there is no mention of thematic toasts until the 19th century, so there was no set rule of the Supra and the modern multi-toast Georgian Supra is an «invented» tradition. According to this authors, the Supra becomes cultural and spiritual domain only after the introduction of thematic toasts, borrowed from Russian (European) literature (Ram, 2018); finally, the Georgian Supra tradition takes a civilized form and spreads during Soviet period; thus, the Georgian Supra is more Soviet tradition than authentic Georgian one (Muelfried, 2018).

The article presents a review of the 15th-17th century travelogues by Giorgio Interiano, Giovanni da Luca, Christophoro Castelli, Volkonsky and Khvatov and a poem by Teimuraz II, which confirms the existence of a distinct rule of thematic toasting in Georgia

and mainly religious context of the traditional Supra ceremony. Anthropological analysis of historical sources of the 16th-17th centuries reveals psychocultural and typological differences between the feasting traditions of Georgia and Safavid Iran. According to the rules of alcohol consumption, Georgia can be defined as a «wine» and «wet» culture, where drinking is desirable, but intoxication is prohibited. In such cultures, the values and sanctions of alcohol consumption have been and accordingly is well established, alcoholism is low, whereas in Persia alcoholism was common among the elite environment. In the descriptions of the toasting ritual among travellers, also confirm the predominantly spiritual, Christian character of the traditional Supra in Georgia.

ზაზა შაშიკაძე

(საქართველო, ბათუმი)

შავშეთ-იმერხევისა და მაჭახლის 1573/4 წლის მოკლე აღწერა

ოსმალეთის იმპერიის ცენტრალური ხაზინის შემოსავლების ერთ-ერთი ძირითადი წყარო იყო დაპყრობილი ქვეყნებსა და მოსახლეობაზე დაწესებული გადასახადები. გამომდინარე აქედან, სახელმწიფო განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა სამხედრო და საფინანსო საკითხებს. ქვეყნის მთავარი ფინანსური უწყება (Defterhane-i Amire) გადასახადების აკრეფის მიზნით ადგენდა აღწერის ვრცელ დავთრებს, სადაც აღნუსხული იყო დაბეგრილი სოფლები და მათში მცხოვრები კომლები, ოჯახის მეთაურის მითითებით მითითებით. აღნუსხებოდა ყველა საგადასახადო ობიექტი და მათზე დაკისრებული გადასახადი თავისი ოდენობით. პარალელურად, მთავარი საფინანსო უწყება ადგენდა მოკლე (იგივე - იჯმალ, ჯაბა) დავთარს, რომელიც, ერთი მხრივ, ავსებდა ვრცელ დავთარს და მეორე მხრივ, გვაწვდიდა უფრო ვრცელ და დაწვრილებით ინფორმაციას ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით.

აღნიშნული ტიპის წყაროები მრავალმხრივ და საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდიან კონკრეტული გეოგრაფიული არეალის, მოცემული პერიოდის პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური, ეთნიკური, რელიგიური, დემოგრაფიული თუ სხვა სურათის ვითარების შესახებ. ხელნაწერი ძეგლები ძალზე საინტერესოა ენათმეცნიერული კუთხითაც. შეიცავს დიდი რაოდენობით მასალას ონომასტიკის (ტოპონიმები, ანთროპონიმები) და საინტერესოა ქართულ-თურქული ენობრივი კავშირების კვლევის თვალსაზრისითაც.

მოხსენება გახლავთ ხელნაწერი დოკუმენტის ანალიზი, რომელიც წარმოადგენს შავშეთის, იმერხევის და მაჭახლის ხეობების მოკლე აღწერას. დოკუმენტის დედანი ინახება თურქეთის რესპუბლიკაში, კერძოდ, ანკარაში, მიწისა და კადასტრის მთავარი სამმართველოს არქივში (შიფრი 324).

კონკრეტული თარიღი არ ახლავს, თუმცა დიპლომატიკური თვალსაზრისით და სხვა წყაროებთან შედარებით, შეიძლება გვიანდელი ვივარაუდოთ, რომ XVI ს-ის 70-ან წლებს უნდა ეკუთვნოდეს. იგი შეიცავს გვიანდელიპერიოდის მინაწერსაც. დოკუმენტი დღემდე არ ყოფილა არც ერთი მკვლევრის განხილვის საგანი.

წყარო, უპირველესად, სინტერესოა იმდროინდელი ტოპონიმის შესწავლის თვალსაზრისით. კარგად ჩანს ადგილზე დამკვიდრებული მიწისმფლობელობის ფორმები, ადმინისტრაციული დაყოფა. ვხვდებით არაერთ საინტერესო, დღემდე უცნობ ცნობასაც.

Zaza Shashikadze

(Georgia, Batumi)

Short Description of Shavshet-Imerkhevi and Machakheli in 1573/4

One of the primary revenue sources for the central treasury of the Ottoman Empire was taxes imposed on conquered territories and their populations. Consequently, the state placed significant emphasis on military and financial issues. The empire's principal financial institution, the "Defterhane-iAmire", meticulously maintained comprehensive census records detailing the villages subject to taxation and the households residing within them, categorized by family heads, to facilitate tax collection. These records provided exhaustive descriptions of all taxable assets and the corresponding levies imposed on them. Additionally, alongside the comprehensive list (defter), the main financial agency compiled a condensed version (known as Icmal or Caba), which both supplemented the extensive register and furnished more comprehensive and detailed insights into specific issues.

Sources of this nature offer diverse and intriguing insights into the political, socio-economic, ethnic, religious, demographic, and other facets of a particular geographical region during a specified period. Handwritten monuments are especially fascinating from a linguistic standpoint, as they contain a wealth of material on onomastics (including toponyms and anthroponyms) and provide intriguing avenues for exploring connections between the Georgian and Turkish languages.

The report constitutes an analysis of a handwritten manuscript detailing the Shavsheti, Imerkhevi, and Machakheli valleys. The original document is housed in the Republic of Turkey, specifically in Ankara, within the archives of the Main Division of Land and Cadastre (code 324). While there is no explicit date provided, diplomatic considerations and comparison with other sources suggest it likely dates back to the

1570s. Additionally, the document includes a letter from a later period. Surprisingly, this document has not been previously scrutinized by any researcher.

The source is primarily interesting from the point of view of studying the toponymy of that time. The forms of the land ownership established on the site, administrative division are clearly visible. We have come across a number of interesting and unknown information to this day.

ვაჟა შენგელია

(საქართველო, თბილისი)

რამდენიმე შენიშვნა ქართველურ და ჩერქეზულ ენათა ფონეტიკური სისტემის შესახებ

ქართველური ენები, როგორც ახლომონათესავე ენათა ჯგუფი, იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახში მოიაზრება. ამავე ოჯახში შედის აფხაზურ-ჩერქეზულ ენათა ჯგუფიც, რომელთაგან ორი ჩერქეზული ენაა – ადიღეური და ყაბარდოული.

ქართველურ და ჩერქეზულ ენებს ფონეტიკურ სისტემაში მოეპოვება როგორც საერთო, ისე განსხვავებული ელემენტები.

1. იბერიულ-კავკასიურ ენათათვის დამახასიათებელი ზოგადი თავისებურება – თანხმოვანთა რთული და ხმოვანთა მარტივი სისტემა, უფრო მკვეთრად ჩერქეზულ ენებშია წარმოდგენილი (სამი ხმოვანი და რამდენიმე ათეული თანხმოვანი), თუმცა არც ქართველური ენებისათვის არის უცხო (მდრ. მაგ. ძველი ქართულის ხუთი ხმოვანი და 29 თანხმოვანი).

2. ხშულთა სამეულები და სპირანტთა წყვილეულები ახასიათებს როგორც ქართველურ, ისე ჩერქეზულ ენებს.

3. ამის გვერდით, ჩერქეზულ ენებს მოეპოვება სპირანტთა სამეულებრივი სისტემა, რომლის მეორეულობასაც ხაზს უსვამენ სამეცნიერო ლიტერატურაში (ქ. ლომთათიძე, მ. კუმახოვი...).

4. ადიღეური ენის ბჟედულურ და შაფსულურ დიალექტებში სახეზეა ხშულთა ოთხეულებრივი სისტემა (მჟღერი, ფშვინვიერი, აბრუპტივი, პრერუპტივი), რაც ინოვაციად არის მიჩნეული.

5. ქართველურ ენებში ვიწრო ხმოვანი + ფართო ხმოვანი ტიპის მიმდევრობას აქვს მიდრეკილება დიფთონგიზაციისაკენ (შ. ძიძიგური); ვფიქრობთ ამ მოვლენას ეხმიანება ჩერქეზულ ენებში აღმავალი დიფთონგების არსებობა.

6. ქართველური და ჩერქეზული ენებისათვის ბუნებრივია თანხმოვანთა დეცესიური ჯგუფები.

7. ორივე ჯგუფის ენებს ახასიათებს რეგრესული ასიმილაცია და პროგრესული დისიმილაცია.

Vazha Shengelia

(Georgia, Tbilisi)

Some Notes on the Phonetic Systems of Kartvelian and Circassian Languages

The Kartvelian languages, as a group of closely related languages, are included in the Ibero-Caucasian language family. The same family also includes the group of Abkhazian-Circassian languages, two of which are the Circassian languages: Adyghe and Kabardian.

Kartvelian and Circassian languages have both common and different elements in their phonetic systems.

1. The general feature typical of the Ibero-Caucasian languages, namely, the complex system of consonants and the simple system of vowels is more visible in the Circassian languages (three vowels and several dozen consonants), although it is not alien to the Kartvelian languages either (cf., e.g., 5 vowels and 29 consonants of Old Georgian).

2. Explodent triplets and spirant couplets are typical of both Kartvelian and Circassian languages.

3. The Circassian languages have a ternary system of spirants, the secondaryness of which is emphasized in the scientific literature (K. Lomtadze, M. Kumakhov, etc.).

4. In the Bzhedugh and Shapsug dialects of the Adyghe language, there is a tetrad system of explodents (voiced, aspirate, abruptive, and preruptive), which is considered an innovation.

5. In the Kartvelian languages, the sequence of “narrow vowel + wide vowel” has a tendency to diphthongization (Sh.Dzidziguri); we think this phenomenon is echoed by the presence of rising diphthongs in the Circassian languages.

6. Descending groups of consonants are natural for Kartvelian and Circassian languages.

7. The languages of both groups are characterized by regressive assimilation and progressive dissimilation.

**რ. შენგელია, თ. შური, დ. ჭითანავა, ლ. ბითაძე, შ. ლალიაშვილი,
ა. იარდუმიანი და ა. კლიოსოვი**

(საქართველო, თბილისი, აშშ, Bryn Athyn College, პენსილვანია, ბოსტონი)

სვანეთისა და სამეგრელოს (დასავლეთი საქართველო) მოსახლეობის შედარებითი ფილოგენეტიკური ანალიზი

დასავლეთ საქართველოს ეთნოგრაფიული კუთხეების კულტურული და ენობრივი თავისებურებების შესახებ დისკუსია დღემდე გრძელდება. არაერთგვაროვნობაა როგორც ბარში, ასევე რეგიონის მთიან ნაწილშიც, რაც განპირობებულია მოსახლეობის/ტერიტორიის გეოგრაფიული ან/და ადმინისტრაციული იზოლაციით, ასევე, მეზობელ კავკასიურ ტომებთან ხანგრძლივი ურთიერთობითა და სრულიად უცხო ტომების (დამპყრობლის, დომინანტის) კულტურულ-ენობრივი გავლენით. განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა აღმოსავლეთ საქართველოს, როგორც ბოლო ორი ათასი წლის განმავლობაში სალიტერატურო-ოფიციალური ენის დამამკვიდრებლისა და საერთოქართველური იდენტობის განმსაზღვრელის როლი.

ასეთ მოცემულობაში, ვფიქრობთ, მეტად მნიშვნელოვანი როლი ეკისრება საქართველოსა და მთლიანად კავკასია-ანატოლიის რეგიონის პოპულაციურ გენეტიკურ კვლევებს. ჩვენს მიერ ექსპედიციურად იქნა შესწავლილი იქნა სვანეთის, სამეგრელოს, გურია-აჭარისა და სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობა, ასევე, აღმოსავლეთ საქართველოს ზოგიერთი ქართული ეთნიკური ჯგუფი (თუშები, ფერეიდნელები და სხვა) და მეზობლად მცხოვრები სომხები და აზერბაიჯანელები.

დასრულებული და გამოქვეყნებულია სვანეთისა და სამეგრელოს კვლევის შედეგები. ამ სტატიებში არ არის ასახული ამ ორი სუბეთნიკური ჯგუფის ჰაპლოჯგუფების ურთიერთმიმართების საკითხები: მათი საერთო წარმოშობის სავარაუდო თარიღი, გენეტიკური დივერგენციის დრო და მისი კავშირი განსახლების სქემის ცვლილებასთან და სხვა ობიექტური ხასიითის მიზეზებთან და ა.შ. გამოირკვა, რომ სამეგრელოსა (მთელი პოპულაციის) და სვანეთის მოსახლეობისთვის (მთელი პოპულაციის დაახლოებით 80%) საერთო ჰაპლოტიპია G2a1. ამ სუბეთნიკური ჯგუფების უახლოესი საერთო წინაპარი (TMRCA) 3900+/-430 წლის წინ (ybp) ცხოვრობდა. თუკი გავითვალისწინებთ, რომ ენგურის ხეობის ზედა წელში ბარის მოსახლეობის ოჯახების გარკვეული და, სავარაუდოდ, მეტნაკლებად მონათესავე ოჯახები გენეტიკურად უკვე დისტანცირებული ავიდოდნენ, ახალმოსახლეთა ამ რეგიონის დასახლების თარიღი რამდენიმე საუკუნით მცირდება.

აღსანიშნავია, რომ ფილოგენეტიკური მონაცემები პრაქტიკულად სრულად ემთხვევა არქეოლოგიური კვლევის მონაცემებს. ამ უკანასკნელის მიხედვით სვანეთში სტაციონარული სამოსახლოები გვიან ბრინჯაოს ხანაში ჩნდება.

**R. Shengelia, Th. Schurr, D. Chitanava, L. Bitadze, Sh. Laliashvili, S. laliashvili,
A. Yardumian, and A. Klyosov**

(Georgia, Tbilisi, USA, Bryn Athyn College, Pennsylvania, Boston)

Comparative Phylogenetic Analysis of Svaneti and Mingrelia/Samegrelo (West Georgia) Populations

There is still debate about cultural and linguistic characteristics of the ethnographic parts of west Georgia. Linguistic heterogeneity is observed in lowlands as well as mountainous areas of the region. This is because of geographic or territorial isolation of the population/territory as well as long-term relationships with Caucasian tribes and the cultural and linguistic impact of the tribes (conquerors, dominants) completely different from the locals. The role of east Georgia as an establisher of the official standard language and determiner of the common-Georgian identity is of particular importance.

Under these circumstances, we believe, it's rather important to carry out a genetical research among the population of Georgia and the whole region of the Caucasus and Anatolia. We've already carried out field research with regard to the population of Svaneti, Samegrelo (Mingrelia), Guria, Adjara and Samtskhe-Javakheti as well as some Georgian ethnic groups in east Georgia (Tush, Fereydani Georgians, etc.) and neighboring Armenians and Azerbaijanis.

Findings of the research carried out in Svaneti and Samegrelo (Mingrelia) have already been published. These articles don't give account of the interrelation between the haplogroups of these two subethnic groups (presumable time of their common formation, time of genetical divergence and its relations with changes in the turnover scheme and other factors, etc. It turned out that G2a1 is a haplotype common to the 32% of Samegrelo (Mingrelia) population and about 80% of the population of Svaneti. The more recent common ancestor of these subethnic groups (TMRCA) lived 3900+/-430 ybp. If we take into consideration the fact that certain, presumably, more or less genetically related families from lowlands moved to the upper reaches of the Enguri river already genetically distanced, the time of their settlement reduces by several centuries.

It's worth mentioning that the phylogenetic data almost completely coincide with the archaeological findings which evidence that static settlements appeared in Svaneti in the Late Bronze Age.

თინა შიომვილი

(საქართველო, ბათუმი)

ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლების გამოცანათა მეტაფორული ველი

გამოცანა, რომელსაც არისტოტელემ „კარგად შედგენილი მეტაფორა“ უწოდა, ქართული ზეპირსიტყვიერების ერთ-ერთი არქაული ჟანრია. მას გავრცელების ფართო არეალი და განსაკუთრებული საზოგადოებრივი დანიშნულება გააჩნია.

გამოცანის გენეზისი საკულტო დანიშნულებაშია საძიებელი, უკავშირდება არქაულ რწმენა-წარმოდგენებს, რომელთა მიხედვითაც, ტაბუირებული იყო ამა თუ იმ საგნის ან მოვლენის საკუთარი სახელით მოხსენიება, რამაც განსაზღვრა მისი მეტაფორული ბუნება. მხატვრულ-ესთეტიკური და შემეცნებითი ფუნქცია კი ამ ჟანრმა მოგვიანებით შეიძინა, რამაც განაპირობა მისი უაღრესი პოპულარობა ყველა სოციალურ ფენაში, რასაც ხელს უწყობს მდიდარი, შეუზღუდავი თემატიკა და უაღრესად დახვეწილი, ხშირად რიტმითა და რითმით დამშვენებული ფორმა.

რუსეთ-ოსმალეთის ომის სხვადასხვა ეტაპზე საქართველოდან მიგრირებულმა ე. წ. „მუჰაჯირებმა“, ზეპირსიტყვიერების სხვა ჟანრებთან ერთად, გამოცანის ხსოვნაც წაიღეს, აცოცხლეს და შთამომავლობას გადასცეს. თურქეთის რესპუბლიკის სხვადასხვა რეგიონში მცხოვრებ ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლების ფოლკლორში შემორჩენილ გამოცანებს, ძირითადად, მარტივი კომპოზიცია და თემატური მრავალფეროვნება ახასიათებს. ესენია გამოცანები საოჯახო-სამეურნეო საგნებსა და ნაგებობებზე, სასმელ-საჭმელზე, მცენარეებზე, ცხოველებზე, ფრინველებზე და ა. შ., რომელთაც ვარიანტები ეძენებათ ზოგადქართულ ზეპირსიტყვიერებაში.

საყურადღებოა, რომ ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლებს შორის ქალის მაცრების მიერ სიძის მხარის განსწავლულობა-მიხვედრილობის გამოცდა ხდება გამოცანებით, რომლებიც ტრადიციული ქართული საქორწილო წეს-ჩვეულების აუცილებელი ატრიბუტია.

ქართველი ხალხის მეტაფორული აზროვნების უნიკალური გამოხატულება და ზეპირსიტყვიერების უაღრესად ცოცხალი და ქმედითი ჟანრი – გამოცანა დღესაც ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლების ფოლკლორის აქტუალური ფენომენია, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მშობლიური ენის შენარჩუნებაშიც.

ჩვენებურთა ისტორიულ მეხსიერებაში შემორჩენილ გამოცანათა უმეტესობა ზოგადქართულ ხალხურ პარემიათა ვარიანტები ან მათივე იდენტური ტექსტებია, რომლებიც ამკარად მიანიშნებენ, რომ სამშობლოსაგან ათწლეულების განმავლობაში მოწყვეტილი ქართველობის სულიერ ღირებულებებს მშობლიური ერის კულტურულ წიაღში უდგას ფესვები.

Tina Shioshvili

(Georgia, Batumi)

The Metaphorical Field of Riddles among Descendants of Georgian Emigrants

The riddle, often likened to a "well-made metaphor," stands as one of the ancient genres within Georgian oral tradition, permeating a broad cultural landscape with distinct societal significance. Rooted in archaic beliefs regarding creation and metaphorical representation, the genesis of riddles served a cultic purpose, avoiding direct references to objects or events and thereby emphasizing their metaphorical essence.

Over time, this genre evolved to encompass artistic, aesthetic, and cognitive functions, gaining immense popularity across various social strata. With its unlimited themes and refined forms, often adorned with rhythm and rhyme, the riddle found renewed vitality among Georgian émigrés dispersed during the Russo-Ottoman wars, known as "Muhajirs." Preserved within the folklore of Georgian emigrant descendants in regions such as the Republic of Turkey, these riddles exhibit distinctive compositions and thematic diversity, covering topics ranging from household items and agricultural practices to flora, fauna, and culinary delights.

It is notable, that within the customs of Georgian weddings, riddles serve as a means to assess the groom's intelligence during gatherings, underscoring their enduring cultural significance.

As the manifestation of Georgian metaphorical thought and a dynamic oral genre, the riddle holds a prominent place in the folklore of Georgian emigrant communities, contributing to the preservation of language and cultural heritage. The existence of variants of traditional Georgian riddles among these communities underscores their role as the cultural touchstones, sustaining the spiritual essence of Georgianness despite geographical displacement.

Most of the riddles preserved in the historical memory of our people are examples of Georgian folk paremias or their identical texts, which clearly indicate that the spiritual values of Georgians, separated from the homeland for decades, are rooted in the cultural core of the native nation.

მიხალ შმიგელი, მარეკ სირნი

(სლოვაკეთი, ბანსკა ბისტრიცა)

ტყვეთა სყიდვა აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთში (ჩერქეზეთსა და დასავლეთ საქართველოში) ოსმალთა ბატონობის დროს (მე-16-დან მე-19 საუკუნემდე): ისტორიულ-დემოგრაფიული კვლევა

კავკასიაში ტყვეთა სყიდვა, რომელიც ჯერ კიდევ ანტიკური პერიოდიდან იღებს სათავეს, მომდევნო საუკუნეებში სულ უფრო აქტიურად წარმოებდა, ხოლო ოსმალეთის ბატონობისას აპოგეას მიაღწია. უამრავი გარე ფაქტორის პარალელურად, ამ მოვლენის გამომწვევი შიდა ფაქტორები თავად კავკასიელი ერების ყოველდღიურ ყოფა-ცხოვრებაში, მათ საზოგადოებრივ მოწყობასა თუ წეს-ჩვეულებებში იყო დავანებული, ისევე როგორც რეგიონის ეკონომიკის სპეციფიკაში, რომელსაც არ ხელეწიფებოდა ადგილობრივი მოსახლეობის ყველა სასიცოცხლო მოთხოვნა დაეკმაყოფილებინა. არსებობისთვის აუცილებელი რესურსების სიმწირეს მარბიელი თავდასხმები და ტყვეთა სყიდვა აკომპენსირებდა, რაც უამრავ კავკასიელ მთიელს თავის გატანაში ეხმარებოდა.

მეცამეტე საუკუნიდან მოყოლებული, შავი ზღვის აღმოსავლეთი სანაპიროს რეგიონში ტყვეთა სყიდვა სულ უფრო იდგამდა ფეხს, ხოლო ეგრეთ წოდებული „ლათინთა (ვენეციელ-გენუელთა) პერიოდის (მე-13-მე-15 საუკუნეები)“ დროს ის საერთაშორისო ხმელთაშუაზღვიური მონათვაჭრობის ნაწილი გახდა. ჩერქეზებსა და იტალიურ ფაქტორიებს შორის გამართული გაცხოველებული მონათვაჭრობისას, ტყვეთა მნიშვნელოვანი ნაწილი სირიულ-ეგვიპტური სასულთნოს მამლუქთა ლაშქრის რიგების შესავსებად იგზავნებოდა, მეორე ნაწილი კი (მათ შორის ახლად წამოჩიტილი გოგონები და ყმაწვილქალები სჭარბობდნენ) - დასავლეთევროპელი დიდგვაროვნების საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად. მეთოთხმეტე საუკუნის დამლევსა და მეთხუთმეტე საუკუნის დასაწყისში, დასავლეთი კავკასიიდან გამოგზავნილი ტყვეები ტრაპიზონის ტყვეთა ბაზრის 72,7%-ს შეადგენდნენ (ტყვეთა ეთნიკური კუთვნილება ასე გამოიყურებოდა: ჩერქეზები და მეგრელები ცალ-ცალკე - 37,5%, ალანები და აფხაზები ცალ-ცალკე - 12,5%, დანარცენ 27,3%-ს შეადგენდნენ თათრები, ბერძნები და ებრაელები). კავკასიელ ტყვეთა ექსპორტი ფართომასშტაბიანი ისტორიულ-დემოგრაფიული პროცესი იყო, რომელმაც თავისი კვალი დატოვა შავი ზღვის აღმოსავლეთი სანაპიროს საზოგადოებრივ თუ კულტურულ განვითარებაზე მომდევნო ოსმალური ბატონობის ხანაში.

ბიზანტიის დაცემისა და ოსმალეთის გავლენის გაძლიერების შემდეგ, კავკასიიდან ტყვეთა ნიაღვარმა იწყო დენა (მათ შორის იყვნენ სხვადასხვა კავკასიური ეთნოსის წარმომადგენლები), რომლებსაც შავი ზღვის სანაპირო ტყვეთაბაზრებზე ჰყიდდნენ. ოსმალები თავიანთი გავლენის განსამტკიცებლად

მთელი რეგიონის მასშტაბით აწარმოებდნენ ვაჭრობას, მოუდუნებელი ყურადღებით ადევნებდნენ თვალს კავკასიის შავიზღვისპირეთს. თურქი ემისრები ამას ესწრაფვოდნენ გამიზნული ქმედებებით კავკასიელთა შორის. თურქული დასახლებები (კოლონიები) დაფუძნდა ბათუმში, ახალციხეში, სოხუმ-კალეში, ფოთში, სუჯუკ-კალეში, ანაპასა და სხვა ადგილებში, სადაც კი ოსმალური გარნიზონები ეყენა, და შემდგომ ტყვეთა სყიდვის ცენტრებად იქცა.

დასავლეთი კავკასია ტყვეთა ერთგვარი „საბადო“ გახდა, საიდანაც განუწყვეტილად ერეკებოდნენ ტყვეთა ბაზარზე. ამ უკანასკნელის გაფართოება გარე ბაზრებზე (განსაკუთრებით კი ოსმალურ ბაზრებზე) „ცოცხალ საქონელზე“ მოთხოვნის გაზრდის გამოისობით მოხდა - ტყვეებით ვაჭრობა „ბრწყინვალე პორტას“ ეკონომიკის ერთ-ერთ საყრდენს წარმოადგენდა. მოთხოვნის გაზრდამ, თავის მხრივ, გაზარდა ტყვეთა ფასები და კიდევ უფრო წაახალისა მარბიელი ლაშქრობები და ადამიანების გატაცება კავკასიაში. ტყვეები აჰყავდათ უამრავი ხრიკითა და ფანდით ერთადერთი მიზნით - ბაზარზე ეკრათ თავი. ამავე პერიოდში გახშირდა ჩრდილოკავკასიელ მთიელთა თარეში საქართველოში ადამიანთა სამარცვად და გასატაცებლად (თუმცა ქართველ ტყვეთა წილი მაინც მცირე იყო). თანდათან ჩამოყალიბდა მომმარაგებელთა ფართო სისტემა და შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე ტყვეთა ბაზრებიც მომრავლდა. გარდა სყიდვისა, კავკასიიდან ტყვეები ხარკის სახითაც იგზავნებოდნენ.

მეთხემეტე საუკუნის დამლევს მომხდარი ცენტრალიზებული ქართული სახელმწიფოს ჩამოშლის შემდგომ, მეთექვსმეტე საუკუნის მთელი პირველი ნახევრის განმავლობაში ქართულ მიწებზე ტყვეთა სყიდვა გაიფურჩქნა. ზოგადად, მეთექვსმეტე-მეჩვიდმეტე საუკუნეებში საქართველოს თითქმის ყველა პოლიტიკურ ერთეულში ხორციელდებოდა მონათვაჭრობა. ამას ხელს უწყობდა სახელმწიფოს დაშლა-დაქუცმაცება, შიდა ბრძოლები, ეკონომიკური თუ მორალური დაღმასვლა, ხოლო გარე ფაქტორებიდან ოსმალეთისა და სეფიანთა ირანის მოცილებობა საქართველოს მიწების საკონტროლებლად. საბოლოოდ, ადამიანებით ვაჭრობა უკანონო შეიქნა, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოში (შედარებით ნაკლები მასშტაბით აღმოსავლეთში).

შიდა კონფლიქტების დროს დატყვევებულებსაც და მკვიდრ მოსახლეობასაც თურქებს ჰყიდდნენ, ან მხოლოდ იმიტომ იტაცებდნენ, რომ მონებად გაეყიდათ. მძიმე ეკონომიკური ვითარებისას ზოგჯერ საკუთარ ნათესავებსა და ბავშვებსაც ჰყიდდნენ. ფრანგი მოგზაურის ჟან შარდენის სიტყვებით, რომელიც სამეგრელოს მეჩვიდმეტე საუკუნის ბოლო მეოთხედში ეწვია, ქვეყანა „ძლიერ იყო გაუკაცრიელებული“. მეჩვიდმეტე საუკუნეში მხოლოდ დასავლეთი საქართველოდან ას ორმოცდაათ ათასამდე მონა გაყიდეს.

ერთპიროვნული ცენტრალური მმართველის არარსებობის პირობებში, ადამიანებით ვაჭრობას ქართული ეკლესია და მისი კრებები აღუდგა წინ. საკუთრივ ამ ავბედითი მოვლენის წინააღმდეგ ბრძოლის გამოცხადების ფაქტი ქართველებისთვის უაღრესად მნიშვნელოვანი იყო.

მაშინ, როცა ქართული სახელმწიფოსა და ეკლესიის მიერ მეთვრამეტე საუკუნეში ტყვეთა სყიდვისადმი გაწეული წინააღმდეგობა ადამიანების გატაცების აღმოფხვრის გარკვეულ იმედებს აჩენდა, ის პრაქტიკულად მთელ ჩერქეზეთს იყო მოდებული. ამის მიზეზი იყო ის, რომ ჩერქეზებს არ ჰქონდათ საკუთარი სახელმწიფო, ხოლო ადგილობრივი საეკლესიო ინსტიტუციები სუსტი და მორალურ ავტორიტეტს მოკლებული იყო. გარდა ამისა, ჩერქეზები ინტენსიურ ისლამიზაციას დაექვემდებარნენ. ჩერქეზების მორალურ პრინციპებს აღარაფრით არ ეწინააღმდეგებოდა თანამემამულის გატაცება ან დატყვევება და უცხოეთში გაყიდვა. აღნიშნულის შედეგად, დაქუცმაცებული და დასუსტებული ჩერქეზეთი მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრამდე ტყვეთა მუდმივი მომწოდებელი გახდა.

ტყვეებით (მეტადრე კი ქალებით) ვაჭრობამ შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე ზენიტს მეთვრამეტე საუკუნეში მიაღწია. ახალგაზრდა კავკასიელი ქალები „განსაკუთრებულ საექსპორტო საქონელს“ წარმოადგენდნენ აღმოსავლეთის ქვეყნებისათვის და დიდადაც ფასობდნენ. მათ სილამაზეს საუკუნეთა განმავლობაში ხოტბას ასხამდა კავკასიის თითქმის ყველა მკვლევარი თუ მოგზაური. ერთა ყვავილებად ხმობილ უმშვენიერეს ყმაწვილქალებს თურქეთში ჰყიდდნენ. რაც არ უნდა უცნაურად ჟღერდეს, უამრავი კავკასიელი ქალი უდრტვინველად და მორჩილად ეგებებოდა მონად გაყიდვის ხვედრს. თურქთა შორის ხარჭობა იმდენად იყო მოდებული, რომ ის ერთგვარი „სოციო-კულტურული ლიფტის“ როლსაც კი თამაშობდა. ის ათავისუფლებდა სიღარიბისა და იმ გაუსაძლისი საარსებო პირობებისგან, რომლებსაც ტყვედ გაყიდულები სამშობლოში ტოვებდნენ.

საკითხი, თუ რამდენი ტყვე იქნა ექსპორტირებული კავკასიიდან ოსმალურ პერიოდში, დღემდე პასუხგაუცემელია. არსებული მონაცემები სხვადასხვა რიცხვს ასახელებს და ვერ მოდის ურთიერთმესაბამისობაში სივრცე-დროითი თვალსაზრისით. რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს მიერთებამდე, შავი ზღვის აღმოსავლეთი სანაპიროს ნავსადგურებში თურქთათვის ყოველწლიურად მიყიდული ტყვეების რაოდენობა სამი ათასს აღწევდა. მეცხრამეტე საუკუნეში ჩერქეზეთიდან ყოველწლიურად ორივე სქესის ოთხი ათასამდე მონა იგზავნებოდა. სავარაუდოა, რომ მხოლოდ მშვიდობიანობის პერიოდში შავიზღვისპირეთში ყოველწლიურად ათიდან თორმეტი ათას ტყვემდე იყიდებოდა (არ ვგულისხმობთ მარბიელი თავდასხმების დროს დატყვევებულთ). 1830-იანი წლებიდან მოყოლებული, დასავლეთი კავკასიის მიმდებარე შავი ზღვის სანაპიროზე ტყვეთა სყიდვის

მასშტაბი სულ უფრო მცირდებოდა. კავკასიის ომის დროს, სყიდვა არალეგალური (კონტრაბანდული) გზებით ხორციელდებოდა.

ტყვეთა სყიდვამ კავკასიაში უკიდურესად ავნო ადგილობრივ თემებს – უპირველეს ყოვლისა, მათ წაჰგლიჯა რჩეული კაცები, ქალები და ბავშვები. რაც შეიძლება მეტი „ცოცხალი საქონლის“ შეძენის სურვილმა ხელი შეუწყო გენდერულ რღვევებს, ადამიანების ორგანიზებულ გატაცებებს მათი დატყვევებისა და გაყიდვის მიზნით. ეჭვგარეშეა, რომ ამ პრაქტიკამ კავკასიას უზარმაზარი დემოგრაფიული, ეკონომიკური, კულტურული და მორალური ზარალი მიაყენა.

Michal Šmigel', Marek Syrný

(Slovakia, Banská Bystrica)

Slave trade in the eastern Black Sea region (Circassia and western Georgia) in the Ottoman period of the 16th–19th centuries: a historical-demographic research

The slave trade in the Caucasus, which dates back to antiquity, gained momentum in the following centuries and reached its peak under the influence of the Ottoman Empire. In addition to a number of external factors, the internal causes of this phenomenon were the characteristic features of the life and daily routines of the Caucasian peoples, their social organisation and traditions, and the extensive nature of the region's economy, which could not satisfy all the living needs of the local population. The lack of vital resources was compensated for by raiding activities and the slave trade, which played an important role in the subsistence system of some Caucasian mountain peoples.

From the 13th century onwards, the eastern Black Sea region adapted to the mechanisms of the Black Sea slave trade and was drawn into the international Black Sea-Mediterranean slave market in the 'Latin' (Venetian-Genoese) period from the 13th to the 15th centuries. In the brisk slave trade between the Circassians and the Italian factories, a significant part of the slaves were directed to replenish the army of the Syrian-Egyptian Mameluke sultanate with military slaves, and another part (with a significant proportion of adolescent girls and young women) – to meet the demand of Western Europe (Western European aristocratic houses). At the end of the 14th – beginning of the 15th century, slaves from the Western Caucasus accounted for 72.7% of the slave market in Trapezunt (ethnic composition of slaves: Circassians and Mingrelians – 37.5% each, Alans and Abkhazians – 12.5% each) and 27.3% were Tatars, Greeks and Jews combined. The export of Caucasian slaves was a large-scale historical-demographic process that had an impact on the social and cultural development of eastern Black Sea region in the subsequent 'Ottoman' period.

After the fall of Byzantium and the increased influence of the Ottoman Empire in the region, a flood of slaves (representatives of the Caucasian peoples) began to pour out of the Caucasus and were sold in the slave markets of the Black Sea coast. The Ottomans strengthened their influence through the expansion of Turkish trade in the region, the intensive monitoring of the Black Sea coast of the Caucasus, the targeted activities of Turkish emissaries among the Caucasian peoples; the establishment of Turkish settlements (colonies) in Batumi, Akhaltsikhe, Sukhum-Kale, Poti, Sujuk-Kale, Anapa and other places where Turkish garrisons were stationed, and these became centres of the slave trade.

The Western Caucasus became a "mine" for slave conquest and a permanent source for the slave trade. Its growth was due to the increased demand for "live goods" on external markets, but especially Turkish markets (slaves were one of the main pillars of the Porte's economy). The demand led to an increase in slave prices and spurred the development of raids and kidnappings in the Caucasus, using various techniques and methods to obtain slaves for the sole purpose of selling them. The frequency of raids by North Caucasian mountaineers into Georgia for the purpose of robbery and kidnapping also increased during this period (the proportion of Georgian slaves was still relatively small, however). Gradually, a wide network of suppliers emerged and the number of slave markets in the eastern Black Sea region increased. In addition to the slave trade, slaves were exported from the Caucasus as tribute.

After the collapse of the centralised Georgian state at the end of the 15th century, the slave trade also flourished in the Georgian territories in the first half of the 16th century. In general, the slave trade in the 16th–17th centuries took place on the territory of almost every political unit of Georgia. This was facilitated by fragmentation, internal struggles, economic and moral decline (internal factors) and the rivalry between the Ottoman and Safavid Persian empires for control of Georgian territories (external factors). Consequently, human trafficking became a generally illegal phenomenon, especially in western Georgia (and to a lesser extent in eastern Georgia): both inhabitants of one's own lands and captives during internal conflicts were sold to the Turks, or specifically kidnapped for sale into slavery. Added to this was the sale of their own relatives and children at a time of difficult economic circumstances. The French traveller Jean Chardin, who visited Mingrelia in the last quarter of the 17th century, wrote that the country was "very depopulated". During the 17th century, some 150.000 slaves were taken from western Georgia alone. At a time when there was no single central authority, it was the Georgian Church (its church councils) that opposed human trafficking. The very fact of declaring the fight against this negative phenomenon was of great importance for Georgian society.

While Georgian state-church opposition to slavery in the 18th century raised hopes for the elimination of human trafficking, it practically flourished in Circassian territory.

This was because the Circassians had not created their own state and Christian church institutions were weak (lacking moral authority), and, in addition, the territory was intensively Islamised. The morality of the Circassians was at such a level that it was considered acceptable to capture or enslave a compatriot or relative and sell him abroad. As a result, the fragmented and invaded Circassia became a permanent source of slaves until the second half of the 19th century.

The slave trade (and especially with women) in the eastern Black Sea region reached its peak in the 18th century. Caucasian young women constituted a 'special export commodity' to the countries of the East and were highly valued. Their beauty was recognized by almost all travellers and explorers of the Caucasus over the centuries. The best young women – the flower of many nations – were sold to Turkey. Ironically, many Caucasian women were quite loyal and meek to the possibility of being sold into slavery. Under the Turks, concubinage became such a widespread business that it was even considered a kind of "socio-cultural elevator," an escape from poverty and from the intolerable living conditions in their homeland.

The question of the number of slaves exported from the Caucasus in the 'Ottoman' period is still open. The available data vary considerably and cannot be correlated temporally and territorially. Before the incorporation of Georgia into the Russian Empire, the number of slaves sold to the Turks in the ports on the eastern shores of the Black Sea is estimated at 3.000 per year. In the 19th century, up to 4.000 slaves of both sexes were exported annually from Circassia. It is likely that in peacetime alone (i.e., not taking into account those captured in raids) 10.000–12.000 persons may have been sold annually on the Black Sea coast. From the 1830s onwards, the volume of slave trade on the Black Sea coast of the Western Caucasus began to decline gradually. During the Caucasian War, the trade continued illegally (by smuggling).

The slave trade in the Caucasus has had the most negative consequences for local communities, especially in terms of the export of the best men, women and children. The desire to obtain as much "live goods" as possible initiated gender rifts, organised kidnappings in order to seize captives and then sell them. This practice undoubtedly caused great demographic, economic, cultural and moral losses in the Caucasus.

ირინე ჩაჩანიძე

(საქართველო, ქუთაისი)

ქართველოლოგიური კერები დასავლეთ ევროპაში (XX საუკუნის პირველი ნახევრის ემიგრაციის ქართული პრესის მიხედვით)

მე-20 საუკუნის 20-30-იანი წლები საქართველოსთვის გარდამტეხი პერიოდით ხასიათდება, რომელიც გამოირჩეოდა საქართველოში საბჭოთა რეჟიმის დამყარებით. 1921 წელს, საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, პოლიტიკური ელიტა და საზოგადო მოღვაწეები იძულებული გახდნენ ემიგრაციაში წასულიყვნენ, სადაც აქტიური მოღვაწეობა დაიწყეს დაკარგული დამოუკიდებლობის აღსადგენად. ამ მიზნის მისაღწევად ემიგრაციაში მათ დააფუძნეს ემიგრანტული ქართული პრესა პარიზში, ბერლინში, ჟენევასა და ევროპის სხვა ქალაქებში. პოლიტიკური იდეალებისათვის ბრძოლასთან ერთად წამყვანი ადგილი დაიკავა კულტურულმა საქმიანობამ. აქედან გამომდინარე, განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭა ქართველოლოგიური ცენტრების შექმნას, რომლის ერთ-ერთი საკითხი გახლდათ ქართული ენის სწავლება ევროპის სხვადასხვა უნივერსიტეტებში.

წინამდებარე კვლევის მიზანია, გამოვავლინოთ მე-20 საუკუნის პირველი ნახევრის ემიგრაციის ქართული პერიოდული პრესის პუბლიკაციებში დაცული მასალა ქართული ენის ფუნქციონირების საკითხების შესახებ. ემპირიულ ბაზად ვისარგებლებთ XX საუკუნის პირველი ნახევრის ემიგრაციის ქართული პრესის ციფრული კორპუსით.

ქართული კულტურის მეცნიერული შესწავლისა და საზღვარგარეთ პოპულარიზაციის საქმეში ყველაზე დიდი წვლილი „საფრანგეთის ქართულ სკოლას“ მიუძღვის. სწორედ აქ იქმნება მძლავრი ქართველოლოგიური კერა, სადაც ქართული დიასპორის გვერდით მთელი ძალისხმევით უცხოელი მეცნიერებიც იღვწოდნენ.

Irine Chachanidze

(Georgia, Kutaisi)

Kartvelological Centers in Western Europe (According to the Press of the Georgian Emigrants of the First Half of 20th Century)

The 20-30s of the 20th century were a turning point for Georgia, which was distinguished by the establishment of the Soviet regime in Georgia. In 1921, after the Sovietization of Georgia, the political elite and public figures were forced to emigrate

and they immediately began active work to restore the lost independence. In order to achieve this goal, they established the Georgian émigré press in Paris, Berlin, Geneva and other European cities. Along with the struggle for political ideals, cultural activities took the leading place. Therefore, special importance was given to the creation of Kartvelological centers, one of the issues of which was teaching the Georgian language in various European universities.

The aim of the research is to reveal the material preserved in the publications of the periodical press of the Georgian emigrants of the first half of the 20th century concerning the functioning of the Georgian language. The digital corpus of the Georgian émigré press of the first half of the 20th century will be used as an empirical base.

“The Georgian School of France” made the greatest contribution to the scientific study and popularization of Georgian culture abroad. It is here that a powerful Kartvelological center was created, where foreign scientists, along with the Georgian diaspora, worked with all their efforts.

ჰარუნ ჩიმქე

(თურქეთი, რიზე)

მოქმედებითი ბრუნვის სემანტიკური ნიუანსები თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში და მათი გადმოცემის საშუალებები თურქულში

განსხვავებული სტრუქტურის მქონე ენებთან ქართული ენის შედარება სხვადასხვა სირთულეებთანაა დაკავშირებული. სხვადასხვა ენაში ბრუნვის სემანტიკის გადმოცემისა და გამოხატვის, როგორც საერთო, ასევე განსხვავებული სისტემა არსებობს. მოხსენება ეხება ბრუნვის კატეგორიის საკითხს ქართულსა და თურქულში, კერძოდ, იმის გარკვევას, თუ როგორია მოქმედებითი ბრუნვის სემანტიკური ნიუანსები და მათი გადმოცემის საშუალებები ამ ორი განსხვავებული სისტემის ენაში.

თანამედროვე ქართულ სალიტერატურო ენაში მოქმედებითი ბრუნვის ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციაა მოქმედების იარაღის, მასალის გამოხატვა. ამ დროს მოქმედებითბრუნვიანი სახელი უბრალო დამატების როლში გამოდის: დან-ით ვაშლი დაჭრა, მაფ-ით სვიტრი მოქსოვა, მანქან-ით ბავშვები წაიყვანა და ა.შ.

მოქმედებითში დასმული სახელი გამოიყენება სხვადასხვა ფუნქციებითაც: 1. ადგილის გარემოება: დასავლეთ-ით მზე ჩადიოდა, ჩრდილოეთ-ით ღრუბელი მოჩანდა, მთ-ით ბარად ჩამოვარდება... 2. დროის გარემოება: დილ-ით ადრე დგებოდა, ზაფხულობ-ით ზღვაზე ვისვენებთ ხოლმე, აქ ზამთრობ-ით დიდი თოვლი იცის; 3. ვითარების გარემოება: სიყვარულ-ით

მიიღო, შიმ-ით ელოდა, სიხარულ-ით შეხვდა; 4. მიზეზის გარემოება: შიმ-ით ლამის გათავდა. სიხარულ-ით კინაღამ გადაირია; 5. მოქმედებითი ბრუნვა ქართულში ფართოდ გამოიყენება პარონომაზიულ გამოთქმებში: ქალს კვლავ ეძინა ნეტარის ძილ-ით (ილია); 6. მოქმედებითი ბრუნვის ფორმიანი სახელები გამოიყენება თანაობის აღსანიშნავადაც: ცოლ-შვილ-ით მოვიდა, ყვავილებ-ით მოგვადგა კარზე; 7. მოქმედებითი ბრუნვის ფორმა გამოიყენება ასევე შემდეგი სახის კონსტრუქციაში: მე ვარ თბილისელი, წარმოშობ-ით - იმერელი; მძლოლად ვმუშაობ, მაგრამ პროფესი-ით ვარ ეკონომისტი... 8. მოქმედებითი ბრუნვა თანამედროვე ქართულში ფართოდ გამოიყენება სიტყვაწარმოებითი დანიშნულებით, ძირითადად - სპეციალურ ტერმინოლოგიაში (კითხვ-ით-ი წინადადება, მემკვიდრეობ-ით-ი დაავადება, თავდაცვ-ით-ი რეაქცია...).

ამ თვალსაზრისით საინტერესო საკითხს წარმოადგენს **მოქმედებითი ბრუნვის სემანტიკური ნიუანსებისა და მათი გადმოცემის საშუალებების** თავისებურება, რასაც შევუპირისპირებ თურქულ მასალას.

თურქულში მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანია *ile* (-yla, yle). პირველი, სიტყვას ცალკე ეწერება: *Araba ile* - მანქანით, *Bıçak ile* - დანით, *Kalem ile* - კალმით, ხოლო მეორე ერთად: *Arabayla* - მანქანით, *Bıçakla* - დანით, *Kalemle* - კალმით. მოქმედებითი ბრუნვა თურქულში გამაოხატავს: 1. მოქმედების იარაღს, მასალას, საშუალებასა და ინსტრუმენტს: *Ankara'dan uçakla döndü* - ანკარიდან თვითმფრინავით დაბრუნდა; *Çocuklar, topla oynuyorlar* - ბავშვები ბურთით თამაშობენ; 2. თანაობას: *İstanbul'a kardeşimle gittim* - სტამბოლში ჩემს ძმასთან ერთად წავედი; *Koyun, kurt ile gezerdi* - ცხვარი, მგელთან ერთად სეირნობდა; 3. ერთობლივსა და საურთიერთო მოქმედებას: *Sabah akşam papağanıyla konuşurdu* - დილიდან საღამომდე თუთიყუშთან საუბრობს; *Çocuklar birbirleriyle oynuyorlar* - ბავშვები ერთანეთს ეთამაშებიან; 4. ვითარების გარემოებას: *Hiddetle yerinden kalktı* - რაღაც სიბრაზით ადგა; 5. დროის გარემოებას: *Güneşin batışıyla bütün kuşlar yuvasına döndü* - მზის ჩასვლისთანავე ყველა მფრინველი თავის ბუდეს დაუბრუნდა.

ორივე ენის შედარებისას ჩნდება როგორც საერთო ასევე, განსხვავებული მხარეები. მაგალითად, ქართული ვითარებითი ბრუნვის ნიშნით გამოყენებული წინადადების – **ლაზიკა თავის ცხენიანად მოვიდა** – თურქულად გადმოცემისას ვლერულობით ასეთ თარგმანს *Lazika atıyla geldi*. თურქულ თარგმანში ქართულის ვითარებითი ბრუნვის მაგივრად მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანი (**-la**) არის. ან კიდევ: ასეთ ქართულ წინადადებაში – *მოკვდა ჯავრით კაცი* – მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანია გამოყენებული. თურქულად თარგმნისას – *Adam derdinden öldü* – მოქმედებითი ბრუნვის ნიშნის ადგილას გამოსვლითი ბრუნვის ნიშანს **-den**-ს ვაწყდებით.

ამრიგად, ორი სხვადასხვა სტრუქტურის მქონე ენის შედარებისას ირკვევა, რომ ბრუნვათა მორფოლოგიურ დონეზე ცოდნა არ არის საკმარისი.

ენით დაინტერესებულმა პირმა უნდა შეისწავლოს ბრუნვათა სემანტიკური და სინტაქსური მხარეებიც. ბრუნვებისა და მათი ფუნქციების გადმოცემასთან დაკავშირებულ პრობლემებზე ყურადღების გამახვილება აუცილებელია როგორც ქართული, ისე თურქული ენის სწავლებისას. ეს საკითხი მომავალში უფრო გაღრმავებულ კვლევას საჭიროებს, რაც გააადვილებს არა მარტო ქართულ, თურქულ... ენათა შესწავლას, არამედ ერთი ენიდან მეორეზე თარგმნას.

Harun Chimke

(Turkey, Rize)

Semantic Nuances of the Instrumental Case in Modern Literary Georgian and Means to Express Them in Turkish

Comparing Georgian with languages having different structures presents several challenges. Various languages employ both similar and dissimilar systems for communicating rotational semantics. This report focuses on the concept of grammatical case in Georgian and Turkish, aiming to explore the semantic distinctions within the instrumental case and how they are conveyed in these two distinct language systems.

One of the primary functions of the instrumental case in modern Georgian literary language is to denote the instruments or means of an action, as well as the material involved. In this context, the noun in the instrumental case typically serves as an object: დან-ით ვაშლი დაჭრა (He/She cut an apple **with** a knife), ძაფ-ით სვიტრი მოქსოვა (He/She knitted a sweater **with** thread), მანქან-ით ბავშვები წაიყვანა (He/She took the kids **by** a car) and etc.

The noun put in instrumental case is also used in various other functions: 1. Circumstance of place: დასავლეთ-ით მზე ჩადიოდა (The sun was setting **in** the west), ჩრდილოეთ-ით ღრუბელი მოჩანდა (A cloud was visible **in** the north), მთ-ით ბარად ჩამოვარდება (Will fall **from** the mountain **to** land)... 2. Circumstance of time: დილ-ით ადრე დგებოდა (He/She used to get up early **in** the morning), ზაფხულობ-ით ზღვაზე ვისვენებთ ხოლმე (**In** the summer we relax by the sea), აქ ზამთრობ-ით დიდი თოვლი იცის (There is a lot of snow here **in** the winter); 3. Circumstance of situation: სიყვარულ-ით მიიღო (Accepted **with** love), შიშ-ით ელოდა (Was waiting **in** fear), სიხარულ-ით შეხვდა (Greeted **with** happiness); 4. Preposition of reason: შიშ-ით ლამის გათავდა (Almost died **with** fear). სიხარულ-ით კინაღამ გადაირია (Almost went crazy **with** happiness); 5. Adverbial case in Georgian is widely used in paronomasia: ქალს კვლავ ეძინა ნეტარის ძილ-ით (ილია) (The woman still slept **with** blissful sleep (Ilia)); 6. **Nouns in the instrumental case are also used to indicate comitative case:** ცოლ-შვილ-ით მოვიდა (He came

with his wife and children), ყვავილებ-ით მოგვადგა კარზე (He came **with** flowers); 7. The instrumental case is also used in the following type of construction: მე ვარ თბილისელი (I am **from** Tbilisi), წარმოშობ-ით - იმერელი (Originally **from** Imereti), მძღოლად ვმუშაობ (I work **as** a driver), მაგრამ პროფესი-ით ვარ ეკონომისტი (But **by** profession I am an economist)... 8. The instrumental case in modern Georgian is widely used for word-making purposes, mainly in special terminology (კითხვ-ით-ი წინადადება (Interrogative sentence), მემკვიდრეობ-ით-ი დაავადება (Hereditary disease), თავდაცვ-ით-ი რეაქცია (Defensive reaction)...).

From this perspective, examining the semantic subtleties of the instrumental case and how they are conveyed in Turkish offers an interesting insight.

In Turkish, ile (-yla, yle) is the sign of the instrumental case. The first one is written separately: Araba ile – by car, Bıçak ile – with a knife, Kalem ile – with a pen, the second one is written together with the word: Arabayla – by a car, Bıçakla – with a knife, Kalemle – with a pen. The instrumental case in Turkish expresses: 1. The tool, material and means of an action: Ankara’dan uçakla döndü – he returned from Ankara by plane; Çocuklar, topa oynuyorlar – the children are playing with a ball; 2. Comitative case: İstanbul’da kardeşimle gittim – I went to Istanbul with my brother; Koyun, kurt ile gezerdi – The sheep was walking next to the wolf; 3. Joint action: Sabah akşam papağanıyla konuşurdu – he/she talks to the parrot from morning to evening; Çocuklar birbirleriyle oynuyorlar – the children are playing with each other; 4. Circumstance of situation: Hiddetle yerinden kalktı – he/she got up angrily; 5. Circumstance of time: Güneşin batışıyla bütün kuşlar yuvasına döndü – By sunset, all the birds returned to their nests.

When comparing both languages, there are similarities as well as differences. For example, when translating a sentence – : ლაზიკა თავის ცხენთანად მოვიდა (Lazika came with his horse) - which uses the adverbial case in Georgian into Turkish, we get the following translation: *Lazika atıyla geldi*. In the Turkish translation, instead of the adverbial tense of Georgian, the sign of instrumental tense (**-la**) is used. Another example: In such a Georgian sentence – მოკვდა ჯავრით კაცი (A man almost died with sadness) – a sign of the instrumental case is used. When translating into Turkish – *Adam derdinden öldü*– Instead of the instrumental case sign, we encounter the elative case sign **-den**.

Hence, when comparing two languages with distinct structures, it becomes evident that merely grasping grammatical cases at the morphological level is insufficient. Those passionate about language should delve into the semantic and syntactic dimensions of cases. Attention must be given to the challenges associated with conveying cases and their functions, both in the teaching of Georgian and Turkish. This matter warrants further comprehensive research in the future, facilitating not only the study of Georgian and Turkish but also the translation between these languages.

ნინო ჩიხლაძე

(საქართველო, თბილისი)

გვიანი შუა საუკუნეების ქართული მოხატულობების მხატვრულ-სტილისტიკური თავისებურებები მატანის ცხარაკარას მონასტრის კედლის მხატვრობის მაგალითზე

გვიანი შუა საუკუნეების ქართულ კედლის მხატვრობაში, პოსტ-ბიზანტიური მხატვრული სტილის პროფესიულ მოხატულობებს შორის, დახვეწილი ოსტატობითა და მხატვრული გემოვნებით გამოირჩევა მატანის ცხარაკარას მონასტრის მოხატულობები. ახმეტის რაიონის სოფელ მატანის მახლობლად, ტყით გარემოცულ მთის ფერდზე მდებარე ცხარაკარას მონასტერი სხვადასხვა პერიოდის არქიტექტურული კომპლექსია. ის, ადრეული შუა საუკუნეებიდან მოყოლებული, გვიან შუა საუკუნეებამდე, აქტიური სამონასტრო ცხოვრებისა და მხატვრული შემოქმედების მნიშვნელოვან ნიმუშებს წარმოაჩენს. VIII-IX ს-ში საფუძვლიანად გადაკეთებულ ცენტრალურ ნაგებობას, V საუკუნის შუაწლებით დათარიღებულ ბაზილიკას, სამხრეთიდან და ჩრდილოეთიდან მიშენებული აქვს დარბაზული ეკლესიები, ხოლო დასავლეთიდან, კარიბჭე. ბაზილიკის დასავლეთით, რამდენიმე მეტრის დაშორებით, ცალკე დგას განვითარებულ შუა საუკუნეებში აგებული კიდევ ერთი დარბაზული ეკლესია, რომელშიც როგორც კედლებზე, ისე კანკელზე, პალეოლოგოსთა მხატვრული სტილის მაღალპროფესიული მხატვრობაა შემორჩენილი. განსხვავებული მხატვრობაა წარმოდგენილი ბაზილიკის ცენტრალურ ნაგებობაში, სამხრეთიდან მიშენებულ ეკლესიასა და მის კანკელზე.

მოხატულობათა მხატვრული სტილისა თუ იკონოგრაფიული დეტალების შესწავლა, ისტორიულ პირთა დაზიანებული პორტრეტების იდენტიფიცირების მცდელობა, ზოგიერთ შემთხვევაში, მოხატვის ეპოქის დადგენილისგან განსხვავებულ ვერსიას გვთავაზობს. მაგალითად, ბაზილიკის შუა ნავის მოხატულობა XVI ს-ის პირველი ნახევრითაა დათარიღებული და ქტიტორად სახელდება გარსევან ჩოლოყაშვილის ასული, ანასტასიაყოფილი მონაზონი ანა. ხსენებული მონაცემები მომდინარეობს სადღეისოდ განადგურებული კანკელის წარწერიდან. გარსევან ჩოლოყაშვილი გაიგივებულია XVI საუკუნის დასაწყისის ისტორიულ პირთან, კახეთის მეფე ავ-გიორგის მეუღლის, დედოფალი ელენეს ნათესავთან, სახლთუხუცესთან, რომელმაც მეფის ვაჟი, უფლისწული ლევანი (შემდგომში ცნობილი მეფე ლეონი _ 1520-1574) გადამალა ქართლის მეფე დავითის მდევრებისგან და 1518 წელს მის გამეფებასაც შეუწყო ხელი. თუმცა, ისტორიაში ცნობილია XVII საუკუნის I ნახევრის მოღვაწე და პოეტი, „ხილთა ქებისა“ და „ნარგიზოვანის“ ავტორი გარსევან ჩოლოყაშვილიც, რომელიც მოხსენიებულია იერუსალიმის სვინაქსარში 1643-1649 წლებს შორის. ცხადია, რთულია გადაჭრით ითქვას

ფრაგმენტულად შემორჩენილი მხატვრობის ზუსტი თარიღი XVI ს-ის I ნახევრია თუ XVII საუკუნის დასაწყისი, მაგრამ ცალკეული დეტალების მხატვრული სტილისა და იკონოგრაფიის თავისებურებები მეორე თარიღის სასარგებლოდ უფრო მეტყველებს. განცალკევებით მდგომი დარბაზული ეკლესიის მონატულობების მხატვრული სტილი, პალეოლოგოსური მონატულობებისთვის დამახასიათებელ იმგვარ ოსტატობას ამჟღავნებს, რომ XVI საუკუნეზე უფრო ადრეული დათარიღებისკენაც გვიბიძგებს.

Nino Chikhladze

(Georgia, Tbilisi)

**Artistic and Stylistic peculiarities of Georgian Mural paintings
of the Late Middle Ages on the Example of the Wall Paintings
of Matani Tskhrakara Monastery**

Among the professional paintings of post-Byzantine artistic style in Georgian wall paintings of the late Middle Ages, the murals of the Tskhrakara Monastery in Matani stand out for their exquisite craftsmanship and artistic taste. Located on a mountain slope surrounded by forest near the village of Matani in Akhmeta districts, Tskhrakara Monastery is an architectural complex of different periods. It presents important examples of active monastic life and artistic creation from the Early Middle Ages to the Late Middle Ages. The central building, which was thoroughly rebuilt in the 8th-9th centuries, the basilica dating from the middle of the 5th century, has hall churches built from the south and north and the gate from the west. To the west of the basilica, a few meters away, there is another hall church built in the developed Middle Ages, in which the highly professional painting of Palaiologan artistic style has been preserved both on the walls and on the chancel-barrier. Different paintings are presented both in the central nave of the basilica, on the church built from the south, and on its chancel barrier.

Studying the artistic style or iconographic details of paintings and trying to identify the damaged portraits of historical persons, in some cases, offers a different version from the established date of the painting. For example, the painting of the middle nave of the basilica dates to the first half of the 16th century, and the donator is the daughter of Garsevan Cholokashvili, nun Anna, former Anastasia. The data comes from the cancel-barrier, which was destroyed in the day. Garsevan Cholokashvili is identified as a historical person of the beginning of the 16th century, who was the king's official and relative of Queen Elene, the wife of King Av-Giorgi of Kakheti. He hid the king's son, Prince Levan (later Known as King Leon -1520-1574), from the pursuers of King David of Kartli and contributed to his enthronement in 1518. However, there is another Garsevan Cholokashvili, a poet and author of "Praise of Fruits" and "Nargizovani", who

is mentioned in synaxarion of Jerusalem between 1643-1649. Because the painting is fragmentary, it is difficult to attribute it either to the first half of the 16th century or the beginning of the 17th century, but the peculiarities of the artistic style and iconography of individual details speak more in favor of the later date. In the case of the paintings of the separate hall church, the artistic style of the Palaiologan painting shows such skill that it leads us to date them earlier than the 16th century.

მალხაზ ჩოხარაძე

(საქართველო, ბათუმი)

მდინარე ჭოროხზე ნაოსნობის ქრონიკები მხატვრულ ტექსტებსა და ზეპირ ისტორიებში

მდინარე ჭოროხი გამოირჩევა რთული ჰიდროგრაფიული სტრუქტურით, ჩქარი დინებთ და, არაერთ მონაკვეთზე - კლდოვანი ნაპირებით. მიუხედავად ამისა, მდინარე ძველთაგანვე გამოიყენებოდა სანაოსნოდ. ამის ერთ-ერთი მიზეზი იყო ის, რომ სამდინარო გზა, ძნელად სავალ ბილიკებთან შედარებით, უფრო პრაქტიკული და იაფი იყო. სწორედ ამიტომ იქცა ეს მეტისმეტად რთული სანაოსნო სივრცე ისტორიული სამხრეთ საქართველოს ვრცელი რეგიონის სავაჭრო გზათა მნიშვნელოვან ნაწილად. მეოცე საუკუნის ოციანი წლებიდან სსრკ-თურქეთის საზღვარმა სოფელ მარადიდში გაკვეთა ჭოროხი და გადაჭრა ეს სატრანსპორტო არტერიაც. თუმცა, შიდა მეურნეობაში ნავს, ჭოროხისპირა მოსახლეობა იყენებდა მეოცე საუკუნის 60-იან და 70-იან წლებამდეც კი, განსაკუთრებით - თურქეთში.

ჭოროხზე ნაოსნობის შესახებ საინტერესო ინფორმაცია შემოინახა მე-19 საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედის და მე-20 საუკუნის დასაწყისის პრესამ და მოგზაურთა ჩანაწერებმა. ამავე პერიოდში ჩნდება ნაოსნობის სურათები მხატვრულ ლიტერატურაშიც.

კვლევის არეალში ექცევა მდინარისპირა მოსახლეობის კოლექტიური მეხსიერებაც. უკანასკნელი წლების სავსე ექსპედიციებში გვქონდა შესაძლებლობა ნაოსნობასთან დაკავშირებული, ზეპირი ისტორიები ჩაგვეწერა ღრმად მოხუცი, ძველი მენავეებისა და მათი შთომავლებისგანაც. ჩვენი ინტერესის საგანი ამ ისტორიათა სხვადასხვა ეპოქის პრესის მასალებთან და მხატვრულ ტექსტებთან მიმართებაა.

ნაშრომში ვეხებით ავსტრიელ მწერალ არტურ ზუტნერის რომანს „აქარლები“ (მე-19 საუკუნის მიწურული). ავტორი თვითმხილველია ჭოროხზე ინტენსიური ნაოსნობისა, შესაბამისად, ნაოსნობის მხატვრული ქრონიკები თვითმხილველის შთაბეჭდილებებითაცაა აღბეჭდილი. აგრეთვე ვეხებით,

რამაზ სურმანიძის რომანს „ემრულა“ (მე-20 საუკუნის 70-ინი წლები) და და სხვა მხატვრულ ტექსტებს.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ჭოროხულ ნავსა და ნაოსნობას ავტორები მხოლოდ რამდენიმე ეპიზოდში ხატავენ, თუმცა, ზოგიერთ შემთხვევაში, საკმაოდ ფართოდ. საინტერესოა, თუ როგორ აისახა თხზულებებში ჭოროხის სანაოსნო სივრცე და რა მიმართებაა რომანის შესაბამის ეპიზოდებსა და ობიექტურ რეალობას შორის; ერთი მხრივ, რამდენადაა ჩახედული ესა თუ ის მწერალი ჭოროხის ნაოსანთა ცხოვრებასა და სამდინარო ნაოსნობის ადგილობრივ სპეციფიკაში, მეორე მხრივ - რა არის აღნიშნული ეპიზოდების მხატვრული ფუნქცია. ცხადია, ყველა შემთხვევაში, ტექსტი რეალობის მხატვრული ინტერპრეტაციაა, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, - ნაოსნობასთან დაკავშირებული ნარატივი ზოგჯერ ლამის ეთნოგრაფის სიზუსტით წარმოაჩენს ჭოროხის, როგორც სანაოსნო არტერიის, არაერთ დეტალს. შესაბამისად, მხატვრულ ტექსტებში სურათები საინტერესოა როგორც იყოს მხატვრული ლიტერატურის მოყვარულისთვის, ასევე და ისტორიით თუ ყოფის დეტალებით დაინტერესებული მკითხველისთვისაც.

Malkhaz Chokharadze

(Georgia, Batumi)

Chronicles of navigation along the Chorokhi River in literary texts and oral stories

The Chorokhi river is distinguished by a complex of hydrographic structure, fast currents and rocky shores in many areas. However, the river has been used for navigation since ancient times. One reason for this was that the river route was more practical and cheaper than the more difficult trails. Thereby, this extremely difficult navigable space has become an important part of the trade routes of the vast region of historical southern Georgia. Since the twenties of the 20 th century, the USSR-Turkey border has been crossing the Chorokhi in the village of Maradidi and, accordingly, has included this transport artery. However, the population of the Chorokhi coast used ships for inland agriculture even before the 60-70s of the XXth century, especially in Turkey.

Interesting information about navigation along the Chorokhi has been preserved in the press and in the records of travelers in the last quarter of the 19th - early 20th centuries. During the same period, pictures of shipping were also depicted in fiction.

The collective memory of coastal populations also falls within the scope of the study. In recent years, on scientific expeditions, we have had the opportunity to record oral stories related to shipping from very old ancient sailors and their descendants. The

subject of our interest is the connection of these stories with press materials and literary texts from different eras.

The article deals with the novel “The Adjarians” by the Austrian writer Arthur Zuttner (late 19th century). The author is an eyewitness of intensive shipping on the Chorokhi river, therefore, artistic chronicles of shipping are also written under the impressions of an eyewitness. We also consider Ramaz Surmanidze’s novel “Emrula” (70s of the 20th century) and other literary texts.

It is worth noting, that the authors have described ships and shipping only in a few episodes, although in some cases quite extensively. It is interesting how the shipping space on the Chorokhi was reflected in the works and what the relationship between the corresponding episodes of the novel and objective reality is. On the one hand, it is intriguing to observe to what extent this or that writer delved into the life of the Chorokhi sailors and the local specifics of river navigation, and on the other hand, the artistic function of the mentioned episodes is presented in an original way. It is obvious, that in all cases the text represents an artistic interpretation of reality, but it should also be said that the narrative associated with navigation sometimes presents many details of the Chorokhi as a navigation artery with almost the accuracy of an ethnographer. Consequently, images in literary texts can be of interest both to lovers of fiction and to readers interested in history or the details of everyday life.

მარიამ ჩხარტიშვილი

(საქართველო, თბილისი)

ლეონტი მროველის მიერ ქართლის მეფის მირიანის მამად მოხსენიებული ირანის შაჰის იდენტიფიკაციისათვის

XI საუკუნის ქართველი ისტორიკოსი ლეონტი მროველი ვრცელად გადმოგვცემს ქართლის პირველი ქრისტიანი მეფე მირიანის ბიოგრაფიას. იგი მიუთითებს, რომ მირიანი ირანის მეფის შვილი იყო და ამ მეფის სახელსაც აღნიშნავს: ეს არის არდაშირი. ზოგმა მკვლევარმა ლეონტიესული ქასრე არდაშირი გააიგივა სასანიანების დინასტიის დამაარსებელ არდაშირ I-თან (224-241). მაგრამ მირიანი შეუძლებელია იყოს ამ არდაშირის ვაჟი, რადგან დანამდვილებით ვიცით, - ქართლის პირველი ქრისტიანი მეფე კონსტანტინე დიდის თანამედროვე გახლდათ: მეოთხე საუკუნის ოცდაათიან წლებში ქართველთა განმანათლებლის - წმინდა ნინოს „ცხოვრება“ მას ჯერ კიდევ ენერგიულ ადამიანად წარმოგვიდგენს და არა თითქმის ას წელს მიტანებულს, როგორც ის იქნებოდა მაშინ თუ არდაშირ პირველის შვილი რომ ყოფილიყო. ამიტომ, ზოგმა მკვლევარმა ჩათვალა, რომ მირიანის ირანული

წარმომავლობის შესახებ ცნობა ლეონტი მროველმა მოიგონა ქართლის მეფეების განსაზღვრებად და ამ საკითხზე სწორი ინფორმაცია შემოგვინახა შუა საუკუნეების ქართული ისტორიოგრაფიული მწერლობის თვალსაჩინო ძეგლმა „მოქცევაჲ ქართლისაჲი“ , რომლის მიხედვითაც მირიანის მამა იყო ლევი. ამ წყაროში, მართალია, მითითებული არაა, რომ ლევი ქართლის მეფე იყო, მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია მკვლევართა ნაწილისათვის გაეზიარებინა ლევის მეფობა ფარნავაზიანობა და შესაბამისად, მირიანის ფარნავაზიანობაც.

გამოკვლევის მიზანია გაარკვიოს, რამდენად შეგვიძლია ვენდოთ ლეონტის ცნობას მირიანის ირანული წარმოშობის შესახებ. ავტორი ნაწილობრივ ეყრდნობა მისივე ადრინდელი კვლევის შედეგებს, რომელსაც ავსებს ახალი არგუმენტებით და ასკვნის, რომ ლეონტი მროველის მირიანის მამად დასახელებული ქასრე არდაშირი იყო მესამე სასანიანური შაჰი ჰორმიზდ არდაშირი //ჰორმიზდ I(272-273). რაც შეეხება „მოქცევაჲ ქართლისაჲი“, ცნობას, რომელიც მკვლევარებმა გამოიყენეს ლეონტი მროველის თქმულის გასაქარწყლებლად, ფაქტობრივად, ის ასევე ადასტურებს ლეონტის მტკიცებულებას: აქ მოხსენიებული ლევი არის მირიანის მამამამუძე/რეგენტი და არა ქართლის ფარნავაზიანი მეფე. მირიანის რეგენტის არსებობის შესახებ ინფორმაციის გაგება მხოლოდ ლეონტი მროველის მიერ მირიანის შესახებ გადმოცემული ნარატივის კონტექსტშია შესაძლებელი.

Mariam Chkhartishvili

(Georgia, Tbilisi)

Towards the identification of the Iranian Shah Mentioned by Leonti Mroveli as the Father of the Georgian King Mirian

The 11th century Georgian historian Leonti Mroveli provides us with a detailed biography of Mirian, the first Christian king of pre-modern Georgian polity Kartli. He indicates that Mirian was the son of the king of Iran and mentions the name of this king: this is Ardashir. Researchers identified Ardashir with the Iranian Shah Ardashir I (224-241), the founder of the Sasanian dynasty, in this case it is impossible for Mirian to be his son, because we know for sure that King Mirian, was a contemporary of Constantine the Great: The Vita of the Illuminatrix of Georgians the Saint Nino presents him as still energetic man around 330s. Therefore, it was considered that the information about Iranian origin of Mirian was invented by Leonti Mroveli to glorify the kings of Kartli and the correct information is kept in mediaval Georgian historiographical writing the “Conversion of Kartli» (“Moktsevey Kartlisay»), according to which Mirian’s father was Levi, the King of Kartli.

The article aims to find out to what extent we can trust Leonti's account of Mirian's Iranian origin. The author partially relies on her earlier results, to which she adds new arguments, and concludes that Leonti's account is correct and Mirian's father was specifically the third Sassanian Shah Hormizd Ardashir //Hormizd I(272-273). As for the information of the "Conversion of Kartli», which was used by researchers to refute Leonti Mroveli's information, in fact it also supports Leonti's evidence: Levi mentioned here is the regent of Mirian, not the king of Kartli. However, the presence of Mirian's regent can be understood only in the context of the narrative given by Leonti Mroveli about Mirian.

ალექსანდრე წურჭუმია

(საქართველო, თბილისი)

ქართველი მეცნიერები საქართველოს და კავკასიის გეოპოლიტიკურ მნიშვნელობაზე

ქართველ მეცნიერთაგან, ვინც მსჯელობდა კავკასიის გეოპოლიტიკურ მნიშვნელობაზე, უპირველეს ყოვლისა უნდა გამოვყოთ ზურაბ ავალიშვილი (1874-1944) და ვიქტორ ნოზაძე (1893-1975).

საქართველოს „სასიცოცხლო სივრცის“-ის ჩამოყალბებას, ზურაბ ავალიშვილმა არაერთი საინტერესო ნაშრომი თუ სტატია მიუძღვნა. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში განვიხილავთ სტატია „დავით კურაპალატის მემკვიდრეობა“. ეს სტატია, რომლის მხოლოდ პირველი ნაწილი გამოქვეყნდა ქართულ ენაზე 1935 წელს ჟურნალ „ორნატი“-ს 8 ნომერში, ნაკლებად ცნობილია როგორც ფართო, ასევე სამეცნიერო საზოგადოებისთვის. სტატიაში განხილულია ტერიტორიული დავა ბიზანტიის იმპერიასა და საქართველოს სამეფოს შორის.

ტერიტორია, რომელიც გადასცეს ბიზანტიელებმა დავით კურაპალატს და ებჯინება მცირე კავკასიონს, იძლეოდა საშუალებას - ახლო აღმოსავლეთის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოპოვებულიყო

მომძლავრდნენ რა ტაო-კლარჯეთში, ბაგრატიონები დაიდრნენ კავკასიის ცენტრისკენ - თბილისისკენ. ტაოელმა ბაგრატიონებმა განახორციელეს იმ პერიოდის მნიშვნელოვანი, გეოპოლიტიკური პროექტი. მათ მოახდინეს შერწყმა გეოსტრატეგიულ და გეოეკონომიკურ ინტერესთა. რეგიონი წარმოადგენდა უმნიშვნელოვანეს დამაკავშირებელ ღერძს აღმოსავლეთ-დასავლეთს შორის.

სწორედ ამ კუთხით, დასავლეთს და აღმოსავლეთის ინტერესთა კვეთის ჭრილში განიხილავს კავკასიას, კიდევ ერთი ცნობილი ქართველი მეცნიერი ვიქტორ ნოზაძე.

სტატიამი „კავკასიის საკითხისათვის, რომელიც დაიბეჭდა ჟურნალ „ორნატის“ პირველ ნომერში 1934 წელს. ის საუბრობს კავკასიას მნიშვნელობაზე. ვიქტორ ნოზაძე აღნიშნავს, რომ ძველი იმპერიები და ახალნიც, კავკასიაში თავის დასაყრდენ წერტილად და გასაფართოებლად ხედავდნენ და აქ გეოპოლიტიკურ ძალთა ხაზები ერთმანეთს კვეთდა.

ზურაბ ავალიშვილმა, ვიქტორ ნოზაძემ და სხვა გამოჩენილმა მეცნიერებმა, რომელთაც საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის გამო საზღვარგარეთ, ემიგრაციაში მოუწიათ მოღვაწეობა, მკაფიოდ და საინტერესოდ წარმოაჩინეს საქართველოს და ზოგადად, კავკასიის მნიშვნელობა წარსულის და თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკურ პროცესებში.

Alexander Tsurtsumia

(Georgia, Tbilisi)

Georgian scientists about geopolitical importance of Georgia and the Caucasus

Zurab Avalishvili (1874-1944) and Viktor Nozadze (1893-1975) should be singled out among the Georgian scientists who discussed the geopolitical significance of the Caucasus.

Zurab Avalishvili dedicated many interesting works and articles to the creation of the «living space» of Georgia. In this particular case, we will consider the article «David Kurapat's Heritage». This article, only the first part of which was published in Georgian in 1935 in the 8th issue of «Ornati» magazine, is little known both to the general and scientific community. The article discusses the territorial dispute between the Byzantine Empire and the Kingdom of Georgia.

The territory that the Byzantines gave to David Kurapat and Ebjinba to the Lesser Caucasus allowed them to gain significant influence in the northwestern part of the Middle East.

Having gained strength in Tao-Klarjeti, the Bagratians moved towards the center of the Caucasus - Tbilisi. The Taoist Bagratians carried out an important geopolitical project of that period. They combined geostrategic and geoeconomic interests. The region was the most important connecting axis between East-West.

Emphasizing the significance of this point of view one of the famous Croatian scientists, Viktor Nozadze, examines Caucasus in terms of the intersection of the interests of the West and the East.

In the article, «For the issue of the Caucasus», which was printed in the first issue of Ornat magazine in 1934, he talks about the importance of the Caucasus. Victor Nozadze points out that the old empires and the new ones saw in the Caucasus their starting point and the tip of their expansion, and here the lines of geopolitical forces intersected.

Zurab Avalishvili, Victor Nozadze and other outstanding scientists, who had to work abroad due to the occupation of Georgia by Soviet Russia, clearly and interestingly presented the importance of Georgia and the Caucasus in general in the past and modern world of political processes.

ნინო ჭიჭინაძე

(საქართველო, თბილისი)

შოი მღვიმელის კულტის ვიზუალური რეკონსტრუქციისათვის

ჩემი მოხსენება ეხება ათცამეტ ასურელ მამათაგან ერთ-ერთის, შოი მღვიმელის კულტის რეკონსტრუქციას დღეისათვის შემორჩენილი ვიზუალური მასალის ანალიზის საფუძველზე. ჰაგიოგრაფიული და სხვა სახის ტექსტების მონაცემებთან ერთად, ხელოვნების ქმნილებები ათვალსაჩინოებს წმინდანთა კულტის სხვადასხვა ასპექტს. შოი მღვიმელის თაყვანისცემის შესახებ მნიშვნელოვან მოწმობებს გვაწვდის როგორც წმინდანთან დაკავშირებული მონასტრიდან წარმომდგარი არტეფაქტები, ასევე მისი გამოსახულებების იკონოგრაფია. მართალია, ეს მასალა არ არის მრავალრიცხოვანი, მაგრამ მათი გაანალიზება გვაძლევს საშუალებას - დავინახოთ თუ რა როლი და მნიშვნელობა ჰქონდა წმინდანს საუკუნეების განმავლობაში.

წმინდანის იკონოგრაფიული რედაქციები მკაფიო ილუსტრაციას წარმოგვიდგენს იმ ძირითადი კონცეფციების და პრაქტიკის შესახებ რაც მის თაყვანისცემასთან იყო დაკავშირებული. მე განვიხილავ სხვადასხვა სახისა და დროის ხელოვნების ქმნილებებს, სადაც გაცხადებულია წმ. შოი მღვიმელის რელიგიური და კულტურული განზომილება. შემონახული მასალის გეოგრაფია და ქრონოლოგიური საზღვრები საკმაოდ ვრცელია, რაც წმინდანის მნიშვნელობაზე მეტყველებს. მე-6 საუკუნის ასკეტი, რომელიც ქრისტიანულ აღმოსავლეთთან იყო დაკავშირებული შუა საუკუნეების ხელოვნების ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე, განსხვავებულ კონტექსტში ჩნდება (იხ. მაგ. მე-11 ს-ის ქვის კანკელის რელიეფი აგიოგრაფიული კომპოზიციით შოი მღვიმის მონასტრიდან, მე 13 საუკუნის მონუმენტური მხატვრობა - ახტალაში, მე-17 ს ანანურის მოხატულობა, მე-14 ს-ის ფერწერული ხატი სინადან, მე-18, სს ხელნაწერთა ილუსტრაცია და ა.შ.) ყოველი დასახელებული ნაწარმოები თავისი დროის კულტურულ-რელიგიური კონცეპტების შესაბამისობაში წარმოაჩენს ამ ასურელ მამას, რაც ერთი მხრივ, მისი ღვაწლის აქტუალობით და მეორე მხრივ კი, სპირიტუალური გარემოს თავისებურებებით უნდა აიხსნას.

Nino Chichinadze

(Georgia, Tbilisi)

Visual Reconstruction of St. Shio Mgvimeli Cult

My paper deals with the reconstruction of the cult of Shio Mgvimeli, one of the thirteen Assyrian Fathers, based on the analysis of extant visual material. The works of church art together with hagiographic texts and other written sources reveal various aspects of the cult of saints. Artifacts from the monastery associated with the saint, as well as the iconography of his images, provide us with important testimonies about the worship of Shio Mgvimeli. Although images of St. Shio are not numerous, their iconography and context demonstrates the importance of his cult over the centuries.

Various iconographic versions of the saint provides and illustrates of the major concepts and practices associated with his veneration. I will discuss works of art of different types, media, time and provenance, which elucidate religious and cultural dimension of St. Shio cave. The geography and chronological boundaries of the preserved material are quite extensive, which indicates to the importance of this saint in spiritual life of Medieval Georgia. The 6th-century ascetic associated with the Christian East appears in different contexts at different stages of medieval art history (see, for example, the 11th-century relief panel of the chancel barrier with hagiographic composition from the Shio Cave Monastery, the 13th-century murals at Akhtala Church, the 17th century painting of Ananuri, 14th century icon from Sinai, 18th century manuscript illumination, etc.) Each named work presents this Assyrian father in accordance with the cultural and religious concepts of the time, which on the one hand is a manifestation of his role in construction of monastic and ascetic realm in the Kingdom of Kartli and on the other hand reveals the specific character of the religious and cultural environment.

ბორის ხარსიევი

(რუსეთი, ინგუშეთის რესპუბლიკა, მალგობეკი)

ინგუშთა ენის, ანთროპოლოგიისა და კულტურის საკითხების შესახებ

აკადემიკოს ვ.პ. ალექსეევის აზრით, კავკასიაში უძველესი დროიდან არსებობდა ორი კავკასიური ტიპი: ბრაქიკრანიალური, ფართოსახიანი, მასიური და დოლიქოკრანიალური, ვიწროსახიანი, გრაცილური. ვ.ვ. ბუნაკის ნაშრომში „კავკასიის მოსახლეობის ანთროპოლოგიური შემადგენლობა“ (გამოქვეყნებულია 1946 წ.), ცნობს სამი კრანოტიპის არსებობას დოლიქომესოკრანების უპირატესობით ბრაქიკრანებზე.

დღესაც კი სხვადასხვა მორფოლოგიური თავისებურებები განისაზღვრება სხვადასხვა შკალის გამოყენებით და სხვადასხვაგვარად იზომება, რაც იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას მკვლევართა შორის, სინამდვილე კი ასეთი განსხვავებებისთვის საფუძველს არ იძლევა. გამოკვლეული ინდივიდუმების მცირე რაოდენობამ, თანაც შემთხვევით შერჩეულმა, გააღრმავა მიღებული ინფორმაციის დაბალი ღირებულება.

მრავალი საუკუნის განმავლობაში კავკასიაში მიმდინარეობდა ეთნიკური ინტეგრაცია - რამდენიმე, ენითა და კულტურით განსხვავებული ეთნიკური ჯგუფის ურთიერთქმედებამ განაპირობა მთელი რიგი საერთო ნიშნების გაჩენა კავკასიელებს შორის. ერთიანი კულტურის გავლენის შედეგად წარმოიქმნა განსაკუთრებული ეთნიკური ერთობები, რომლებიც მხოლოდ გრძელვადიან პერსპექტივაში შეიძლება ჩამოყალიბებულიყვნენ ერთ ხალხად. ეს თავისებური ერთობები წარმოადგენდნენ ეთნიკური ჯგუფებს (სუპერეთნოსს), რომლებიც ფლობენ საერთო თვითშემეცნების ელემენტებს. ამ თვისებების წყალობით კავკასიაში შეიძლება შექმნილიყო და ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ეარსება სხვადასხვა მრავალეთნიკურ სახელმწიფოებს.

ინგუშების წინაპრები შეიძლება მიეკუთვნებოდეს "მტკვარ-არაქსის" კულტურის არეალს და ასევე ნაწილობრივ "მაიკოპის" კულტურას. აკადემიკოსი ფედოროვი სვამს კითხვას: „...ამ საოცარ კონტაქტებს შეუძლიათ ახსნან ენებში არსებული ზოგიერთი საერთო ელემენტი?“ [ა. ფედოროვი].

ინგუშების უძველესი წინაპრების ისტორიის ღირსშესანიშნავი ეტაპი იყო კობანის კულტურის აყვავება ძვ.წ. XI-IV საუკუნეებში. ამ უდიდესმა არქეოლოგიურმა აღმოჩენამ მიიღო „სახელი სოფელ კობანიდან (Global - ინგუშ.), რომელიც ახლა ეკუთვნის თანამედროვე ჩრდილოეთ ოსეთს“ [მ.მ. ზიაზიკოვი], რომელიც, ისევე როგორც ბევრი სხვა ადგილი, ცოტა ხნის წინ ინგუშებს ეკუთვნოდა.

გამურზიევის დასახლებაში, ქალაქ ნაზრანთან, აღმოაჩინეს ქალის ჩონჩხი (თავის ქალა და კისერი ხელოვნური აქვს დეფორმირებული), რომელიც

თარიღდება IV-VI საუკუნეებით. ეს ტრადიცია ფართოდ იყო გავრცელებული მსოფლიოს მრავალ ხალხში.

დიდ ინტერესს იწვევს დასახლებაში გზის საფარველის ტექნოლოგია. გზები დაფარულია თერმულად დამუშავებული თიხით. ძველ დასახლებაში წყალი შედიოდა არხებით და ორმოები გამოიყენებოდა წყლის შესანახად.

წინასწარი მონაცემებით, არტეფაქტების ქვედა თარიღი ძვ.წ. VII-V საუკუნეებით განისაზღვრება და აღწევს XIII-XIV სს-მდე.

გამურზიევსკის დასახლების კულტურული კუთვნილება კობანის კულტურისადმი ეჭვს არ იწვევს.

Boris Kharsiev

(Russia, Republic of Ingushetia, Malgobek)

On the issue of language, anthropology and culture of the Ingush

According to Academician V.P. Alekseev, in the Caucasus, since ancient times, there have been two Caucasian types: brachycranial, broad-faced, massive, and dolichocranial, narrow-faced, gracile [2: 315].

In the work of V.V. Bunak “Anthropological composition of the population of the Caucasus”, published in 1946, states the presence of three craniotypes with a predominance of dolichomesocranes over brachycranians.

Even today, different morphological features are defined using different scales and measured differently, which leads to extreme inconsistency in the works of researchers and statements of differences where they did not exist in reality. The small number of individuals examined, in which random selection played a huge role, aggravated the low value of the information obtained.

For many centuries, the Caucasus was characterized by interethnic integration - the interaction of several ethnic groups significantly different in language and culture, which led to the emergence of a number of common features among Caucasians. As a result of the influence of a common culture, special interethnic communities emerged, which only in the long term could merge into a single people. These unique communities represented a group of ethnic groups (superethnos), which possess elements of a common self-awareness. Thanks to these properties, various multi-ethnic states could form and exist in the Caucasus for a long time.

The ancestors of the Ingush can be attributed to the area of the “Kuro-Araks” culture, and also partially to the “Maikop” culture. Academician Fedorov asks the question: “... these marvelous contacts can explain some common elements in languages? [3: 31].

A remarkable stage in the history of the ancient ancestors of the Ingush was the heyday of the Koban culture in the 11th–4th centuries. BC. This greatest archaeological discovery received “its name from the village of Koban (G1oban - Ingush), now located in modern North Ossetia” [1: 100], like many other things that recently belonged to the Ingush.

At the Gamurzievsky settlement, near the city of Nazran, a female skeleton with an artificial deformation of the skull and neck was discovered, which dates back to the 4th – 6th centuries AD., this tradition was widespread among many people of the world.

The technology of covering roads in the settlement is of great interest. They are made from heat-treated clay. In ancient settlements, canals and ditches were used to supply and store water.

According to preliminary data, the lower date of the artifacts dates back to the 7th–5th centuries BC. Upper to the 13–14 centuries.

The cultural affiliation of the Gamurzievsky settlement to the Koban culture does not raise any doubts.

Scientific literature:

1. Zyazikov M. M. Traditional culture of the Ingush: history and modernity. Rostov-on-Don. 2004.
2. Alekseev V.P. Origin of the peoples of the Caucasus. M. 2009.
3. Fedorov Ya. A. Historical ethnography of the North Caucasus. M. 1983.
4. Kharsiev B.M-G. Ethnogenesis of the Ingush and the Circum-Caucasian province. Rostov-on-Don. 2015.

Харсиев Борис Магомет-Гиреевич

(Рооссия, Республика Ингушетия, г. Малгобек)

К вопросу о языке, антропологии и культуры ингушей

По мнению академика В.П. Алексева, на территории Кавказа с древнейших времен существовали два европеоидных типа: брахикранный, широколицый массивный, и долихокранный, узколицый, грацильный [2: 315].

В работе В.В. Бунака «Антропологический состав населения Кавказа», опубликованной в 1946 г., говорится о наличии трех краниотипов с преобладанием долихомезокранных над брахикранными.

Даже сегодня различные морфологические особенности определяются при помощи различных шкал и по-разному измеряются, что приводит к крайнему разнобою в трудах исследователей и констатации различий там, где их не было в действительности. Небольшое число обследованных индивидуумов, при котором

огромную роль приобретал случайный подбор, усугубляло малоценность полученной информации.

Многие века Кавказу была свойственна межэтническая интеграция – взаимодействие нескольких существенно различающихся между собой по языку и культуре этносов, которое привело к появлению у кавказцев ряда общих черт. В результате влияния общей культуры складывались особые межэтнические общности, которые лишь в отдаленной перспективе могли слиться в единый народ. Эти своеобразные общности представляли собой группу этносов (суперэтнос), которые обладают элементами общего самосознания. Благодаря этим свойствам на Кавказе могли образовываться и существовать длительное время различные полиэтнические государства.

Предков ингушей можно отнести к ареалу «куро-аракской» культуры, а также частично к «майкопской» культуре. Академик Федоров задается вопросом: «... этими дивными контактами можно объяснить некоторые общие элементы в языках?» [3: 31].

Замечательным этапом в истории древних предков ингушей стал период расцвета кобанской культуры XI–IV вв. до н.э. Это величайшее археологическое открытие получило «свое название по селению Кобан (Г'обан – ингуш), ныне расположенному в современной Северной Осетии» [1: 100], как и многое другое, что еще недавно принадлежало ингушам.

На Гамурзиевском городище, вблизи города Назрань обнаружен женский скелет с искусственной деформацией черепа и шеи, который датируется IV – VI вв. н.э. Данная традиция была распространена у многих народов мира.

Большой интерес вызывает технология покрытия дорог в городище. Они из глины подвергшей термической обработки. Каналы и рвы в том числе, в древней поселении использовались для подачи и хранения воды.

По предварительным данным нижняя дата артефактов относится к VII-V веку до нашей эры. Верхняя к XIII-XIV вв.

Культурная принадлежность Гамурзиевского городища к Кобанской культуре не вызывает никакого сомнения.

Научная литература:

1. Зязиков М. М. Традиционная культура ингушей: история и современность. Ростов-на-Дону. 2004.
2. Алексеев В. П. Происхождение народов Кавказа. М. 2009.
3. Федоров Я. А. Историческая этнография Северного Кавказа. М. 1983.
4. Харсиев Б.М-Г. Этногенез ингушей и Циркумкавказская провинция. Ростов на дону. 2015.

მზია ხახუტაიშვილი, ნანა ცეცხლაძე

(საქართველო, ბათუმი)

ციფრული კოდიკოლოგია და „დედაბრული ხელით“ შესრულებული ხელნაწერების კორპუსი

თანამედროვე ეპოქაში ჰუმანიტარულ მეცნიერებათაგან კოდიკოლოგია ყველაზე მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დადგა. საჭირო გახდა მანუსკრიპტების დიגיტალიზაცია, ღია რესურსებად ქცევა. სწორედ ციფრულ კოდიკოლოგიაზეა დამოკიდებული ტექსტის შესწავლაზე ორიენტირებულ სხვა ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა კვლევების სანდოობაც.

კოდიკოლოგიას, როგორც „წიგნის არქეოლოგიას,“ ანტიერესებს თავად ხელნაწერი, კოდექსი, ანუ პირველწყარო. კოდიკოლოგი, როგორც არქეოლოგი, ძველ ხელნაწერ გარეგნულ, ტექნიკურ თუ შინაარსობრივ მახასიათებელთა მიხედვით, მათი შრეების (პირველადი ტექსტის, მერმინდელ ჩასწორებათა, გვიანდელ მინაწერთა) შესწავლით ადადგენს მათს ისტორიას.

მაღალი გარჩევადობის ტექნოლოგიებით გაციფრულებულმა „პირველადმა წყაროებმა“ უკან მოიტოვა დაბალი გარჩევადობის ტექნოლოგიებით დამუშავებული, ე.წ. „მეორეული წყაროები, რომელთაც ემყარებოდა კვლევები XX საუკუნის ბოლომდე.

დიგიტალური რესურსების უპირატესობებია ღიაობა, მისაწვდომობა, მრავალჯერადი გამოყენება და, რაც მთავარია, კოდიკოლოგიურ, პალეოგრაფიულ და ტექსტოლოგიურ კვლევათა ვერიფიცირების შესაძლებლობა, რაც მათი სანდოობის ხარისხის ამაღლების გარანტიაა. ასე ჩაეყარა საფუძველი ციფრულ პალეოგრაფიას, ციფრულ კოდიკოლოგიას, ციფრულ ტექსტოლოგიას.

დიგიტალურმა გამოცემებმა, ციფრულმა ბიბლიოთეკებმა, მანუსკრიპტთა ციფრულ კოლექციებმა უზრუნველყო იშვიათ ხელნაწერებსა და რარიტეტულ ბეჭდურ გამოცემებზე წვდომა, რაც უპრეცედენტო შესაძლებლობაა თანამედროვე მკვლევრებისთვის.

„დედაბრული ხელით“ შესრულებულ ხელნაწერებს აჭარის - საზღვრისპირა რეგიონის ისტორიაში საგანგებო ადგილი ეთმობა. ის ქალებმა გამუსლიმანების ეპოქაში ენის, ეროვნული და ეთნიკური იდენტობის დასაცავად შექმნეს. ამგვარი ხელითაა შესრულებული ავგაროხები, პირადი წერილები, წარწერები, მინაწერები, ე.წ. ხელრთვები. გასაიდუმლოებითაა განპირობებული ამგვარ ხელნაწერთა გრაფიკული მახასიათებლები: ხმოვანმეტობა, სიტყვების გაუმიჯნაობა, სასვენი ნიშნების გამოუყენებლობა.

ბსუ-ს მიზნობრივი სამეცნიერო პროექტი „ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებული ხელნაწერების ციფრული კორპუსი“ (ბსუს აკადემიური საბჭოს დადგენილება № 06-01/04, 31.01.2023) ემსახურებოდა

ამ ხელნაწერთა ინოვაციური მეთოდოლოგიით დამუშავებას, შემდგომი ინტერდისციპლინური კვლევებისთვის ნიადაგის მომზადებას.

პროექტის ფარგლებში მოძიებულია „ქობულურ-აჭარული დედაბრული ხელით“ შესრულებული ახალი ხელნაწერები, ყველა არსებული მანუსკრიპტი გაციფრულდა, დამუშავდა საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით; წინასწარ განისაზღვრა კორპუსის არქიტექტონიკა, შეიქმნა სამომხმარებლო ინტერფეისი (მარტივი და რთული, გაფართოებული ძიების მექანიზმები); ციფრული კორპუსის სტანდარტს მოერგო „დედაბრული ხელით“ შესრულებული ხელნაწერების სპეციფიკა.

დიגיტილიზაცია ეტაპობრივად ხორციელდებოდა: თავდაპირველად და-მზადდა ხელნაწერთა ციფრული ასლები; ამას მოჰყვა მასში დაცული ტექსტების კოდირება, ელექტრონული ვერსიის შექმნა და გაციფრულებული ტექსტების კორპუსის რესურსებად ქცევა.

ხელნაწერებს დაერთო მეტამონაცემები (ავტორი, ხელნაწერის კუთვნილება, მისი შექმნის ადგილი, შრიფტის სახეობა და მელნის ფერი, ხელნაწერის ფურცელთა, სვეტების და სტრიქონთა რაოდენობა, დაზიანების ხარისხი; არის თუ არა ის გაცხოველებული, ქაღალდი კვადრატულადაა დაკეცილი თუ გრავნილია).

ღია რესურსებად ქცეული ხელნაწერები მოგვცემს კოდიკოლოგიური და ტექსტოლოგიური კვლევების გადამოწმებისა და რეინტერპრეტაციის საშუალებას.

„დედაბრული ხელით“ შესრულებულ ხელნაწერთა ციფრული კორპუსი პერსპექტიულია გაფართოების, სრულყოფა-განახლების, ლინგვისტური ანოტირების დონეების გაღრმავების თვალსაზრისით.

Mzia Khakhutaishvili, Nana Tsetskhladze

(Georgia, Batumi)

Digital Codicology and the Corpus of “Dedabruli” Manuscripts”

Among the humanities Codicology has faced the most important challenges in the modern era. It has become necessary to digitize the manuscripts and make them open resources.

The reliability of other humanities studies focused on the study of the text depends on Digital Codicology.

Codicology, as "archaeology of the book," is interested in the manuscript itself, the codex, that is the primary source. A codicologist, as an archeologist, reconstructs the history of ancient manuscripts by studying their layers (primary text, further corrections, later inscriptions) according to their external, technical and content characteristics.

The "primary sources" digitized with high-resolution technologies left behind those processed with low-resolution technologies, the so-called "Secondary sources on which research was based until the end of the 20th century.

The advantages of digital resources are openness, accessibility, multiple use and, most importantly, the possibility of verification of codicological, paleographical and textological studies, which is a guarantee of increasing their reliability. This is how digital paleography, digital codicology, and digital textology foundation was laid.

Digital editions, digital libraries, digital manuscript collections have provided access to rare manuscripts and rare printed editions, which is an unprecedented opportunity for modern researchers.

Kobuletian-Ajarian "Dedabruli" manuscripts have a special place in the history of Adjara - border region. It was created by women to protect language, national and ethnic identity in the era of Islamization. "Dedabruli" are manuscripts: an amulet, an inscription, a personal letter, etc. The graphic characteristics of such manuscripts are due to secrecy: angled letters, vowels, not separating words, not using punctuation marks.

The targeted scientific project of BSU "Digital Corpus of Kobuletian-Ajarian "Dedabruli" Manuscripts" (2023) (Decision of the Academic Council of BSU No. 06-01/04, 31.01.2023) served to process these manuscripts with an innovative methodology, to prepare the ground for further interdisciplinary research.

Within the framework of the project, new Kobuletian-Ajarian "Dedabruli" manuscripts were found, all existing manuscripts were digitized, processed according to international standards. The architecture of the corpus was defined in advance, the user interface was created (simple and complex, advanced search mechanisms); The specifications of manuscripts made by "'Dedabruli" hand" were adapted to the digital corpus standard.

Digitization was carried out step by step: initially digital copies of manuscripts were prepared; This was followed by the coding of the texts preserved in it, the creation of an electronic version, and the digitized texts has become corpus resources.

Manuscripts were accompanied by metadata (author, place of creation of the manuscript, affiliation, font, ink colour, number of columns and lines, paper form: square folded, scroll, etc.).

Manuscripts turned into open resources will allow us to verify and reinterpret codicological and textological studies.

The digital corpus of "Dedabruli Manuscripts" is also promising in terms of expansion, perfection-updation, deepening of linguistic annotation levels.

ელგუჯა ხინთიბიძე

(საქართველო, თბილისი)

იოვანე ათონელის ანდერძი - უძველესი წყარო შუასაუკუნეების ევროპული სასულიერო რომანის - ვარლაამ და იოასაფის შექმნის თაობაზე

„ვარლაამ და იოასაფის სულისმარგებელი ისტორია“, რომელიც გვიანდელ შუა საუკუნეებში ბერძნული ენიდან მრავალგზის თარგმნის შემდეგ რენესანსის წინარე პერიოდის ევროპის ყველა ხალხის უაღრესად პოპულარული თხზულება იყო, XII საუკუნიდან ბერძენ და ლათინელ გადამწერთა, ხოლო XIX საუკუნიდან ბიზანტინისტთა წინაშე მრავალ ამოუცნობ პრობლემას წარმოაჩენს.

ამ თხზულების შექმნის თაობაზე ყველაზე ძველი წერილობითი წყარო ქართულ ენაზეა დაცული, სავარაუდოდ 1002 წლით დათარიღებულ ეფთვიმეს მამის, იოვანე ათონელის, *ანდერძში*. იგი დართულია იოვანე ოქროპირის *მათეს სახარების განმარტების* ეფთვიმესეულ თარგმანზე და ჩვენამდე მოღწეულია 9 ხელნაწერით, რომლებიც ერთმანეთს შორის დიდ სხვაობას უჩვენებენ. ანდერძში ერთი მნიშვნელოვანი მონაკვეთი ბიბლიოგრაფიული ხასიათისაა – იოვანე ჩამოთვლის თავისი შვილის თარგმნილ წიგნებს. ერთი ხელნაწერის მიხედვით (ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის N20), ამ ჩამონათვალში შეტანილია „თარგმანებად ბალავარისი“. დანარჩენ ხელნაწერებში კი ეს მითითება არ ჩანს. ანდერძის ეს კონტექსტი გააზრებულ იქნა იმგვარად, რომ იოვანე ჩამოთვლის ეფთვიმეს მიერ მხოლოდ ბერძნულიდან ქართულად თარგმნილ წიგნებს და ამიტომაც მათ შორის „ბალავარიანის“ დასახელება გვიანდელ დანართად იქნა მიჩნეული.

ანდერძის სხვადასხვაგვარად გააზრების შესაძლებლობამ *ბარლაამ-რომანის* მკვლევარებიც სხვადასხვაგვარ დასკვნებამდე მიიყვანა. ფ. დიოლგერი ენდობოდა რა ამ რედაქციას, მას იმოწმებდა თავისი ვარაუდის სამტკიცებლად: ეფთვიმემ „ბალავარი“ ბერძნულიდან თარგმნა ქართულად. ბარლაამ-რომანის სხვა მკვლევარები უპირატესობას ანიჭებენ და სანდოდ მიიჩნევენ ანდერძის იმ რედაქციას, რომელიც დანარჩენ ხელნაწერებში იკითხება: კ. კეკელიძე, პ. პეეტერსი და სხვები. ამიტომ იყო მიჩნეული, რომ ეფთვიმეს მიერ ქართულიდან ბერძნულად თარგმანზე მინიშნება ქართულ წყაროებში XI ს-მდე არ იყო დადასტურებული. შედარებით თანამედროვე ევროპელი ბიზანტინისტები, რომლებიც იმ თვალსაზრისს ემხრობიან, რომ *ბარლაამი* ეფთვიმეს მიერ X საუკუნეშია თარგმნილი, იოვანეს ანდერძში მის მოუხსენიებლობას იმით ხსნიან, რომ ეფთვიმეს ბერძნულიდან ქართულად თარგმნილი თხზულება ამ ნუსხაში ვერ მოხვდებოდა.

მე ვფიქრობ, რომ იოვანეს ანდერძი არ უნდა გავიაზროთ იმგვარად, რომ იგი ეფთვიმეს მიერ მხოლოდ ბერძნულიდან ქართულად თარგმნილ წიგნებს ჩამოთვლის. ეს აზრი ანდერძში კატეგორიულად არაა გამოკვეთილი და ამ ჩამონათვალში „ბალავარიანის“ დასახელებას იოვანისეულად მივიჩნევ.

ჩემი მტკიცებით, იოვანეს ანდერძის ის ვარიანტია თავდაპირველი, რომელშიაც „ბალავარიანი“ იხსენიება (ქუთაისის N20 ხელნაწერში დაცული). ანდერძის სხვა ვარიანტში, რომელიც უფრო ადრინდელ და თანაც ათონურ ხელნაწერებშიცაა დაცული (კერძოდ, Ath. 10, Ath. 136), პირველ ვარიანტზე დამატებით ეფთვიმეს თარგმნილი 6 თხზულებაა დასახელებული. მათში ეფთვიმეს თარგმნილი თხზულებების ნუსხა შევსებულია; *ბალავარიანი* კი ამოღებულია, სავარაუდოდ, იმიტომ, რომ იგი ბერძნულიდან ქართულად თარგმნილ თხზულებათა შორის შეცდომით დასახელებულად ჩაითვალა. ამიტომ ვფიქრობ, რომ იოვანეს ანდერძის ზემოთ მითითებულ ათონურ ხელნაწერებში დაცული ვარიანტია შემდგომი გადამუშავება, ხოლო ქუთაისის ხელნაწერში დაცული ვარიანტი – თავდაპირველი.

Elguja Khintibidze

(Georgia, Tbilisi)

The Testimony (Colophon) by Iovanne Athoneli: The Oldest Primary Source on the Creation of the Spiritual Romance Barlaam and Ioasaph of the European Middle Ages

The Edifying Story of Barlaam and Ioasaph, translated multiple times from Greek during the late Middle Ages, became extremely popular among all European peoples until the Renaissance. However, this popularity created numerous challenges for Greek and Latin copyists from the 12th century and Byzantine scholars up to the 19th century.

The oldest primary source about the creation of this Story is preserved only in the Georgian language. This source is the *Testimony (Colophon)* by Iovanne Athoneli, the father of Euthymius the Athonite, created approximately in 1002. The Testimony indicates that this Story was translated from Georgian into Greek by Euthymius.

This Testimony is attached to the Euthymius translation of John Chrysostom's *Commentary on the Gospel of Matthew*. The *Testimony* came down to us in 9 manuscripts showing differences. In one passage of *Testimony*, Iovanne lists the books his son translated. According to one manuscript (N20 of the Kutaisi Historical Museum), this list includes "თარგმანებაი ბალავარისი" ("Translation//Commentary of *Balavari*"), in the fifth place. In the rest of the manuscripts (some of which are from the 11th century), this title does not appear. In this context, Iovanne speaks about Euthymius' achievements

concerning translating theological books from Greek into Georgian: he writes that he was worried about the lack of sacred books in Georgian, encouraged his son to learn Greek, and instructed him to translate books from Greek into Georgian. This context was understood to mean that Iovanne listed exactly the books translated from Greek into Georgian by Euthymius, which caused a difference of opinion regarding the version in which "Translation//Commentary of Balavari" is named (Kutaisi N20) because *Balavari* was translated from Georgian into Greek.

The possibility of understanding the Testimony in various ways has led *Barlaam-Roman* researchers to different conclusions. F. Dölger relied on the Kutaisi manuscript version and referred to it to support his assumption that Euthymius translated *Balavari* from Greek into Georgian. Other researchers of the *Barlaam-romance*, such as K. Kekelidze, P. Peeters, and others, consider the version of the *Testimony* found in other manuscripts to be more reliable. Therefore, it was believed that the reference to Euthymius' translation of *Balavari* from Georgian to Greek was not confirmed in Georgian sources until the 11th century. More modern European scholars who support the point of view that *Euthymius translated Balavari from Georgian into Greek* in the 10th century explain that *Balavari* was not mentioned in Iovanne's *Testimony* because this list included Euthymius's translations only from Greek to Georgian.

I assumed that the list in Iovanne's *Testimony* should not be understood as containing only books translated from Greek into Georgian. This opinion is not categorically expressed in the *Testimony*. Thus, I would consider that the mention of *Balavari* in this list could be from Iovanne.

According to my argument, the Kutaisi manuscript's version of Iovanne's *Testimony* is original. In another version of the *Colophon*, which is preserved in earlier Athonite manuscripts (namely, Ath. 10, Ath. 136), the list of translated works of Euthymius is complete, 6 other works translated by him are named and *Balavari* is removed. It was probably considered that *Balavari* should not be mentioned among the works translated from Greek to Georgian.

Based on the above, I think the version of Iovanne's *Testimony* preserved in the Athonite manuscripts mentioned above is later reworked, while the version preserved in the Kutaisi manuscript must be the original.

ჰარუთიუნ ხუდანიანი

(სომხეთი, ერევანი)

დასავლეთი საქართველო ადრეული შუა საუკუნეების სომხურ წყაროებში (V-VII საუკუნეები)

ადრეული შუა საუკუნეების სომხურ წყაროებში იბერიის (Վիրք – „ვირკი“) შესახებ ბევრი ისტორიული ცნობა არსებობს. ეს წყაროები არამარტო ნათელს ჰფენს სომხურ-იბერიულ სამხედრო, პოლიტიკურ, კულტურულ და რელიგიურ კავშირებს, არამედ იბერიის შიდა განვითარების შესახებ ხედვასაც აყალიბებს. გარდა ამისა, ეს წყაროები ანტიკური და ადრეული შუა საუკუნეების იბერიის გეოგრაფიისა და ტოპოგრაფიის, ასევე ამ ტერიტორიაზე მცხოვრები მრავალი ეთნიკური და სუბეთნიკური ჯგუფების საინტერესო აღწერას იძლევა.

მიუხედავად აკადემიურ წრეებში ამ უხვი ისტორიული მასალის საფუძვლიანად კვლევისა, სომხურ წყაროებში დასავლეთ საქართველოს შესახებ მოყვანილი შედარებით მწირი ცნობები ჯეროვნად შესწავლილი არ არის. კერძოდ, ამ წყაროებში ნახსენებია სამეგრელოს (Եգեք, Եգեքաց աշխարհ – „იეგერკ, იეგერაც აშხარ“), სვანეთის (Մուսք – „სუანკ“) და აფხაზეთის (Ափխაզք – „აფხაზკ“) მიწები, რომლებიც დასავლეთ საქართველოში შედის - ყველა მათგანი შავი ზღვის სანაპიროზე, ან მის მახლობლად მდებარეობს.

დასავლეთ საქართველოზე გარკვეული ცნობები ისეთი სომეხი მემკვიდრეების ნაშრომებში გვხვდება, როგორებიც მოვსეს ხორენაცი, პავსტოს ბუზანდი, ალათანგელოზი და კორიუნი არიან, თუმცა ყველაზე დეტალურ ინფორმაციას „აშხარაცუიცი“ („გეოგრაფია“) გვაწვდის, რომლის ავტორი გეოგრაფი, კარტოგრაფი და ისტორიკოსი ანანია შირაკაცია. იგი არამარტო ზემოხსენებული მიწებისა და მათი სავარაუდო საზღვრების გეოგრაფიულ მდებარეობას ხაზავს, არამედ ბუნებრივ რესურსებს, მინერალებს, ადგილობრივ მცხოვრებელთა ზნე-ჩვეულებებსა და ადათებს, ასევე მიკროტოპონიმებს (ორონიმები, ჰიდრონიმები) აღწერს.

ამგვარად, „აშხარაცუიციში“ თავმოყრილი გეოგრაფიული და ტოპოგრაფიული მონაცემები ადრეული შუა საუკუნეების სომხურ წყაროებში დაფიქსირებულ ისტორიულ მოვლენებსა და ინციდენტებთან ერთად ისტორიული რეკონსტრუქციისთვის ხელსაყრელ ნიადაგს ქმნის.

Harutyun Khudanyan

(Armenia, Erevan)

Western Georgia in early medieval Armenian sources (5th-7th centuries ad)

There exists a wealth of historical testimonies regarding Iberia (Վիրք – Virk՝) within early medieval Armenian sources. These sources not only shed light on Armenian-Iberian military, political, cultural, and religious relations but also provide insights into internal developments within Iberia itself. Additionally, these sources offer intriguing descriptions of the geography, topography, and the diverse ethnic and subethnic groups inhabiting antique and early medieval Iberia.

While this abundance of evidence has been extensively studied and referenced by many scholars, historical testimonies on Western Georgia, though limited in early medieval Armenian sources, have not received thorough and comprehensive examination. Specifically, these sources mention the lands of Mingrelia (Եզերք, Եզերաց աշխարհ – Yegerk՝, Yegerac՝ ashx՝arh), Svanetia (Սուանք – Suank՝), and Abkhazia (Ափխազք – Apkhazk՝), which constitute the core areas of Western Georgia, all located either on the Black Sea coast or in its vicinity. Armenian historiographers such as Movses Khorenatsi, Pavstos Buzand, Agatangeghos, Koryun, and others offer some evidence on Western Georgia in their historiographical works. However, the most detailed information can be found in the extensive geographical work “Ashkharhatsuyts” (“Geography”) authored by the geographer, cartographer, and historian Anania Shirakatsi. He meticulously presents not only the geographical locations of the aforementioned lands and their approximate borders but also provides data on minerals, natural resources, customs and habits of local inhabitants, as well as microtoponyms such as oronymy and hydronymy, etc.

Thus, the geographical and topographical data provided by “Ashkharhatsuyts” supplement the historical events and incidents recorded in early medieval Armenian sources, serving as an auxiliary primary source for historical reconstruction.

ნიკო ჯავახიშვილი

(საქართველო, თბილისი)

ალექსანდრე სვანიძის ბიოგრაფიის ნაკლებადცნობილი და უცნობი ფურცლები

წინამდებარე გამოკვლევაში მოძიებული და შესწავლილია საყურადღებო ფაქტები ქართველი საბჭოთა სახელმწიფო მოღვაწისა და მეცნიერის ალექსანდრე (ალიოშა) სვანიძის ძე სვანიძის (1886-1941) ბიოგრაფიიდან, რაც დღემდე ნაკლებად ცნობილი, ანდა უცნობი რჩებოდა.

იგი ჭაბუკობის ასაკიდან ჩაება რევოლუციურ მოძრაობაში და გაერთიანდა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიის ბოლშევიკურ მიმართულებაში.

სხვადასხვა დროს მსახურობდა: საბჭოთა რუსეთის საგარეო საქმეთა კომისა-რიატში (1921 წლამდე), საქართველოს სსრ-ის ფინანსთა სახალხო კომისრად (1921-1922), სსრ კავშირის სავაჭრო წარმომადგენლად გერმანიაში (1924 წლიდან), სსრ კავშირის სახელმწიფო ბანკის თავმჯდომარის მოადგილედ (1935 წლიდან).

სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის პარალელურად ეწეოდა სამეცნიერო საქმიანობასაც, კერძოდ, იკვლევდა ალაროდიულ ენებს, დააარსა ჟურნალი «Вестник древней истории» („ძველი ისტორიის მაცნე“) და სხვ.

ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია მის ხანგრძლივ (ოცწლიან) ურთიერთობაზე ივანე ჯავახიშვილთან (1876-1940), რომლის წყალობითაც მოხერხდა ამ უკანასკნელის ფიზიკურად გადარჩენა, სრული რეაბილიტაცია და საყოველთაო აღიარება, რაც უაღრესად სამართლიანი და კეთილშობილური მოვლენა გახლდათ. ახსნილია ისიც, თუ რამ განაპირობა, რომ დიდი მეცნიერის გადამრჩენი თვითონვე რეპრესიების მსხვერპლი გახდა.

სტატია შედგება სამი ქვეთავისაგან:

- 1) სვანიძეთა გვარის ისტორიიდან;
- 2) ალექსანდრე სვანიძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ისტორიიდან;
- 3) ალექსანდრე სვანიძის და ივანე ჯავახიშვილის ურთიერთობის ისტორიიდან.

Niko Javakhishvili

(Georgia, Tbilisi)

The known and unknown sheets of Alexander Svanidze's biography

In this study, the study examines and studied noteworthy facts from the biography of Georgian Soviet statesman and scientist Alexander (Alyosha) Svanidze (1886-1941), which remained less known or unknown.

From the age of his youth, he became involved in the revolutionary movement and united in the Bolshevik direction of the Russian Social Democratic Workers' Party.

At various times, he served as the Commissariat of Foreign Affairs of Soviet Russia (until 1921), as commissar of Finance of the Georgian SSR (1921-1922), Trade Representative of the USSR in Berlin/Germany (since 1924), Deputy Chairman of the State Bank of the USSR (since 1935).

In parallel with his state work, he also engaged in scientific activities, in particular, researched allerodic languages, founded the journal "Journal of Ancient History", etc.

The focus is on his long (twenty-year) relationship with the great Georgian scientist academician Ivane Javakhishvili (1876-1940), thanks to which the latter was physically saved, fully rehabilitated and universally recognized, which was a very just and noble event. It is also explained what led to the repression of the great scientist himself.

The article consists of three subheadings:

- 1) from the history of the Svanidze's surname;
- 2) From the history of Alexander Svanidze's life and work;
- 3) From the history of the relationship between Alexander Svanidze and Ivane Javakhishvili.

ნათია ჯალაბაძე

(საქართველო, თბილისი)

მკვიდრი ხალხების საკითხი და ენერგოპროექტები საქართველოში

მოხსენება ეხება უკანასკნელ პერიოდში საქართველოში მიმდინარე ვითარებას, რომელიც ქვეყნის მაღალმთიან რეგიონებში ენერგოპროექტების განხორციელებას მოჰყვა და სვანეთთან მიმართებაში მკვიდრი ხალხების საკითხს გადაეჯაჭვა. დიდი ჰესების (კონკრეტულ შემთხვევაში, ნენსკ-რაჰესის) მშენებლობის მიმართ საზოგადოებაში ძირითადად ორი განსხვავებული პოზიცია დაფიქსირდა. ჰესების მომხრეებს, და უპირველეს ყოვლისა, ხელისუფლებას, მათი განხორციელება სახელმწიფოს ენერგო-დამოუკიდებლობისა და ენერგოუსაფრთხოებისთვის სასიცოცხლოდ მნი-

შენელოვნად მიაჩნიათ. საზოგადოების ნაწილი თვლის, რომ დიდი ჰესების აშენება რეგიონის ეკოლოგიურ, დემოგრაფიულ და ეთნო-კულტურულ ინფრასტრუქტურას დააზიანებს და მათი შეჩერებისთვის საფუძვლიან არგუმენტებს ეძიებს. თავისი პოზიციის გასამყარებლად და მიზნის მისაღწევად ამ ჯგუფს სვანებისთვის მკვიდრი ხალხების სტატუსის მინიჭება ერთ-ერთ გამოსავლად ესახება.

მკვიდრი ხალხები სარგებლობენ გააერთიანებული ერების ორგანიზაციისაგან მინიჭებული განსაკუთრებული უფლებებით, ხოლო სვანების მკვიდრ ხალხად აღიარებით, მათ მიეცემათ თავიანთი პოლიტიკის ავტონომიურად გაატარების და, კონკრეტულ შემთხვევაში, სვანეთის ტერიტორიაზე მიმდინარე მათთვის არასასურველი საქმიანობის შეჩერების შესაძლებლობა.

მეცნიერთა მიერ დამტკიცებულია, რომ სვანებისთვის მკვიდრი ხალხების სტატუსის მინიჭება ყოველგვარ ლოგიკურ საფუძველს მოკლებულია. საოჯახო ენის გარდა, სვანები არაფრით არ განსხვავდებიან საქართველოს სხვა კუთხეების მკვიდრთაგან, რომელთაც მათ მსგავსად, სპეციფიკური ლოკალური სოციო-კულტურული მახასიათებლები გააჩნიათ. ისინი არიან ერთი ხალხის, ქართველების, ქართველი ერის და ქართული კულტურის შემადგენელი ნაწილი და არა ცალკე ხალხი. კულტურულ-ისტორიული, და პოლიტიკური თვალსაზრისით და, რაც მთავარია, თვითშეგნებით, ისინი ქართული ეთნიკური იდენტობის მატარებელნი არიან.

სვანთა აღნიშნულ კატეგორიაში მოქცევა, ჩვენი სახელმწიფოსთვის ახალი საგარეო საფრთხეების წარმოქმნის პერსპექტივას აჩენს. ეს ვითარება ხელს აძლევს მესამე ძალას, რომელსაც ჩვენი ქვეყნის მიმართ თავისი გეოპოლიტიკური ინტერესები გააჩნია. და სასაზღვრო რეგიონების მიტაცებაზეა ორიენტირებული.

Natia Jalabadze

(Georgia, Tbilisi)

The Issue of Indigenous Peoples and Energy Projects in Georgia

This report examines the current situation in Georgia, particularly regarding recent energy projects in the mountainous regions which has intertwined with the issue of *Indigenous Peoples* in relation to Svaneti. The construction of large hydroelectric power plants (in particular, Nenskra HPP), has polarized public opinion. Proponents, including the government, argue that these projects are crucial for the nation's energy independence and security. Conversely, a significant portion of society contends that these developments will harm the region's ecological, demographic, and ethno-cultural

infrastructure, and is seeking compelling arguments to halt these projects. They consider granting the Svans the status of *Indigenous Peoples* as a strategy to protect the region.

Indigenous Peoples are granted special rights by the United Nations. Thus, opponents believe that such recognition, would enable the Svans to autonomously manage their policies and potentially halt undesired activities within Svaneti.

However, scholarly research indicates that the Svans do not meet the criteria for designation as an *Indigenous People*. Apart from their family language, the Svans are no different from other Georgian ethnographic groups, residents of other parts of Georgia, who, like them, have specific local sociocultural traits. The Svans are integral to the Georgian people, nation, and culture, sharing a unified ethnic identity and cultural-historical heritage.

Categorizing the Svans as *Indigenous Peoples* poses potential risks of introducing new external threats to the state. This situation plays into the hands of third parties with geopolitical interests in Georgia, particularly those aiming to establish control over its border regions.

ქეთევან ჯერგალიძე, ნინო პეტრიაშვილი

(საქართველო, თბილისი)

იოვანე საბანისძის „ჰაბოს წამება“ და ქრისტიანობა არაბეთის ხალიფატში (VIII ს-ის მეორე ნახევარი)

იოვანე საბანისძე VIII ს-ის მეორე ნახევრის დიდი ქართველი მოღვაწეა. ის ერთადერთი თხზულებით შემორჩა ქართული ლიტერატურის ისტორიას. მისი „წმ. ჰაბოს წამება“ ქართული ჰაგიოგრაფიის უმნიშვნელოვანესი მაღალმხატვრული ლიტერატურული ძეგლი და უძვირფასესი ისტორიული წყაროა. მიუხედავად ჰაგიოგრაფიაში მკაცრად დადგენილი პრინციპებისა, ცხადია, იოვანე საბანისძე თავისი რელიგიური, პოლიტიკური მიზანდასახულებიდან გამომდინარე ვერ იქნებოდა მთლად ობიექტური.

ჩვენი სტატიის მიზანია, აჩვენოს ქრისტიანობის ზოგადი მდგომარეობა VIII ს-ის არაბეთის ხალიფატში, ქრისტიანულ თემთა სიჭრელე და ქრისტიანების როლი არაბული კულტურის განვითარებაში. აღმოსავლეთის ქრისტიანული ეკლესიის გაძლიერება სწორედ მერვე საუკუნის ბოლო მეოთხედიდან კათოლიკოს ტიმოთეოს I-ის (780–823) დროს, რომლის კათოლიკოსობის პირველი ათწლეული ემთხვევა ქართლის კათოლიკოს სამოელის ზეობის ხანას (780-790); აჩვენოს არაბეთის ხალიფატში ქრისტიანი მელქიტების მდგომარეობა, ანუ მართლმადიდებლებისა, რომლებიც განსაკუთრებით მძიმე დღეში ჩააყენა ბიზანტიაში ხატთაყვანისმცემელთა

და ანტიხატთაყვანისმცემელთა შორის გაჩაღებულმა სამოქალაქო ომმა. მიმოვიხილოთ არაბობის პერიოდის (VIII ს.) ქრისტიან მოწამებათა ბიზანტიური ძეგლები, და ამ ზოგადი მიმოხილვის ფონზე კიდევ ერთხელ გავუსვათ ხაზი ქართველი ჰაგიოგრაფის, იოვანე საბანისძის, განსაკუთრებულობას, როგორც გეოპოლიტიკური საკითხების მცოდნისა, უგანათლებულესი მწერლისა, მართლმადიდებელი ქრისტიანისა, მაშინდელი გაგებით, ნამდვილი ქართველისა. ასევე, მიმოვიხილოთ ცხოვრება არაბი ჭაბუკი ჰაბოსი, რომლის დასჯაც მოხდა მძვინვარე ხალიფა მოსეს, არაბულად აბუ მუჰამად მუსა ალ ხადის ხანმოკლე ხალიფობის დროს (784-786), როდესაც მრავალმა წინააღმდეგობამ იმპერიაში და, შესაბამისად, პერიფერიაშიც ერთად მოიყარა თავი.

ვიცნობთ რა ქართველი და უცხოელი არაბისტების ბევრ შრომას, მაინც ვფიქრობთ, რომ ჩვენი ნაშრომი, როგორც მრავალი საკითხის გამამთლიანებელი, და კომპლექსური, კულტუროლოგიური თვალსაზრისით, გააფართოებს წარმოდგენას ჩვენს დიდ ავტორზე, მოწამე ჰაბოზე, თვით ხალიფატის შესახებ VIII ს-ში და ძალიან წაადგება ამ თემით დაინტერესებულ ყველა პირს, განსაკუთრებით სხვადასხვა კატეგორიის პედაგოგებსა და მოსწავლე ახალგაზრდობას.

Ketevan Jervalidze, Nino Petriashvili

(Georgia, Tbilisi)

“Martyrdom of Abo” by Ioane Sabanisdze and Christianity in the caliphate of Arabia (8th c)

Ioane Sabanisdze is a great public figure of the 8th century. He has remained in the history of Georgian literature by only composition. His «Martyrdom of Abo» is a significant literary work and precious historical source of hagiography.

Despite the fact, that there were strictly determined rules in Hagiography, it is evident that Ioane Sabanisdze could not have been entirely objective, because of his religious and political intentions.

This article aims to demonstrate a general picture of Christianity in the Caliphate of Arabia in the 8th c. The diversity of Christian communities, the role of Christianity in the development of Arabian Culture; Strengthening of the Eastern Christian church started from the last quarter of the 8th century in the times of patriarch Timothy I (780-823), whose first decade of the patriarchy coincides with the reign of the patriarch of Kartli Samuel (789-790).

To demonstrate the situation of Christian Melchites, in other words, of orthodox believers in the caliphate of Arabia, who were put in the most complicated situation by

the civil war between iconoclasts and iconophiles. Let's review the Byzantine churches of Christian martyrs of the Arabian period (8 thc.), and through this review, once again highlight the exclusiveness of Georgian hagiographer Ioane Sabanisdze, as someone who knew geopolitics, was an educated writer, orthodox Christian, an authentic Georgian as of that era and at the same time review the life of Arabian young man, who was punished by the caliph Moshe, in Arabian **Abu Muhammad Musa ibn al-Mahdi al-Hadi** (784-786), when many contradictions were accumulated in the empire and in the outskirts of it accordingly.

Considering that we know the works by Georgian and foreign professionals of Arabian studies, we think of our work as the source to unite many aspects of this topic, though a complex culturological opinion, will expand the understanding of our great author, martyr Abo, and the caliphate itself in the 8c. It will benefit every interested person, especially teachers and students in various disciplines.

ლევან ჯიქია

(საქართველო, თბილისი)

ანტისაბჭოთა ეროვნული მოძრაობა და აჯანყება აფხაზეთში (1921-1924)

1921 წლის თებერვალ-მარტში საბჭოთა რუსეთმა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა დაიპყრო. აფხაზეთში მომუშავე საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის (მ) წევრების უმეტესობამ საქართველო დატოვა, ნაწილმა კი აფხაზეთის სხვადასხვა სოფლებს შეაფარა თავი. მიუხედავად ამისა, აფხაზეთში ანტისაბჭოთა, ეროვნული მოძრაობა მალევე გამოცოცხლდა.

1922 წელს კოდორის მაზრაში საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის (მ) უჯრედები კვლავ აღმოცენდა. ისინი მოსახლეობაში პროკლამაციებს ავრცელებდნენ, რომლებიც მთავრდებოდა სიტყვებით: „გაუმარჯოს 26 მაისს, საქართველოს დამოუკიდებლობის დღეს!“ სოციალ-დემოკრატებმა აჯანყების დღედ 1922 წლის 26 მაისი დანიშნეს. კოდორის მაზრის პოლიტბიუროს მიერ რამდენიმე პირის დაპატიმრების შემდეგ აქ აჯანყების საკითხი დღის წესრიგიდან მოიხსნა.

1924 წლის აჯანყების წინ, საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტმა, სამურზაყანოს მაზრაში სამხედრო მუშაობა სამეგრელოს სამხედრო შტაბს დაავალა, რომელსაც დავით მხეიძე ხელმძღვანელობდა.

1924 წლის 28-29 აგვისტოს ღამეს, აჯანყებულებმა, კონსტანტინე და-დეშქელიანის მეთაურობით, წებელდის რაიონში დაამარცხეს ადგილობრი-

ვი საბჭოთა ხელისუფლება და ძალაუფლება ხელში აიღეს. კ. დადემქელიანმა სოფ. აჟარის სოფლის საბჭოს თავმჯდომარედ ბესარიონ აფრასიძე დანიშნა. აფხაზეთში აჯანყებას ასევე ჰქონდა ადგილი საბერიოს რაიონში, რომელსაც ჩხოტუა მეთაურობდა.

1924 წლის აჯანყება მთელი საქართველოს მასშტაბით დამარცხდა, რის შემდეგაც რეპრესიების მორიგი ტალღა დაიწყო. 15-17 სექტემბერს აფხაზეთის საგანგებო სამეულის სხდომა გაიმართა, რომელზეც აჯანყებაში მონაწილე 11 პირს დახვრეტის განაჩენი გამოუტანეს. განაჩენი აღასრულეს 19 სექტემბერს დილის 4 საათზე ქ. სოხუმში დახვრეტის წინ მოიყვანეს. დაპატიმრებულთა მხრიდან შეწყალებაზე თხოვნა არ ყოფილა. 23 სექტემბერს აფხაზეთის საგანგებო კომისიამ დახვრეტილთა ქონების კონფისკაცია განახორციელა.

Levan Jikia

(Georgia, Tbilisi)

Anti-Soviet National Movement and Rebellion in Abkhazia (1921-1924)

In February–March 1921, Soviet Russia captured the Democratic Republic of Georgia. Most of the members of the Social-Democratic Workers' Party of Georgia (Mensheviks), working in Abkhazia left Georgia, and some took refuge in different villages of Abkhazia. Nevertheless, the anti-Soviet national movement in Abkhazia soon revived.

In 1922, the cells of the Social Democratic Workers' Party of Georgia (Mensheviks) emerged again in Kodori District (Mazra). They would spread proclamations among the population, ending with the words, „Happy May 26, Georgia's Independence Day!” The Social Democrats designated May 26, 1922, as the day of the uprising. After the arrest of several people by the Politburo of Kodori District, the issue of the uprising here was removed from the agenda.

Before the uprising of 1924, the Independence Committee of Georgia assigned the military work in Samurzhakhano District to the military headquarters of Samegrelo, which was headed by Davit Mkheidze.

On the night of August 28–29, 1924, the rebels under the command of Konstantine Dadashkheliani defeated the local Soviet authorities in the Tsebeldi region, and power was taken over. Mr. K. Dadashkheliani appointed Mr. Besarion Aprosidge as the chairman of Azhari Village Council. The rebellion in Abkhazia also took place in Saberio district, which was commanded by Chkhotua.

The 1924 rebellion was defeated throughout Georgia, after which another wave of repression was launched. On September 15–17, the meeting of Abkhazia's Special

Triumvirate was held, where eleven people, participating in the uprising were sentenced to be shot. The verdict was brought to completion in Sukhumi on September 19 at 4 o'clock in the morning. There was no request for pardon from the arrestee before the shooting. On September 23, Abkhazia's special commission confiscated the property of those who were shot.

**ნინო ჯორბენაძე, ლელა ჩოთალიშვილი,
იამზე გაგუა, ნარგიზ ახვლედიანი**
(საქართველო, თბილისი, ბათუმი)

დიდი დედის კულტი და ქართული ქალღვთაება „ნანა“ ძველი ცივილიზაციების კონტექსტში

როგორც ცნობილია, მთელს მედიტერანულ სამყაროში ფართოდ იყო გავრცელებული ნაყოფიერებისა და სიცოცხლის მფარველი ქალღმერთის, **«ღმერთების დედის», «დიდი დედის»** თაყვანისცემის კულტი (შდრ.: ისიდა/იზიდა - ეგვიპტეში, **ინანა** - შუამდინარეთში, **კიბელე** - მცირე აზიაში...).

შუმერულ სამყაროში დედა-ღვთაების გამოხატვის სხვადასხვა ფორმა გვხვდება. ეს არის ქალი ბავშვით ხელში, რომელსაც რამდენიმე სახელი ჰქვია: **დამგალუნა, ნინხურსაგი, ნინმახი, ნინტუ...**

მინოსურ-მიკენურ რელიგიურ წარმოდგენებში **„დიდი დედა“** არა მარტო ყველა ღმერთის და ადამიანის, არამედ, ზოგადად, ყველა ცოცხალი არსების დედაა.

დედა-ქალბატონი ბერძნებთან ინდივიდუალიზირებული და დანაწევრებულია - წარმოდგენილია, როგორც **ჰერა, არტემისი/არტემიდა, აფროდიტე, დემეტრე, ათენა**. ამავდროულად, **„დიდი დედის“** კულტი ბერძნული მითოლოგიის გენეალოგიურ სქემაში არ ჯდება, იგი წინაბერძნული წარმომობის უნდა იყოს.

ისტორიულ-კულტურული მონაცემების საფუძველზე მიიჩნევა, რომ **ძველ ქართულ სამყაროშიც** (და ზოგადად, **კავკასიაში**) უსათუოდ არსებობდა ქალღვთაების კულტი, რომელსაც პირდაპირი მიმართება სწორედ სხვა კულტურებაში დადასტურებულ დიდი დედის კულტის ღვთაებასთან აქვს.

ფრიად საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ კუნძულ სამოსზე აღმოჩენილი ბრინჯაოს ნივთების ერთი რიგი (ცხენზე მჯდომი ბავშვიანი ქალღვთაების ქანდაკება, ზანზალაკები, აბზინდები და სხვა...), რომელთა კავკასიურობის თეორია ფაქტობრივად დადასტურებულად ითვლებოდა, ახლა უკვე კონკრეტულად კოლხურ გარემოს დაუკავშირეს (თ. მიქელაძე).

მოხსენებაში განხილილი იქნება ქალღვთაება **ნანა** ძირის კავშირი ქართველურ ენებში დადასტურებულ, იდენტური შემადგენლობის სხვა ფუძეებთან, ასევე - „**იავნანა**“ ფორმის მეორე კომპონენტთან; თავის მხრივ, „**იავნანას**“ „**ია**“ ძირის ეტიმოლოგიურმა ძიებამ კი შესაძლებელია, ანტიკური სამყაროს „**აია**“ ტოპონიმისკენ გაგვიკვალოს გზა.

**Nino Jorbenadze, Lela Chotalishvili,
Iamze Gagua, Nargiz Akhvlediani,**

(Georgia, Tbilisi, Batumi)

Cult of the Great Mother and the Georgian Goddess «Nana» in the Context of Ancient Civilizations

As it is known, the cult of worshipping the goddess of fertility and life, the «Mother of the Gods», the «Great Mother» was widespread throughout the **Mediterranean** world (cf.: **Isis** - in Egypt, **Inanna** - in the Mediterranean world, **Cybele** - in Asia Minor...).

In the **Sumerian** world, there are various forms of expression of the Mother-Goddess. This is a woman with a child in her arms, who had several names: **Damgalnuna, Ninkharsag, Ninmakh, Nintu...**

In **Minoan-Mycenaean** religious beliefs, the «Great Mother» is not only the mother of all gods and humans, but also of all living beings.

The mother-lady is individualized and compartmentalized by Greeks - represented as **Hera, Artemis, Aphrodite, Demeter, Athena**. At the same time, the cult of the «Great Mother» does not fit into the genealogical scheme of Greek mythology, it must be of pre-Greek origin.

On the basis of historical and cultural data, it is considered that in the ancient Georgian world (and in general, in the whole Caucasus) there was undoubtedly a cult of goddesses, which has a direct relationship with the deity of the Great Mother cult confirmed in the other cultures.

The fact that a series of bronze objects found on the island of **Samos** (a statue of a female deity with a child sitting on a horse and others...), whose Caucasian origin theory was considered to be confirmed, has now been specifically linked to the **Colchis** environment (T. Mikeladze) is very noteworthy.

The report will discuss the relationship of the root of the goddess **Nana** with other roots of identical composition confirmed in the Georgian languages, as well as with the second component of the form “**Iavnana**” (Georgian lullaby); On the other hand, the etymological search for the root «**ya**» of “Iavnana” can lead us to the toponym «**Aya**» of the ancient world.

გრიგოლ ჯოხაძე

(საქართველო, თბილისი)

გელათი - ბიბლიური ტოპოსი დავით აღმაშენებლის ისტორიულ ნარატივში

შუა საუკუნეთა ეპოქის ადამიანი სამყაროს სიმბოლურ-ალეგორიულად აღიქვამდა. პოეტური სიტყვის ოსტატები და, ზოგადად, ინტელექტუალები ცდილობდნენ, წმინდა წერილის ერთ ელაპარაკათ. იქმნებოდა ბიბლიურ-რელიგიური დისკურსი. ამ სტანდარტთა გათვალისწინებით, საინტერესოა გელათის მხატვრული სახის გაანალიზება - სწორედ ამის ცდაა ეს მოხსენებაც.

ლამის დადგენილად ითვლება, რომ დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის ცნობა გელათზე პოეტურად ტრანსფორმირებულია იოანე შავთელის მიერ: ავტორი თითქოს გელათს „ახალ რომს“ უწოდებდა. „აბდულ-მესიანის“ კონტექსტის ხელმეორედ გააზრება გვაფიქრებინებს, რომ ეს ტაეპი გელათს კი არა, მონარქს (ამჯერად უმნიშვნელოა, კერძოდ, რომელს!) მიემართება. სწორედ ის არის „ახალი რომი“ ანუ ახალი კეისარი, რომელიც არსებულ მეფეთაგან ყველაზე აღმატებულია.

„ქართლის ცხოვრების“ თანახმად, დავით აღმაშენებელმა „ვითარცა მეორე ცა, გარდაართხა ტამარი“. როგორც კვლევამ ცხადყო, ეს ფრაზა ბიბლიური წარმომავლობისაა. მისი გამოყენება და კონტექსტი შესაძლებელს ხდის ამგვარ აზრობრივ რეკონსტრუქციას: გელათის აგებით დავითმა, როგორც განსხეულებულმა ღმერთმა, დაასრულა, წარახდინა, განაქარვა ძველი, ცოდვილი, დაცემული სამყარო და აქ - მიწაზე ახალი საღვთო ქალაქი, ახალი იერუსალიმი დაადგინა. „მეორე ცა“ და „ახალი იერუსალიმი“ აქ ლამის ერთურთის სინონიმებია.

Grigol Jokhadze

(Georgia, Tbilisi)

Gelati – Biblical Topos in David the Builder’s Historical Narrative

Medieval man perceived the world symbolically and allegorically. Masters of the poetic word and intellectuals, commonly, tried to speak by the instrumentality of the language of Holy Scripture. Biblical discourse was created. Considering these standards, it seems interesting to analyze the artistic figure of Gelati. This paper, respectively, is the attempt to reach the undermentioned goal.

It is nearly determined that, the passage about Gelati in historical narrative of David the Builder is poetically transformed and interpreted by Ioane Shavteli who, as

though, called Gelati “New Rome”. The reiterated comprehension of the context of IoaneShavteli’s text makes one to think that, the undermentioned stanza refers not to Gelati, but – the monarch: it is he who is the “New Rome”, i.e. the new Caesar who is higher than all the other kings.

According to *Kartlis Tskhovreba*, David the Builder “...erected, like another vault of heaven, a temple to the Blessed Mother of God”. As the research has shown, this passage is of biblical origin (“It is He...who stretches out the heaven like a curtain...”, Isaiah 40, 22). The utilization and context of it makes possible, such a reconstruction: by the construction of Gelati, David, as a personified God, overcome the old, fallen world and here, on earth, built a new city of God, a New Jerusalem. „The second Heaven“ and „New Jerusalem“ are identic synonyms over here.

ჯორჯ ჰუიტი

(ინგლისი, ლონდონი)

პავლეს 1-ლი ეპიტოლე კორინთელთა მიმართ, მე-13 თ.

(ქართული და აფხაზური თარგმანების შედარება,

ბერძნული ორიგინალის გათვალისწინებით)

ბიბლია საყოველთაოდ აღიარებულია, როგორც მსოფლიოში ყველაზე თარგმნილი წიგნი. რასაკვირველია, მთელი ბიბლია (ძველი და ახალი აღთქმები) გადათარგმნილია ქართულ ენაზე, რომელსაც მრავალსაუკუნოვანი ლიტერატურული ტრადიცია აქვს. აფხაზურ ენაზე კი ამჟამად მთელი ახალი აღთქმის მხოლოდ ერთი ვერსია არსებობს. ეს გახლავთ მწერალ მუმინი ლასურიას კერძო თარგმანი (რუსულიდან), რომელიც 2004 წელს გამოიცა.

რამდენიმე წლის წინ ბიბლიის თარგმანის ინსტიტუტი, რომლის დირექციაც ოდესღაც სტოკჰოლმში იყო დაბინავებული, ხოლო ეხლა მოსკოვშია, დამიკავშირდა, და მათი თხოვნით ლასურიას მიერ ოთხი სახარების თარგმანის რედაქტირებას მრავალი თვე შევალე იმის ჩვენებით, თუ რა ცვლილებები იყო შესატანი, რათა თარგმანი ბერძნულ დედანს უფრო შეესატყვისოს. ერთდროულად სხვა თარგმანიც, ასევე რუსულიდან ზაირა ხიბას მიერ შესრულებული, იმავე პრინციპით გადავამუშავე – ოთხთავების ეს ვერსია ინტერნეტში ხელმისაწვდომია. აქედან გამომდინარე მომივიდა იდეა: ასეთი კონფერენციის დამსწრეთათვის ეგებ საინტერესო და მიმზიდველი იყოს ახალი აღთქმის კიდევ ერთი ძალიან ცნობილი ნაწყვეტის, კერძოდ, სიყვარულის თემაზე პავლეს დისკურსის განხილვა არა მხოლოდ იმის თვალსაზრისით, თუ ეს როგორ გადათარგმნეს ლასურიამ და ქართველმა მთარგმნელებმა (როგორც ძველ ქართულში, ისე ახალში), არამედ იმის თვალსაზრისითაც,

თუ შესრულებული თარგმანები როგორ ესატყვისება ბერძნულ წყაროს. ამ მიზნით გამოვიყენე პუბლიკაციები, რომლებიც ჩამოთვლილია ნახმარი ნაშრომების სიაში.

იმისგათვალისწინებით, რომ პავლეს პირველი ეპისტოლეს კორინთელთა მიმართ მე-13 თავი (ასე ვთქვათ) საყოველთაოდ განიხილება, როგორც სიყვარულის აღწერა, შეიძლება გასაკვირი იყოს, რომ ყველა ინგლისურ თარგმანში არ იკითხება სიტყვა 'love' – მის ნაცვლად სწერია სიტყვა 'charity' (ქველმოქმედება). ჩვენ შევხვებით მიზეზს, თუ რატომ გამოიწვია ამ არჩევანმა ისეთი მხურვალე პოლემიკა მე-16 საუკუნის ინგლისში.

George Hewitt

(The Great Britain, London)

Paul's 1st Epistle to the Corinthians ch. 13.

A Comparison of Georgian and Abkhaz Translations (taking into account the Greek Original).

The Bible is universally recognised to be the most translated book in the world. The whole Bible (Old & New Testaments) is, unsurprisingly, available in Georgian, which has a centuries-old literary tradition. In Abkhaz, however, only one version of the whole New Testament (NT) currently exists, and that is the privately published translation (from Russian) by the writer Mushni Lasuria (2004).

I spent several months a few years ago on behalf of the Institute for Bible Translation (once based in Stockholm but now in Moscow) going through Lasuria's translation of the four Gospels (together with a different translation, also done from Russian, by Zaira Khiba) and suggesting changes to align texts with the Greek original – Khiba's version of the Gospels is available online¹. I therefore had the idea that it might prove to be an interesting and appealing exercise for those attending such a conference as this to take another extremely well-known part of the NT, namely Paul's discourse on the theme of love, and examine how this has been treated by Lasuria and Georgian translators (in both old and modern Georgian), comparing/contrasting the results with the ultimate Greek source. For this purpose I have used the publications listed under *Works Consulted*.

Given that the 13th chapter of Paul's 1st Epistle to the Corinthians is (one might say) universally regarded as a description of love, it might come as a surprise that not all English translations actually include this word, preferring 'charity' instead. We shall touch on the reason why this choice caused such a furious controversy in 16th-century England.

¹ <http://georgehewitt.net/articles/miscellaneous/316-the-four-gospels-in-abkhaz-translated-from-russian-by-zaira-kiazimovna-khiba>

Works Consulted

- Bagster's Critical New Testament. Greek and English, undated
- Weber-Gryson: Biblia Sacra Vulgata (Editio quinta). Stuttgart: Deutscher Bibelgesellschaft. 2007
- Biblia. Dzveli da Axali Aghtkma. P'irveli Satsdeli Gamotsema [Bible. Old and New Testaments. First Experimental Publication], Institute for Bible Translation, Stockholm, vols. 1-4, 1989-1990
- Biblia. Dzveli da Axali Aghtkma. [Bible. Old and New Testaments], Institute for Bible Translation, Stockholm, 2002
- Axali Aghtkma Uplisa Chvenisa Ieso Krist'esi da Psalmuni. Ganaxlebuli Gamotsema [The New Testament of Our Lord Jesus Christ and Psalms. Updated Publication], Institute for Bible Translation, Stockholm, 1982
- Axali Aghtkma da Psalmunebi. Gadamushavebuli Gamotsema [New Testament and Psalms. Re-worked Edition], Institute for Bible Translation, Stockholm, 1991
- Biblia. Sakartvelos Sap'at'riarko [Bible. Patriarchate of Georgia], Tbilisi, 1989 [Mushni Lasuria]: Awasiat CH'yts [The New Testament]. 2004
- P'avles Ep'ist'oleta Kartuli Versiebi. Gamosatsemad Moamzades Ketevan Dzots'enidzem da K'orneli Daneliam. Ak'ak'i Shanidzis Redaktsiit [Georgian Versions of the Pauline Epistles. Prepared for Publication by Ketevan Dzots'enidze da K'orneli Danelia. Edited by Ak'ak'i Shanidze], Tbilisi, 1974
- The New English Bible with Apocrypha. Oxford/Cambridge, 1970
- The New International Version. Interlinear Greek-English New Testament. Zondervan Corporation, 1976
- Tyndale, William: The New Testament 1526 Edition (facsimile), 2008

ლ. ვ. ჰრიცივი

(უკრაინა, კიევი)

თანამედროვე უკრაინულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობები შედარებითი კვლევების პრიზმაში

ჩვენი ყურადღება გამახვილებულია უკრაინულ-ქართულ ლიტერატურულ ურთიერთობებზე, რომლებიც, სოციო-პოლიტიკური, კულტურული თუ სხვა ფაქტორებისა და ტრადიციების გამოისობით, სპეციფიკურ მოდელებად ჩამოყალიბდა. იგი სხვადასხვა ხარისხით ვითარდებოდა და განიცდიდა ტრანსფორმაციას როგორც კოლონიურ, ასევე პოსტკოლონიურ პერიოდში.

დღეისათვის თავი მოეყარა ქართველი (ვ. კეკელიძე, მ. კინწურაშვილი, გ. ნამერაძე, ო. ბაქანიძე, რ. ხვედელიძე, რ. ჩილაჩავა) და უკრაინელი (მ. ბაზანი, ი. ლუცენკო, ო. ნოვიცკი, დ. კოსარიკი, ო. სინიჩენკო, ო. მუშკუდიანი

და სხვ.) მკვლევარების ფუნდამენტური ნაშრომების მთელ ბიბლიოთეკას. ამ ნაშრომებში წარმოდგენილი და გაანალიზებული ფაქტობრივი მასალა დღემდე უმთავრეს და განმსაზღვრელ როლს თამაშობს ორივე ქვეყნის ლიტერატურული მემკვიდრეობის შემეცნების საქმეში, მათ შორის მთარგმნელობითი საქმიანობის პრიზმაში. პოსტკოლონიურმა ეტაპმა უკრაინულ-ქართულ ლიტერატურულ ურთიერთობებსა და, შესაბამისად, შედარებით ლიტერატურათმცოდნეობაში მნიშვნელოვნად შეცვალა ამ ურთიერთდაკავშირებული მასალისადმი მიდგომა და ახალ მიმართულებებზე გვიჩვენა. გარდა სოციო-პოლიტიკური და კულტურული ფაქტორებისა, აღნიშნულის მიზეზი იყო ასევე ის, რომ კომპეტენტური ქართველი უკრაინოლოგებისა და უკრაინელი ქართველოლოგების ახალგაზრდა თაობამ ორივე ქვეყნის ლიტერატურის აქტიურ შესწავლას მოჰკიდა ხელი. მათ უზადოდ იცოდნენ ენა და არც ამ დარგში მუშაობისთვის საჭირო ნიჭი და უნარი აკლდათ, ბენჯამინის თქმისა არ იყოს „იცოდნენ რა ხდებოდა ყოველ მისხალზე“, არა მარტო მკითხველების, არამედ ლიტერატურული შემოქმედების ამპლუაშიც. მათ სხვათა ნაშრომები შეისისხლხორცეს და თავიანთი სხვას გაუზიარეს, რადგანაც კარგად ესმოდათ ბასეტის პოსტულატი - მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ „რა“, არამედ ‘როგორ’. მე ასევე დავამატებდი „რატომ“, ვინაიდან მკითხველი, მთარგმნელი თუ მკვლევარი არა მარტო უცხოს აშინაურებს, არამედ იმასაც ეძიება, თუ „რატომ“ და საითკენ მიისწრაფვის მშობლიური ლიტერატურის საპასუხო ტალღები, რაც ესოდენ აუცილებელია ამ პროცესისთვის.

შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის ახალ ეტაპზე მნიშვნელოვანი ცვლილება განიცადა ლიტერატურათმცოდნეობის ურთიერთობების ინტერესებმა და გამომსახველობითმა პრიორიტეტებმა. „ტექნოლოგიური“ (მ. ნოვიკოვა) და ზედმიწევნითი თარგმნის ტენდენციებმა გზა დაუთმო „სამყაროს შექმნას“ (მ. ნოვიკოვა). ამჯერად, კონვენციურ დანიშნულებებთან ერთად, თარგმანმა უმნიშვნელოვანესი რამ უნდა იკისროს - ერი ჩამოაყალიბოს (მაგალითისათვის იხილეთ ნ. ნასყიდაშვილის, ვ. მჭედლიძის, ს. ჩხატარაშვილის, გ. კვანტალიანის შრომები). მათი მოსაზრებები ლიტერატურათმცოდნეობის ურთიერთობების სფეროში ასევე მთარგმნელობით საქმიანობას (ო. ჰონჩარი, პ. ტიჩინა, ჰ. ვდოვიჩენკო, ვ. ბაბკინა, ა. ჩეხი, ვ. იეგორუშკინა და ა.შ.) და შესატყვისების ძიებას უკავშირდება, თუმცა, რაც ყველაზე მთავარია, საფუძვლიანი პასუხი უნდა გაეცეს აწ ნახსენებ „რა“, როგორ“ და „რატომ“ შეკითხვებს (მაგ. იხილეთ ორენოვანი კრებული „თურმე მარიუპოლის სარდაფში ყოფილხარ. ღმერთო ჩემო!“, თბილისი, ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა, 2023).

უკრაინულ და ქართულ ლიტერატურაზე დაფუძნებულმა კომპარატივისტიკამ მნიშვნელოვნად გააფართოვა თემატური და საკვლევო მასალის საზღვრები (მაგ., ს. ჩხატარაშვილი, ვ. მჭედლიძე). ამ დისციპლინაში

теоретичні ідеї та концепції, що порівнюють українську літературу з російською та європейською літературою. Д. Навроцький, який у своїх працях розглядає українську літературу в контексті європейської літератури, стверджує, що українська література є частиною європейської літератури. Він вважає, що українська література має бути вивчена в контексті європейської літератури, а не як окрема, незалежна система. Д. Навроцький стверджує, що українська література є частиною європейської літератури, а не окремою системою. Він вважає, що українська література має бути вивчена в контексті європейської літератури, а не як окрема, незалежна система.

Танамедероґе українсько-грузинська літературна порівняльна літературознавство вивчає українську літературу в контексті грузинської літератури, а не як окрему, незалежну систему. Танамедероґе вважає, що українська література має бути вивчена в контексті грузинської літератури, а не як окрема, незалежна система. Танамедероґе стверджує, що українська література є частиною грузинської літератури, а не окремою системою. Він вважає, що українська література має бути вивчена в контексті грузинської літератури, а не як окрема, незалежна система.

Грицик Л.В.

(Україна, Київ)

Сучасні Українсько-Грузинські літературні взаємини крізь призму компаративістики

Нашу увагу привертають українсько-грузинські літературні взаємини, які, залежно від суспільно-політичних, культурних та інших факторів, традицій, виробили певну модель, розвиваючись і трансформуючись на різних рівнях і в колоніальну, і постколоніальну епоху.

На сьогодні створена фундаментальна бібліотека праць грузинських (К. Кекелідзе, М. Кінцурашвілі, Г. Намерадзе, О. Баканідзе, Р. Хведелідзе, Р. Чілачава) та українських (М. Бажан, І. Луценко, О. Новицький, Д. Косарик, О. Синиченко, О. Мушкудіані та ін.) дослідників, визначальним, домінуючим, у яких є зібраний та опрацьований фактичний матеріал, що й сьогодні відіграє важливу роль в осмисленні історій обох літератур, у тому числі й крізь призму перекладу.

Постколоніальна фаза у розвитку українсько-грузинських літературних взаємин, а відтак і в компаративістиці помітно змінила підхід до рецепційованого матеріалу, осмислення нових напрямків у них. Це пов'язано, окрім чинників суспільно-політичних, культурних, ще і з тим, що до роботи з літературою з обох сторін приступило підготовлене молоде покоління українців у Грузії та картвелологів в Україні. Володіючи мовами, маючи талант і вміння працювати у цій галузі, воно, за Беньяміном, володіло ще й тим, «що відбувається у просторі між ними, in between», не лише читачами, а й творцями літератури. Вони «врушували» чужі твори в лоно своєї літератури і навпаки, реалізуючи тезу С. Баснетт про те, що у цій роботі важливо не лише «що», але й «як». А я додала й «чому», оскільки читач

/ перекладач / дослідник не лише наближає чуже до свого, а й з'ясовує для себе те «чому», де знаходяться ті зустрічні хвилі в літературі-рецепієнті, які потребують цього явища.

Нова фаза компаративістики помітно змінює інтерес / першорядність видів і форм міжлітературних взаємин. Спостереження над «технологічним» (М. Новикова), адекватним перекладом, поступаються «світобудовному» (М. Новикова), виконуючи, окрім звичних для перекладу функцій найголовнішу у цей час – націєтворчу (напр., дослідження Н. Наскідашвілі, В. Мchedладзе, С. Чхатарашвілі, Г. Кванталіані). Їх міркування в царині міжлітературних взаємин пов'язані ще й із процесом перекладання (О. Гончара, П. Тичини, Г. Вдовиченко, К. Бабкіної, А. Чеха, К. Єгорушкіної та ін.), пошуками ідентичних відповідників, а головне – правильно обґрунтованою відповіддю на ті ж «щó», «як», «чому» (напр., білінгва зб. «Виявляється, ти був у підвалі Маріупольського театру. Боже!» Тб., вид. Сулакаурі, 2023).

Порівняльні дослідження, вибудовані на матеріалі української та грузинської літератур, помітно розширюють предметно-тематичне поле (напр., С. Чхатарашвілі, В. Мchedладзе). Введення теоретичних ідей та концепцій в подібні студії характеризують новий рівень порівняльних досліджень, є «позитивним фактором» (Д. Наливайко) їх розвитку, так само, як і використані матеріали контактено-генетичної сфери, що розширюють методологічну парадигму.

Осмишуючи сучасні компаративні українсько-грузинські студії слід відзначити й активний розвиток порівняльно-поетикального напрямку, що підтверджує висновки вчених про методологічний плюралізм досліджень, співдію різних концепцій, які, за Гільєном, «корелятивні епосі постмодернізму, структурі її світосприйняття і мислення».

L.V. Hrytsyk

(The Ukraine, Kyiv)

Contemporary Ukrainian-Georgian literary relations through the prism of comparative studies

Our attention is focused on the Ukrainian-Georgian literary relations, which, depending on socio-political, cultural, and other factors and traditions, have formed a specific model, developing and transforming at different levels in both the colonial and postcolonial eras.

To date, a fundamental library of works by Georgian (K. Kekelidze, M. Kintsurashvili, G. Nameradze, O. Bakanidze, R. Khvedelidze, R. Chilachava) and

Ukrainian (M. Bazhan, I. Lutsenko, O. Novytskyi, D. Kosaryk, O. Synychenko, O. Mushkudiani, and others) researchers has been compiled. The defining, dominant, factual material collected and processed in these works still plays an essential role in understanding the histories of both literatures, even through the prism of translation. The postcolonial phase in developing Ukrainian-Georgian literary relations, and thus in comparative studies, has significantly changed the approach to the reciprocal material and the comprehension of new directions. Besides socio-political and cultural factors, this is also because a competent young generation of Ukrainianists in Georgia and Cartvelologists in Ukraine started working with literature on both sides. Mastering languages and having the talent and ability to work in this field, they, according to Benjamin, also knew “what happens in the space in between,” not only as readers but also as creators of literature. They “grafted” other people’s works into the bosom of their literature and conversely, realizing S. Bassett’s thesis that not only “what” but also “how” is essential in this work. I also added “why” because the reader/translator/researcher not only brings the foreign closer to their own but also discovers “why” and where the counterwaves in the recipient literature are that need this phenomenon.

The new phase of comparative studies significantly changes the interest/priority of types and forms within interliterary relations. Observations on “technological” (M. Novikova) and adequate translation give way to “world-building” (M. Novikova), performing, in addition to the usual functions of translation, the most important one at this time, nation-building (for example, the studies of N. Naskidashvili, V. Mchedeladze, S. Chkhatarashvili, G. Kvantaliani). Their considerations in the field of interliterary relations are also related to the process of translation (O. Honchar, P. Tychyna, H. Vdovychenko, K. Babkina, A. Chekh, K. Yegorushkina, etc.), the search for identical correspondences, and above all, a properly substantiated answer to the same “what,” “how,” “why” (e.g., the bilingual collection “It turns out that you were in the basement of the Mariupol theatre. Oh, my God!” Tbilisi, ed. Sulakauri, 2023).

Comparative studies based on Ukrainian and Georgian literature significantly expand the subject and thematic field (e.g., S. Chkharatashvili, V. Mchedeladze). Introducing theoretical ideas and concepts into such studies characterises a new level of comparative research. It is a “positive factor” (D. Nalyvaiko) in their development, and the materials used in the contact genetics field expand the methodological paradigm.

In comprehending contemporary comparative Ukrainian-Georgian studies, it is worth noting the active development of the comparative poetics direction, which confirms scholars’ conclusions about the methodological pluralism of research and the cooperation of different concepts, which, according to Guillén, “are correlated with the postmodern era, the structure of its worldview and thinking.”

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ზურაბ აბაშიძე. რუსეთის ფაქტორი საქართველოსათვის	3
ბაბურ მეჰმედ აკარსუ. თურქეთისა და საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობა და ურთიერთობები ანტიკურ ხანაში	5
მაკკა ალბოგაჩიევა. თაბა-ერდის ტაძრის წარმოშობის საკითხისათვის	7
ალმაზოვი ისა. საფრანგეთის უცხოური ლეგიონის ქართველი ლეგიონერები (მეოცე საუკუნის პირველი ნახევარი)	13
ავთანდილ არაბული. ნორმატიული გრამატიკა: ისტორია და თანამედროვე ვითარება	18
გონელი არახამია. ქართლის კათოლიკოსთა სათვალავი შუა საუკუნეების ქართულ ისტორიოგრაფიაში	20
ომარ არდაშელია. პოლიტიკური პერცეფციები აშშ-ს საგარეო პოლიტიკაში და ავტორიტარული რეჟიმების გაძლიერების საფრთხეები	22
რუსუდან ასათიანი. ზმნური კლასების ფორმალური პარადიგმების შერჩევის განმსაზღვრელი ალგორითმი ქართულში	27
თ. აღაპიშვილი, მ. არიმურა, ა. მგელაძე, კ. შატენიე. „ფარავანი-2“, გვიანი ზედა პალეოლითის ეხი ჯავახეთის ზეგანზე (სამხრეთი საქართველო)	30
ლია ახალაძე, ნინო შიოლაშვილი, თამარ ფხალაძე, თამარ შინჯიაშვილი, გვანცა ბურდული. ჩრდილო კავკასიაში ქართველთა კულტურული საქმიანობის ისტორიიდან	31
დავით ახლოური. სოფელი ზახორი XIX საუკუნის 60-იან წლებში	35
ქეთევან ახოზაძე. რა ადგილი უჭირავს ხელოვნებას საქართველოს თანამედროვე სოციო-კულტურულ სივრცეში (ზოგადი ასპექტები)	38
ნანა ბახსოლიანი. დასავლეთ საქართველოს საზღვრები ადრე ანტიკურ და ელინისტურ ხანაში	40
ალესანდრო მარია ბრუნი. „დანიელის წიგნის“ ძველი ქართული თარგმანი	41
ნანა ბურჭულაძე. ახალი მონაცემები სინას მთის წმ. ეკატერინეს მონასტრის წმინდა გიორგისა და დავით აღმაშენებლის ხატის შესახებ	42

მანანა გაბაშვილი. ქართული ფრესკები როგორც საისტორიო წყარო	44
ნუნუ გელდიაშვილი, მანანა ღარიბაშვილი. მეოცე საუკუნის მცირე პროზის ავტორთა თემატური არჩევანი	46
მარიამ გველესიანი. ქვაცხელების დიადემიდან ბიჭვინთის მოზაიკამდე: შენიშვნანი ნიშან-სიმბოლოთა იკონოგრაფიაზე	49
ელენე გიუნაშვილი. შენიშვნები საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ანტიკური გემების საშუალო ირანულ ონომასტიკაზე (ახ. წ. II-III სს.)	51
ოთარ გოგოლიშვილი. ანტისაბჭოთა მოძრაობა აჭარაში 1921 წელს	53
ქეთევან გოდერძიშვილი. გვარის წარმოქმნისათვის საქართველოში	55
მარიამ გურეშიძე. საზღვაო პორტების მოწყობა-დატვირთვა საქართველოს ტერიტორიაზე (XIX ს.)	56
ვახტანგ გურული. რატომ არ შესრულდა 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატი	57
რუსუდან დაუშვილი. ქართველები პარიზში 1920-1939 წლებში	61
თამარ დოლიძე. საფერხულო პოეზიის უძველესი ფესვები	63
თამარ დრაგამე. დიდ ბრიტანეთში ჩატარებული პირველი ქართველოლოგიის დღის ოცდამეჩვიდმეტე წლისთავის შესახებ	65
ნიკოლაე დურა. მიხაი იშტვანოვიჩის ცნობები ანთიმოზ ივერიელის, კონსტანტინ ბრინკოვიანუსა და ვახტანგ VI-ის შესახებ და მათი წვლილი ქართული სტამბის შექმნაში	68
კარინა ვამლინგი. ძველი ბათუმის ენობრივი ლანდშაფტის თავისებურებები ზვიად გამსახურდიას ქუჩის მაგალითზე	71
სერგო ვარდოსანიძე. ქეთევან დედოფლის წამების ასახვა ქართულ ისტორიოგრაფიაში	73
ეკა ვარდოშვილი. საქართველო და კავკასია ევროპულ ლიტერატურულ წყაროებში	75
მაქსიმ ვერემეიჩიკი. 1917 წლის რევოლუციის ისტორიული მეხსიერება საქართველოში (1991-2018 წწ.)	77
ხვთისო ზარიძე. ქართული ჰაგიოგრაფია და ვეფხისტყაოსანი	79
რუსუდან ზექალაშვილი. ურთიერთობითი და უკუქცევითი ნაცვალსახელები სალიტერატურო ქართულსა და დიალექტებში, როგორც სუბსტიტუტები	81

ნინა იამანიძე. გამოსახულების მიღმა - შუა საუკუნეების ქართული კანკელების წარწერების წაკითხვისა და გაგებისთვის	83
ხათუნა კალანდარიშვილი. რელიგიური თემატიკა ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში	86
ჯემალ კარალიძე. კავკასიელთა მუჰაჯირობის ისტორიისათვის (აფხაზეთისა და აჭარის მაგალითზე)	88
გია კვაშილავა. ეკონომიკა, მათემატიკა და დამწერლობა.....	91
მაია კიკვაძე. ხითხურობა მარადიდში	93
ნესტან კუტივაძე. მამული - “La Patria” - ქართველ ემიგრანტთა პერიოდული გამოცემა არგენტინაში	94
რუსუდან ლაბაძე. რატომ მოიხსენიებენ ნოე ჟორდანიას საქართველოს რესპუბლიკის პირველ პრეზიდენტად?	96
რომან ლოლუა. მოსე ხორენელი და კავკასიურ დამწერლობათა გენეზისი	98
თამარი ლომთაძე, ანი კვირიკაშვილი. თანამედროვე ებრაულის ლექსიკური გავლენებისათვის ქართულზე.....	100
გიორგი ლორია. სასკოლო განათლების ისტორიული დისკურსი საქართველოში ტოტალიტარიზმის დამკვიდრების წინა ეტაპზე (1900-1910-იანი წლები)	102
ჰიროტაკე მაედა. ქართული სახელმწიფოებრიობა და იმპერიათა ეპოქა. მარტყოფის ბრძოლის მეოთხასე წლისთავისთვის	106
ქეთევან მამასახლისი. წმ. თეოდორე სტუდიელი და შუა საუკუნეების მწიგნობრული მემკვიდრეობა.....	108
ქეთევან მანია. კულტურული იდენტობა საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში ქართული ბეჭდური მედიის მიხედვით.....	110
მარიამ მარჯანიშვილი. ტრავმული ცნობიერება გიორგი კერესელიძის ეპისტოლეებში.....	112
ნუგზარ მგელაძე. ურთიერთდახმარების ტრადიციული ფორმები ტაოსა და კლარჯეთში	115
ლია მელიქიშვილი. სიტუაციური მოდელების როლი საზოგადოებრივ ცნობიერებაში	117
ვიაჩასლავ მენკოუსკი. დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიული მეხსიერების პოლიტიკის ფორმირება: რეგიონალური ასპექტი	118

როინ მეტრეველი. კავკასია - უბველესი ცივილიზაციის კერა.....	120
საბა მეტრეველი. ყოფიერების ტრაგიკული განცდა გოდერძი ჩოხელის შემოქმედებაში.....	122
მარინა მეფარიშვილი. შენიშვნები ქართული და სემიტური თანხმოვანი ფონემების შესახებ	124
მანანა მიქაძე. ფერთა აღმნიშვნელი ლექსიკისათვის ოტია იოსელიანის პროზაში	126
მარიკა შშილდაძე. რომის სახელმწიფო ღვთაებების საქართველოს ტერიტორიაზე გავრცელების შესწავლის საკითხისათვის	130
მანფრედ ნავროთი. ბერლინში დაცული კავკასიური ქაშის ბალთა ცხოველების ფორმის დეკორაციებით	132
ირინე ნაჭყებია. ფრანგი ექიმის, ლუი დარტიგის მისია თბილისში (8.09.1917-15.05.1918)	134
მაია ნაჭყებია. ჟანრის სათავეებთან: ქეთევან დედოფლის ანბანთქება	136
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი. ქართული მწერლობა ქართული ემიგრანტული ჟურნალების - „თავისუფლების ტრიბუნისა“ და „გუშაგის“ ფურცლებზე.....	138
ოთარ ნიკოლეიშვილი. საქართველოდან ასულ ქართველ ემიგრანტთა მოღვაწეობის ისტორიიდან ისრაელში	140
ხათუნა ნიშნიანიძე. „დავითიანის“ სამი ნარატივი და სამი დრო-სივრცული მოდელი	141
მანანა ოდიშელი. ფიჭვნარის სამაროვანი: სამარხული ინვენტარით აღდგენილი ცხოვრება ანტიკურ კოლხეთში (<i>ეძღვნება ამირან კახიძის ხსოვნას</i>)	143
სტეპან ჰ. რაპი. მეფე მირიანის ჰიბრიდული პრეზენტაცია ლეონტი მროველთან	145
მანანა სანაძე. ვახტანგ გორგასლის მეფობის დათარიღების საკითხისათვის.....	147
ლელა სარალიძე. მიხეილ მუსხელიშვილი ევროპული ფედერალიზმის სათავეებთან.....	149
მ. ე. სისოევა. „მსხვერპლშეწირვის ფონზე ღრეობა წმინდა ადგილს ბლალავს“: „წმინდა ხელის“ პატივგებასთან დაკავშირებული ახლანდელი პრობლემები	151

ლუბოვ სოლოვიოვა. „უძველეს დროში მიღებული წესის განადგურების გარეშე...“: ხალხური ტრადიცია და რუსული კანონი საქართველოს რეგიონებში მე-19 საუკუნეში	153
ნატო სონღულაშვილი. ვლასა მგელაძე და ქართული სოციალ-დემოკრატია.....	157
ნესტან სულავა. „შვიდის“ სიმბოლური მნიშვნელობის შესახებ ძველ ქართულ მწერლობაში	159
ნინო სულავა, ნანა რეზესიძე, გონელი არახამია. სპილენძის მეტალურგია ძველ კოლხეთში და წერილობითი წყაროები.....	162
პაატა სურგულაძე. საქართველოს ეროვნული საბჭო - ქართული დემოკრატიისა და პარლამენტარიზმის პირველი გამოცდილება	163
სტანისლავ ტუმისი. უკრაინა-საქართველოს დიპლომატიური ურთიერთობები 1917-1921 წლებში	167
ნათელა ფარტენაძე. წინადადების წევრთა გამოხატვის თავისებურებანი ნიგალის ხეობის მეტყველებაში.....	168
მამია ფაღავა. ხმოვანთკომპლექსთა გარდაქმნის ერთი შემთხვევა სამხრულ კილოებში	172
ყარამან ფაღავა, იოსებ ბიჭიკაშვილი. საქართველოს ამირსპასალართა - ორბელთა დროშა XII საუკუნეში	175
თეა ქართველიშვილი, ბეჟან ხორავა. დოკუმენტური წყაროები შარვაშიძეთა სამთავრო სახლის შესახებ	177
ბურჯუ მელიქა ქესერი. ორი გმირი ძველ მითოლოგიაში: გილგამეშისა და ამირანის ეპოსების ანალიზი	179
გიორგი ყიფიანი. თემატური სადღეგრძელოების ტრადიცია და დისკუსია ქართული სუფრის ფესვების შესახებ	181
ზაზა შაშიკაძე. შავშეთ-იმერხევისა და მაჭახლის 1573/4 წლის მოკლე აღწერა	183
ვაჟა შენგელია. რამდენიმე შენიშვნა ქართველურ და ჩერქეზულ ენათა ფონეტიკური სისტემის შესახებ	185
რ. შენგელია, თ. შური, დ. ჭითანავა, ლ. ბითაძე, შ. ლალიაშვილი, ა. იარდუმიანი, ა. კლიოსოვი. სვანეთისა და სამეგრელოს (დასავლეთი საქართველო) მოსახლეობის შედარებითი ფილოგენეტიკური ანალიზი	187

თინა შიოშვილი. ქართველ მუჰაჯირთა შთამომავლების გამოცანათა მეტაფორული ველი	189
მიხალ შმიგელი, მარეკ სირნი. ტყვეთა სყიდვა აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში (ჩერქეზეთსა და დასავლეთ საქართველოში) ოსმალთა ბატონობის დროს (მე-16-დან მე-19 საუკუნემდე): ისტორიულ-დემოგრაფიული კვლევა	191
ირინე ჩაჩანიძე. ქართველოლოგიური კერები დასავლეთ ევროპაში (XX საუკუნის პირველი ნახევრის ემიგრაციის ქართული პრესის მიხედვით)	197
ჰარუნ ჩიმქე. მოქმედებითი ბრუნვის სემანტიკური ნიუანსები თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში და მათი გადმოცემის საშუალებები თურქულში	198
ნინო ჩიხლაძე. გვიანი შუა საუკუნეების ქართული მხატვრობების მხატვრულ-სტილისტიკური თავისებურებები მატანის ცხარაკარას მონასტრის კედლის მხატვრობის მაგალითზე	202
მალხაზ ჩოხარაძე. მდინარე ჭოროხზე ნაოსნობის ქრონიკები მხატვრულ ტექსტებსა და ზეპირ ისტორიებში.....	204
მარიამ ჩხარტიშვილი. ლეონტი მროველის მიერ ქართლის მეფის მირიანის მამად მოხსენიებული ირანის შაჰის იდენტიფიკაციისათვის	206
ალექსანდრე წურწუშია. ქართველი მეცნიერები საქართველოს და კავკასიის გეოპოლიტიკურ მნიშვნელობაზე	208
ნინო ჭიჭინაძე. შიო მღვიმელის კულტის ვიზუალური რეკონსტრუქციისათვის	210
ბორის ხარსიევი. ინგუშთა ენის, ანთროპოლოგიისა და კულტურის საკითხების შესახებ	212
მზია ხახუტაიშვილი, ნანა ცეცხლაძე. ციფრული კოდიკოლოგია და „დედაბრული ხელით“ შესრულებული ხელნაწერების კორპუსი.....	216
ელგუჯა ხინთიბიძე. იოვანე ათონელის ანდერძი - უძველესი წყარო შუასაუკუნეების ევროპული სასულიერო რომანის - ვარლამ და იოასაფის შექმნის თაობაზე.....	219
ჰარუთიუნ ხუდანაიანი. დასავლეთი საქართველო ადრეული შუა საუკუნეების სომხურ წყაროებში (V-VII საუკუნეები)	222

ნიკო ჯავახიშვილი. ალექსანდრე სვანიძის ბიოგრაფიის ნაკლებადცნობილი და უცნობი ფურცლები	224
ნათია ჯალაბაძე. მკვიდრი ხალხების საკითხი და ენერგოპროექტები საქართველოში	225
ქეთევან ჯერვალიძე, ნინო პეტრიაშვილი. იოვანე საბანისძის „ჰაბოს წამება“ და ქრისტიანობა არაბეთის ხალიფატში (VIII ს-ის მეორე ნახევარი)	227
ლევან ჯიქია. ანტისაბჭოთა ეროვნული მოძრაობა და აჯანყება აფხაზეთში (1921-1924)	229
ნინო ჯორბენაძე, ლელა ჩოთალიშვილი, იამზე გაგუა, ნარგიზ ახვლედიანი. დიდი დედის კულტი და ქართული ქალღვთაება „ნანა“ ძველი ცივილიზაციების კონტექსტში	231
გრიგოლ ჯოხაძე. გელათი - ბიბლიური ტოპოსი დავით აღმაშენებლის ისტორიულ ნარატივში	233
ჯორჯ ჰუიტი. პავლეს 1-ლი ეპიტოლე კორინთელთა მიმართ, მე-13 თ. (ქართული და აფხაზური თარგმანების შედარება, ბერძნული ორიგინალის გათვალისწინებით)	234
ლ. ვ. ჰრიციკი. თანამედროვე უკრაინულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობები შედარებითი კვლევების პრიზმაში	236

Content

Zurab Abashidze. Russian factor for Georgia	4
Babür Mehmet Akarsu. The situation and relations of the geographies of today» Türkiye and Georgia in ancient period	6
M. S-G. Albogachieva. The Matter of origin of Thaba-Erd church.....	12
М.С-Г. Албогачиева. К вопросу о происхождения храма Тхаба-ерды	12
Almazov Issa. Georgian legionaries of the French foreign legion (first half of the Twentieth century).....	16
Avtandil Arabuli. Normative grammar: history and modernity	19
Goneli Arakhamia. Enumeration for Catholicoi of Kartli in medieval Georgian historiography	21
Omar Ardashelia. Political Perceptions in US Foreign Policy and the Threats of Strengthening Authoritarian Regimes	25
Rusudan Asatiani. An Algorithm Defining the Choice of Verb Classes Formal Paradigms in Georgian Language.....	28
T. Agapishvili, M. Arimura, A. Mgeladze, C. Chataigner. Paravani-2, a Late Upper Palaeolithic rock-shelter in the Javakheti highland, Southern Georgia.....	30
Lia Akhaladze, Nino Shiolashvili, Tamar Phkhaladze, Tamar Shinjiashvili, Gvantsa Burduli. From the History of Georgians Cultural Activities in the North Caucasus.....	33
Davit Akhlouri. The village of Zakhor in the 60 s of the 19 th century.....	36
Ketevan Akhobadze. What is the place of contemporary art in the modern socio-cultural space in Georgia (General aspects)	39
Nana Bakhsoliani. Borders of West Georgia in Early Antiquity and Hellenistic times	41
Alessandro Maria Bruni. “The Old Georgian translation of the Book of Daniel” ..	42
Nana Burchuladze. New Data for the Icon of St George and David the Builder From the St Catherine»s Monastery at Sinai.....	43
Manana Gabashvili. Georgian Frescoes as a Historical Source	45
Nunu Geldiashvili, Manana Garibashvili. Twentieth Century Short Fiction Authors’ Thematic choice.....	48

Mariam Gvelesiani. From the Kvatskhelebi Diadem to the Bichvinta Mosaic: Iconographic Notes on Sign-Symbols	50
Helen Giunashvili. Notes on Some Middle Iranian Names for the Ancient ships, concerning Iranian onomastics. National Museum of Georgia (II-III cc AD) ...	52
Otar Gogolishvili. Anti-Soviet movement in Adjara region of 1921	54
Ketevan Goderdzishvili. In Connection with the Formation of a Surname in Georgia	55
Mariam Gureshidze. Arrangement and the embarkation of seaports on the territory of Georgia (XIX century)	57
Vakhtang Guruli. Why 1783 Treaty of Georgievsk hasn't been Fulfilled	59
Rusudan Daushvili. Georgians in Paris in 1920-1939	62
Tamar Dolidze. The most ancient roots of poetry.....	64
Tamara Dragadze. The Story of 37 Annual Georgian Studies Days in Great Britain	66
Nicolae V. Dură. Michael Ștefan's testimonies about Antimoz Iverieli, Constantin Brâncoveanu and Vakhtang VI and their contribution to the introduction of printing in Georgia.....	69
Karina Vamling. Exploring the Linguistic Landscape of Old Batumi: The Case of Zviad Gamsakhurdia Street.....	72
Sergo Vardosanidze. The depiction of Queen Ketevan's torture in Georgian historiography	74
Eka Vardoshvili. Georgia and the Caucasus in European Literary Sources	76
Maksim Veremeichyk. Historical memory of the 1917 revolution in Georgia (1991-2018)	78
Khvtiso Zaridze. Georgian Hagiography and “The Knight in the Panther’s Skin” ..	80
Rusudan Zekalashvili. Reciprocal and Reflexive Pronouns as Substitutes in Literary Georgian and its Dialects	82
Nina Iamanidze. Beyond the Image: reading and perceiving the inscriptions on Medieval Georgian Altar Screens.....	85
Khatuna Kalandarishvili. Religious Thematics in the creative Works of Georgian Romanticists.....	87
Jemal Karalidze. For the history of Muhajirism of Caucasians (on the example of Abkhazia and Adjara).....	90

Gia Kvashilava. Economics, Mathematics and Writing System.....	92
Maia Kikvadze. Khitkhurooba (carpentry) in Maradidi.....	93
Nestan Kutivadze. The Fatherland – La Patria” – A Periodical of Georgian Emigrants in Argentina.....	95
Rusudan Labadze. Why is Noe Jordania referred to as the first president of the Republic of Georgia?.....	97
Roman Lolua. Movses Khorenatsi and the Genesis of the Caucasian Scripts	99
Tamari Lomtadze, Ani Kvirikashvili. On the Lexical Influences of Modern Hebrew Language on Georgian Language.....	101
Giorgi Loria. Historical Discourse of School Education in the Previous Stage of the Establishment of Totalitarianism in Georgia (1900-1910s)	104
Hirotake Maeda. Georgian Statehood and the Age of Empires Towards the 400 anniversaries of the Battle of Martqopi	107
Ketevan Mamasakhlisi. St. Theodor the Studite and the Legacy of the Medieval Scribe	109
Ketevan Mania. Cultural identity in the first years of the Soviet Rule according to the Georgian print media	111
Mariam Marjanishvili. The emigrant’s portrait in epistles	114
Nugzar Mgeladze. Traditional forms of mutual assistance in Tao and Klarjeti.....	116
Lia Melikishvili. The significance of situational models in public consciousness..	117
Viachaslau Menkouski. Formation of a policy of historical memory of independent Georgia: regional aspect.....	119
Roin Metreveli. Caucasus - the Center of Ancient Civilization	121
Saba Metreveli. Tragic Perception of Reality in Goderdzi Chokheli’s Work.....	123
Marina Meparishvili. Some Notes on Georgian and Semitic Consonant Phonemes	125
Manana Mikadze. Lexical Units about Colors in Otia Ioseliani’s Prose.....	128
Marika Mshvildadze. Roman state deities on the territory of Georgia for the study of distribution issues.....	131
Manfred Nawroth. A Caucasian belt-clasp with decoration in animal style in Berlin	133
Irine Nachkebia. Mission of French Doctor, Louis Dartigues in Tbilisi (08.09.1917-15.05.1918)	135

Maia Nachkebia. At the Origins of the Genre: Abecedarian Poem by Queen Ketevan.....	137
Avtandil Nikoleishvili. Georgian writing of Georgian emigrant magazines - on the pages of «liberty tribune» and «guard»	139
Otar Nikoleishvili. From the history of the activities of Georgian immigrants from Georgia to Israel.....	141
Khatuna Nishnianidze. The three narrative lines of «Davitiani» and three time-space models	142
Manana Odisheli. Pichvnari Cemetery: Unveiling Insights of Classical Period Colchis through Grave Goods (<i>In memory of Amiran Kakhidze</i>)	144
Stephen H. Rapp Jr. Leonti Mroveli’s Hybrid Presentation of King Mirian.....	146
Manana Sanadze. The Issue of Dating the Reign of King Vakhtang Gorgasali.....	148
Lela Saralidze. Mikheil Muskhelishvili at the beginnings of European federalism	150
M. E. Sysoeva. ‘Feasting with ‘Sacrifice’ Desecrates a Holy Place’: Current Issues in Honoring the ‘Holy Hand’.....	152
Lyubov Solovyova. “Without destroying the anciently accepted custom...”: folk custom and Russian law in the regions of Georgia in the 19th century	155
Любовь Соловьёва. «Не уничтожая издревле принятого обыкновения ...»: народный обычай и российский закон в регионах Грузии в XIX веке	156
Nato Songhulashvili. Vlasa Mgeladze and Georgian Social Democracy	158
Nestan Sulava. About the symbolic meaning of «seven» in ancient Georgian writing.....	160
Nino Sulava, Nana Rezesidze, Goneli Arakhamia. Copper Metallurgy in Ancient Kolchis and Written Sources	162
Paata Surguladze. National Council of Georgia – the first experience of Georgian Democracy and Parliamentarism.....	165
Stanislav Tumis. Ukrainian-Georgian diplomatic relations in 1917–1921.....	168
Natela Phartenadze. Peculiarities of the expression of sentence members in the speech of the Nigali valley	170
Mamia Paghava. One Case of Transformation of Vowel Complexes in Southern Dialects	173

Karaman Pagava, Iosef Bichikashvili. Flag of Orbeli, Georgian amirspasalars in XII century.....	176
Tea Kartvelishvili, Bezhan Khorava. Documentary sources on the princely house of Sharvashidze	178
Burcu Meliha Keser. Two Heroes in Ancient Mythology: Analysis of the Gilgamesh and Amirani epics.....	180
Giorgi Kipiani. Thematic Toasting Tradition and Debate on the Roots of Georgian Supra	182
Zaza Shashikadze. Short Description of Shavshet-Imerkhevi and Machakheli in 1573/4	184
Vazha Shengelia. Some Notes on the Phonetic Systems of Kartvelian and Circassian Languages	186
R. Shengelia, Th. Schurr, D. Chitanava, L. Bitadze, Sh. Laliashvili, S. laliashvili, A. Yardumian, and A. Klyosov. Comparative Phylogenetic Analysis of Svaneti and Mingrelia/Samegrelo (West Georgia) Populations....	188
Tina Shioshvili. The Metaphorical Field of Riddles among Descendants of Georgian Emigrants.....	190
Michal Šmigol', Marek Syrný. Slave trade in the eastern Black Sea region (Circassia and western Georgia) in the Ottoman period of the 16th–19th centuries: a historical-demographic research.....	194
Irine Chachanidze. Kartvelological Centers in Western Europe (According to the Press of the Georgian Emigrants of the First Half of 20th Century)	197
Harun Chimke. Semantic Nuances of the Instrumental Case in Modern Literary Georgian and Means to Express Them in Turkish	200
Nino Chikhladze. Artistic and Stylistic peculiarities of Georgian Mural paintings of the Late Middle Ages on the Example of the Wall Paintings of Matani Tskhrakara Monastery.....	203
Malkhaz Chokharadze. Chronicles of navigation along the Chorokhi River in literary texts and oral stories.....	205
Mariam Chkhartishvili. Towards the identification of the Iranian Shah Mentioned by Leonti Mroveli as the Father of the Georgian King Mirian	207
Alexander Tsurtsumia. Georgian scientists about geopolitical importance of Georgia and the Caucasus	209

Nino Chichinadze. Visual Reconstruction of St. Shio Mgvimeli Cult	211
Boris Kharsiev. On the issue of language, anthropology and culture of the Ingush	213
Харсиев Борис Магомет-Гиреевич. К вопросу о языке, антропологии и культуры ингушей	214
Mzia Khakhutaishvili, Nana Tsetskhladze. Digital Codicology and the Corpus of “Dedabruli” Manuscripts»	217
Elguja Khintibidze. The Testimony (Colophon) by Iovanne Athoneli: The Oldest Primary Source on the Creation of the Spiritual Romance Barlaam and Ioasaph of the European Middle Ages	220
Harutyun Khudanyan. Western Georgia in early medieval Armenian sources (5th-7th centuries ad).....	223
Niko Javakhishvili. The known and unknown sheets of Alexander Svanidze’s biography	225
Natia Jalabadze. The Issue of Indigenous Peoples and Energy Projects in Georgia	226
Ketevan Jervalidze, Nino Petriashvili. “Martyrdom of Abo” by Ioane Sabanisdze and Christianity in the caliphate of Arabia (8th c).....	228
Levan Jikia. Anti-Soviet National Movement and Rebellion in Abkhazia (1921-1924)	230
Nino Jorbenadze, Lela Chotalishvili, Iamze Gagua, Nargiz Akhvlediani. Cult of the Great Mother and the Georgian Goddess «Nana» in the Context of Ancient Civilizations	232
Grigol Jokhadze. Gelati – Biblical Topos in David the Builder’s Historical Narrative	233
George Hewitt. Paul’s 1st Epistle to the Corinthians ch. 13. A Comparison of Georgian and Abkhaz Translations (taking into account the Greek Original).	235
Грицик Л.В. Сучасні Українсько-Грузинські літературні взаємини крізь призму компаративістики	238
L.V. Hrytsyk. Contemporary Ukrainian-Georgian literary relations through the prism of comparative studies	239

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის სტამბა
თბილისი – 2024
რუსთაველის გამზ. 52

Georgian National Academy Press
Tbilisi – 2024
52, Rustaveli Ave.